

FEODOR ABRAMOV

casa

UNIVERS

Citat adesea printre reprezentanţii de frunte ai prozei „rurale" actuale, Feodor Abramov (1920—1983) este creatorul unui edificiu literar fără precedent în contextul literaturii sovietice postbelice. Timp de un sfert de veac, scriitorul a clădit cu migală monumentalul său ciclu **Preaslinii**, operă de profundă investigaţie a universului rural, în jurul căreia gravitează scrieri de mai mică întindere ca **Pelagheia**, **Alka**, **Ultima vînătoare**, **Caii de lemn** etc.

Romanul CASA, poate cea mai valoroasă creaţie a lui Feodor Abramov, este o carte a dialogurilor cu conştiinţa, a „totalurilor vieţii", în care se succed caleidoscopic mai multe feţe ale adevărului existenţei, fără a se putea stabili cu certitudine o variantă definitivă, autorul manifestînd predilecţie vizibilă pentru culorile combinate, pentru amestecurile policromatice de trăiri şi sentimente.

Lei 15,50

FEODOR
ABRAMOV

casa

Traducere şi prefaţă de
EMIL IORDACHE

Editura UNIVERS
Bucureşti. 1985

PREFAŢĂ

Privită în ansamblul ei, după punctul final reprezentat de trecerea autorului în nefiinţă, opera lui Feodor Abramov se plasează sub semnul unei conştiinţe de excepţie a literaturii sovietice contemporane, fiind o sinteză construită pas cu pas, o dată cu evoluţia perioadei istorice pe care şi-a asumat-o fără menajamente. Căutarea febrilă a autenticului, sondarea unor destine viguroase, cu o impresionantă experienţă de viaţă, obstinaţia de a rămâne pe teritoriul tematicii „ruraliste” atât în perioadele când se scria mai puţin despre lumea satului, cât şi atunci când direcţia „ruralistă” a devenit cea mai prestigioasă din literatura sovietică actuală – sunt semnele definitorii ale acestei proze cu care cititorul român a făcut deja cunoştinţă[1].

În mod obişnuit, numele lui Feodor Abramov este asociat grupării scriitorilor aşa-zişi „rurali”, ai cărei reprezentanţi (Vasili Belov, Valentin Rasputin, Viktor Astafiev, Vasili Şukşin, Viktor Lihonosov), bine cunoscuţi şi la noi datorită traducerilor apărute în ultimul timp, sunt preocupaţi – după cum o arată şi denumirea generică a grupării – de lumea satului contemporan, de conflictele specifice acestei lumi, de explorarea resurselor spirituale ale acesteia, relevând „ceea ce constituie esenţa specificului naţional al oricărei culturi (…), ceea ce

---

[1] Ciclul *Preaslinii,* alcătuit din romanele: *Fraţi şi surori* (traducere de C. Nisipeanu şi M. Engher, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1964), *Două ierni şi trei veri* (în româneşte de Ada Boicescu-Orleanu şi Rodica Şiperco, Bucureşti, Editura Univers, 1972), *Drumuri şi răspântii* (în româneşte de Ada Orleanu şi Rodica Şiperco, Bucureşti, Editura Univers, 1976), *Casa* este al patrulea şi ultimul roman al acestui ciclu.

defineşte esenţa fiinţei naţionale a unui popor de sorginte rurală”[2].

„Specializarea” scriitorilor amintiţi pe problematica exclusiv (sau aproape exclusiv) rurală se datoreşte unui întreg complex de împrejurări, dintre care cel mai adesea critica literară sovietică indică motivaţia momentului social-istoric: accelerarea procesului de transformare economică şi culturală a structurilor satului duce, practic, la dispariţia modului tradiţional rusesc de viaţă[3]. Proza „rurală” se constituie ca o tentativă de a evalua consecinţele spirituale ale acestui proces. Trecerea la o nouă etapă a dezvoltării sociale presupune o anumită ruptură cu trecutul, ruptură oarecum riscantă, întrucât formele noi, menite să le înlocuiască pe cele vechi sunt încă incerte, în curs de stabilizare. Orice reconstrucţie se face abia după demolare, iar demolarea poate însemna distrugerea rădăcinilor individului, ştergerea semnelor copilăriei, dispariţia fizică a „micii patrii”. Casa părintească nu este o casă oarecare, satul natal nu este uu sat oarecare – iată două adevăruri pe care ni le aminteşte aşa-numita proză „rurală”, explorând latura propriu-zis umană a trecerii de la sat la oraş, proces evident, real, dar cu implicaţii ce depăşesc cu mult aspectul economic. Chiar dacă nu în toate cărţile conflictul este axat pe părăsirea benevolă sau impusă de împrejurări a unui sat (cum este cazul, de exemplu, în *Despărţirea de Matiora* a lui V. Rasputin), scriitorii resimt acut această stare de lucruri: satul copilăriei lor nu mai există. De aici tonalitatea uneori sumbră, solemnă, patetică pe alocuri a prozei „rurale”, de aici frecvenţa obsedanţi, a personajelor foarte în vârstă, purtătoare ale unei înţelepciuni pe cale să se piardă, de aici presimţirea (uneori explicită) a ireparabilului. Fiecare din cărţile scriitorilor „rurali” este, într-un fel, o „ultimă plecăciune” în faţa satului sortit să dispară. „Rusia

---

[2] Tatiana Nicolescu, *Prefaţă,* în Valentin Rasputin, *Trăieşte şi ia aminte,* în româneşte de N. Gane, Bucureşti, Editura Univers, 1979, p. 7.

[3] V. I. Protcenko, *Neprerîvaemîi potok jizni (Torentul de neîngrădit al vieţii),* în *Sovremennîi sovetskii roman. Filosofskie aspektî (Romanul contemporan sovietic. Aspecte filozofice),* Leningrad, Izdatel’stvo Nauka, 1979, p. 44.

se desparte, şi se desparte pentru totdeauna, – spunea Feodor Abramov – de milenara sa istorie a izbelor. Şi ce-i rău în faptul că uneori se mai varsă câte o lacrimă? Doar nu maştera, ci pe mama noastră cea bună o conducem pe ultimul ei drum. Pe mama, cu laptele căreia s-a hrănit întreaga noastră literatură naţională, limba noastră, etica noastră."[4]

Paradoxal este faptul că din această adeziune declarată la drama satului nu rezultă nici idealizarea excesivă a modului tradiţional de viaţă, nici chemări rousseauiste de întoarcere la natură, proza actuală deosebindu-se net de proza lirică a anilor 50–60, care zugrăvea cu insistenţă scene din călătoriile sentimentale ale scriitorilor sau eroilor lor lirici pe „tărâmul sacru" al trecutului încă viu în îndepărtatele sate ruseşti. Mobilitatea problematicii prozei „rurale" nu se mai fundamentează pe mult solicitata cândva opoziţie sat-oraş, ci pe *retrospecţiunea internă* (termenul îi aparţine lui V. I. Protcenko), pe apelul la trecutul nu prea îndepărtat al perioadei ultimului război şi a anilor de reconstrucţie. La confluenţa prozei „rurale" cu proza de război se plasează câteva opere remarcabile (*Fraţi şi surori* de Feodor Abramov, *Trăieşte şi ia aminte* de V. Rasputin, *Purtătorii de coifuri din Usveatsk* de E. Nosov), dar în majoritatea cazurilor acest trecut ocupă planul al doilea, al memoriei sedimentate, fiind reperul de profunzime la care se raportează problematica prezentului. O anumită doză de „tendenţiozitate" (in sensul bun al cuvântului) marchează favorabil modelul etico-estetic anterior al satului. Pe linia aceleiaşi „tendenţiozităţi", veşnica temă a conflictului dintre fii şi părinţii este tranşată în favoarea vechii generaţii. Exodul tineretului spre oraşe este amendat cu severitate, deşi literatura unei anumite perioade zugrăvea drept personaj tipic figura tânărului desprins din mediul

---

[4] *Sotvorenie novogo russkogo polea. Beseda s Feodorom Abramovîm (Crearea noului ogor rusesc. Convorbire cu Feodor Abramov consemnată de V. V. Buznik),* „Naş sovremennik", 1980, nr. 7, p. 185–186.

„retrograd” al ţărănimii, trecut în rândul clasei muncitoare. Renunţând la festivismul unei perioade literare revolute, scriitorii contemporani sondează mentalitatea rurală, descoperind pe teritoriul acesteia criteriile interne de evaluare a acţiunilor personajelor. Relevantă din punctul de vedere estetic nu este ieşirea eroului din albia sa firească, ci vina de a fi reprimat satul din suflet. De aceea proza „rurală” este o proză a proceselor de conştiinţă, cu multe totaluri de vieţi ratate.

După fascinaţia „personajului colectiv” şi a „scenelor de masă”, momentul prozei „rurale” indică revirimentul problematicii conştiinţei individuale. Conflictele se interiorizează, scriitura devine într-o mai mare măsură monologică, textul absoarbe o mulţime de detalii ale empirismului existenţial rural, se încarcă de cuvinte vechi, cu sensuri ce trimit la o armonie universală, pierdută. Îndeletniciri pe cale de dispariţie (săratul ciupercilor, cositul, coacerea pâinii) capătă semnificaţia de gesturi aproape mitice, de fragmente ale ritmului cosmic dereglat de dinamismul vieţii moderne. Caracterul voit parabolic al întâmplărilor narate creează ceea ce V. Akimov numea un „al doilea plan specific” al prozei „rurale”, manifestat într-o „profunzime nemaiîntâlnită, pe care predecesorii nu au reuşit s-o exprime sau au atins-o numai în treacăt”.[5]

Coerenţa tematică a prozei „rurale”, ca şi convergenţa mesajelor diferitelor opere nu sunt nicidecum indicii de uniformitate, nici nu impun un anumit „koiné” stilistic caracteristic tuturor scriitorilor afiliaţi grupării. Dimpotrivă, diversitatea temperamentelor creatoare, originalitatea căilor de investigaţie a universului rural sunt semnele distinctive ale acestei proze. Frecvenţa cărţii remarcabile, a capodoperei explică poziţia centrală pe care de trei decenii această grupare o deţine în literatura contemporană sovietică.

---

[5] V. Akimov, *Şto otkrîvaet derevenskaia proza (Ce descoperă proza rurală),* în vol.: *V konţe semideseatîh (La sfârşitul anilor şaptezeci),* Lenizdat, 1980, p. 62.

*

Feodor Aleksandrovici Abramov (1920–1983) s-a născut în satul Verkola, regiunea Arhanghelsk, ţinut pe care îl va evoca în toate scrierile sale ulterioare. Era încă student în anul al treilea când, asemeni atâtor tineri de vârsta sa, pleacă voluntar pe front. Este grav rănit. Absolvă Facultatea de filologie a Universităţii din Leningrad abia după război, în anul 1948. Între 1956 şi 1960 este şeful catedrei de literatură sovietică a Universităţii leningrădene. Începe să publice în anul 1949, în calitate de critic, semnând în presă articole polemice îndreptate împotriva tendinţelor de „lăcuire” a realităţii care se făceau simţite în literatura primilor ani postbelici. Ca prozator, debutează în anul 1958 cu romanul *Fraţi şi surori,* prima piesă din viitoarea tetralogie *Preaslinii,* pe care o încheie peste exact douăzeci de ani, în 1978, cu romanul *Casa. Î*n afara monumentalei tetralogii, Feodor Abramov este autorul nuvelelor *Orfan de tată (Bezotţovşcina;* 1961), *Pelagheia* (1969), *Caii de lemn* (1970), *Alka* (1972), *Mamoniha* (1981), al piesei de teatru *Un singur dumnezeu pentru toţi* (1962), precum şi al mai multor povestiri: *Ultima vânătoare, Inimă de mamă, Mândrie de câine, Ultimul bătrân al satului, Babileul, Mihei şi Irinia, Monumentul, Peste un sfert de veac, Nadejda* etc.

De-a lungul întregii sale activităţi literare, Feodor Abramov a rămas credincios tematicii rurale. Romanul său de debut a atras atenţia criticii şi a cititorilor datorită schimbării de accent pe care o propunea tânărul, pe atunci, scriitor. Într-o perioadă literară, când scrierile despre război ocupau un loc important, deplasarea de la „marea patrie” la „mica patrie” era o opţiune tematică relativ inedită pentru introspecţie, însemna prospectarea altor soluţii în locul spectacularului grandioaselor confruntări de pe câmpul de luptă, care tindea deja să devină manieră în proza sovietică a primilor ani de după război. Temporal, romanul acoperea perioada cuprinsă între primăvara şi toamna anului 1942, titlul divulga năzuinţa spre acelaşi

ideal de erou colectiv (caracteristic epocii), dar eroicul era căutat în microuniversul personajului individual neparticipant la confruntarea armată propriu-zisă. Nu vom întâlni în *Fraţi şi surori* scena largă a atacurilor şi contraatacurilor, în locul acestora ni se propune receptarea războiului prin prisma locuitorilor din Pekaşino, un sat îndepărtat din Nord. Nefiind o carte despre viaţa din tranşee, romanul este o carte fără bărbaţi, autorul declarându-şi de la început intenţia de a ridica un monument literar Femeii, eroinei de pe frontul nevăzut al muncii. Substanţa epică a romanului se concentrează în jurul unui grup de personaje feminine pe care Ie vom întâlni de-a lungul întregului ciclu (Anfisa Petrovna, Varvara Ineahina, Anna Freaslina). Poate tocmai datorită perspectivei „feminine” adoptate, autorului îi reuşeşte acea zguduitoare imagine a războiului simţit de departe, mai ales cu inima. Rupt de lume, Pekaşinul feminin îşi măsoară vitalitatea prin felul în care completează emotiv vagi ie ecouri rare vin de „dincolo”. Deşi comunicatele răzbat şi până aici, şutul are alte criterii pentru a evalua desfăşurarea evenimentelor. Între denumirea unei localităţi ocupate de inamic (despre a cărei localizare geografică prea puţin şcolitele femei nu ştiu mai nimic) şi numele unui consătean căzut pe front există o uriaşa deosebire calitativă, căci prima pierdere este estompată de credinţa unanimă în victoria finală, pe când ireparabilitatea celeilalte este conştientizată dureros de toată lumea. De aceea atmosfera acestei prime cărţi a ciclului este dominată de semnul tragic al inevitabilului, iar sacrificiile incredibile pe care le fac femeile suit dictate de speranţa tăinuită de a forţa mâna sorţii, doar-doar vor scăpa de temutele plicuri cu înştiinţări despre moartea eroică a soţilor, fraţilor şi taţilor lor.

Neîndoielnic, unul dintre „punctele de foc” ale romanului este scena în care Mişka Preaslin, un băieţandru de numai paisprezece ani, a doua zi după primirea înştiinţării despre moartea tatălui său, se aşază la masă pe locul (neocupat până atunci de nimeni) al acestuia,

devenind astfel, prea timpuriu, stâlpul de care de acum înainte avea să se sprijine o familie numeroasă. Astfel, în intenţia autorului, acest roman împreună cu următoarele două (*Două ierni şi trei veri* şi *Drumuri şi răspântii)* reprezintă şi istoria literară a maturizării unei generaţii. Cât despre Mişka Preaslin, îl vom întâlni şi în *Casa,* devenit acum om în toată firea, dar obsedat încă de ultimele cuvinte auzite de la tatăl său.

Două ierni şi trei veri şi *Drumuri şi răspântii* au ca subiect aceeaşi crâncenă luptă cu destinul. După teribila încercare a războiului, oamenii mai au de trecut şi proba de foc a anilor de pace. „Pentru unii – le declară pekaşinenilor Podrezov, secretarul comitetului raional de partid – războiul s-o fi sfârşit, dar pentru noi, cei din Nord, războiul abia acum a început.” Această prelungire a legilor războiului este un lucru nefiresc, inexplicabil, chiar inuman pentru cei care i-au aşteptat sfârşitul ca pe singura lor şansă de supravieţuire. Şi totuşi omul are resurse nebănuite, limita răbdării sale poate fi împinsă până la hotarul incredibilului. Truda ca uitare, de sine şi de toate celelalte, este principalul suport „ideologic” şi poetic al romanelor lui Feodor Abramov. Iată de ce un al doilea „punct de foc” al ciclului îl constituie scena primei ieşiri la cosit a brigăzii de prichindei a Preaslinilor.

Subtextul polemic al romanelor *Două ierni şi trei veri* şi, mai ales, *Drumuri şi răspântii* conţine două întrebări care îşi pun amprenta asupra scriiturii, făcând-o aspră, conferindu-i uneori un ton de o duritate extremă: De ce viaţa întârzie să se schimbe în bine? E oare posibil ca greutăţile şi chinurile pekaşinenilor să poată fi explicate numai prin război şi prin urmările acestuia?[6] Scriitorul nu aduce învinuiri explicite, însă de câteva ori situaţiile iau o turnură pur kafkiană, în scenă pătrunzând duhul anonim, depersonificat al răului, care pare să decidă, implacabil, destinul oamenilor. Lukaşin, preşedintele colhozului, este arestat pentru „vina” de a fi înţeles că oamenii nu mai pot

---

[6] Feliks Kuzneţov, *Iz glubin narodnoi jizni (Din străfundurile vieţii poporului),* „Roman-gazeta”, 1981, nr. 16, p. 2.

munci fără pâine. Evsei Moşkin, inofensivul propovăduitor al credinţei de rit vechi, este şi el arestat. Iar cuvântul „arestat”, în acea vreme, avea semnificaţii înspăimântătoare: un aparat judecătoresc invizibil care, odată declanşat, nu mai poate fi oprit de nicio voinţă omenească. „Pe-atunci deţinuţii mureau ca muştele”, spune Evdokia Dunaeva, cea care a bătut ţara în lung şi în lat, din lagăr în lagăr, pentru a-şi găsi şi salva soţul.

Aşa cum remarca V. Akimov, fiecare din romanele ciclului posedă o sonoritate specifică: tragico-romantică în *Fraţi şi surori,* grav-meditativă în *Două ierni şi trei veri,* iar în *Drumuri şi răspântii* se face parcă auzită o strună întinsă la maximum, o răsuflare întretăiată şi fierbinte. Drumuri şi răspântii este romanul cel mai marcat de caracterul „ciclic” al întregului ansamblu, aici se exprimă în primul rând o stare de tranziţie. Cu acest roman, istoria pekaşinenilor nu putea fi nici începută, nici încheiată[7].

*

Casa, ultimul roman din ciclul *Preaslinii,* reprezintă revenirea pe aceeaşi scenă (Pekaşino) şi la aproximativ aceleaşi personaje după un interval de douăzeci de ani. Tehnica decupajului temporal a fost utilizată şi mai înainte, toate romanele ciclului constituindu-se ca „falii” reprezentative din devenirea Pekaşinului. Tehnica respectivă divulgă convingerea scriitorului că fragmentul poartă în sine memoria întregului, toate atributele sale. Spaţiul neutru dintre aceste „falii” interesează numai în măsura în care viaţa şi-a ieşit din tiparele obişnuite, în rest el poate fi reconstituit prin raportare la punctul iniţial şi la cel final. Trimiterile în interiorul acestui spaţiu „alb” sunt destul de rare, mai mult pentru a preciza de unde vin personajele nou introduse în naraţiune şi cum au dispărut cele care au fost prezente în romanele anterioare. Mai importante sunt liniile tensionale care leagă intre ele cele patru volume ale ciclului. Unele episoade (mai ales din *Fraţi*

---

[7] V. Akimov, *ibidem,* p. 79.

şi surori), care iniţial nu păreau să aibă disponibilităţi deosebite în eventualitatea rememorării, sunt reluate în *Casa* de la distanţa celor douăzeci de ani, căpătând valenţe simbolice, o forţă de şoc remarcabilă. Să examinăm un asemenea episod: „Cu capul plecat, Liza păşea pe drumeagul de pădure, simţind sub tălpile goale toate rădăcinile, toate crengile uscate, şi în memorie îi reveneau alte zile, alte vremuri. Mai întâi îşi aminti ziua în care a mers pentru prima dată pe acest drumeag la Sinelga. A mers atunci cu fraţii, cu Mihail, cu Fediuha, care stătea ţeapăn şi mândru nevoie-mare pe cal, cu dragii ei fraţi gemeni, care, ca doi piţigoi, ciripiseră şi gânguriseră tot drumul de bucurie. Şi pe atunci ea avea şaptesprezece ani. Şi tremura, scânteia din toată fiinţa ei aidoma unui mesteacăn tânăr, mângâiat de razele soarelui într-o zi de vară. Sufletul îi era cuprins cu totul de aşteptarea unei noi fericiri, a unei vieţi noi. Şi atât ea, cât şi fraţii ei se gândeau, credeau atunci: nu mergem numai la Sinelga cea plină de ţânţari. Nu păşim pe un simplu drumeag de pădure. Ne croim un drum în viaţă, în lumea mare, un drum al nostru, al Preaslinilor.

Dar acum? Ce s-a întâmplat cu ei toţi? Ce-a mai rămas din familia Preaslinilor, din familia lor unită şi la bine, şi la rău?”

Opoziţia dintre „atunci” şi „acum” se face simţită pe tot parcursul ultimului roman. Starea de război în care se găseşte Mihail cu tot satul îşi are originea într-un fel de maximalism moral provenit de „atunci”. Comparaţia dintre „atunci” şi „acum” este net în defavoarea ultimului: oamenii muncesc mai mult de mântuială şi cu gândul la băutură, vestitele „pârloage” ale Pekaşinului sunt năpădite de lăstari, până şi poamele din pădure au devenit mai puţine. Această opoziţie este şi sursa conflictului dintre generaţii, cea de „acum” fiind refractară la relatarea incredibilelor chinuri îndurate de generaţia de „atunci”. Autorul pare a se ralia criteriilor morale de „atunci”, impresie susţinută şi de faptul că peste tot, în toate cele patru romane ale ciclului, munca este poetizată cu

insistenţă, ea fiind – în concepţia lui Feodor Abramov – măsura a tot ce a făcut omul în trecerea sa prin viaţă. Astfel se ajunge la o împărţire a personajelor în două categorii: cele cu „operă”, care au lăsat ceva în urma lor, şi cele fără „operă”, cum ar fi Egorşa Stavrov, cu viaţă pustie, săracă în realizări. Nu este vorba, în ambele categorii, de personaje propriu-zis pozitive şi negative ca în basme, scriitorul realizează caractere prea complexe pentru o astfel de distincţie rudimentară, dar conflictul principal al romanului vizează în ultimă instanţă tocmai problema „memoriei”, nuanţată, şi de atitudinea pe care o au urmaşii faţă de semnele lăsate de cei care au fost. „Memoria, sora conştiinţei” (expresia aparţine unui personaj din povestirea *Ziua şi ora* a lui V. Marcenko) este cea care modelează caracterele, care indică gradul de umanitate al fiecărui erou din roman.

Există în *Casa* două momente care vizează explicit această idee. În timpul vizitei fraţilor ei, Liza le motivează astfel faptul că a lăsat casa ca pe vremea lui Stepan Andreianovici: „De la tăicuţa n-o rămas nicio fotografie, pe-atuncea nu era moda asta cu fotografiatu’, las’ să rămână casa în loc de fotografie.” Şi iată altă opinie, a lui Egorşa (datorită căruia casa păstrată cu sfinţenie de Liza avea să fie distrusă): „Şi Egorşa se uita la bolovanii de piatră împrăştiaţi pe fundul pârâiaşului care scânteia în soare, încerca să-şi închipuie cum îi scosese de-acolo Podrezov şi nu putea, în ruptul capului nu putea să priceapă: la ce bun atâta trudă? Ce rost are să te omori când, în vremea noastră, are statul case destule?” Pentru această neînţelegere autorul îşi pedepseşte crunt personajul, oferindu-i clipa de iluminare în momentul când e prea târziu. Conflictul axat pe vânzarea şi distrugerea casei lui Stavrov este, deci, una dintre interpretările posibile ale titlului.

O altă interpretare este conţinută de o replică a lui Evsei Moşkin într-o discuţie cu acelaşi Egorşa: „Casa cea adevărată omu’ şi-o clădeşte în suflet. Şî casa ceea nici n-o arde pojaru’, nici apa n-o ia la vale. Îi mai tare decât toate

cărămizile şi diamantele de pe lume”. Oamenii care au asemenea case sunt cei „pe care se sprijină pământul”: Liza, Mihail, Kalina Ivanovici, Evdokia Dunaeva, Anfisa Petrovna. Evsei Moşkin, acest personaj „vizionar”, jucând într-un fel rolul idiotului, realizează o distincţie fundamentală pentru înţelegerea sistemului de valori care guvernează universul operelor lui Feodor Abramov. În alt loc, tot el este acela care, pe patul de moarte fiind, îi spune lui Mihail Preaslin: „Toţi oamenii miros a benzină şi a votcă, numa’ împrejurul tău aeru’ miroasă a iarbă, a verdeaţă... Eşti un mare truditor, Mişa. Mult bine le-ai făcut oamenilor”. Putem spune că în opera lui Feodor Abramov nu există frumuseţe în afara muncii, scriitorul punând semnul de egalitate între aceste două noţiuni[8].

„Casa ca memorie”, „casa din suflet” sunt numai două ramificaţii ale unei constelaţii simbolice complexe. Pe parcursul naraţiunii, disocierile simbolice se amplifică, ansamblul de semnificaţii căpătând alte câteva interpretări posibile. Astfel, într-o frază rostită parcă în treacăt (aşa cum se întâmplă de obicei la Abramov cu lucrurile grave, serioase), Kalina Ivanovici Dunaev, unul dintre personajele-cheie ale ultimului roman, se destăinuieşte: „Da, nu m-am cramponat de casă... Mie casă-mi era ţara întreagă”. Comisarul „în carne şi oase”, veşnic demascat de soţia sa Evdokia, este omul care nu a construit în viaţa lui decât ideologic. O construcţie poetizată de autor şi în acelaşi timp amendată (printr-o replică a lui Mihail într-o discuţie cu fratele său Piotr): „Ce preţ să mai pui tu acu’ pe-o casă de lemn, dacă lui Kalina Ivanovici nu i-o păsat toată viaţa de casă?! Da, printre altele, Rusia îi făcută din case... Da, din case de lemn, clădite de oameni...”

Toate aceste semnificaţii se concentrează în sensul pe care scriitorul îl atribuie reconstrucţiei de către Piotr a vechii case a Preaslinilor. Simbolismul casei ca imagine a spaţiului fericit, a centrului paradiziac[9] funcţionează aici la

---

[8] V. Akimov, *ibidem,* p. 128.

[9] Cf. Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală,* traducere de Marcel Aderca,

modul aspru, specific abramovian: „Numai de n-ar da Domnul să sufere iarăşi foamea pe care au îndurat-o în război şi după război, numai de n-ar da Domnul să se repete vremurile acelea înfricoşătoare când toţi copiii, înghesuindu-se unul în altul, şedeau pe cuptor cât era iarna de lungă. Şi totuşi, totuşi... Ei, Preaslinii, n-au avut parte niciodată de atâta fericire şi bucurie ca în zilele acelea îndepărtate, de neuitat.” Reconstrucţia casei înseamnă de fapt refacerea căminului, a unităţii familiei. Proiectata întoarcere în Pekaşino a lui Feodor, a celui care şi-a petrecut viaţa prin puşcării, ideea stabilirii fraţilor gemeni în satul natal sunt indicii ale unei viitoare posibile armonii intre Preaslini. Însă Feodor Abramov este scriitorul căruia îi sunt structural străine ipotezele facile. Câteva tuşe necruţătoare modifică esenţial finalul care se anunţa prea univoc. Accidentul tragic al Lizei este jertfa purificatoare, datorită căreia reconstrucţia „casei” Preaslinilor devine cu adevărat posibilă.

*

Ambiguitatea posibilităţilor de interpretare a titlului este amplificată, în planul conţinutului ideatic propriu-zis al cărţii, de ambiguitatea soluţiilor. În timpul unei întâlniri cu cititorii, transmisă pe programul 1 al Televiziunii sovietice la începutul anului 1982, Feodor Abramov vorbea despre două feţe ale adevărului vieţii. În romanele sale, aceste două feţe ale adevărului se succed caleidoscopic, fără a se putea stabili cu certitudine o variantă definitivă Avem, pe de o parte, adevărul lui Kalina Ivanovici, pe de altă parte, avem adevărul Evdokiei. Cape dintre ele este mai îndreptăţit decât celălalt? Greu de răspuns, fiindcă fiecare în parte depinde de perspectiva din care este evaluat şi însăşi această perspectivă se modifică de la o pagină la alta. Nu poate scăpa din acest lanţ al ambiguităţilor nici analiza rezultatelor la care ajung eroii. „Comisarul” Kalina Ivanovici

---

prefaţă şi postfaţă de Radu Toma, Bucureşti, Editura Univers, 1977, p. 304.

nu are nicio decoraţie, la înmormântarea lui participă „autorităţile” care nu i-au prea avut grija cât a fost în viaţă. Mihail, „marele truditor”, ajunge îngrijitor la cai, părând în ochii tuturor (şi ai săi) aruncat la groapa de gunoi a satului. Liza, încercând să înalţe – simbolic – calul de lemn al lui Stavrov pe casa Preaslinilor, este strivită de bârna grea. Deşi moartea i se trage de la beţie (a căzut în groapa unui fost siloz), Evsei Moşkin ajunge să fie considerat un sfânt „fără prihană”, la mormântul căruia babele din satele îndepărtate vin în pelerinaj. Acesta ar fi „totalul” vieţii câtorva personaje, dar un „total” fluctuant, Feodor Abramov fiind un scriitor căruia îi reuşesc mai ales culorile combinate, amestecurile policromatice de trăiri şi sentimente. Iată, de pildă, ce gânduri îl frământă pe Mihail:

„Mi-am început viaţa la coada calului şi tot aici am s-o sfârşesc.

Te apucă groaza. Auzi, cică să te înfunzi în grajdul cailor. Toţi îţi pun cruce: oamenii, nevasta, copiii. Până la sfârşitul vieţii or să te poreclească Mişka-Grăjdarul şi în cele din urmă ai să ajungi şi tu tot un cal. Te sălbăticeşti. Însă, pe de altă parte, refuzul lui ar însemna moartea cailor. N-or să aibă, bieţii de ei, parte de o viaţă ca lumea. Fiindcă cine mai vrea acum să se facă grăjdar?”

După cum s-a subliniat de mai multe ori, pentru scriitor, Mihail Preaslin nu este pur şi simplu un personaj. El reprezintă temelia filozofiei sale: universul pekaşinean se sprijină în primul rând pe umerii lui Mihail. „Căderea” acestuia poate fi estompată printr-o sugestie venită direct din text – după o viaţă agitată, Mihail are, în sfârşit, parte de linişte: „O linişte deosebită, cum numai între cai poţi afla, o linişte mângâiată de ronţăitul ierbii, de fornăituri, de Bătăile din copite şi de gânguritul sătul al porumbeilor de sub acoperişul găurit.” Însă, pentru un asemenea personaj, liniştea este aproape sinonimă cu o pedeapsă.

Datorită absenţei unor soluţii ameliorante, proza lui Feodor Abramov este considerată drept aspră, severă. Scriitorul nu-şi cruţă deloc personajele, le intentează procese în faţa unei instanţe „naturale”, unde fiecare apare

cu propria sa contribuţie la facerea pâinii. După cum remarca Igor Dedkov[10], în universul abramovian, nimeni nu discută despre spiritualitate, despre morală, acestea constituindu-se de la sine, ca rezultat al diferitelor situaţii particulare în care se găsesc eroii. Romanele lui Feodor Abramov sunt lipsite de personaje propriu-zis intelectuale, care să abstractizeze conflictele. Acestea apar ca urmare a impactului dintre caracterele tari, colţuroase şi se dovedesc rezolvabile numai în prezenţa unor argumente cu totul zguduitoare. Complexitatea acestor caractere aparent simple a fost de multe ori subliniată în critica sovietică. Cel mai grăitor exemplu în această privinţă este piaza rea a familiei Preaslin, Egorşa Suhanov-Stavrov, în care – după părerea Viktoriei Buznik[11] – „într-un mod original, mutilat, se manifestă veşnica năzuinţă a rusului spre meleaguri necunoscute, cutezanţa lui gratuită şi, în acelaşi timp, dorul de ceva neobişnuit”. Se poate uşor observa, mai ales în cazul acestui personaj, că autorul încearcă să descopere în orice suflet o fărâmă de frumuseţe, de omenie. După propria sa expresie, Egorşa „n-a stat în prezidiul vieţii”, iar dorul său permanent de ducă trădează o anumită doză de nesăbuinţă romantică, de care nu sunt străine nici celelalte personaje. Această nesăbuinţă le este comună în egală măsură atât lui Egorşa, cât şi lui Kalina Ivanovici. Diferenţa rezidă numai în utilizarea ei, şi aici autorul este necruţător cu Egorşa, care, pe lângă vina de a nu fi construit nimic, o mai are şi pe aceea că a dărâmat casa clădită de altul. „Pedeapsa” este exemplară: pentru prima dată personajul este pus faţă în faţă cu propria sa conştiinţă: „Toate i se învălmăşiră deodată în minte: moartea lui Evsei, întâlnirea cu Podrezov, casa, Liza, bunicul... Simţea că se înăbuşă în cabină, de parcă ar fi avut un laţ la gât”.

Un asemenea dialog cu conştiinţa îi este rezervat şi lui

---

[10] *O tvorcestve Feodora Abramova (Despre creaţia lui Feodor Abramov),* „Voprosî literaturî”, 1982, nr. 7, p. 46.

[11] *Sotvorenie novogo russkogo polen. Beseda s Feodorom Abramovîm (Crearea noului ogor rusesc. Convorbire cu Feodor Abramov consemnată de V. V. Buznik),* „Naş sovremennik”, 1980, nr. 7, p. 183.

Mihail Preaslin, care, cu toată străduinţa sa de a se refugia în uitarea muncii fizice, nu va reuşi să-l evite. Adevărata sa întâlnire cu fraţii se va petrece abia în final, după ce nenorocirea întâmplată Lizei îi va fi deschis ochii şi după ce, în sfârşit, va fi priceput cu adevărat cuvintele spuse demult de tatăl său.

*

Monumentul literar pe care scriitorul plănuise iniţial să-l înalţe în cinstea femeii ruse se desăvârşeşte prin „nuvela" despre calvarul vieţii marii muceniţe Evdokia. Această povestire-spovedanie, în care eroicul se învecinează cu apocalipticul, realizează deschiderea „marelui epos" al lui Feodor Abramov spre „micul epos" din nuvelele şi povestirile sale. Evdokia şi Kalina Ivanovici sunt personaje descinse din universul prozei scurte abramoviene, populată de o întreagă serie de asemenea mucenici şi, mai ales, muceniţe: Pelagheia Omosova *(Pelagheia),* Maria Petrovna *(La Piter după un sarafan),* Katerina *(Babileul),* Pahomovna *(Monumentul),*, Sila Ivanovici *(Legenda unui mare comunard),* Maika *(Maika-Dulgherul).* Specifică pentru arta narativă a lui Feodor Abramov este năzuinţa de a condensa o întreagă viaţă de om într-un gest solemn, semnificativ. Pahomovna din *Monumentul* nu vrea pe mormântul ei nici cruce, nici monument de piatră, vrea pur şi simplu un plug. Pentru că douăzeci de ani a trudit la coarnele plugului. Bătrânul din *Ultimul seceriş* toată viaţa a trudit la cositul fânului şi, în aşteptarea ceasului de pe urmă, îşi roagă feciorii să-l ia pe mirişte, ca să moară acolo. Kalina Ivanovici moare în acordurile cântecului său preferat. În virtutea nudităţii stilistice a scriiturii, asemenea gesturi nu pot fi suspectate de retorism. Bătrânii lui Feodor Abramov mor pentru că au făcut tot ce au putut şi nu le mai rămâne decât să treacă hotarul, cu inima curată. Aşa mor toţi sfinţii „fără de prihană". Iar determinarea „fără de prihană" are şi ea un sens aparte, se ancorează într-un cod moral specific abramovian. Faptul că o femeie vrea să fie femeie într-un

sat pustiit de bărbaţi e o dovadă de curăţenie sufletească, un semn de vitalitate. „Vă mai aduce aminte câţi din sat au plecat la război? – se destăinuieşte Katerina din *Babileul.* Dar câţi s-au întors? Stăteam la rând. Aşa cum ne scriem acu la magazin pentru vreo marfă, aşa stăteam atunci la rând pentru bărbaţi. Făceam comandă. Şi nici nu ne gândeam ce marfă primim, dacă ne place ori ba, nu mai stăteam să alegem. Numai nădragi să aibă. Uite-aşa erau timpurile. Dar eu m-am curvit încă din timpul războiului.”

Asemenea „licenţe” stilistice sunt dictate de specificul personajelor şi situaţiilor zugrăvite. Vasili Şukşin a creat mici tragedii despre fapte aparent comice. Teritoriul prozei abramoviene este tragicul existenţial ca atare, eroismul suferinţei, vina muncii. Maika din povestirea *Maika-Dulgherul* nu are altă vină decât aceea că viaţa i-a impus o meserie bărbătească, dulgheria. Iar toporul „n-o fericeşte pe femeie”, bărbaţii vor să aibă în pat o femeie, tiu un topor. Comparativ cu Şukşin, Feodor Abramov practică o scriitură aproape imobilă, toată proza sa ţinteşte într-un singur punct dureros: omul purtându-şi crucea prin viaţă. Şukşin are mereu nevoie de alt „caz”, de alt obiect: ba un microscop, ba o pereche de cizmuliţe, ba o biserică pe care s-o dărâme personajul. În jurul acestor „cazuri”, subiectul se constituie prin intersectarea unor tendinţe în mod obişnuit antagoniste: lirismul şi ironia ce ajunge până la satiră, comedia şi drama, care se înalţă până la tragedie[12]. Feodor Abramov, însă, rămâne cel mai adesea în zona tragicului, putînd fi asemuit, din acest punct de vedere, cu un alt mare scriitor sovietic contemporan: Valentin Rasputin. Dintre prozatorii actuali, Abramov şi Rasputin sunt poate cei mai „tendenţioşi” în ce priveşte modalităţile de insinuare în psihologia personajului. Valentin Rasputin preferă clipele de cumpănă, situaţiile de excepţie, când incoerenţa vagă a faptelor se concentrează într-un singur punct, când esenţa morală a individului se dezgoleşte, iar „mişcările moleculare” din sufletul lui devin vizibile cu

[12] Igor Şaitanov, *Reakţia na peremenî (Reacţia la schimbări),* „Voprosî literaturî”, 1981, nr. 5, p. 43.

ochiul liber[13]. Personajele rasputiniene sunt căutătoare ale adevărului suprem, conflictele romanelor acestui scriitor se consumă mai ales în sfera ideilor, a întrebărilor cutremurătoare. „Cine anume ar putea să spună adevărul despre om: la ce o fi trăind el pe lume? De dragul vieţii însăşi, de dragul copiilor, pentru ca şi copiii să lase-n urma lor copii, iar copiii copiilor să lase şi ei copii, ori poate mai e la mijloc ceva? Şi va fi oare veşnică această perindare?”[14] – se întreabă bătrâna Daria într-o tentativă metafizică ameţitoare. Personajele lui Feodor Abramov sunt mai pământene, meditaţia lor arareori depăşeşte cotidianul, abisul rasputinian al ideii fiind înlocuit de abisul durerii, al suferinţei. Parafrazând o celebră idee a lui Lev Tolstoi, putem spune că opera lui Feodor Abramov marchează coborârea literaturii ruse în pământ, momentul acumulării în vederea unui nou elan spiritual. Cu precizarea că elanul spiritual, în cazul lui Feodor Abramov, este conţinut în însuşi actul coborârii, scriitorul redescoperind pentru literatură semnificaţia faptului simplu de viaţă, a durerii înă-buşite în apa vie a trudei.

EMIL IORDACHE

---

[13] Vladimir Vasiliev, *Jit' i pomnit' (A trăi şi a lua aminte), în Sopriceastnost' jizni (Implicare în viaţă), Moskva,* Izdatel'stvo Sovremennik, 1979, p. 202.

[14] Valentin Rasputin, *Despărţirea de Matiora,* traducere, tabel cronologic, note de Mircea Aurel Buiciuc, prefaţă de Mihai Novicov, Bucureşti, Editura Minerva (B.P.T.), 1980, p. 222.

PARTEA I

Capitolul I

1

Câinele stătea tolănit în uşa grajdului cu labele de dinainte întinse, cu urechile ciulite, împungând şi sfredelind cu ochii – cărbuni aprinşi, nu alta – berbecul înjunghiat, la care trebăluia, în fundul grajdului, stăpânul.

Mihail avea spinarea şi grumazul leoarcă de sudoare: nimic nu-i mai greu la treaba asta decât să jupoi partea opărită dintre picioare şi şale, unde pielea-i parcă bătută în cuie şi trebuie s-o desprinzi cu cuţitul centimetru cu centimetru. Şi-afară de asta, afurisitele de muşte, blestemaţii de tăuni te orbesc, te mănâncă de viu. Dar după ce-ai ajuns la pântece, totu-i o plăcere: înfigi cuţitul în grindă şi lucrezi numai cu mâinile...

Pielea proaspăt jupuită (fără nicio crestătură, ce mai – lucru făcut la marea meserie) Mihail o strânse într-un ghem mare, alunecos, o puse deoparte, apoi, răsucind fără grabă berbecul atârnat de cârlig, îi învălui şoldurile rotunde şi încărcate de grăsime cu o privire de gospodar care ştie cât face o asemenea marfă.

— Berbecu-i bunişor, nu?

Drept răspuns nu se auzi glasul nevestei, ci clănţănitul flămând al câinelui.

Mihail reteză coada, i-o aruncă, fără să se uite, lui Lîsko şi din nou admiră cu glas tare animalul înjunghiat.

— Berbecu', zic, îi pe cinste. Nu-i aşa?

— Dacă ai fi aşteptat pân' la toamnă, ar fi fost şi mai pe cinste.

— Pân' la toamnă? Da' pân' la iarnă nu zici să fi aşteptat?

— Păi cum? Cin' se mai apucă să-şi taie animalele din bătătură pe o căldură ca asta?

— Da îmi vin fraţii, femeie. Ce-ai să le pui pe masă?" Cutii de conserve?

Înciudându-se, Mihail despică pântecele dintr-o singură mişcare de sus în jos. Măruntaiele fierbinţi şi fumegânde căzură ca o lavă pe aşternutul proaspăt de paie..

— Apă!

De dincolo de perete, din tot trupul ei masiv de vacă, gemu Zvezdonea (sărmana, a istovit-o de tot căldura), Lîsko schelălăi nerăbdător. Dar unde-i gospodina, care ar trebui să-i fie de ajutor?

Încruntat, Mihail întoarse brusc capul şiroind de sudoare, dar se muie într-o clipă, faţa i se destinse într-un zâmbet larg: văzuse pulpele albe ale neveste-si care se aplecase să ridice găleata.

Ochii înfierbântaţi de poftă începură să cotrobăiască prin cotloanele întunecoase ale grajdului şi se pironiră în colţul din fund, unde era trântit un braţ de iarbă. Iarba era moale, proaspătă, niciun ceas nu trecuse de când o cosise în grădină...

— Un' să torn? Ce taci?

— Aşteaptă oleacă... Să mă mai hodinesc...

— Să te hodineşti? De cân', mă rog, se taie berbecii, cu răstimpuri de hodină?

— Cum de cân'? Hodina-i întotdeauna cu folos... Mihail izbucni în hohote de râs şi mai departe spuse ce avea de spus numai cu ochii.

Raisa se trase înapoi până la uşa îndărătul căreia se chinuia vaca şi, cu o groază neprefăcută, făcu a lehamite cu amândouă mâinile:

— Te-ai dus la Moscova ceea... Şi te-ai ţicnit!

— Proastă din Pekaşino ce eşti! Cu tine nu poate omu'

nici să glumească!

Mihail începu să umble iute încoace şi încolo prin grajd, se împiedică de câine şi îi trase un picior cu toată puterea: să nu mai stai altădată în calea oamenilor!

2

Iulie îşi înteţea pojarul.

Carnea, până s-o taie în bucăţi şi s-o săreze, mai că se încinsese. Dar mai mult decât toate pe Mihail l-a mirat pivniţa. Astă-primăvară o umpluse cu zăpadă bătută bine cu maiul şi uite că, în mai puţin de o lună, zăpada scăzuse cu vreun metru. Trebuia să pună scara ca să aşeze carnea la rece.

Afară, Mihail se dezbrăcă până la brâu, se desfătă stropindu-se cu apă rece din ciubărul care stătuse la umbră, apoi, intrând în bucătărie, îşi schimbă hainele. Pantalonii de salopetă pătaţi de sânge proaspăt îi duse în cămară şi, trăgându-şi pantalonii subţiri, de fabricaţie vietnameză, cu care umbla de obicei pe-acasă, zâmbi mulţumit: nicio lună n-a stat în capitală, şi s-a rotunjit oleacă – nasturele de sus se lăsa cu greu încheiat.

În sobă focul fusese aprins, pe geam licăreau luminiţe roşiatice, dar gospodina nu se zărea nicăieri. N-are de gând să se-apuce de fiert şi de prăjit bucate? O fi pus pe masă ficatul şi rinichii ca să hrănească muştele?

Mihail se uită într-una din odăi: nu era decât aparatul de radio dat până la refuz: se uită apoi în alta şi se încruntă: Raisa stătea întinsă în pat.

— Ce modă îi şi asta, cu lungitu’ în pat de cu dimineaţă?

Arcurile gemură, Raisa se întoarse într-o smucitură cu faţa la perete: cu tine nu vorbesc.

El nu mai stătu să-şi bată gura de pomană. Se apropie,

o apucă de pieptii flanelei şi o întoarse cu faţa spre el.

Din ochii ei cenuşii, care-l priveau fără să clipească, se abătură asupra lui viscolul şi gerul Bobotezei. Şi doar altădată, vara îşi avea culcuşul în ochii ăştia. Era vară în ei tot anul, chiar când bântuiau viforniţele iernii. Şi acum îşi mai aduce aminte cum răposatul Feodor Kapitonovici i-a spus în ziua nunţii: „Nu fata mi-o iei din casă, vara mi-o iei”.

Desigur că au avut ei şi neînţelegeri – cum să trăieşti o viaţă fără să te mai şi cerţi? – dar ca luni la rând să bată vântul îngheţat dinspre nord – nu, aşa ceva încă nu se întâmplase.

Ştia el din ce cauză i s-a îndrăcit nevestica. Din cauza Varvarei sau, mai bine zis, din cauza stâlpului pe care l-a pus el astă-primăvară la mormântul acesteia. Mormânt uitat de toţi. Duniarka, moştenitoarea Varvarei, vine vară de vară în Pekaşino, stă în casa mătuşă-si câte două-trei luni cu droaia ei de copii (că a plodit nouă, de ţine recordul pe tot ţinutul), dar să îngrijească măcar cât de cât mormântul – nu, mai aşteaptă, mătuşică, eu am treburi mai importante. Mihail a tot aşteptat să-şi aducă aminte nepoata de mătuşă-sa (că avea stâlpul cel mai prăpădit din tot cimitirul), dar până la urmă n-a mai răbdat: astă-primăvară, când Raisa s-a-ntâmplat să fie plecată la raion la spital, s-a apucat şi a făcut un stâlp. Raisa a aflat. Careva dintre preaiubiţii lui consăteni nu şi-a ţinut gura.

— De carne-ţi zic: intră singură în cuptor, ori să chem vecinii?

— Lasă-mă-n pace! Nici să mă uit la carnea asta nu pot, necum s-o mai şi gătesc.

— Prea eşti sătulă, asta-i. Se vede treaba că nu-n zadar ţineau bătrânii al’dată câte-un post.

Într-un târziu, Raisa spuse:

— Ce-ar fi să mă duc la raion, la spital?

— La spital? De ce?

— De ce, de ce... De ce se duc femeile la spital....

Un timp Mihail rămase cu ochii holbaţi la nevastă-sa: ce să caute o femeie ca ea, zdravănă şi teafără, la spital? – apoi pricepu.

— Aşa, vra să zică, tu... De bucurie i se tăie respiraţia. Aşa, dă-i drumu'! Trebe soldaţi. O să ne luptăm pentru pace.

— Ce să zic, mare bucurie! Ai şi de ce să te hlizeşti! Două fete numa' bune de măritat şi mama lor îi cu burta la gură. Ce-or să zică de noi?

— Ce-mi pasă! Să creadă ce-or să vreie, eu n-am de gând să le dau socoteală. Ţi-am spus: ai să naşti pân' ai să faci un băiat. N-are rost să mai lungim vorba.

Raisa nu-l mai contrazise. Dar, sculându-se din pat, îl mai înţepă totuşi o dată:

— Las' că nici băieţii nu-s cu stea în frunte. Să nu deie Domnu' s-o pornească de mic prin puşcării, ca Feodor al vostru.

— Lasă asta! Gospodină zici că eşti? Acuşi îţi vin oaspeţii şi n-ai ce le pune dinainte.

— Ei, şi ce? Doară n-am dormit, nici nu m-am plimbat. Îs şi eu om al muncii...

Bătea şaua ca să priceapă iapa. Tu, adică, mă judeci? Ai hoinării o lună-ntreagă la oraş, ai lenevit, pe când eu trudesc de-o viaţă, fără o clipă de răgaz, la presa de ulei. Şi recunoscând undeva în adâncul sufletului că nevastă-sa avea dreptate, Mihail spuse cu glas împăciuitor:

— Alţi oaspeţi gândesc să nu mai chemăm. Poate numa' pe Kalina Ivanovici... Tăcu un moment, îşi pocni degetele. Da' cu ea cum facem? Le spunem de la-nceput, ori cum?

— Tată, tată, autobuzul vine la două, nu la unu! În dormitor, dăduse buzna, gâfâind, fiică-sa Anka, slabă, lungă-n picioare, cu ochii verzi, bulbucaţi ca la o capră.

— Mai bine n-ai mai păzi autobuzu' şi-ai da fuga să culegi niscaiva fragi. Cu ce-ai să-ţi ospătezi unchii?

— Mă duc. Da' pe tine te cheamă la sediu.

— Cine mă cheamă? Preşedintele?

— Îhî. Să vină, zice, tată-tu, că trebe să meargă la coasă.

— La coasă... Te pomeneşti că vra să mă zvârle iar la Sinelga de Sus. Nici gând! Treizeci de ani am hrănit ţânţarii

la Sinelga de Sus, acu' să-i mai hrănească şi alţii.

Mihail îşi mută privirea spre Raisa care se pieptăna în faţa oglinzii.

Ca într-un hăţiş, ca într-o pădure încâlcită de furtună îşi împlânta ea pieptenele în păr, toată odaia răsuna de pocnituri: iată ce păr poate avea o femeie de patruzeci de ani!

L-a pieptănat, l-a adunat într-un coc strâns pe ceafă, l-a prins apoi bine în clame.

Aici, în păr, se ascunde firea ei aprigă, furtuna, se gândi Mihail şi întrebă:

— Cum facem, te-ntreb, cu ea? Ce, n-ai limbă? Li-i soră doar – fraţii întâi de ea or să-ntrebe.

Dar Raisa – toană muierească – ieşi din odaie fără să scoată o vorbă.

3

Până la sosirea autobuzului de poştă mai era vreun ceas şi jumătate, nu mai puţin: ce să facă, de ce să se apuce în tot răstimpul acesta? Să spargă lemnele tăiate de dinaintea plecării la Moscova, să rânească grajdul, să coboare din podul şurii grebla, coasa, ca să le şteargă măcar de praf, să bată cercurile la putina dogită de uscăciune... O grămadă de treburi îl aşteaptă pe lângă casă!

Mihail se duse la fâneaţa sa de la poalele colinei. Iată primul lucru de care trebuia să se îngrijească

În sovhoz, ca şi mai înainte în colhoz, nutreţul era pe sponci. În fiecare primăvară Proşka-Veterinarul mâzgălea acte despre avitaminoza cu efect letal (toţi pekaşinenii ştiau cuvintele astea savante). Şi aşa se face că sovhoznicii, care mai aveau câte-o vacă sau nişte oi acolo, semănau mai mult de jumătate din loturile lor cu mazăre, borceag şi ovăz sau pur şi simplu le lăsau nesemănate, ca

să crească iarba pe ele.

Mihail nu mai fusese de o lună întreagă la colina Preaslinilor (acum aşa-i spun oamenii colinei din faţa casei lui celei noi) şi, când ajunse lângă hambar şi-şi aţinti privirea înainte, uită de toate câte-s pe lume.

Feluritele ierburi parcă erau nişte herghelii pestriţe cutreierând islazul (pentru prima dată în viaţă Mihail nu apucase să vadă cum se îmbracă în verdeaţă coasta colinei), la capătul căruia se vădea Pinega încreţindu-şi valurile mărunte, argintii, iar mai departe, dincolo de râu, se zăreau nisipul galben, ruinele albe ale mânăstirii, povârnişul roşu la culoare şi pădurea, pădurea albastră, nesfârşită, care se întâlnea cu cerul...

Tot ce văzuse el la Moscova (şi doar Tatiana îl purtase peste tot: şi la expoziţia realizărilor economiei naţionale, şi la Kremlin, chiar şi la Teatrul Mare, unde nici străinii nu reuşesc întotdeauna să răzbată), i se părea că nu face nici două parale pe lângă frumuseţea asta de acasă, pe lângă aceste întinderi pe care nu le poţi cuprinde cu privirea.

Şi iar şi iar îşi plimba ochii peste nemărginirea care-l înconjura, trăgea lacom în piept aerul înmiresmat: apoi, nemaiputându-se stăpâni, se avântă fără să se mai gândească la nimic, precum un cal tânăr, până la poalele colinei. Iar acolo aruncă toporul şi – oameni buni, lua-v-ar dracu’, n-aveţi decât să vă minunaţi! – începu să se rostogolească prin iarbă.

Şi încă o copilărie: n-o apucă pe drumeag sau pe cărare, ci o porni de-a dreptul peste islaz, peste fâneaţă – las’ să blesteme pe urmă cosaşul cât o pofti! Mergea, rupea din mers şi strivea între dinţi tulpiniţe dulcege de talpa-ursului, iar picioarele, genunchii lui îşi făceau de lucru vorbind cu ierburile moleşite de căldura soarelui...

În apropierea bahnei, lângă depozitul cooperativei de consum, cineva cosea cu o cositoare trasă de cai: când şi când soarele se răsfrângea într-un cap bălan.

Pe Mihail, o asemenea treabă îl miră peste măsură. De ce o fi cosind cu caii? De ce nu cu tractorul? Că doar, slavă Domnului, azi satul nu mai duce lipsă de cai putere. Şi pe

deasupra, cum poate fi aşa de dobitoc cosaşul ăsta? Are măcar o fărâmă de minte în căpăţână? Pe arşiţa asta s-a băgat acolo unde-i căldura mai mare: oare-i aşa greu să pricepi că acum cailor li-i mai uşor la poalele „dealului, lângă iaz? Ah, dacă ar avea timp, şi-ar da el osteneala să-i explice puiului ăstuia de căţea a.b.c.-ul politic al cositului!

Fâneaţa lui Mihail era pe locul unde altădată se întindeau vărzăriile colhozului, lângă casa lui cea veche, şi el văzu de departe că mazărea a rodit cum nu se poate mai bine, nicio palmă de pământ nu cârpea cu negru covorul verde al fâneţei, nu se zărea nici urmă de putregai.

Dând ocol fâneţei, se convinse degrabă că şi gardul (ridicat ca să cruţe semănătura de caii sovhozului) era în bună stare. Doar pe ici-colo trebuiau înlocuiţi câţiva pari putrezi.

Cu gândul la munca după care tânjise destul la Moscova, Mihail nu-l băgase de seamă pe cosaşul ce se apropiase. Îl văzu abia atunci când acesta îl strigă:

— Unchiule Mişa, n-ai un foc?

— De unde dracu' ţi-s eu unchi, mă? Iote ce nepot mi-am găsit!

Dar parcă pe Borka îl poţi scoate cu una, cu două din ale lui! Îşi sticli în soare pietroaiele albe – că-n loc de gură are ditamai moara – şi i-o întoarse:

— Da cum aşa? Că doar tu singur mi-ai spus anţărţ: zi-mi unchiule Mişa. Nu-ţi aduci aminte? Erai beat. Ne-am întâlnit pe 7 Noiembrie în dreptu' şcolii.

Mihail nu-şi aducea aminte. Dar poate că i-o fi spus. Mai dădea câteodată prostia peste el: când se-ntâlnea cu odrasla lui Egorşa, i se punea parcă un nod în gât. Te uiţi la ăsta şi nu vezi nimic ca să zici că seamănă cu tată-su: e vânjos, noduros ca o funie, ca un pin plin cu cioate, e tot numai muşchi, are ochii rotunzi, de râs. Dar lui Mihail îndată-i veneau în minte chipul lui Egorşa, fosta lor prietenie şi aşa îi scăpau, îi scăpau de pe buze cuvinte pe care n-ar fi vrut să le spună.

Însă aşa ceva i se întâmpla rar, numai la beţie, fiindcă atunci când era treaz, n-avea ochi să-l vadă pe buruienarul

ăsta. Cum ar putea oare să uite? În anul acela de pomină, cincizeci, nici n-apucase bine Egorşa s-o şteargă din raion, că Niurka Iakovleva a şi început să se umfle şi pe urmă – na-vă, primiţi-l pe Boris Egorovici, pe noul frate picat din cer al lui Vasea.

Borka se apropie cu paşi apăsaţi, zâmbind, aprinse ţigara (cum să-l refuzi?), dar când – după ce dădu fumul afară din gură – scuipă întocmai ca tată-su, printre dinţi, Mihail urlă de parcă ar fi avut un cuţit la gât:

— Mă, tu eşti crescut la oraş? La ce dracu' chinui caii? Vezi că-s numa' spumă!

Borka îşi plimbă într-o doară ochii peste izlaz, ridică din umeri, de parcă nici n-ar fi priceput despre ce-i vorba, şi atunci Mihail chiar că-şi ieşi cu totul din sărite:

— Mă, te-ntreb: ai sau n-ai căpăţână pe umeri? Nu vezi ce arşiţă-i acu'? De ce nu coseşti de la deal la vale? N-ai văzut cum fac oamenii?

— Da' mai termină ţâfnele! Acu' nu-i ca al'dată când comanda care mai de care.

— Cum?

— S-o gătat, zic, cu democraţia colhoznică, i-o trânti Borka, fără să stea deloc pe gânduri. Ştia nemernicul, ca şi tată-su, ştia să-şi aleagă cuvintele şi, tot ca tată-su, se pricepea să le potrivească unde trebuie. Avem şefi. Destui. Iau şi bani pentru asta.

— Şi dacă şefu' nu te vede, faci ce vrai?

Borka rânji împăciuitor.

— Da ajungă-ţi, zic, să-i tot baţi la cap pe truditorii cinstiţi. Pe mortăciunile iestea (arătă cu capul spre caii năduşiţi, cu crupele strălucind în soare) oricum la toamnă or să le mâie la abator să facă salam din ele. Decât să iei la zor tânăra generaţie, mai bine ţi-ai struni sora.

— Cum adică s-o strunesc? De casă vorbeşti? Mihail auzise prin sat că mama lui Borka depusese o reclamaţie la sovietul sătesc, cerând să i se facă parte în casa Stavrovilor.

— Da cum? Eu îs fecioru' lui Stavrov, da' ea ce drepturi are? Acu' îi acolo ca un junghi în coastă...

Ochii lui Mihail prinseră să se rotească neliniştiţi, buzele îi tresăriră (ce vorbe să-i trântească-n faţă netrebnicului, ca să-i taie pofta pentru totdeauna să mai zică ceva despre casa Stavrovilor?) Însă, deodată, uitându-se în direcţia casei sale, văzu pe colină doi bărbaţi în jurul cărora, ca un fluture, se rotea Anka. Fraţii, i-au venit fraţii! Piotr şi Grigori...

Şi atunci uită de toate: şi de casa Stavrovilor, şi de gard, şi de Borka şi se repezi în întâmpinarea fraţilor lui dragi, a gemenilor, care coborau colina în fugă.

Capitolul II

1

— Aşa, aşa, fraţilor! Aţi venit, cum s-ar zice, la frăţiorul vostru colhoznic? Nu, flăcăi, acu' nu trebe să mai ziceţi c-aţi venit la un colhoznic. La un sovhoznic aţi venit. S-o zis cu traiu' nostru-n colhoz... Da' cam demultişor nu v-aţi arătat la faţă. Când ne-am văzut ultima oară? Acu' şapte ani, când am înmormântat-o pe mama? Aşa-i?

— Aşa-i.

— Da, oftă Mihail. N-o mai apucat răposata să trăiască-n casa cea nouă. Şi zicând aceasta, măsură cu o privire plină de mândrie casa mare sau salonul, cum i s-ar zice la oraş.

Aici toate erau noi: servanta din lemn lustruit, cu picioarele curbate, sculptate şi aurite, încărcată cu felurite vase, canapeaua extensibilă, perdelele de tul de la ferestre, covorul cu trandafiri roşii, mare cât tot peretele (cadou pentru Raisa de la Tatiana)... Cum s-ar zice, odaia-i bine organizată, nici la oraş nu are oricine aşa ceva... Şi el, trăgând cu coada ochiului spre fraţii săi, se mira foarte în sinea lui. Erau îmbrăcaţi în cămăşi cadrilate, din acelea cu care la ei oamenii se îmbracă numai când merg la lucru, cu pantofi de pânză în picioare... Cât despre alte bagaje nici nu merită să mai vorbeşti. Au venit cu rucsacuri, cu traiste... Păi acum la ei în Pekaşino nici mucoşii nu mai fac un pas fără geamantan!

— Hai! Mihail ridică paharul. Să bem pentru revederea noastră! Şi-i preveni, făcându-le cu ochiul înspre masă: Asta-i aşa, până una-alta, ca să ne mai dezmorţim oleacă. De cinstit cum trebe o să cinstim diseară.

Piotr bău paharul, îl goli până la fund, însă Grigori zâmbi numai cu un aer vinovat.

— Aşa nu, aşa nu merge la noi. Tu, mă rog, ce ai de nu bei? Ai venit la frate-tu ăl mai mare, ori la mănăstire?

— El n-are voie, spuse Piotr.

— Ştiu. Da n-are limbă ca să zică singur?

Şi iarăşi Grigori nu scoase o vorbă, ci doar zâmbi sfios, vinovat.

Da, n-ai ce-i face, în privinţa lui Grigori totu-i cât se poate de limpede. Nu s-a schimbat deloc frăţiorul ăsta. E slab de vezi prin el ca printr-o sticlă. Să juri că-i un sfânt, bun să-i zugrăveşti chipul şi să i-l pui la icoane – mai potrivit loc nici că s-ar putea.

În schimb Piotr... De Piotr nu ştii din care parte să te apropii, de unde să-l apuci. E ca o stâncă din mijlocul râului, pe care apa a lustruit-o pe toate părţile. Oare o fi părând aşa numai din cauză că şi-a lăsat barbă? Barba-i grijuliu potrivită, cu o tărcătură roşcată ca a ţarului Nikolaşka, pe care l-au dat jos în nouă sute şaptesprezece. Bărbatul Tatianei face colecţie de bani vechi şi el, Mihail, s-a uitat cât i-a poftit inima la ţarul ăsta.

— Tu ţi-ai lăsat barbă ca să nu te ieie lumea drept frate-tu? glumi Mihail cu bunăvoinţă. Bine-ai făcut. Că al’dată se-ntâmpla că nu numa’ străinii, ci chiar eu, fratele vostru, nu ghiceam care-i Petea şi care-i Grişka. Zău aşa!

— Da eu am ghicit îndată care-i nenea Grişa, spuse Anka.

— Cum?

— Mi-o spus tuşa Liza.

Mihail nu mai stătu s-o întrebe ce i-a spus tuşă-sa Liza. Îi fu de-ajuns să vadă cum i s-au schimbat fraţii la faţă la simpla pomenire a numelui sorei lor. Amândoi s-au înviorat dintr-o dată, amândoi şi-au aţintit privirile asupra lui. Şi atunci Mihail simţi ispita să le trântească în faţă tot adevărul, căci, oricum, tot va trebui să le spună până la urmă, dar în loc de asta strigă de răsună toată casa:

— Hei! Ce faci acolo? Ai adormit?

Şi pe dată din bucătărie îşi făcu apariţia Raisa,

dreaptă, bine făcută, gătită în cinstea oaspeţilor. Dar tot întoarse capul de la castronul cu carne: într-adevăr, se pare că n-o putea vedea în ochi.

Mulţumit, Mihail hohoti:

— Propun să bem pentru viitoru' soldat.

— Pentru cine? Pentru care soldat? întrebă nedumerit Piotr.

— Barosanilor! Păi eu cu bătrâna mea, în cincinalu' ista, avem de îndeplinit o sarcină de căpătâi: să facem un moştenitor!

— Nu lehăi din gură ce nu trebe! Faţă de cine-ţi dai drumu' la limbă?

Fâstâcit, Mihail îşi înghiţi cuvintele într-un fel de măcăit nedesluşit, se uită la mezina care se ţinea în preajma unchiului Grişa (imediat, de la început s-a lipit de acesta) şi-i dădu comanda: afară, la joacă.

După ce se închise uşa în urma Ankăi, oftă prefăcut:

— Iote-aşa, fraţilor, ne ducem zilele. M-o istovit de tot nevestica.

— Ai şi pe cine istovi! Te-ai dus cu avionu' la Moscova ceea şi te-ai ţicnit pe de-a-ntregu'.

— Da, băieţi, am zburat şi eu cu avionu'. Am mai văzut şi eu cea lume largă! Mihail se ridică de la masă, aduse din dormitor un album masiv, legat în coperţi scumpe, pluşate, cu litere aurite, îl trânti pe masă. Iote-mi vizita în capitala patriei noastre. Aici găsiţi toate momentele. Tatiana le-o fotografiat.

Erau multe fotografii. Mihail cu soră-sa, Mihail cu cumnatu-său, Mihail cu cuscrul, adică cu socrul Tatianei... Bineînţeles că Mihail fusese imortalizat în mijlocul mulţimii pestriţe de trecători şi lângă Mausoleul lui Lenin, între cele două santinele încremenite în poziţie de drepţi de o parte şi de alta a uşii, lângă celebrele fântâni arteziene de la expoziţie, lângă *Ţar-puşka*[15].

— Da, băieţi, Tatiana o tras lozu ăl mare. Am stat la ea trei săptămâni şi-aş putea zice că am trăit în comunism.

---

[15] *Ţar-puşka* – tun de dimensiuni uriaşe, expus la Kremlin. A fost turnat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Zău aşa. Fără bere ori votcă nici nu mă puneam la masă. Are Tatiana vilă cu etaj, apartament cu cinci odăi, maşină, fată în casă. Vă mai aduceţi aminte cum al'dată, iarna, Tatiana Ivanovna dădea fuga laolaltă cu voi pân' după şură? Şi acu' – dă-i Tatianei, serveşte-o pe Tatiana. Da pe tavă să-i aduci... Nu cetiţi prin ziare? „Înalţii oaspeţi au fost întâmpinaţi la aeroportul Vnukovo de tovarăşii... mareşali, precum şi de activişti în domeniul culturii şi de alţi reprezentanţi ai organizaţiilor obşteşti din capitală...” Ei, printre aceşti „alţi reprezentanţi” îi şi Tatiana noastră. Cât am fost eu acolo, s-o dus de două ori la aeroportu' cela, Vnukovo. Cu socru-su.

— Cu socru-su? se miră Raisa. Da de ce cu socru-su? Ce, n-are bărbat?

Mihail bătu batjocoritor cu pumnul în masă.

— Of, minte pekaşineană! Are ea bărbat şi încă un bărbat de zici că-i pânea lu' Dumnezeu, doar l-ai văzut, ce mai întrebi? Da pe aeroportu' cela nu-ţi dă nimeni drumu' numa' pentru că eşti pânea lui Dumnezeu. Boris Pavlovici, socru-su, îi ştab mare, răspunde de toate monumentele de piatră şi are dreptu' să meargă cu soţia. Ei, şi el, fiindcă-i văduv, o ia cu el pe Tatiana. Acu' ai priceput?

— Nu ştiu ce fel de bărbat îi aceia (tot nu se potolea Raisa), care-şi lasă nevasta să se ducă singură...

— Da n-o lasă singură, cu tată-su! Ţi-s urechile-nfundate de n-auzi? Cu bătrânu' n-ai treabă. Tot timpu-mi zicea cumătru. „Ei, cum îi, cumetre, tot mai susţii că şampania nu-i bună de nimica?” Glumea, că el unu' numa' şampanie bea. Da pe mine, băieţi, şampania ceea numa' mă îmflă la burtă: bei, bei şi tot degeaba. Şi nici după ploşniţaru' cela, după coniac, nu mă dau în vânt. Pentru mine berea şi votca-s cele mai bune. În schimb bărbatu lu' Tatiana bea numa' apă minerală. Tărie nu pune deloc în gură. Mihail clătină din cap. Iote, pe omu' ista chiar că nu-l pot pricepe! Voi nu l-aţi văzut? Da, cum să vă spun, dracu' poate să-l mai priceapă... De deştept îi grozav de deştept, are minte cu caru'... N-aţi văzut cum vara îmblă nişte oameni prin sate hai-hui? Adună vârtelniţe, linguri, ulcele

din coajă de mesteacăn şi alte asemenea vechituri... Ei bine, el îi unu' dintre aceia care adună vechituri de-aiestea... Îi plac mai cu samă icoanele.

— Şi ce face cu icoanele iestea? întrebă Raisa. Se-nchină la ele?

— Ei, se-nchină el, vezi bine, da la alt fel de icoane. Închipuiţi-vă (Mihail le făcu fraţilor hâtru din ochi), pe toţi păreţii îi numa' Tatiana. Şi-mbrăcată şi dezbrăcată. Ş-aşa, ş-aşa... Pân' şi-n baie-i tot Tatiana. Mamă-mamă, ce mai tablouaş îi pe faianţa cea albă...

— Ce să zic, numa' de bine are să le-nveţe mătuşa pe nepoate.

— Eu unu' n-am nimic împotrivă. Bine-ar fi ca măcar una să calce pe urmele mătuşă-si. Că doară Vera şi Larisa s-or dus la Moscova, îşi lămuri el fraţii. Tatăl lor vine de la Moscova, ele se duc la Moscova. Iote-aşa îi acu' în casa Preaslinilor.

Dar să zică şi fraţii ăştia măcar ceva! Să-i pună vreo întrebare măcar! Cum o mai duce acolo Tatiana? Păi se poate aşa ceva? Fătuca, drept s-o spunem, l-a prins pe Dumnezeu de un picior. Cu aşa soră se cade să te mândreşti, să te rogi cerului pentru ea. Şi că fratele lor a stat aproape o lună la Moscova, asta tot nu înseamnă nimic? Tot nu-i interesează?

La drept vorbind, pe de o parte, tăcerea aceasta a gemenilor îl măgulea pe Mihail. Anii-s ani, învăţătura-i învăţătură, dar nu uitaţi cu cine staţi de vorbă. Cu fratele care v-a ţinut loc de tată. Pe de altă parte însă, dumnealor, mă rog, unde se trezesc? La masa de întâlnire dintre fraţi sau la adunarea colhozului de pe vremea când împuterniciţii storceau impozite şi cote suplimentare? Da, la adunările acelea te temeai să deschizi gura, fiindcă orice ai fi spus – pentru, contra – tot rău era, erai luat la rost ori de şefi, ori de cei de-alături, colhoznici ca şi tine...

A-a, pricepu în sfârşit Mihail. Uite la ce li-i lor mintea.. Şi imediat se lăsă păgubaş să-i mai ducă cu zăhărelul. Scrâşni şi mormăi printre dinţi:

— Pentru mine, sora după care oftaţi atâta în sinea

voastră nu mai există. Să tot fie v-o doi ani de când n-o mai las să se apropie de casa mea.

Grigori îşi miji ochii (de când era mic se apăra de toate primejdiile închizând ochii), fruntea lui Piotr se încreţi pe loc, de parcă ar fi fost brăzdată într-o clipă de mai multe pluguri.

— Da cum, adică, ea nu v-o scris? întrebă Mihail, uimit peste poate.

— Oho, asta mai zic şi eu răbdare, începu Raisa să se vaiete muiereşte. Că de ce-o făcut ea s-or mirat şi tufele, nu numa' oamenii.

— Cam aşa-i. Mihail îşi umplu paharul cu votcă, îl bău pe nerăsuflate. Vasea s-o înecat pe paisp'ce octobre, iar pe cincisp'ce februar, ziua asta n-am s-o uit nici în ceasu' morţii – „Mihail, soră-ta-i borţoasă…" Aţi priceput?

— Nenorocire, mare nenorocire! începu iarăşi Raisa să bocească. De când îi Pekaşino pe lume, de-aşa ruşine nu s-o mai auzit. Până ş-o miţă, dacă-i omori puii, multă vreme geme şi nu-şi poate găsi locu'! Iar asta, cum s-ar zice, c-o mână-l coboară-n groapă pe fecioru-su mort şi cu cealaltă s-agaţă de gâtu' unui bărbat…

Pe faţa slabă, bolnăvicioasă a lui Grigori curgeau lacrimi: Piotr stătea încremenit, doar barba îi tremura, iar pe Mihail îl cuprinse o asemenea amărăciune de-i venea să urle.

Petrecerea nu se închega defel. Stăteau tăcuţi ca la o înmormântare. Parcă nici n-ar fi fost vorba despre o întâlnire între fraţi care nu s-au văzut de atâta vreme. Până şi Raisa tăcea, de parcă ar fi luat apă în gură. Altădată, când începe să meliţeze, nu-ţi mai rămâne decât să-ţi bagi degetele în urechi. Acum însă stătea mută, cu ochii ieşiţi din orbite, parcă era de lemn.

În cele din urmă Mihail rupse tăcerea:

— Ştiţi ce? Păi voi nici nu mi-aţi văzut casa cea nouă. Halal, halal! Stăm, ne omorâm cu gândurile şi uităm de lucru' cel mai important.

2

În anii din urmă, Pekaşinul îşi schimbase mult înfăţişarea. Se ridicaseră peste cincizeci de case noi. Şi ce-i de-a mirării e că toate se înghesuiseră în fundul satului, spre nisipurile de lângă baltă: acolo apa-i mai aproape, acolo se află toată industria Pekaşinului – gaterul, moara, parcul de maşini, atelierele. Acolo, dacă eşti descurcăreţ, îţi mai pică din când în când câte ceva. Dar Mihail scuipase pe toate calculele astea: şi-a înfipt rădăcinile pe locul cel mai pustiu, chiar pe colina din faţa casei lui Piotr Jitov.

Ce-i drept, iarna, când dau zăpezile şi viscolele, uneori trebuie să faci pârtie prin troiene până pe la amiază: în schimb primăvara-i o minunăţie: Pinega-i revărsată, dincolo de râu se vede mănăstirea albă, de după promontoriu apar, plutind ca nişte lebede, vapoarele venite tocmai de pe Dvina... Şi ce minunat e când îţi trec pe deasupra capului stoluri-stoluri de păsări călătoare! Nici nu-ţi vine să intri în casă, ai tot sta noaptea întreagă cu privirile pironite pe cer...

De cum au coborât din cerdac, Grigori – întocmai ca un copil – nu şi-a mai luat ochii de la cuibul graurilor: tocmai atunci în cuib părinţii purtau o discuţie aprinsă – poate se sfătuiau cum să-şi educe puii, poate era o cearta în familie.

Bine dispus, Mihail nu se apucă să-şi dojenească fratele – lasă-te, adică, de fleacurile astea (la drept vorbind, şi lui îi plăceau graurii aceia gureşi) – îl bătu numai uşor pe umăr: mai târziu, mai târziu o să ne uităm şi la păsărele. Acu' om găsi noi ceva mai interesant de văzut.

Vizitarea casei începu cu dependinţele sau, mai bine zis, cu combinatul de prestaţiuni la domiciliu. Toate erau adunate sub acelaşi acoperiş: pivniţa, atelierul, baia. Acest mod de organizare a gospodăriei era invenţia lui Piotr Jitov. Toţi cei cu mâini harnice şi pricepute au împrumutat de la el această invenţie.

În pivniţă nu zăboviră prea mult: ce putea să le reţină aici atenţia? Poate doar faptul că pereţii erau încă noi, că nu apucaseră încă să se înnegrească şi că smoala mai sticlea pe ici-colo. În rest toate erau ştiute şi răsştiute: cratiţe, găleţi, capcane atârnate în cuie de lemn, plase pentru prins peşte...

Însă atelierul era cu totul altceva. Aici fraţii aveau într-adevăr de ce să se mire: sumedenie de scule de tâmplărie, de dulgherie, de fierărie. Numai dălţi de tâmplărie erau un pluton. În front, în poziţie de drepţi, pe tot peretele din faţă, stăteau aliniate ca nişte soldaţi de fier. Dar şi toate celelalte: burghie, sfredele, rindele şi robancuri, toate străluceau.

Mihail ţinea mult la scule. De mic, de când rămăsese capul familiei, începuse să le adune una câte una. Chiar şi la Moscova, în orice magazin ar fi intrat cu Tatiana, prima lui întrebare era: dar unde se vând aici sculele, fierăria?

Lui Piotr îi atrase atenţia un robanc vechi, cu corpul de lemn.

— Ce, l-ai recunoscut?

— Da, parcă l-aş cunoaşte.

— Parcă... Îi lucru de-a’ lu’ Stepan Andreianovici. Am aicea multe scule rămase de la el. Bine (Mihail dădu dispreţuitor din mână), toate rindelele şi robancurile iestea-s fleacuri. Acu’ nu mai uimeşti pe nimeni cu ele. Da am să v-arăt eu un lucruşor pe cinste.

Luă de pe bancul de tâmplărie o bucată ruginită de fier, grea, găurită, o cântări în palmă.

— Ei, inginerilor, spuneţi ce-i asta? Doară îi specialitatea voastră.

Piotr ridică din umeri cu un aer de îngăduinţă: ce ne tot baţi la cap? Fier vechi! Grigori cânta şi el pe aceeaşi strună.

— Ei, barosanilor, barosanilor!... Fier vechi. Păi un fier vechi ca aista de-ai căta în toată Pinega, de-ai îmbla ziua cu felinaru’, tot n-ai găsi. Îi un topor. Clasa-ntăi. Turnat, nu forjat. Iote ce fel de fier vechi îi aista. Născut în anu’ o mie nouă sute şase. Iaca aici ştanţa pătrată şi pajura cu două capete. Îi făcut pe vremea ţarului Nikolaşka. Şi vedeţi cum îi

ascuţit? Pe-o parte. Ca o daltă. Aveţi răbdare să-i pun coadă, să-l curăţ de rugină şi-o să vedeţi că tot satu' are să se-nghesuie să-l împrumute. Ştiţi cum mi-o picat în mână? Oho-ho! L-am luat de la o prietenă a Tatianei. Spărgea nuci cu el. Cu-aşa un lucru, care-i aur curat la casa omului!

Spunând toate acestea, Mihail aruncă o privire împrejur ca să vadă dacă nu cumva nevastă-sa e prin apropiere, apoi îşi dădu drumul la gură:

— Ei, aflaţi că Preaslin s-o bucurat de popularitate la Moscova! Prietenii lu' Iosif şi-a' Tatianei toţi îs pictori, sculptori... De-aceia care fac statui. Şi toţi o ţineau una şi bună: vrau să zugrăvesc un om a' muncii, ţăran ori muncitor, să fac o lucrare clasa-ntăi... Şi unei ştoarfe (Mihail hohoti de i se văzură toţi dinţii din gură), i-o picat cu tronc picioru' meu şi gata. Zău aşa. Îi trebe picioru' meu şi nimic altceva. Cică talpa, laba – cum îi zicem noi – are o arcuială s-o adâncitură numa' bune. De-o viaţă, zice, am tot cătat un picior ca ăsta şi n-am găsit. Priceput-aţi? „Da treci odată pe la ea, îmi zice Tatiana, că de-acuma nici n-are să mai poată dormi din cauza piciorului tău. Toţi îs ţicniţi...” Bine, mi-am zis eu, şi într-o bună zi m-am dus. Dracu' să vă ieie, tot n-am ce face. M-o dus Tatiana cu maşina. Intrăm noi acolo într-o odaie, tot atelier îi zice, bucşită pe de-a-ntregu' cu statui de-acelea. Capete, ţâţe de muiere, un şchilet... Ăsta, şchiletu', îi la ei lucru' de căpătâi, după acela se iau când fac din lut pe cineva... Bun. Bem noi o cafe, un coniac de-acela a-ntăia şi din colţ şchiletu' îşi rânjea dinţii albi. Tatiana se duce, iar noi ne-apucăm de treabă. Mă descalţ eu de pantof, scot picioru' la iveală, îmi suflec nădragii pân' la genunchi, da ea: nu, nu, rogu-te, eu vrau natura pură, curată. Cum adică, mă rog, curată? Ce, eu îs murdar? Doară în fiştecare zi fac baie la vila Tatianei, mă-mproşc cu duşu'. Se poate mai curat decât atâta? Pân' la urmă am aflat că natură curată însamnă să-ţi dai jos nădragii şi cămaşa...

Mihail se opri la timp. Parcă poţi vorbi aşa ceva cu gemenii? Dracu' să-i mai priceapă şi pe ăştia! Or trecut hăt de când de treizeci de ani, da ia să-ncepi să le zici despre „natura curată”, că-i şi vezi trăgându-şi ochii într-o parte.

3

În baie nu mai intrară. Oare fără să ai măturică în mână, poţi să-ţi dai seama dacă-i bună baia sau nu? Nici în şopronul pentru lemne nu-şi mai aruncară privirile: aici tehnica n-a prea avansat, a rămas la aceeaşi secure cu muchia boantă, la acelaşi butuc noduros de pin.

O porniră direct spre poarta cea mare.

Chit că Mihail chiar astăzi trecuse de atâtea ori pe lângă poartă, uite că acum, apropiindu-se iarăşi de ea, se simţi în al nouălea cer de bucurie.

Ce mai mândreţe de poartă! Largă, în două canaturi (ca să poată intra orice fel de maşină), cu stâlpii de zadă înfipţi de nădejde în pământ, să ţină şi-o sută de ani, vopsită toată în roşu. Parcă ţi vine s-o asemuieşti cu întâiul Mai, cu Revoluţia din Octombrie. Toţi oamenii, străini sau de aici din Pekaşino, trecând pe jos sau cu maşina, toţi se zgâiesc şi nu le vine să-şi creadă ochilor. Se opresc să se uite. Pentru că nimeni nu mai are o asemenea poartă cât ţine toată Pinega. Iar Raisa, care se uitase urât la el când se apucase s-o meşterească („Cu asta ţi-ai găsit să-ţi pierzi timpul?”), acum tăcea de parcă şi-ar fi înghiţit limba.

— Da muzica mi-aţi auzit-o? Mihail zdrăngăni cu putere inelul de fier de la portiţa laterală şi închise fericit ochii pentru o clipă: aşa de curat, de zglobiu fu sunetul care se rostogoli împrejur. Asta-i ca să nu intre nimeni fără să-mi dea de ştire. La oraş sună soneria, iar noi să ne lăsăm mai prejos?

În acest timp la vecini mai zdrăngăni un inel. Kalina Ivanovici ieşi din casă cu o desagă în spinare, cu un ceainic negru şi afumat în mână şi cu nevasta după el.

— Ştiţi cine-i, nu-i aşa? îşi întrebă Mihail fraţii cu vorbe repezi, şoptite. Nu ştiţi? Păi aista-i Kalina Ivanovici! Dunaev!

— Dunaev? Chiar Dunaev acela?

— Da, da, chiar acela!

— Acela despre care astă-iarnă s-a scris un articol în „Pravda Severa”? Lui Piotr tot nu-i venea să creadă că o asemenea personalitate locuieşte gard în gard cu frate-său.

— Un articol!... Ce, numa’ un articol s-o scris despre el? Doar nu-i lucru de şagă: o fost comisar în războiu’ civil! L-o văzut cu ochii lui pe Lenin...

Se vedea de la o poştă că bătrânul nu e în stare să se descurce cu desaga. Se clătină sub povara ei, se poticni, şi Mihail, ca s-o întărite pe Evdokia (care-şi prinsese bărbatul de umăr ca să nu cadă), îi strigă provocator:

— Ţine-l, ţine-l mai bine! Ce stai şi numeri ciorile?

— Tacă-ţi fleoanca, lua-te-ar naiba! N-am ochi să te văd.

— Aţi văzut, aţi văzut ce glăscior are? Credeţi că degeaba-i spune lumea Dunka-Vârteju’?

Mihail îşi trase fraţii după el în bătătura vecină. Trecură de-a dreptul prin portiţa din gardul vechi de nuiele care despărţea cele două gospodării.

Nu-i greu să te-nţelegi cu Evdokia. Orice ai zice, oricum ai face, tot e bine. A trecut prin toate şi a auzit de toate şi, chiar dacă-i greu să găseşti în toată ţara un colţişor prin care să nu-i fi călcat paşii ori vreun lucru pe care să nu-l fi văzut cu ochii ei, nimic nu s-a prins de ea, nimic n-a putut s-o schimbe. Ţărancă a fost şi ţărancă a rămas. Chiar şi de îmbrăcat se îmbracă tot ca o ţărancă: poartă un sarafan din acelea cum nu prea mai vezi nici la străbunici, un cordon înflorat, împletit de mâna ei, un pieptar...

Însă cu Kalina Ivanovici trebuie să fii tot timpul cu ochii în patru. Te uiţi la el şi mai că-ţi vine să zici că-i un bătrânel oarecare, un hârb cum sunt toţi la vârsta lui, dar, când nu te aştepţi, numai ce te pomeneşti că-ţi zice câte una de te năuceşte, încât îndată-ţi ciuleşti urechile şi faci „sluj”. Şi acum, după ce le-a înşirat fraţilor toate meritele moşneagului, lui Mihail tare-i venea să le arate că-i pe picior de egalitate cu Kalina Ivanovici.

— Încotro vrei s-o iei la sănătoasa? îi strigă el din mers

bătrânului. Nu cumva pe Mariuşa?

— Da, am o asemenea intenţie.

— Mai îngăduie oleacă până mâne. Azi îi sărbătoare. Am mai sta şi noi diseară la un pahar de vorbă, mi-or venit fraţii.

Imediat Kalina Ivanovici îşi duse mâna la buzunar ca să-şi caute ochelarii: avea vederea slăbită, dar era dornic să vadă lume nouă.

Ochelarii lui Kalina Ivanovici erau din cei ieftini, cu ramă metalică, legaţi cu aţă deasupra rădăcinii nasului: însă când şi-i puse, înfăţişarea i se schimbă imediat. Căpătă parcă mai multă prestanţă.

— Încântat de cunoştinţă, încântat de cunoştinţă, dragi tineri. Şi dădu mâna cu amândoi.

— Dacă eşti încântat, atuncea rămâi până mâne dimineaţă, încercă iarăşi Mihail să-l convingă pe bătrân. Mâne mergem împreună.

Kalina Ivanovici se uită, oarecum în cumpănă, la nevastă-sa.

Ochii albaştri ai femeii se aprinseră ca nişte faruri.

— Nu te uita degeaba! De petrecere ne arde nouă acu'? Noi nu cărăm de la Moscova averi cu geamantanu'.

— Oho, ce le mai zice! râse Mihail şi le făcu fraţilor cu ochiul.

— Nu te mai hlizi, nu-ţi mai arăta degeaba colţii! Iote ce mai osânză ai prins! Evdokia făcu semn cu capul spre gospodăria lui Mihail, Nu te temi c-or să te deschiaburească?

— N-or să mă deschiaburească, răspunse Mihail în glumă, uşor, firesc. S-or dus vremile de al'dată: acu' sărăcia nu mai stă în capu' mesei. Lumea o pornit-o pe drumu' îndestulării. Am fost la Moscova. Ştii cum se trăieşte acolo? Tatiana noastră, de pildă, are-n gospodărie o herghelie de v-o sută patruzeci de cai.

— Nu mai bate câmpii aiurea! De când, mă rog, la oraş oamenii s-or apucat de prăsit cai?

— De ce-aş bate câmpii! Au două maşini: una socru-su şi una ea cu bărbatu-su. Fiştecare maşină are câte

şăptezeci de iepe. Socoteşte câte fac la un loc.

Evdokia nu mai stătu să asculte. Smulse desaga de pe umărul bărbatului, îi luă din mâini ceainicul, coasa învelită într-o bucată de pânză de sac şi o porni la drum cu paşi mari de ţărancă învăţată cu munca.

Kalina Ivanovici se mai sumeţi puţin: sper, adică, dragi tineri, c-o să ne mai vedem, c-o să mai stăm de vorbă, dar începuse deja să bâjbâie cu mâinile pe perete, lângă cerdac – îşi căuta sprijinul.

Mihail îi dădu bătrânului toiagul uşor din lemn de plop (care de data aceasta era sprijinit după putina cu apă) şi, petrecându-l cu o privire îngândurată, spuse:

— Iaca aşa-i viaţa, fraţilor. Azi o călărim noi pe ea, mâne – ea pe noi. M-da...

4

Lîsko se tolănise în mijlocul bătăturii sau curţii, cum i se spune acum: adică nu văd, n-aud nimic. N-aveţi decât să luaţi totul din casă. Şi toată bătătura era presărată cu smocuri de păr de câine. Uite ce a ajuns dulăul să facă! Şi ar trebui, ar trebui să-l scarmene o dată ca lumea, să; nu-şi mai dea în petic, dar Mihail se simţea şi aşa vinovat faţă de câine: adineaori l-a bătut degeaba – dă tu, câine, socoteală că stăpânu-tău nu-i în stare să-şi strunească nevasta.

— Ei, de-acu’ ce mai facem? Ne punem iară la masă, ori continuăm excursia?

La Grigori nici nu se uită (pricepuse de mult cine ţine hăturile-n mână), dar şi Piotr tăcea. Oare de ce n-o fi făcând nicio propunere?

— Ce-aţi zice, flăcăi, de-un duş făcut pe dinăuntru, a? Duceţi-vă în atelier, că eu vin îndată.

Mihail dădu fuga în pivniţă, aduse două sticle de bere de Moscova, reci, aburite (le păstrase anume pentru Kalina

Ivanovici), le turnă în pahare.

De cum îşi muie buzele uscate în spuma rece, jucăuşă, îşi simţi trupul cuprins de un fior plăcut. Dar Piotr şi Grigori? I se părea că Piotr şi Grigori nici nu băgaseră de seamă că beau bere de Moscova.

— Colţişoru' ista, fraţilor, îi făcut cu tâlc. Mihail îşi învălui atelierul cu o privire puţin tulbure. Aici lucrez, aici mai fac şi câte-un tratament. Nu-i clar ce zic? Barosanilor! Păi ce fel de populaţie am eu în casă? Numa' parte femeiască. Ei, şi cu materhatu' ista nu prea poţi să te desfăşori. Da aici păreţii-s de nădejde, nu se dărâmă nici să dai cu tunu'.

Mihail râse din toată inima (bine-a mai întors-o!) şi deodată băgă mâna sub pat şi scoase de acolo o scurtătură, o bucată de lemn de mesteacăn.

— Ei, ia spuneţi-mi, că aţi învăţat prin institute, aşa ceva cu ce se mănâncă? De ce o păstrează gospodaru'? Of, inginerilor! I-o pernă din lemn. Nici aşa nu pricepeţi? Da' cum credeţi voi c-am rădicat casa? Oameni am tocmit numa' pentru primu' şi pentru ultimu' rând de bârne. Ştiţi voi şi singuri că n-am bănetu' lu' Rothschild. Şi pe deasupra mai aveam şi munca de la colhoz. Aşa că mai dădeam câte-o ţâră din topor dimineaţa, înainte de a mă duce la lucru. Şi ca să nu dorm mai mult decât trebe, îmi puneam scurtătura asta sub cap. Aşa am rădicat casa cea nouă... Aşa...

De data aceasta Piotr şi Grigori îi făcură pe plac: mişcară din buze. Dar numai din buze. Ochii însă, ochii unde le-or fi? L-or fi văzând oare ei acuma cu ochii lor?

Nu-i venea, nu-i venea să-i ia la rost pe oaspeţi chiar din prima zi. Dar, pe de altă parte, cum vine asta? Doar nu le îndrugă cine ştie ce vorbe de clacă.

— Pintre altele, începu Mihail să cuvânteze şi scuipă de îndată cu înverşunare: de douăzeci de ani Egorşa n-a mai pus piciorul în Pekaşino, dar lui tot îi mai scapă de pe buze vorba asta prostească. De altfel, Mihail băgase de seamă că mulţi alţi consăteni o rostesc şi ei întocmai ca Egorşa.

În bătătură schelălăi leneş câinele, semn că i-o fi tras Raisa vreun picior. Într-adevăr, se auzi un plescăit – femeia

deşertase găleata cu lături în groapa de gunoi.

— Bine, duceţi-vă. Că oricum n-am cu cine sfătui, de vreme ce vi-i gându’ pironit numa’ la scumpa surioară. Da pe la opt să vă văd venind încoa’ ca din tun. Priceput-aţi?

Capitolul III

1

Liza aflase încă de cu seară că trebuie să sosească fraţii. Anka dăduse fuga la mătuşă-sa (poruncile lui taică-său nu erau pentru ea o oprelişte) de îndată ce venise telegrama. Iar astăzi mai dăduse fuga de două ori şi-i povestise tot, tot: şi cum şi-a primit taică-su fraţii, şi cu ce i-a ospătat, şi ce-au vorbit. Şi totuşi uite cât de încordaţi îi erau nervii: i se păru că, deschizându-se, zăvorul de fier al portiţei de la gardul bătăturii din dosul casei a făcut un zgomot mai ceva ca o împuşcătură.

Ţinându-şi răsuflarea, Liza îşi aţinti privirile spre locul dintre vechiul staul al oilor şi casă, unde acuşi-acuşi trebuiau să se arate fraţii, şi nu mai rezistă: trecu dincolo de gard (tocmai plivea stratul de ceapă de sub ferestre) şi aşa desculţă, cu părul răvăşit, mirosind toată a iarbă, a soare, aşa li se aruncă fraţilor de gât.

Îşi veni în fire abia după ce trecură pragul izbei: leagănul, acoperit cu rochii vechi, înflorate, se clătina trosnind în toate părţile. Gemenii urlau de mama focului, pe două voci.

— Da, iaca aşa, fraţilor, spuse Liza. N-am avut curaj să vă scriu. Acu' judecaţi-mă. Toate-s după cum le vedeţi.

Grigori, ca un copil, începu să plângă cu sughiţuri. Dar Piotr? Dar Piotr ce-o să zică? El ce sentinţă o să-i dea?

Piotr spuse:

— Noi, surioară, nu-ţi suntem judecători, ci fraţi.

Auzind aşa ceva, începu şi Liza să plângă ca un copil. Doamne, cât se gândise, cât încercase să-şi închipuie întâlnirea cu fraţii, cât încercase să ghicească cum o să-i

privească în ochi, ce-o să le spună şi acum iată – „noi, surioară, nu-ţi suntem judecători, ci fraţi...”

Pe loc prinse curaj şi se apucă de treabă: îi ogoi pe plângăreţi, aprinse samovarul, puse masa. Apoi, băgând de seamă că Piotr şi Grigori se uită la fotografia lui Vasea, i se împăienjeniră iarăşi ochii.

— L-am pierdut, l-am pierdut pe Vasenka... Şi eu iote ce-am fost în stare să fac. De-aceea mi-o întors Mihail spatele. Că ţinea la Vasea mai mult decât la fetele lui. Când sembăta, numa’ ce-l auzeai că zice: „Iote, el îi schimbu’ meu pe lumea asta!” Iar cân’ s-o-ntâmplat nenorocirea, trei zile şi trei nopţi n-o închis măcar un ochi, trei zile şi trei nopţi o cutreierat malu’ râului şi-o căutat trupu’ lu’ Vasea...

Piotr şi Grigori ştiau de mult tot ce se putea şti despre moartea nepotului lor: nu era scrisoare în care Liza să nu povestească despre fecioru-său: dar parcă durerea de mamă are margini? Şi înecându-se în lacrimi, uitându-se la fotografia, atât de scumpă ei, din ramă, începu iarăşi să povestească:

— Atuncea inima mea presimţea parcă ceva. Nu puteam să-mi găsesc locu’ de dimineaţă. Mulgeam vacile la fermă şi intrase frigu’ în mine de-mi clănţăneau dinţii. Unde mi-o fi, mă gândeam, băietu’? Că o tot ţine cu recrutarea de v-o câteva zile. Măcar de nu s-o fi-ntâmplat cine ştie ce. Dau eu fuga pân’ acasă, iar fecioru-miu se pregătea să treacă râu’ cu băieţii şi cu fetele. La Vodeanî. Şi-acolo, cică, îi petreceau pe flăcăi la armată. Cu mâinile astea l-am ţinut: nu te duce, pentru Dumnezeu, nu te duce... Iar el iote-aşa m-o dat cu mâna la o parte: cum adică nu-i dau drumu’ soldatului? Şi-o-nceput să se bată cu pumnu-n piept: „Tanchiştii sovietici nu se tem de niciun obstacol”. Se mândrea că l-or luat la tancuri. Din tot Pekaşinu’ numa’ pe el îl luaseră la tancuri... Liubka, Liubka lu’ Filea-Cocoşelu’, numa’ ea-i vinovată. Ei i-o trecut prin cap să se zbenguie pe râu, să facă pozne... Toţi or trecut râu’, toţi or scăpat. Şi Vasea aproape că trecuse, da’ o auzit-o pe Liuba: „Ajutor!” O împinsese curentu’ cu tot cu barcă înspre bulboană... Şi el iar s-o repezit în apa rece ca gheaţa. S-o zvârlit singur,

să-şi caute moartea.

— Ce rost mai are să-ţi zgândăreşti rana, surioară? La ce-ţi ajută?

— Gata, Petea, nu mai zic nimic! Liza îşi şterse ochii la iuţeală, zâmbi printre lacrimi. Chiar că numa' despre mine am întors vorba. Voi cum o mai duceţi? Lăsaţi-mă măcar să mă uit la voi pe săturatelea. Ei, Petea, Petea, tu chiar că te-ai făcut bărbat. Eu al'dată mă temeam pentru voi: oh, măcar de s-ar face mari gemenii noştri! Da cu tine, Grigori, nu ştiu ce-i: tot a război miroşi şi-acu'. Parcă pânea nu se mai dă pe cartelă, ai putea mânca şi tu pe săturatelea, zic eu...

Se aşezară la masă, în jurul samovarului care clocotea vesel, umplând toată odaia cu cântecul său. Liza nu putea suferi ceainicele electrice care-s acum la modă – i se părea că-n acestea ceaiul e mort, că n-are niciun gust.

— Ei, fraţii mei dragi (Liza ridică păhărelul plin ochi) vă mulţumesc că nu v-aţi scârbit de sora voastră cea păcă-toasă... Nu vă miraţi, nu vă miraţi că am pus mâna pe pahar. Asta numa' de bucurie! Dară de altminteri... Tare s-o mai făcut lumea nechibzuită. Şi eu, băieţi, am ajuns nechibzuită. Nu, nu mă dau în lături când îi vorba de-un păhărel. Bine, dădu ea deodată din mână a nepăsare, semeaţă, măcar acu' Raisa are ce spune. Mă calcă-n picioare, mă ponegreşte la fiştecare pas. Eu îs şi căţea, şi păduche fără suflet, nici pe fecioru-miu nu le-am iubit... Iar eu, când s-o-necat Vasea, am zăcut ca moartă, mai că nu mi-am pus laţu' de gât. Domnu' mi-i martor. Dacă m-aţi întreba pe care drum mă duceam la fermă, n-aş putea să vă spun. Nu vedeam nimic împrejur, nimic nu pricepeam. Acu' să nu credeţi că vrau să mă dezvinovăţesc. Am trăit douăzeci de ani făr' de bărbat şi nimeni n-ar putea să spuie un cuvânt rău despre felul cum am trăit. Da' atunci mi-o luat Dumnezeu minţile, am uitat de tot şi de toate. Şi iote că acu' Mihail o tot ţine morţiş că n-are nicio soră...

Piotr încercă iarăşi s-o oprească, dar parcă mai putea ea acum să tacă?

— Nu, nu, băieţi. Decât să vă-ndruge alţii verzi şi

uscate, mai bine vă spun eu. Toată istoria o-nceput-o Mihail Ivanovici, frăţiorul meu bun. Uite cum o fost. Vine el şi-mi aduce un chiriaş: „Primeşte-l, surioară, are să-ţi fie mai vesel cu el”. Da de veselie-mi ardea mie, când abia ce-mi înmormântasem fecioru’? Şi pe chiriaşu’ cela, dacă ar fi plecat de la mine peste-o zi, peste-o săptămână, tot nu l-aş fi ţinut minte. Când credeţi că m-am uitat prima oară la el? Păi când o intrat el în vorbă cu mine. Văd eu că omu’ nu mai e tânăr, că-i dintre ofiţeri (erau pe-atuncea nu ştiu ce militari la noi), văd că are grijă... De când îs pe lume n-am apucat să se îngrijească aşa careva de mine... Vin de la fermă – lemnele-s tăiate, apa adusă, samovaru-n clocot pe masă, ce mai, intră şi-aşază-te la masă. Şi uite-aşa: câte-un cuvânt, două, câte-o vorbă de una, de alta... Nu ştiu, nu ştiu cum de mi-am pierdut minţile. Şi când m-am trezit şi m-am dumerit eu cât de cât, n-am mai avut decât un singur gând: cum să crăp, cum să-mi fac capătu’? Anfisa Petrovna mi s-o pus împotrivă: „Treaba ta, faci ce vrai, îmi zice, da să nu-ndrăzneşti să omori copilu’”. Iote-aşa m-am procopsit cu Nadejda şi cu Mihail.

Fraţii tăceau, iar Liza se strădui din răsputeri ca să-i privească în ochi.

— Raisa, zice lumea, mai ales din cauza asta tună şi fulgeră asupra lu’ Mihail. Crede c-am făcut-o dinadins, ca să-l înduioşez pe frate-miu, ca să-mi cresc plozii pe sama lui. Da’ mie nici prin cap nu mi-o trecut aşa ceva, că zăceam lată. Anfisa Petrovna i-o declarat la sovietul sătesc. O venit pe urmă şi mi-o spus: „Nu ştiu dacă am făcut bine ori ba: băieţelului i-am pus numele Mihail. Am vrut să mai crească un Mihail în Pekaşino...” Iote-aşa o fost toată tărăşenia. Şi eu cu ce-s vinovată? Doar n-aveam să mă duc să-i schimb numele.

— Nu te mai amărî, surioară. Fără copii, viaţa tot nu-i viaţă.

— Da, asta aşa-i, aşa-i, Petea, se agăţă iute Liza de cuvintele salvatoare ale fratelui ei. Am acu’ iar cui purta de grijă, nu-i aşa? Numa’ că mare-i, mare-i ruşinea, băieţi! Pân’ şi vacile s-or crucit, ca să nu mai vorbim de oameni.

Nu-ntrebaţi unde-i Pavel Kuzmici, ofiţeru' meu? I-am dat drumu' să se ducă, băieţi, să se ducă unde-o vedea cu ochii, nici pensie alimentară nu i-am cerut. Că doar are nevastă, copii, fată bună de măritat. Când o aflat c-am rămas grea, s-o spăriet de moarte. „Ei, zice, acu m-am dus pe copcă. Şi-acasă or să afle şi-or să-mi facă zile fripte, şi din slujbă or să-mi facă vânt”. Ei, şi m-am gândit eu, m-am gândit şi i-am zis: da' du-te, pentru numele lui Dumnezeu. Ce rost are, m-am gândit, să-i nenorocesc pe alţii, să-i chinui, când eu singură-s vinovată...

Gata. Acum şi-a spus tot amarul. Oftă din adâncul sufletului, chiar şi capul şi-l dădu pe spate, simţindu-se uşurată.

Nu, n-a stat ea cu capul plecat nici mai înainte, ci şi-a tot sorbit fraţii din ochi. Şi cum să nu-i soarbă, doar nu i-a văzut de atâţia ani. Dar abia acum, în această clipă, când şi-a uşurat inima, când şi-a înseninat sufletul, abia acum îşi văzu fraţii în adevărata lor lumină.

Îi văzu şi se îngrozi.

— Ce-i cu tine, surioară? o întrebă Piotr.

— Nu-i nimica, nu-i nimica. Plâng de bucurie, de bucurie...

Dar despre ce fel de bucurie putea să fie vorba? Adică avea ea motive de bucurie, şi încă ce bucurie: doar i-au venit fraţii, fraţii ei dragi îi sunt musafiri. Dar cum de n-a văzut nenorocirea, cum de n-a băgat-o în seamă?

Înainte vreme ştia, se gândea: Grigori al lor e bolnav, Grigori e omul cel mai nefericit din lume. Şi asta-i într-adevăr aşa: ce poate fi mai groaznic decât să rămâi invalid pe toată viaţa, pentru tot restul zilelor pe care le mai ai de trăit? Şi-i slab Grigori de te sperii. Ca un sloi subţire de gheaţă în miezul primăverii. Te gândeşti că acuşi-acuşi se topeşte...

Da, cu boala lui Grigori lucrurile-s cât se poate de clare. Dar Piotr e şi mai bolnav – iată ce pricepu Liza abia acum. Dar nu-şi lăsă gândul să încolţească mai departe. Văzând că Piotr şi Grigori îşi plimbă privirile prin odaie, peste duşumeaua nevopsită, peste pereţii goi, plini de

noduri şi de crăpături vechi, spuse:

— Ce-i, băieţi? După ce-aţi văzut atâta bogăţie la fratele nostru, goliciunea de-aici vă înghimpă la ochi? Nu din sărăcie, nu din sărăcie îi aşa cum îi. Aş fi găsit eu bani să vopsesc şi duşumeaua, să pun şi tapet pe pereţi, da' m-am gândit să nu schimb nimica. De la tăicuţa n-o rămas nicio fotografie, pe-atuncea nu era moda asta cu fotografiatu', las' să rămână casa în loc de fotografie. Aşă m-am gândit.

2

Musafirii de-acum erau cei mai iubiţi şi cei mai doriţi. În răstimpul acesta de doi ani ori poate chiar mai mult, de când fratele cel mare nu-i mai călcase pragul (casa lui Mihail e totuşi la o azvârlitură de băţ), nu mai avusese asemenea musafiri în casă. Simţea şi singură că străluceşte toată, că-n tot chipul ei se răsfrânge fericirea, bucuria, şi că această fericire, această bucurie încetul cu încetul încep să pună stăpânire şi pe Piotr (pe Grigori cu atât mai mult – faţa acestuia nu se împacă nicidecum cu supărarea).

Mai întâi lui Piotr i se descreţi fruntea, i se înmuiară, i se destinseră buzele: apoi se descălţă de pantofi, îşi scoase cămaşa – într-un cuvânt, începu să se simtă ca acasă...

Dar Piotr o dădu gata cu totul când se ridică deodată de pe laviţă (Liza păstrase în izbă până şi laviţele meşterite de Stepan Andreianovici) şi se duse la leagăn.

Liza încremenise locului: acum ce-o să mai zică?

Însă el se apropie de leagăn, dădu la o parte rochiile vechi, apoi spuse:

— Ei, somnoroşilor, mult o să vă mai ascundeţi de unchii voştri?

Pe Grigori îl năpădi un val de plâns cu sughiţuri: nu se aşteptase nici el, fireşte, la aşa ceva din partea lui Piotr, iar

Liza, simţind că-i gata-gata să plângă de bucurie, fugi în tindă...

Când, încovoindu-şi vinovată spinarea, se întoarse în odaie, îl găsi pe Grigori distrându-i pe gemeni („Capra-capra...”). Piotr stătea în dreptul ferestrei deschise şi, pasămite, se uita la poalele înverzite ale costişei, la bătrâna zadă rămuroasă.

— Tatiana îţi scrie?

Deschisese discuţia imediat, încreţindu-şi iar fruntea.. Probabil că în toţi aceşti ani se dezvăţase să-şi ţină mai mult timp inima larg deschisă.

— Ce să-mi scrie mie Tatiana? Liza se aşeză pe locul ei de stăpână a casei, lângă samovarul care-şi stinsese clocotul. Bine măcar că nu i-o întors spatele şi lu’ frate-su.

Clătinând din cap, îşi netezi câtva timp, preocupată, cutele rochiei pe genunchi, apoi se înecă iarăşi într-un val de plâns cu sughiţuri.

— Dacă voi mi-aţi fi întors spatele, tot n-aş fi fost aşa supărată. Pe voi n-am putut să vă mângâi prea mult, numa’ câteodată vă mai îndulceam cu câte-o ceaşcă de ceai ori cu câte un pesmet, da’ ei numa’ bine i-am făcut. Când o gătat zece clase, Mihail i-o spus: fătucă, nu pot, vezi şi tu cât bănet câştigă un colhoznic. Da eu: nu şi nu! Măcar un Preaslin să-nveţe la institut. Şi – să nu mă mişc de-aici dacă vă mint – tot ce-aveam, tot i-am dat ei. Parcă mulţi bani li se dă studenţilor? N-are-a face: cresc eu o oaie-două, duc nişte ceapă la punctu’ forestier, vând tot, numa’ să poţi tu să-nveţi, fătucă. Cât oi trăi eu, n-ai să mori de foame. Ori când îi avea nevoie de-o rochie sau de altceva de îmbrăcat: toate, toate câte-s în casă, toate-s ale tale. În vremea ceea, când lumea n-avea ce pune pe dânsa, când toţi îmbiau în zdrenţe, Tatiana îmbla îmbrăcată ca-n pozele de prin reviste. Mă gândeam că dacă eu n-am avut parte de tinereţe, măcar ea să poată îmbrăca v-un lucru mai de Doamne-ajută. Da când venea acasă-n vacanţe, vara? „Surioară, eu am să stau la tine. La Mihail şi fără mine n-ai unde să te-nvârteşti”. Stai, stai, fătucă. Îi deschideam odăile din faţă, se plimba ca o cucoană dintr-o odaie-ntr-

alta... Şi-acu' o uitat tot binele ista. Vezi Doamne, soră-sa o făcut-o de ruşine, gemenii mei n-o lasă să-şi trăiască traiu' ei acolo la Moscova... Fie, dădu Liza din mână a lehamite. Ce rost are să ne bârfim singuri sora? Tot îi bine c-o ajuns departe. Şi începu iarăşi să vorbească, de data aceasta cu admiraţie: Da mare drăcuşor îi fătucă asta! S-o fi născut ea cu norocu-ntr-însa, da vezi că trebe să ştii cum să-ţi aştepţi norocu'. O stat fată mare pân' la două'ş'opt de ani, o aşteptat să se-mplinească prezicerea ţigăncii.

— Care prezicere?

— Da cum, voi nu v-aduceţi aminte? Or fost pe-aici într-o iarnă nişte ţigani, or stat în casa răposatei Semeonovna. Nu, asta cred că s-o-ntâmplat în urma voastră, după ce-aţi plecat la oraş. Ţiganii ceia erau oameni ca toţi oamenii, chit că lumea zice că-s hoţi unu' şi unu', de la noi n-or şterpelit un capăt de aţă. Era printre ei o babă, Maksimiha, tare bătrână, cu păru' alb ca omătu' şi cu nasu iote-aşa încârligat. Ea ne-o ghicit şi mie şi lu' Tatiana. Mie de prima dată mi-o zis: tu toată viaţa ai să te-amărăşti şi singurică ai să trăieşti. Şi s-o adeverit: de-o viaţă nu-s nici femeie cu bărbat, nici văduvă cu-adevărat. Da când i-o luat mâna lu' Tatiana, chiar s-o şi înlăcrimat. Zău aşa. Iote, zice, cine are mâna făcută din aur curat. Ai să zbori departe, zice, şi-ai să-ţi faci cuib turna la Moscova... Şi iote câtă tărie, câtă răbdare poate omu' să aibă! Pân' la două'ş'opt de ani nu ş-o pierdut capu', nu s-o abătut din drum. Şi câţi peţitori n-o avut! O herghelie întreagă. Un cârd. Ştiţi voi şi singuri că nu eu, urâţenia pământului, am moştenit frumuşaţa mamei. Toate fetele vărsau lacrămi, se uscau pe picioare, da ea nu mai ştia cum să scape de-atâţia miri. Şi erau unu' mai bun ca altu'! Ivan Spiridonovici, care comanda tot comsomolu' din raion, Oleg Okimovici, directoru' şcolii, Vasea Cereomnîi, ingineru' de la întreprinderea forestieră... Nici nu-i poţi înşira pe toţi. Da la moscovitu' cela a' ei, când s-o arătat în Pekaşino, eu nici n-am catadicsit să mă uit cum trebe, drept să vă spun. Îi chel, cu oglindă-n vârfu' capului, ţeasta îi seamănă cu un ou de raţă, poartă ochelari. Da şi ce meserie are nu-ţi vine să spui

oriunde în gura mare: înghite colbu’ prin poduri, prin cămări, strânge felurite zdrenţe vechi. Parcă-l poţi asemui cu ceilalţi? Da numa’ ce văd că Tatiana mea îndată s-agaţă de el, îl bagă-n casa mare, se găteşte într-un sarafan vechi, îşi împleteşte o panglică-n păr. Şi după o săptămână (plecase să-l conducă pe Iosif a’ ei la gară) primesc scrisoare de pe drum: surioară, mi s-o gătat viaţa de fată mare, mă mărit...

Liza îşi trase sufletul, se uită la fraţii săi şi încheie cu ton povăţuitor:

— Da, iote-aşa trebe să-ţi clădeşti singur norocu’. Noi cum facem? Trăim unde ne târăşte, unde ne-mpinge viaţa şi zicem că-i bine...

3

Nu avură norocul să stea de vorbă pe săturate, să întoarcă pe o parte şi pe alta problemele lor de familie.

Una câte una, începură să apară bătrânele.

Prima intră (fără zgomot, ca un şoarece, veştejită şi uscată de cancer) vecina Daria a lui Sofron Mudrîi, apoi Mania-Pitica, pe urmă Aleksandra Baeva, Oksinia-Vătraiul, Fekola-Două-Urechi. Ei nu aveau pricină să se mire: lumea de la ţară dă fuga întotdeauna să-i vadă pe cei nou-veniţi, se înghesuie în jurul lor precum ţânţarii împrejurul lumânăii. Dar nu era vorba numai de venirea lor. De multă vreme în casa Lizei veneau să-şi mai omoare timpul văduvele de război, bătrânele cu-n picior în groapă şi veneticele trândave de felul Zinei-Pierde-Vară, expulzată din Leningrad pentru viaţa „bună” pe care o dusese acolo.

În schimb, sosirea Anfisei Petrovna îi puse pe toţi în încurcătură.

Anfisa Petrovna ieşea arareori din bătătură şi pe deasupra, în anii din urmă, stătea în fiecare iarnă cu lunile la

spitalul raional: războiul ieşea cu greu din trupul ei. Dar de doborât nu războiul o doborâse, ci moartea soţului.

În cincizeci şi patru, curând după moartea lui Stalin, Fokin, care era pe atunci secretarul comitetului raional de partid, reuşise să obţină iertarea lui Lukaşin de anii pe care-i mai avea de stat la închisoare, reuşise să obţină ştergerea tuturor păcatelor aruncate pe nedrept asupra lui. Şi uite cum se poate întoarce soarta omului! Lukaşin trecuse prin toate grozăviile, scăpase din blocadă, gloanţele nemţilor îl ocoliseră, dar nu putuse să se ferească de-un cuţit banditesc. Şi asta când? Când avea în mână hârtiile de eliberare.

Se duse Ivan Dmitrievici la baracă pentru ultima oară, ca să-şi ia rămas bun de la tovarăşii cu care îndurase atâtea în cei trei ani de zile petrecuţi în spatele gardului de sârmă ghimpată. Iar acolo în baracă şnapanii, golanii cine ştie ce aveau de împărţit, voiau să-i bage minţile în cap unui şnapan de-al lor. Se-apucaseră să-i radă ţeasta, dându-i foc la păr. Şi naiba să-i fi luat pe ticăloşi, n-aveau decât să-l frigă de viu, ar fi rămas un nemernic mai puţin pe pământ (era cel mai parşiv din tot lagărul). Aşa i-a scris Anfisei Petrovna un tovarăş de-al lui Ivan Dmitrievici. Dar el: nu, să nu-ndrăzniţi să vă bateţi joc în halul ăsta de-un om, oricine-ar fi el! Şi-atunci unul dintre bandiţi i-a înfipt cuţitul în spate, mai jos de umăr, de a căzut mort pe loc…

După ce trecu pragul, Anfisa Petrovna îşi trase câtva timp sufletul (de-atâta mers i se tăiase răsuflarea), apoi, văzând că Piotr şi Grigori se uită cu ochii mari la ea, spuse:

— Ce-i, băieţi, s-o zbârcit de tot para asta pădureaţă? N-o mai cunoaşteţi?

Nemaiaşteptând răspunsul fraţilor, Liza începu să dea din mâini:

— Nu mai spune, nu mai grăi ce nu trebe! Cum să nu te cunoască… Nu se aşteptau să te vadă, parcă de multe ori calci tu pragu’ cuiva? Tu nu eşti ca noi...

Zâmbind, cu bucuria strălucindu-i pe toată faţa, izvorându-i din toată făptura (Anfisa Petrovna era pentru ea omul cel mai drag din Pekaşino), Liza o Luă de mână, o

aşeză la loc de cinste, dar în adâncul sufletului nu putea să nu le dea dreptate fraţilor. Anfisa Petrovna avea părul albit pe de-a-ntregul, ca dat cu var, se rotunjise, picioarele i se făcuseră butucănoase ca două calapoade... Ce mai rămăsese din Anfisa Petrovna cea de altădată? Poate numai ochii. Erau tot aşa de negri, tot aşa de autoritari, rămăseseră tot ochi de preşedintă, cum ziceau femeile câteodată...

Toate musafirele, de parcă s-ar fi înţeles între ele, nici nu vrură să audă de ceai – pasămite, abia ce ne-am băut ceaiul acasă – şi Liza se apucă să toarne votcă în pahare. Pe lângă sticla începută, din care băuse cu fraţii, mai puse pe masă o „mititică”, toată băutura pe care o avea în casă.

— Oho, îi sărbătoare, îi sărbătoare azi! prinseră bătrânele să strige în cor.

— Asta da primire, n-ai ce zice!

— Eh, să fiţi sănătoşi, dragi oaspeţi! Iote ce deştepţi îs Preaslinii. Pe la noi bărbaţii, ori se duc, ori vin de la slujbă, tot cu votca-n nas îi vezi, tot împleticindu-se îi vezi. Da ’mnealor, de-atâta amar de vreme nu s-or văzut cu sora lor şi iote cât îs de treji şi curăţei!

Cum s-ar zice, începură cu periatul (ridicându-i în slăvi pe Piotr şi pe Grigori) şi – aşa cum se întâmplă de obicei când băutură nu e pe îndestulate – sfârşiră cu ţesălatul: tot pe Piotr şi pe Grigori începură să-i împungă – că, adică, de ce nu-s însuraţi?

— Da lăsaţi-i în pace, mânca-v-ar boala! zise în locul lor Fekola-Două-Urechi, zâmbind cu şiretenie. Nu le-or fi crescut pesemne miresele.

Cum, pân’ la trei’ş’şase de ani nu le-or crescut? oftă Mania-Pitica şi clătinând din cap, anume ca să toarne gaz peste foc. Da când or să le crească?

— Nu-i nimic, înainte vreme călugării trăiau câte o sută de ani şi tot nu păcătuiau.

— S-o crezi tu că nu păcătuiau! În Pekaşino toţi suntem prăsiţi de călugări, toată seminţia noastră-i călugărească. Ce, tu nu ştiai, Ulia?

— Păi Ivan a’ meu s-o-nsurat a treia oară, spuse

Aleksandra Baeva. (De la altele mai treacă-meargă, dar de la ea Liza nu se aşteptase să audă asemenea bazaconii. Oare votca să fi fost de vină?) A treia oară o luat o fată mare. Mamă, zice, celelalte or fost începute, şi eu, zice, n-am de gând să beu din sticla altuia...

Prima se ridică Daria a lui Sofron Mudrîi: mai are de trăit poate două, poate trei luni – cum să stea să asculte asemenea trăsnăi? Imediat după aceea se ridică şi Anfisa Petrovna.

Liza o conduse până la portiţa din spatele casei, iar când se întoarse în izbă, văzu că femeile schimbaseră deja placa: acum o bârfeau pe Anfisa Petrovna. Mai pornită decât toate era Mania-Pitica.

— Iote-aşă, iote-aşă îşi ţine capu'! Noi, adică, nu suntem oameni – n-avem de gând să stăm alături de dumneavoastră.

— Da, da, îi ţinea hangul Fekola. Ar trebui să nu-şi mai poarte nasu' aşă pe sus. Că n-o ajuns cine ştie ce departe faţă de noi. Trei'ş'cinci de rublişoare nu-s un munte de aur.

— Nici Rodion a' ei n-o avut aripile mai mari! Okteabrina mea o ajuns pân' la învăţământu' superior, da mă fudulesc eu cu asta? Iară Rodion a' ei învârteşte volanu', conduce găzăria ceea, parcă-s puţini de-aiştea acu'?

Stând deoparte lângă spălător, Piotr se uita mirat la soră-sa: nu putea pricepe ce înseamnă toate astea. Grigori, sfios şi blând ca un porumbel, nici nu îndrăznea să-şi ridice ochii din pământ, şedea cu capul plecat şi mai că nu plângea. Iar Liza îşi alegea, căuta în minte cuvintele (cum să le spună bătrânelor mai cu binişorul, mai fără supărare?). Şi tot nu le găsea pe cele nimerite.

Inima începu să-i clocotească de obidă – asupra cui au cutezat să tăbărască! – Şi le-o trânti verde în obraz:

— Uite ce-i, dragelor musafire! Agăţaţi-vă de cine vraţi, muşcaţi pe cine vraţi, da în casa mea să n-aud o vorbă rea despre Anfisa Petrovna!

— Da ce, ea-i sfântă? fornăi Mania.

— Îi sfântă! i-o reteză Liza cu un ton care lăsa şi mai

puţină nădejde de împăcare. Şi încă ce sfântă!

Capitolul IV

1

De când lumea şi pământul, oamenii şi-au luat obiceiul să se ducă la cimitir de dimineaţă. Însă de îndată ce au rămas singuri (toate femeile s-au simţit într-un fel părtaşe la sfada Lizei cu Mania), lui Piotr i-a trecut prin cap să meargă acum, iar Liza nu a găsit cu cale să i se pună împotrivă.

Avea în grija cui lăsa copiii – tocmai la ţanc, Anka dăduse fuga să-i arate Lizei rochia cea nouă (taică-său îi adusese şapte rochii, cadou de la mătuşă-sa din Moscova). De altfel, cine avea să-i dojenească? Cine avea să-i certe pentru că se duc aşa de târziu la cimitir? Stepan Andreianovici? Mama? Vasea?

Liza se îmbrăcă cu rochia de duminică, îşi luă în picioare pantofii cu tocurile potrivit de înalte, iar după ce ieşiră în uliţă, îi luă pe Piotr şi pe Grigori de braţ, mergând nu pe alături, nu la margine, ci între ei, la mijloc: las' să ştie, las' să vadă toţi cât ţin fraţii la ea.

Dar se lăsase degeaba în voia acestor gânduri şi dorinţe deşarte. Pe uliţă doar puştii se plimbau cu bicicletele. Dintre cei mari, beţi sau treji, nu văzură pe nimeni până în dreptul magazinului. Or fi fiind la lucru? Or fi reuşit până la urmă să-i bage în mormânt pe sfinţiile lor Pavel şi Petru?

De când lumea, sărbătoarea sfântului Petru e ca un cui înfipt în inima secerişului. Oamenii de-abia ies în lanuri, de-abia apucă să-şi ascută coasele şi gata – acasă, să-l sărbătorească pe sfinţia sa. Şi Liza a fost de acord când, cu trei ani mai înainte, în regiunea Pinegăi fusese introdusă

sărbătoarea mesteacănului, fixată pentru ultima duminică a lunii iunie. Această sărbătoare avea drept scop s-o înlăture pe cea veche. Dar ţi-ai găsit! Oamenii sărbătoresc mesteacănul, dar când vine sân' Petru, se pun iarăşi pe chef.

Cu primul beţiv se întâlniră în preajma chioşcului de lângă cooperativă. De jur împrejur erau numai lăzi goale, sticle, butuci, buşteni lustruiţi de dosurile beţivilor, căci cafeneaua „Fluieră-Vânt”, cum i se spune locului acestuia în Pekaşino, nu duce niciodată lipsă de clienţi. Întotdeauna se răfuieşte aici câte unul cu sticla ori îşi odihneşte votca din creieri zăcând lungit pe iarbă ca pe pernele de puf de acasă. Oare-cine o fi acela care se târăşte acum în patru labe?

Evsei Moşkin.

Avea cămaşa descheiată, cruciuliţa de aramă i se bălăngănea la gât, iar în picioare nu-i mai rămăsese decât un pâslar scâlciat: pesemne că pe celălalt l-o fi pierdut pe undeva.

— Asa-i, aşa-i acu', oftă Liza cu tristeţe. S-o pus pe băutură. Marfa Repişna o dat în mintea copiilor, l-o alungat pe bătrân în magazie, ştiţi că au în dosu' casei o şurişoară în care înainte vreme ţineau cartofii. Cică pentru păcate. Că ea o trecut la credinţa veche. În schimb babele n-o prea ţin la mare cinste pe Marfa, lor li-i milă de Evsei Tihonovici... Nu vă uitaţi, nu vă uitaţi la el, le şopti ea fraţilor. S-o mai lega de noi, şi cine-i bucuros să se-ntindă la vorbă cu beţivanii!

Totuşi, nu apucară să facă nici cinci paşi înainte şi Liza fu prima care se întoarse şi o porni spre bătrân.

— Of, of, neruşinatule! începu ea din mers să-l ia la rost. N-ai pic de ruşine. Te-ai îmbătat criţă. Azi nu-i vezi nici pe beţivanii cei mai înrăiţi din sat, şi tu, om bătrân, iote ce exemplu le dai altora.

— Da eu numa' un strop am dat pe gât, abia de mi-am clătit gura.

— Un strop! Ai dat tu pe gât un ciubăr or un hârdău, nu un strop.

Evsei se aşeză pe pământ, zâmbi mulţumit.

— Ştie tot, pricepe tot sora asta a voastră, nu-i poţi ascunde nimica. Bine zice: am golit azi destule sticloanţe.

— La ce bun?

— Nu ştiu, nu ştiu, fătucă... Şi deodată începu să plângă cu hohote ca un copil. La tine tot o venit cineva, tot ţ-o călcat pragu'... Da eu îs singur pe lume, mai dihai decât cucu'... La mine nu vine nimeni, nimeni nu-mi calcă pragu'...

— Lasă, n-are rost să te chinui atâta, se apucă Liza să-l consoleze pe bătrân. Că doară nu numa' pe tine te-o lăsat singur războiu'. Ia trage o raită prin sat. Rar ai să vezi o casă făr' de stea...

— Bine, bine zici. Eu am două stele, doi morţi, da' bătrâna Maria Ivanovna din Vodeanî are de două ori mai multe, patru steluţe-s desenate pe colţu' casei ei... Of, îs păcătos, tare-s păcătos, băieţi, începu iarăşi bătrânul să plângă cu hohote. Măcar alţii, cât or trăit, or avut parte de viaţă, da Ganka şi Olioşa a' mei n-or avut parte... Din cauza mea... Eu nu i-am lăsat să trăiască...

De data aceasta până şi Liza stătu câteva clipe la îndoială: nu avea cu ce-l linişti pe bătrân, fiindcă – de ce să ne ascundem după deget? – chiar că din cauza tatălui, din cauza îndărătniciei acestuia, feciorii înduraseră atâtea chinuri, atâta foame şi frig.

— Evsei Tihonovici, mai bine hai acasă, zise Piotr şi dădu să-l ridice pe bătrân.

— Mă ţine minte, mă ţine minte, fu iarăşi bătrânul apucat de un val de bucurie, ca un copil. Evsei Tihonovici... Nu! bătu el în pământ cu piciorul încălţat. Mergem la voi! Asta mi-i dorinţa. Dacă-s Evsei Tihonovici, apoi şi cinste să-mi faceţi ca lu' Evsei Tihonovici.

— Nu, la noi nu mergem! spuse Liza. Când ai să fii treaz, vină când vrai, da beat la mine n-ai ce căuta.

— Şi chiar n-ai să-mi dai drumu'? întrebă Evsei.

— Chiar n-am să-ţi dau drumu'! răspunse Liza, fără să şovăie câtuşi de puţin.

Bătrânul fu încântat peste poate:

— Ah, ah, tare îmi merg la inimă vorbele iestea! Nu-ţi dau drumu'... Ce-ţi închipui? Crezi c-am uitat binele pe care mi l-ai făcut? Măi băietanilor, mă-ntorsesem eu de-acolo, nu mai spun de unde (că am uitat istoria ceea, i-am pus demult cruce), şi vară-mea, Maria Pavlovna, nici să-i calc pragu' nu m-o lăsat: golisem şi eu la magazin o sticlă. De bucurie, că doară eram iar acasă. „Zece zile ai să te pocăieşti. Cu pâne şi apă. Iar de stat ai să stai în magazia din dosu' ogrăzii...” Şi iote că-ndată după aceea mă-ntâlnesc cu tine, Lizaveta Ivanovna. Mai ţii minte ce mi-ai zis atuncea?

— Cum să ţin minte? se miră sincer Liza. Am limba slobodă, câte nu meliţez eu de dimineaţă până seara?

— Da eu ţin minte. Pe Evsei îl trecu din nou un val de plâns cu sughiţuri. Veneam iară acasă tot de la magazin, c-o pâne subsuoară, şi tu mi te-ai nimerit în cale. M-ai zărit cum dădeam târcoale bălţii din faţa magazinului: aveam cizmele ciuruite şi tot chiteam cum să trec făr' să mă ud la picioare. M-ai văzut: „Ce îmbli ca un coşar de spării lumea? Mai bine veneai la mine, că am făcut focu' la baie. Măcar te-ai mai fi spălat şi tu oleacă...” Şi-i drept, îi drept, băieţi, chiar că eram ca un coşar. Cred că de v-o două luni nu mai făcusem baie. Şi era primăvară, soarele începuse binişor să-ncălzească, din pământ ieşeau aburi... Ei, atunci am plâns de bucurie, toată noaptea am jelit, mai că nu m-am înecat în lăcrămi...

Deodată de după curmătura dealului, dinspre sediul sovhozului, se năpusti un camion prăfuit şi Liza îi făcu semn cu mâna: încoace, vino încoace!

Maşina se apropie.

Din cabină sări un flăcău frumuşel, cu ochii negri, cu cureaua strânsă bine în jurul taliei: se vedea de la o poştă că-i filfizon: purta părul negru lung până pe umeri, după ultima modă, iar pe degetul mic, pătat tot de ulei, avea un inel din material plastic de forma unei piuliţe.

— Ce-i, mamă Liza?

— Un' te duci? În care parte?

— La depozit, făcu flăcăul semn cu mâna spre râu.

După încărcătură.

— Atunci ţi-i în drum, spuse Liza şi-i făcu semn cu capul spre Evsei: acesta se ţinea pe picioare numai datorită lui Piotr care îl sprijinea. Du mai întăi încărcătura asta.

Bătrânul încercă să se împotrivească. Nu, nu, nu merg acasă! Azi îi sărbătoare, petrec după cum zice legea. Dar parcă te poţi întinde la vorbă cu Liza?

— Da sfârşeşte odată cu circu ista! îi strigă ea. Dacă te-ai fi arătat pe sară, mai târziu, mai treacă-meargă. Da aşa, ţ-ai găsit s-o faci pe voinicosu', să mergi pe şapte cărări ziua-n amiaza mare. Du-l! îi spuse ea şoferului.

Deschiseră iute oblonul din spate al camionului, îl răsturnară în caroserie pe bătrânul care tăcuse mâlc dintr-o dată şi camionul o porni din loc.

Când se mai stinse zgomotul motorului, Piotr o întrebă curios:

— De unde ţi-a mai apărut şi feciorul ăsta?

Iar Liza, auzind o asemenea întrebare, se miră într-atâta, încât se opri locului:

— Cum?! Voi nu l-aţi recunoscut? Păi ista-i Rodka a' lu' Anfisa Petrovna. Când l-or arestat pe Ivan Dmitrievici, lu' Anfisa Petrovna i-o secat laptele de tot şi l-am alăptat eu o jumătate de an. De-aceea îmi zice mama Liza.

2

Mai întâi, înainte de a ajunge la cimitir, îşi înmuiară paşii, prinseră să vorbească cu glas mai scăzut, iar apoi, când trecură din drum pe poteca largă şi luminoasă, aşternută cu un covor gros din conuri de pin (pe aici maşinile trec rar, numai când aduc câte un sicriu), tăcură cu totul.

Cimitrul îi întâmpină cu un miros greu de răşină şi cu căldura stătută, adunată peste zi în umbra pinilor. Şi încă un lucru care le sări pe dată în ochi – buna rânduială a

mormintelor.

Înainte vreme, oamenii înfigeau câte un ciot de prăjină în vârful moviliţei de nisip înălţată la repezeală şi gata: nu le ardea de cei morţi, cei vii de-ar fi putut trăi. Acum însă, e o adevărată întrecere: cine grijeşte mai bine mormântul, cine le-o ia înainte celorlalţi? Mormintele cele mai modeste sunt înconjurate de câte un gărduţ de lemn, au stâlpii vopsiţi şi câte o placă de oţel inoxidabil… Iar cele mai luxoase au câte o piramidă din plăcuţe de marmoră adusă de la oraş, câte o coroană din flori artificiale cu fotografia răposatului şi sunt îngrădite cu garduri de fier pe fundaţie de ciment.

Liza fu prima care sparse tăcerea. Brusc, începu să vorbească cu indignare:

— Nu ştiu ce-i cu oamenii iştea, parcă şi-or pierdut cu toţi minţile. Înainte vreme nu-şi împrejmuiau nici casa, n-aveau habar nici ce-i lacătu', iară acu' îi îngrădesc până şi pe răposaţi. Ruşine. Vrun moşneag, care-o fi el – Trofim Mihailovici ori Sofron Mudrîi – dacă ar vra să se mai ducă pe la altu' ca să mai schimbe-o vorbă, n-ar putea trece. Gardurile aiestea nici cu tractoru', nici cu buldozeru' nu le poţi dărâma, necum să mai poată trece mor tu' peste ele…

Când ajunseră aproape de mormintele lor, pe neaştep-tate pentru Piotr şi Grigori, Liza o coti spre mormântul aflat sub o tufă de scoruş.

Piramida de pe mormânt, făcută din tablă inoxidabilă strălucind în lumina soarelui aproape de asfinţit, cu o stea proeminentă în colţul din stânga, nu se prea deosebea de celelalte pe care le văzuseră pe alte morminte, dar ce le fu dat să citească pe această piramidă?

LUKAŞIN IVAN DMITRIEVICI
1904–1954

Aruncând o privire împrejur, Piotr întrebă:

— Când i-au mutat aici mormântul lui Ivan Dmitrievici?

— Nu l-or mutat. Acolo nu-i nimica, arătă ea cu capul spre movila năpădită de răchiţică roză. Alţii o judecă de

mama focului pe Anfisa Petrovna: unde s-o mai pomenit, cică, să faci mormânt fără mort într-însu'? Da eu n-o judec nici atâtica. Că doară pământu-i în tot locu' la fel, oriunde-ar fi mormântu', tot nu mai rămâne nimica din bietu' om, da aici Anfisa Petrovna măcar mai poate veni când şi când, mai poate sta oleacă de vorbă cu el şi să-şi mai plângă amara'. Păi prin oraşe se ridică monumente – oare Ivan Dmitrievici nu merită şi el unu'? Doar s-o recunoscut c-o suferit omu' degeaba. Şi iote că totuşi asupra amintirii lui mai stăruie încă sârma ghimpată a lagărului...

Lângă mormintele demult afundate în pământ şi năpădite de iarbă ale lui Stepan Andreianovici şi Makarovnei, Liza stătu tăcută, cu capul plecat. Anul trecut, nişte pletoşi, nişte orăşeni sălbatici – cică turişti li se zice – le sluţiseră stâlpii: smulseseră din rădăcină cruciuliţele de aramă înverzite de cocleală şi ea nu reuşise să-şi facă timp ca să le pună altele în loc, să le redea stâlpilor vechea înfăţişare.

Lângă mormântul fiului ei nu scoase nicio vorbă, nu scăpă niciun oftat – încremenea întotdeauna când vedea chipul blond al lui Vasea zâmbindu-i din fotografia înrămată – în schimb, când ajunse la mormântul maică-si, se prăvăli peste moviliţa săpată şi înălţată din nou astă-primăvară, acoperită pe de-a-ntregul cu brazde de iarbă, şi-şi dădu frâu liber amărăciunii.

Avea pe conştiinţă moartea mamei.

Cu vreo şapte ani mai înainte, pe 15 septembrie, fusese parastasul lui Ivan Dmitrievici. Primii pe care-i chemase Anfisa Petrovna la praznic fuseseră Mihail şi Liza, căci ţinea la Preaslini mai mult decât la oricare dintre neamuri. Dar ce să facă cu vacile? Cine să se ducă în Mariuşa să le mulgă în locul Lizei? S-a dus maică-sa. Numai că nici n-au apucat lucrătorii să se îndepărteze cu vreo două verste de sat că, trecând podul, camionul s-a prăbuşit în albia pârâului. Şapte mulgătoare şi doi ciobani erau în caroserie şi să zici că măcar unul dintre ei să se fi lovit sau să se fi zgâriat cât de cât. Nu, toţi au scăpat teferi, numai Anna Preaslina a murit pe loc: s-a lovit cu tâmpla de un capăt putred de bârnă...

— O, mamă dragă, măicuţă... Of, cum nu simţi tu cine-o venit la tine... Of, feciorii tăi dragi ţ-or venit... Cum de nu le-ai recunoscut tu paşii, glasurile...

— Gata, gata, surioară, încercă Piotr s-o liniştească, dar Liza prinse să plângă, să bocească şi mai cu foc.

Deodată lui Grigori i se făcu rău, se prăvăli ca un sac la picioarele soră-si.

— Petea, Petea, ce-i cu el? ţipă Liza, speriată de moarte.

— Păi, suntem tare gingaşi... Fără fasoane nu putem...

— Ce fasoane-s aiestea? Ce tot îndrugi acolo?

Pe Grigori îl apucaseră spasmele, ochii i se dăduseră peste cap, buzele i se albăstriseră şi i se umpluseră de spuma...

În sfârşit, Liza reuşi să-şi vină în fire şi se repezi să-l ajute pe Piotr care-i descheia fratelui său nasturele de la gulerul cămăşii.

— Capu', capu' ţine-i-l mai sus! Să nu se lovească la cap!

Oare cât timp să fi ţinut chinul acesta? Oare cât să-l fi scuturat spasmele pe Grigori? Zece minute? Două ceasuri? Abia când acesta îşi reveni în sfârşit, începu şi Liza să se dumerească de ceea ce se petrece în jurul ei:

— N-ar fi bine să dau fuga după felceriţă ori s-aduc un cal? întrebă ea.

— Nu-i nevoie, mormăi Piotr. Crezi că-i prima dată?

Pe Grigori, palid şi moale ca o cârpă, îl ridicară cum-necum în picioare şi îl duseră acasă. Bineînţeles că îl duseră prin dosul ogrăzilor, printre şuri şi băi de aburi – doar nimeni nu ţine cu orice preţ să-şi arate în văzui lumii o pacoste ca aceasta.

Prin sat începea cheful: sfântul Petru ieşise iarăşi învingător.

Mai întâi se făcură auzite babele care se puseră pe cântat cântece de-ale lor bătrâneşti. Ele pornesc acum fiece sărbătoare, au doar timp destul! Apoi începură să trosnească, să duruie motocicletele (tineretul îşi încălecase caii de fier), iar mai apoi prinse şi Pinega să vuiască.

Musafirii de prin alte părţi, de teapa băbuţelor şi a altor asemenea uscături bătrâne, a celor cu gând să-şi petreacă concediul în sat, a studenţilor, veniseră în Pekaşino încă din timpul zilei – cu autobuzul de poştă, cu maşinile, pe apă (cine nu are acum barcă cu motor?). Iar spre seară Pinega începu să fie brăzdată de bărcile cu sau fără motor ale acelora care lucraseră peste zi la coasă ori în pădure.

Peste islazul Pekaşinului, aidoma unui val pestriţ, trecea norodul, armonicile roze scânteiau în lumina înserării...

Liza şezu multă vreme în faţa ferestrei deschise, ascultând vuietul şi zarva din satul pus pe chef, încercând să-şi închipuie cum se veselesc acum sătenii pe terenul din faţa noii clădiri a clubului. Se veselesc în grupuri, cu familiile, cu tot neamul.

Au fost, au fost şi alte vremuri, nu prea îndepărtate, când asemenea bucurii n-o ocoleau nici pe ea: ieşea în lume la braţ cu frate-său, cu cumnată-sa. Iar acum uite că stă singură-singurică precum un cuc cenuşiu, plângând după zilele de altădată.

Dar, Doamne-Dumnezeule, bucuria sărbătorilor nu-i totul în viaţă, poţi trăi şi fără bucurii. Ce o fi cu Grigori? De când o fi având epilepsia? Nici Piotr nu-i ieşea din minte. Frate-său bun îşi pierde cunoştinţa, cade lat la pământ, iar el... Păi la aşa ceva şi un copac ar geme, şi o piatră ar plânge. Însă Piotr nici n-a oftat, nici nu i-a zis lui Grigori măcar o vorbă bună. Nici la cimitir, nici înainte de a pleca la Mihail.

O jale amară, o deznădejde cumplită o chinuia pe Liza.

Mihail nu stă de vorbă cu ea, Tatiana n-o mai recunoaşte de soră, Feodor nu mai iese din puşcărie, iar acum,

după cât se pare, nici Piotr şi Grigori nu trăiesc în bună înţelegere. Oare ce-o fi cu ei, cu Preaslinii?

Liza se străduia să cumpănească, să chibzuiască totul în fel şi chip, însă până la urmă, fără să se dumirească de nimic, se apucă să închidă fereastra: primprejur începuseră să bâzâie ţânţarii.

Grigori, slavă Domnului, aţipise (îl culcaseră în tindă, pe vechiul pat de lemn al lui Stepan Andreianovici, fiindcă acolo era mai linişte şi mai răcoare): Liza îşi dădu seama că doarme după răsuflarea regulată a acestuia şi, oftând uşurată, ieşi afară după lemne.

Pe deasupra Pekaşinului, pe deasupra zadei bătrâne a lui Stavrov, care se înălţa pe colină ca o clopotniţă veche, plutea noaptea albă. De pe scăriţa de la cerdac Liza îşi puse piciorul gol, pătruns de căldura din izbă, pe iarba pajiştii în care strălucea rouă nopţii, făcu un pas şi deodată dădu cu ochii de Mihail. Acesta, ca într-o poveste, ca într-un vis, ieşise de după colţul izbei, îmbrăcat în maioul albastru cu care umblă prin casă, cu cipicii scâlciaţi traşi direct pe picioarele goale.

Atunci ea pricepu pe loc: Mihail i-a adus iertarea. O fi tot stat el cu Piotr la masă, o fi tot discutat de una, de alta, şi dintr-o dată s-o fi dezmeticit: da oare ce-oi fi făcând eu, Petea, cu soră-mea, de ce-oi fi chinuind-o? Şi-n rest totu-i limpede: n-a mai zis nimănui o vorbă şi a pornit-o glonţ încoace.

— Unde-s aceia?

Parcă n-ar fi fost nişte vorbe, parcă un bici ar fi şfichiuit-o cu toată puterea în obraz, dar Liza nu putu să-şi şteargă imediat zâmbetul de pe faţă. Zâmbea. Zâmbea de bucurie, de fericire, fiindcă acum era prima dată după vreun an şi jumătate când îşi vedea fratele de aproape, când stătea cu el faţă în faţă şi când nu mai era nevoită să-l privească de departe, pe furiş.

În câteva clipe, în câteva fracţiuni de secundă, îşi întipări în minte şi albeaţa părului lui de pe tâmple, şi masivitatea cărnoasă, pe care nu o observase mai înainte, a bărbiei lui îndărătnice, proaspăt bărbierite cu ocazia săr-

bătorii, şi noile riduri de pe fruntea lui puternică, puţin piezişă.

— A-a, zâmbeşti! I-ai pus la cale împotriva mea pe băieţi şi acu’ te bucuri?

— Frate, frate, dezmeticeşte-te!...

Nu ea, nu Liza strigase. Strigase Piotr, care, din fericire ori din nefericire, dăduse fuga în bătătură, venind dinspre câmp.

— Aşa, vra să zică! De muie nu-ţi pasă? Vrai să mă faci de râsu’ satului?

— Fără Liza nu merg, spuse Piotr.

— Cum?

— Fără Liza, zic, nu merg.

— Nu mergi? La mine nu mergi? Mihail îşi strânse pumnii: muntele o porni spre Piotr.

Şi abia acum Liza îşi reveni în fire. Se aruncă, se aruncă în calea lui Mihail, ca să-l apere pe Piotr cu trupul ei. Mai bine s-o lovească pe ea decât pe frate-său. Dar până să apuce ea să se arunce între cei doi fraţi, din spate se auzi un ţipăt sfâşietor, ca de copil.

Liza şi Mihail, amândoi odată, întoarseră capetele. În cerdac era Grigori, cu faţa albă ca varul, podidită de lacrimi...

Capitolul V

1

De la zada lui Stavrov până la Pinega nu-s decât câţiva paşi: cobori colina, treci peste islazul îngust, presărat cu floricele albe de romaniţă şi ajungi la zăvoiul de sălcii de lângă mal, la prundişul pestriţ, încins de căldura soarelui.

Dar Piotr dădu fuga pe islaz, se uită la revărsarea largă, albăstruie a luncii din stânga Pekaşinului şi o luă la goană spre casa cea veche: i se făcuse dor, voia să alerge iarăşi până la Pinega pe poteca din copilărie.

Islazul era cosit, mirosul dulceag de fân proaspăt te ameţea, dar oamenii nu se zăreau. Unde să fie? Că doar brigada de cosaşi n-o fi alcătuită numai din cele vreo zece femei ale căror basmale albe se pierdeau pe întinderea Clinului Mănăstirii?

Piotr nu avea chef să dea acum ochii cu femeile din Pekaşino. Ce ar putea face dacă acestea ar începe să-l ia la întrebări, să-l descoase despre Mihail, despre Liza? Să le ducă cu vorba? Să le linguşească? Şi se gândi să facă un ocol. Dar acolo, pe Clinul Mănăstirii, femeile parcă atâta aşteptau. Ţipară într-un glas:

— La noi, vin’ la noi!

Şi apoi, cu râsete:

— Fetelor, fetelor, puneţi mâna pe el!

Şi două fetişcane năbădăioase, săltându-şi cu sprinteneală genunchii de sub poalele rochiţelor înflorate, se repeziră să-i taie calea. Şi el se dădu bătut.

Femeile din Pekaşino sau, mai bine zis, bătrânele, se purtau de parcă nu l-ar fi cunoscut.

— Da pe cine-aţi adus, fetelor? dădu glas, cu o ex-

presie prefăcută de groază întipărită pe faţă, Uliana cea înaltă ca o prăjină, şi uscată, ba şi cam chioară. Aista-i un bărbat străin.

— Ia spuneţi-i, fetelor, că nu vă pasă dacă-i străin ori îi de-a’ nostru. Numa’ să nu treacă pe-alături! Şi să ne facă cinste c-o sticlă!

— Duce-te-ai pe pustii cu tot cu sticla ta! Îi vreme de seceriş şi tot satu’ zace de mahmureală.

— Aşa, aşa-i acu’. Or ieşit numa’ babele şi cu câte eleve or putut lua cu ele. Restu’ publicului din Pekaşino nu se poate dezmetici după sărbătoarea sân Petrului.

— Aţi început să vă plângeţi! mârâi Mania-Pitica. Cin’ v-o mânat din urmă? N-aveaţi decât să staţi pe cuptior şi să tăieţi frunze la câni.

— Cum să stai pe cuptior, cân’ fânu’ de sub deal te-nţapă la ochi?

Din spatele Ulianei se iţi Paraskovia-Vineri cea cucernică. Lui Piotr mai că nu-i scăpă o exclamaţie de uimire: câţi ani o mai fi având? Şi în timpul războiului era tot bătrână.

— De unde eşti, flăcăule? Din care depărtări? Pe la voi lumea bea mai puţin decât la noi?

Uliana (paiaţa tot paiaţă rămâne) izbucni în râs:

— Da ista-i bărbat de-a’ nostru, Fadeevna! Fecioru’ Annei Preaslina.

— Ce spui tu, Uliana! începură babele să ofteze şi să geamă, făcând-o pe miratele. Tu l-ai recunoscut îndată, da noi avem ochii ca îngrăditura câmpului, nimica nu rămâne în ei.

După cum Piotr se şi aşteptase, începură întrebările: unde stai? unde lucrezi? ai venit pe mai multă vreme? la cine te-ai oprit: la frate-tu ori la soră-ta? Şi puneau întrebări până şi cele care fuseseră ieri la masa de întâlnire.

Elevele se traseră iute deoparte (ce mare lucru poţi afla de la ăsta?), iar pe urmă şi bătrânele îl lăsară în pace: se terminase pauza.

Până la palele de fân Paraskovia-Vineri se duse încet, sprijinindu-se cu o mână de Uliana. În urma greblei mai

putea să-şi mişte cât de cât picioarele, dar să meargă, pur şi simplu pe pământ, fără să se sprijine de ceva, nu mai era în stare.

Casa cea veche a Preaslinilor era aproape, foarte aproape, şi lui Piotr i se păru că prin desişul feluritelor ierburi (acolo islazul nu era cosit încă) desluşeşte deja poteca sa călcată de atâtea ori în copilărie: dar el se uită la Paraskovia-Vineri, la mâinile ei bătrâne, negre, care străluceau în lumina soarelui (bătrânele se apucaseră deja să grebleze). Şi îi pieri tot cheful de scăldat.

2

Vântul galopa peste islaz, cămaşa descheiată i se umflase ca un balon, dar faţa îi era totuşi lac de sudoare: bătrânele luaseră spor la treabă, brazdele de fân creşteau văzând cu ochii. De făcut căpiţe cine avea să facă? El şi cu Mania-Pitica.

Însă până la urmă cine-i sări în ajutor lui Piotr? Soră-sa.

Veni tot într-o fugă – cu ochii verzi strălucind, cu sarafanul galben umflat ca un clopot – parcă aducând cu ea pe islaz setea şi dorul de muncă.

— Iote-iote, la ea! S-o îmbrăcat ca de sărbătoare! dădeau babele din cap în semn de aprobare, molfăiau cu gurile lor ştirbe, măsurând-o din creştet până-n tălpi şi din toate părţile pe Liza, ale cărei găteli scânteiau sub razele soarelui.

— Păi azi chiar că-i sărbătoare! le răspunse Liza cu însufleţire. Doar niciodată cositul pentru nevoile casei nu ne-o fost de povară!

— Aşa-i, aşa-i, fătucă! dădură iarăşi babele din cap. Tare ne-am mai păgânit, am zvârlit pe noi fiştecare ce-am avut la îndemână, da’ părinţii noştri păstrau obiceiurile.

Însă, după cum îşi dăduse seama Piotr, nu era vorba

numai de păstrarea obiceiurilor: prin înfăţişarea ei sărbătorească, prin aerul acesta de nepăsare afişat cu cutezanţă, Liza voia să le închidă gura tuturor celor care ar fi încercat să bârfească pe seama celor întâmplate ieri în familia Preaslinilor. Adică: nu vă mai şuşotiţi, nu vă mai frământaţi limbile de pomană. Ieri nu s-o întâmplat nimica între Preaslini, altfel aş fi eu aşa nepăsătoare?

— Dar ce-ai făcut cu copiii? întrebă Piotr.

— Copiii nu-s aur, nu-i fură nimeni!

Şi din nou răspunsul Lizei le unse pe babe la suflet.

Bătrânelor le era dragă Liza, chiar sub ochii lui Piotr începură să se înghesuie împrejurul ei, iar el nu putea pricepe nici în ruptul capului cum de-a fost Mihail în stare să se dezică de o aşa soră. Şi pentru ce?

Dar ceea ce îl uimea şi mai mult pe Piotr era faptul că Liza îi găsea singură scuze fratelui mai mare. Dimineaţă, după micul dejun, timp de un ceas întreg încercase să-l convingă: lasă, toate astea-s fleacuri. Parcă nu-l ştii pe Mihail? Totdeauna se-nfierbântă uşor, totdeauna ia foc din nimic. Şi acuma v-o tot aşteptat să veniţi, o tăiat şi-un berbec, poate că o fi chemat şi pe altcineva, Raisa i-o fi pus picioru-n prag, păi toate astea-s de răbdat?

— Mai vine-un ajutor! strigară bucuroase fetele.

Piotr (tocmai punea un braţ de fân pe căpiţă) se uită înspre dealul Pekaşinului. Pe povârniş cobora un bărbat cu mânecile cămăşii suflecate până la cot. Parcă ar fi călcat de-a dreptul prin jeratic, aşa de tare-i străluceau la soare tălpile ţintuite.

— Totdeauna umblă aşa, diavolul! zise Liza posomorâtă. Cum dă de-o sărbătoare, gata: îşi pune cizmele-n picioare. Vorba ceea: mor, dar de dragu' muncii!

— Cine-i ăsta?

— Cine? Preşedintele nostru. Anton Taborski. Îţi mai aduci aminte de unu' Taborski, care era plutaş? Ista-i fratele lui mai mic.

De departe, de lângă baltă, ridicând sus pumnul, Taborski gâgâi a aprobare:

— Bine! Good, all right, tovarăşe babe! Da ştiu că aveţi

praf de puşcă-n corneciuri!

— Ce le tot îmboldeşti pe babe! Vezi că babele lucrează.

— Unde ţi-s mecanizatorii, unde li-s mutrele lor neruşinate? Cu ce fel de muncă s-or fi dând de ceasu' morţii?

— Babele or să moară, cu cine ai să-ţi mai faci treaba?

Taborski nu stătu nicio clipă pe gânduri:

— Cu robotu'!

— Cu cine, cu cine?

— Cu robotu', zic. Savanţilor le-o fost comandat un om de-aista. Din fier. Să lucreze-n orişice moment, să nu ceară nici mâncare, nici apă. Şi să nu... Îndemânatec ca un scamator, Taborski îşi dădu iute un bobârnac sub bărbie.

Şi bătrânele – of, firea rusească! – se muiară pe loc.

— Chiar c-ar trebui unu' din fier, dacă viii nu vor să muncească.

— Da cu vacile cum rămâne? Poate c-u să faceţi şi vaci de fier?

— Nu, vacile or să fie obişnuite, numa' că de altă rasă. Ursească.

— Ursească?

— Da, iarna să-şi sugă laba, să nu ceară fân.

— Of, of, mincinosule! gemură bătrânele. Cum de te-o mai fi răbdând pământu'?

Lui Piotr Taborski îi întinse mâna şi începu din capul locului să-i vorbească prieteneşte, ca între oameni care se cunosc de mult:

— Zici c-ai venit să-ntăreşti alianţa oraşului cu satu'? Ţine-o aşa înainte. Da de mine-ţi aduci aminte? Cum? Nu-ţi aminteşti de-un marinar care v-o dus pe tine şi pe frate-tu pân' la oraş cu o barcă cu motor? Halal! Voi, pare-mi-se, atuncea era cât pe ce să întârziaţi la F.Z.U.[16]

Lui Piotr i se puse un nod în gât, atât de plăcută era această amintire. Într-adevăr, i se întâmplase cândva una ca asta. El şi cu Grigori o ţinuseră tot o fugă până la cheiul din centrul raional, iar acolo aflaseră că vaporul nu circulă

[16] Abreviere de la *Fabricino-zavodskoe ucilişce* – şcoală profesională pe lângă o fabrică sau o uzină.

şi nici nu se ştie când o să circule. Şi chiar în momentul acela în sala veche de aşteptare, unde se vindeau biletele pentru vapor, dăduse buzna un marinar cherchelit, cu ochii verzi şi impertinenţi: „Ce-i cu lacrămile astea pe ţărm în timp de pace?” S-a dus apoi cine ştie pe unde, a vorbit cu cineva şi a făcut rost de o barcă cu motor. I-a luat şi pe ei, pe el şi pe Grigori.

— Da-da! făcu mulţumit Taborski. Ajutoru’ reciproc îi legea vieţii. Eu şi lui Mihail, lu’ frate-tu, i-am făcut destul bine.

— I-o făcut lupu’ bine vacii! pufni supărată Liza.

Auzind vorbele Lizei, Taborsk’ nici nu clipi, ci anunţă cu glas tare:

— Un ceas – pauză, cinci minute – muncă! Îi cineva împotrivă?

Cam lungi se dovediră cele cinci minute. Clădiseră treizeci şi una de căpiţe, dar Taborski tot mai galopa ca un mânz sătul de lâncezeală. Şi poate că ar mai fi greblat ei mult şi bine, dacă dintr-un nor apărut pe neaşteptate n-ar fi început să-i biciuie un val de ploaie.

3

Primele se dezmeticiră fetişcanele: fugiră cu chiote şi ţipete la deal: apoi, oftând şi pufnind, se apucară şi bătrânele să-şi depene paşii mărunţi: Anton Taborski îşi arătă şi el iuţeala de picior...

Dar ei ce să facă? Până acasă era departe, ar fi trebuit să străbată în fugă toată fâneaţa, şi nu le venea la îndemână să intre cu hainele ude într-o casă străină.

Piotr strigă:

— Ce stăm şi numărăm ciorile? Hai la casa cea veche!

Norul nu avusese apă decât atâta câtă trebuia ca să întrerupă greblatul şi să aburească palele de iarbă: de-abia

apucară ei să urce dealul şi ploaia încetă, razele soarelui se revărsară iarăşi peste fâneaţă.

Pe Piotr îl învălui din cap până în picioare o perdea de aburi.

Strângând la piept pantofii pe care şi-i scosese pe drum, el se apropie de băltoaca lăţită în drum, chiar în dreptul casei, pe malul căreia o codobatură sprinţară îşi desena în nisip cruciuliţele lăbuţelor ei: Piotr încercă apa cu piciorul şi deodată, încremenind de frică întocmai ca în copilărie (aşa de adâncă i se păru oglinda cu nori alburii), se băgă în ea.

— Ce-i, Petea, ţi-i cunoscută apuşoara asta?

— Aha, răspunse Piotr şi izbucni în râs.

A îmbătrânit, tare a mai îmbătrânit casa cea veche a Preaslinilor. S-a îngheboşat, s-a afundat parcă mai adine în pământ, muşchiul verde i-a năpădit acoperişul; şi cât de jalnice, cât de oarbe păreau acum ferăstruicile cu curcubeul licărind pe sticla prin care ei altădată se uitau ca să vadă lumea. Pare-se că-i adevărat ce zice lumea: o casă părăsită e ca un om care nu munceşte – îndată-i vine vremea să se ducă la cimitir. Ori poate e numai o părere, poate că şi înainte casa o fi arătat tot ca acum...

Cheia o găsiră în ascunzătoarea ştiută, într-o scobitură a bârnei din spatele cerdacului.

Şi, iată, balamalele ruginite croncăniră ca nişte ciori, mirosul stătut al tindei îi izbi în faţă. Ochii neobişnuiţi cu lumina slabă de dinăuntru ghiciră cu greu oalele, urcioarele negre, prăfuite, de pe poliţe, scăriţa cu trei trepte de la şopron, lăsată acum într-o rână, râşniţa care zăcea într-un colţ întunecat.

Ţi-e şi frică să te apropii acum de pietrele acestea grele, grosolan cioplite, cu minerul de lemn atât de bine şlefuit de palme, încât mai străluceşte şi acum în penumbră. Dar aceste pietre urâte le-au dat lor, Preaslinilor, viaţă.

Şi câte n-au râşnit, câte n-au măcinat ei cu pietrele acestea. Muşchi, paie, pleavă, alburn de pin, iar când se întâmpla să macine grâu era o adevărată sărbătoare! Toată

familia, toată gloata se aduna în tindă, nu voiau să piardă nimic, nici măcar mirosul, din ceea ce se cheamă pâine adevărată...

Oare n-o fi visând el toate acestea? Oare s-or fi petrecut cândva cu adevărat?

Uşa de la odaie era înţepenită, fu nevoit s-o tragă cu toată puterea, s-o smulgă. Şi din nou toate i se părură la hotarul incredibilului. Şapte paşi şi jumătate în lungime, cinci paşi lăţime – cum de puteau să încapă aici cu toată liota lor, mari şi mici?

Călcând cu grijă, în vârful picioarelor, pe scândurile uscate ale duşumelei, Piotr făcu ocolul odăii şi se întoarse iarăşi în prag, se duse sub pătuiac[17].

Altădată numai Mihail se juca cu scândurile pătuiacului, iar acum şi el, Piotr, le atinge cu creştetul.

— Nu ţi-ai uitat, Pe tea, culcuşu'?

El îi răspunse soră-si numai cu un zâmbet. Cum să uiţi, când scândurile acestea ţi-au intrat pentru totdeauna, pentru toată viaţa în carne, în oase?

Până la cincisprezece ani, el şi cu Grigori nici nu ştiuseră ce-i patul. Şi poate că la şcoala profesională cea mai mare noutate fusese pentru ei patul de fier (Mihail dormea pe unul de lemn S), numai al lor, cu saltea, cu pătură, cu două cearşafuri albe ca zăpada. Şi acum îşi aduce aminte cum el şi cu Grigori, culcându-se prima dată în patul acela împărătesc, se apucaseră să strângă cearşafurile: le era frică să le atingă, necum să se mai şi culce în ele.

Se aşezară la masa mică, joasă, acoperită cu aceeaşi binecunoscută muşama veche, decolorată de tot, roasă pe la colţuri, cu petice cusute cu aţe de diferite culori şi din nou Piotr se gândi cu uimire: cum putea să încapă împrejurul acestei harabale toată familia lor numeroasă, veşnic flămândă?

— Mihail mai vine pe-aici? Lui Piotr îi căzuse sub ochi, plină cu mucuri de ţigară, cutia de conserve pe care o ţinea minte din copilărie.

---

[17] În original: *polati* – un fel de laviţă din scânduri, aşezată sus, aproape de tavan, între soba rusească şi peretele opus.

— Vine. El o fumat aicea. Câteodată mai şade şi mai bea câte-o sticlă. Că o trăit şi o îndurat destule în casa asta.

Piotr se uită pe fereastră: pe drum trecea trosnind o motocicletă.

— În ce relaţii e cu preşedintele?

— Cu Taborski? Nu-i nici într-un fel de relaţii, se războiesc mereu.

— M-da... Piotr zâmbi forţat. Şi eu care credeam că se războieşte numai cu fraţii şi cu soră-sa.

— Fraţii şi soră-sa nu-s străini, Petea. Odată şi odată ne lămurim noi. Da cu Taborski aista nu ştiu ce-are să iasă, că prea or luat-o razna şi unu', şi celălalt. Taborski îi un potlogar, un şmecher cum nu s-o mai pomenit, s-o-nconjurat numa' de pungaşi. Iar pe Mihail îl ştii şi singur. N-o ia pe ocolite, dă de-a dreptu' precum toporu'. Iote-aşa or ajuns să se războiască.

— De mult?

— De războiu' ista întrebi? Păi de pe vremea colhozului or început să se-mpungă. Al'dată nu trecea nicio adunare generală fără ca ei să se ieie la harţă. Numa' că înainte Mihail era măcar sprijinit de oameni...

— Dar acum?

— Acu' suntem în sovhoz. S-o zis cu adun mie. Toată puterea îi în mâna lu' Taborski. Mâinile Lizei îndreptară cu râvnă o cută a muşamalei uzate. Şi nici pe Mihail oamenii nu-l prea mai au la inimă...

— Pe cine nu-l au la inimă? Pe Mihail?

— Da pe cine altu'?

Piotr îşi îndreptă spinarea:

— De ce?

— Fiindcă munceşte, de-aceea. Prea-i lacom după muncă. Nu-i lasă pe oameni să trăiască după voia lor.

Piotr nu-şi mai putea desprinde ochii de' la soră-sa. Prima dată auzea una ca asta: lumea nu-l are la inimă pe cineva fiindcă munceşte. Şi asta unde? În Pekaşino!

— Aşa-i, aşa-i, Petea. Acu' îi a' treilea an de când coseşte singur. Înainte vreme de cum începea cositu', toţi vroiau cu Mihail, nu mai putea scăpa de ei, da acu' nu prea

se-nghesuie. Fie cu cine-o fi, numa’ nu cu Mihail.

— Da de ce? Piotr tot nu putea pricepe nimic.

— Păi fiindcă lumea s-o schimbat. Nu mai vrem să ne omorâm ca al’dată, toţi cată viaţă uşoară. Păi cum trudeam noi înainte vreme? Pân’ la istovire. De nu-ţi mai sunt mâinile în stare să ţină grebla, leagă-ţi-o c-o sfoară de mâini şi greblează. Da acu-i ca la oraş: oamenii trăbăluiesc acolo vro şapte ceasuri pe fânaţ şi după aceea – gata, acasă. De nu – plăteşte, tu, sovhoz, de trei ori mai mult. Ei, şi Mihail, cum i-i felu’: mă farm eu, da’ nici pe alţii nu-i las să răsufle. Că doară îi toiu’ secerişului! O zi de seceriş te hrăneşte o iarnă-ntreagă – vorba asta n-o fost scornită de azi de ieri. Şi iote-aşa: nu vrem cu Preaslin! Aşa se face că nici el nu-i cu lumea, nici lumea cu el. Liza tăcu o clipă, apoi încheie: Aşa-i, aşa-i acu’ la noi... Înainte vreme munca-i chinuia pe oameni, acu’ munca-i chinuită de oameni...

Neliniştite, mâinile ei prinseră iarăşi să netezească cutele vechii muşamale: parcă şi buzele voia să şi le netezească muşcându-şi-le uşor cu dinţii ei albi şi sănătoşi (semn sigur că vrea să spună ceva). În sfârşit, îşi ridică privirile de pe masă şi spuse:

— Tu, Petea, ce-ai zice dacă te-aş ruga să mai laşi puţin de la tine, a?

— Faţă de cine să las? nu înţelese Piotr.

— Ei, faţă de cine, se supără Liza că era aşa de greu înţeleasă (încă un obicei pe care Piotr i-l ştia cât se poate de bine). Doară nu faţă de Taborski! Bine-ar fi dacă te-ai duce vro două-trei zile pe Mariuşa... Ştii ce mult s-ar bucura...

Asta chiar că-i de strigat la cer, mai că-ţi vine să baţi cu pumnul în masă, fiindcă-i chiar de neînchipuit! Mihail o calcă în picioare, Mihail n-o lasă să-i calce pragul, iar ea numai pe Mihail îl are-n cap, are numai grija lui Mihail... Dar oare el, Piotr, ar putea să se răstească la soră-sa?

Liza începu să plângă cu sughiţuri:

— Nu ştiu, nu ştiu ce se-ntâmplă cu noi. Mihail nu se-mpacă cu nimeni, Tatiana o zburat sus de tot şi nu mai vra s-audă de mine, Feodor nu mai iese din puşcărie, tu şi cu

Grigori...

— Ce-i cu mine şi cu Grigori? Piotr se ridică brusc de pe bancă (uitase de hotărârea de a nu ridica tonul la soră-sa).

— Păi Grigori se teme de tine... Îi e frică să scoată o vorbă când eşti tu de faţă. Şi tu câteodată aşa te uiţi la el...

— Aşa, dă-i înainte cu închipuirile!

— Ce buni prieteni eraţi voi înainte vreme. Tot timpu' amândoi, tot timpu' laolaltă... Până şi de visat visaţi al' dată aceleaşi vise...

Şi iarăşi Piotr, împotriva propriei sale dorinţe, începu să strige:

— Dar ce-ai fi vrut? Să rămânem gemeni toată viaţa? Să ne ţinem toată viaţa de mână?

Se apucă cu mâinile de cap. Laviţa veche de lemn, pătuiacul, dulăpiorul cel negru pentru vase, martacul strâmb de la sobă pe care tocmai atunci văzuse nişte semne de creion şi nişte crestături (letopiseţul, scris de Liza, al drumului spre bărbăţie străbătut de familia Preaslinilor) – toate, toate îl priveau cu dojană.

— Doar ţi-am scris... Grigori e bolnav... Înţelegi? Şoc nervos... Ceva psihic... Medicina nu poate face nimic... Pricepi? Piotr dădu din mâini a lehamite: Oricum, nu-ţi fă griii – n-am să-mi părăsesc fratele.

— Da viaţa ta n-ai de gând să ţi-o rânduieşti?

— De ce-ar trebui s-o rânduiesc? Studii am corespunzătoare, munca, cum s-ar zice, mi-i curată...

— Of, Petea, Petea... Da ce viaţă-i asta – ne-nsurat pân' la trei'ş'şase de am? Muierile trăncănesc câte şi mai câte... Liza clătină tristă din cap. Nu pricep, zău că nu pricep ce se-ntâmplă cu voi. Să zicem că Grigori îi bolnav. Da tu, tu ce ai? Războiu' s-o terminat hăt de când, da viaţa ta tot nu-i viaţă...

Piotr se ridică în picioare.

— Hai să mergem, Ivanovna! Am zăbovit de-ajuns.

Spuse aceste cuvinte şi simţi că-i e scârbă de tonul fals, de lipsa de sinceritate cu care răspunsese la compătimirea şi grija arătate de sora sa.

4

În aceeaşi zi, seara, Liza încercă încă o dată să-l provoace pe Piotr la o discuţie deschisă. Conducându-l la culcare în odăile largi din faţă, în care se lăfăia el acum, îl întrebă aşa, ca în treacăt:

— Nu ţi-i urât să stai singur în două odăi?

— De ce să-mi fie urât?

— Mă gândeam c-aţi stat amândoi la un loc toată viaţa şi-acu' ai rămas singur...

— Fleacuri! îi răspunse iarăşi Piotr cu o glumă, ca mai înainte. La anii mei, ar cam fi timpul să trăiesc şi fără proptele.

Dar intrând în odaie, se prăvăli îmbrăcat pe salteaua aşternută de-a dreptul pe duşumea şi zăcu aşa multă vreme, fără să se mişte.

Da, toate-s întocmai, toate-s adevărate: în copilărie visau aceleaşi vise, nu puteau trăi unul fără celălalt. Dar parcă numai în copilărie? În armată, când s-au văzut despărţiţi (fuseseră trimişi la unităţi diferite ca să nu fie confundaţi), ei, spre hazul şi amuzamentul ofiţerilor, se apucaseră să plângă de disperare...

Dar nu mai puţin adevărată e şi duşmănia pe care i-o poartă fratelui său, ura care tot mai des a început să-l bântuie. Pentru că din cauza cui şi-a ruinat viaţa? Cine-i vinovat că el, Piotr, nu a avut parte de tinereţe?

Of, cursurile acelea serale, fir-ar ele de trei ori blestemate! Şase ani de chin, şase ani de muncă silnică neîntreruptă! Opt ore la strung, patru ore la cursurile şi seminariile de la institut. Dar pregătirea de acasă pentru seminarii? Dar examenele, colocviile? Dar timpul pierdut prin autobuze, dar orele petrecute în biblioteci, în sălile de lectură? Economiseşti ore şi minute pe seama somnului, a odihnei (n-au avut nicio zi liberă timp de şase ani!), pe

seama mâncării (cumperi ceva din fugă pe stradă şi gata), chiar pe seama băii economiseşti...

Grigori a fost primul care nu a mai rezistat: a leşinat chiar pe stradă. Dar nici atunci nu s-au dat bătuţi. Fratele cel mai mare le dăduse poruncă să înveţe, cum să dea înapoi? Numai că au luat altă hotărâre: mai întâi să termine institutul Piotr, şi neapărat la zi, iar Grigori – în seria a doua.

Piotr a terminat institutul, a obţinut diploma de inginer, însă Grigori... Cam în vremea aceea Grigori ajunsese invalid. Trudise câte două schimburi la rând ca să poată frate-su să-şi vadă liniştit de carte. Şi toată această trudă îl dusese în cele din urmă la catastrofă...

În ziua când Grigori fusese internat la spital, şezând la căpătâiul acestuia, Piotr jurase în sinea lui că nu se va însura, că nu va şti de niciun fel de bucurii în viaţă până când nu i se va însănătoşi fratele.

Cinci ani şi-a ţinut jurământul, cinci ani nu s-a despărţit nicio clipă de fratele său: chiar atunci când era trimis la ţară la munci sezoniere îl lua cu el pe Grigori. Însă pe urmă ca un cutremur, ca o erupţie vulcanică i-a răbufnit în suflet o explozie de ură faţă de fratele său: explozia a fost aşa de năprasnică, încât şi lui Piotr i s-a făcut frică...

Noaptea albă plutea dincolo de sticla geamului. Scânteile roşiatice ale înserării licăreau pe varul din tencuiala sobei. Piotr se ridică în capul oaselor pe saltea. Să se ducă şi să-i explice Lizei toate aşa cum sunt?

Dar ce să-i explice? Cum să-şi deschidă sufletul în faţa ei, dacă până şi lui îi e frică să se uite în străfundurile acestuia?

Capitolul VI

1

În sfârşit, a fost construit şi peste Sinelga de Jos un pod. Şi a fost construit de nădejde. Din bârne solide de pin – care nu au apucat încă să se înnegrească şi-şi arată albeaţa crudă – sprijinite pe palee înalte, cu pinteni de oţel pentru spart sloiurile. Într-un cuvânt – un pod făcut aşa cum trebuie, pe care niciun puhoi de ape n-o să-l poată lua la vale.

Dar unde a dispărut Mariuşa? Unde-s vestitele fâneţe ale Mariuşei?

Înainte vreme, de cum ieşeai din păduricea de brazi, la picioare ţi se aşternea o mare de iarbă, nesfârşită, fără hotar, pe faţa căreia vântul încreţea valuri după valuri. Acum însă Piotr se uita când într-o parte, când în cealaltă şi nu vedea nimic altceva decât hăţişurile de tufari. Totul era năpădit de tufari. Numai cerul îşi mai păstra lărgimea şi întinderea de odinioară. Şi acolo, în oglinda aceea albastră, strălucitoare, ca şi altădată, la o înălţime ameţitoare plutea un erete. Plutea lin, semeţ, după străvechea lui lege păsărească şi în zborul lui era străin de toată forfota şi alergătura de pe pământ.

În această împărăţie a tufelor de mesteacăn, de arin şi de salcie, Piotr abia reuşi să dea de Motaniha (vechea colibă clădită înainte de înfiinţarea colhozului), pe care o ştia din copilărie. Poate că nici nu ar fi găsit-o, dacă nu i-ar fi venit în ajutor Lîsko, care sări lătrând dintr-un tufiş.

Mihail – tocmai prânzea – se miră într-atâta, încât sări în picioare:

— Tu? Ce vânt te-aduce?

— Vreau să-mi aduc contribuţia la dezvoltarea agriculturii.

Mihail acceptă gluma. Niciunul dintre ei nu părea să-şi amintească de faptul că alaltăieri era cât pe ce să se ia la bătaie.

După ce-şi dădu jos rucsacul din spinare, primul lucru pe care-l făcu Piotr fu acela că-i întinse lui Mihail scrisoarea de la fetele sale plecate la Moscova.

— Dă-o-ncoa’! Ia s-o citim… „Dragă tată…” Aşa, pân’ aici îi clar. Oho! Mihail îşi sumeţi degetul mare şi zâmbi larg. „Tanti Tanea ne-a aşteptat la aeroport cu maşina...” M-da, cred c-aşa se poate face un drum până-n capitala patriei noastre... „Iar mâine, tată, mergem cu tanti Tanea la teatru...”

Scrisoarea era scurtă, cât ţine o foaie de caiet şcolăresc şi Mihail o puse deoparte cu părere de rău. Apoi îşi ridică iar privirea întrebătoare: ce mai ai de spus?

Piotr spuse cu oarecare întârziere:

— Pe Liza au chemat-o la sovietul sătesc… Ana Iakovleva a făcut reclamaţie. Cere să i se facă parte în casa iui Stavrov, fiindcă pe fecioru-său l-a făcut cu Egorşa…

Mihail îşi bău ceaiul şi abia după aceea spuse:

— Ei, asta nu mă priveşte.

— Cum să nu te privească? De cine-i vorba? De sora noastră, nu?

— N-am mei o soră! De câte ori vrei să-mi bat gura ca să pricepi?

Înşfăcându-şi coasa sprijinită de peretele colibei, Mihail îşi îndesă în carâmbul cizmei din pânză cauciucată gresia înfăşurată în coajă de mesteacăn şi o porni din loc. Dar deodată se întoarse brusc şi strigă cât îl ţinu gura:

— Tu-n viaţa ta de câte ori l-ai văzut pe nepotu-tu? „Salut, Vasea, şi la revedere...” Da eu din faşă, din faşă l-am purtat în braţe… Când avea şase ani, l-am luat cu mine la coasă… Şi Mihail se cutremură de un val de plâns…

Piotr se întoarse cu spatele. Niciodată până atunci nu-l mai văzuse plângând pe fratele cel mare.

2

Şi în curând totul, totul reveni în albia firească de altădată, de acum douăzeci şi cinci de ani. Mihail (îşi uşura inima de amărăciune şi enervare) rotea coasa fără să vadă şi fără să audă nimic împrejur. Iar el, Piotr, întocmai ca în copilărie, se străduia să-i intre în voie muncind din răsputeri.

Piotr nu uitase cositul. Rar se întâmpla să nu fie trimis vara în colhozul patronat de uzină şi putea spune cu mâna pe inimă că-i meşter la toate: la uzină chiar aşa i se spunea – „colhoznicul nostru”. Dar parcă cositul de acolo e mare lucru? E doar o gimnastică sub cerul liber, un fel de exerciţiu cu băţul în mână printre flori plăcut mirositoare.

Însă aici... Aici, cel care-i dă bătaie icnind înaintea ta parcă n-ar fi om, ci un taur, un tanc! Nu-ţi lasă nicio clipă de răgaz ca să-ţi mai tragi sufletul!

În sinea sa, Piotr se blestema, se ocăra de mama focului: ce rost au toate astea? De ce-şi ia singur pe cap o asemenea caznă? Doar asta nu-i decât o prostie, e cea mai mare tâmpenie. Unde s-a mai pomenit ca un mânzoc prăpădit să se poată măsura cu un cal de povară?

Da, da! Mai mult de jumătate din materialul hărăzit familiei lor natura a cheltuit-o ca să-l zidească pe Mihail... Dar Piotr era apucat de toţi dracii. Să nu rămână în urmă! Să crape, dar să nu rămână în urmă!

În nouă sute cincizeci, el şi cu Grigori, doi prostuţi cu caş la gură, au venit tot o fugă de la F.Z.U. cale de patru sute de verste, ca să vadă un căţel, o javră pe care Mihail o oploşise pe lângă casă. Tatiana nu le scria în scrisori decât despre căţelandrul acela.

Până la centrul raional drumul le-a fost uşor. Cu vaporul, pe blat. Însă de la centrul raional au fost nevoiţi să calce-n tălpi patruzeci de verste. Ajungând la Sinelga de

Jos, puterile i-au părăsit cu totul. Chiar lângă pod. Erau atât de istoviţi (nu mâncaseră toată ziua decât vreo câteva ridichi), încât nici n-au putut măcar să se târască pe pod: au căzut morţi de osteneală pe pământul gol. În ajutor le-au venit stâlpii de telegraf. S-au ridicat ei cum-necum în picioare, s-au luat de mâini şi au pornit-o încet, agăţându-se cu privirea de stâlpii noi, înşiraţi nu de multă vreme de-a lungul drumului. În întunericul acelei seri de toamnă numai stâlpii se vădeau alburii, călăuzindu-le paşii.

Şi acum, amintindu-şi pelerinajul din noaptea aceea de toamnă, Piotr îşi înfipse privirea în grumazul încovoiat, roşu precum cumaşul, al fratelui său. Sudoarea îi împăienjenea ochii, din când în când grumazul fratelui său dispărea ca şi cum s-ar fi cufundat într-o apă, într-o pâclă roşiatică, dar de cum treceau astfel de clipe când se găsea în pragul leşinului, îşi aţintea din nou privirea în ceafa bombată a fratelui său...

Mihail se dezmetici primul:

— Mare prost mai eşti, măi Petruha! Şi-ai mai gătat şi institutu'! Păi dacă o mai ţii mult aşa, îndată ai să te prăvăleşti cu copitele-n sus. Te pui cu mine? Mie mi-i totuna să mă plimb pe fâneaţă cu coasa ori fără coasă.

Piotr nu mai putea nici să vorbească. Îşi târî cu greu picioarele până la mesteacănul umbros sub care se tolănise la odihnă Mihail...

Fumul de ţigară iscă împrejur un miros dulceag, spinarea udă, înfierbântată i se lipi pur şi simplu de trunchiul răcoros al copacului. Glasul fratelui său îi murmura plăcut chiar lângă ureche...

Îl trezi un strigăt care trăda agitare:

— Petro, Petro, scoală! Prea ne-am lungit cu somnu', băiete.

În prima clipă lui Piotr mai că-i veni să creadă că trăseseră amândoi câte un pui de somn. Dar pe urmă, uitându-se întâmplător spre stânga, spre locul de unde abia se ridicase Mihail, văzu pe iarba culcată la pământ trei mucuri de ţigară.

Tot sângele îi năvăli în obraz şi dintr-o dată se simţi

acelaşi băieţandru mic-mititel, căruia fratele mai mare îi poartă de grijă şi-i vine în ajutor la fiecare pas.

Acum era mai uşor de cosit. O boare de vânt prinsese să se poarte pe deasupra câmpului. Soarele cobora spre asfinţit...

— Nu vrai să te duci oleacă-n colibă ori să te primbli pe Mariuşa? îl întreba mereu Mihail, întorcându-şi capul. Şi de fiecare dată când făcea această glumă, îşi rânjea larg, a bunăvoinţă gura cu dinţi mulţi care-i străluceau în soare. Ai trecut examenu', ce mai vrai?

Niciodată Preaslinii n-au fost învinuiţi că dau înapoi de la muncă. Şi la F.Z.U., şi în armată, şi la institut, şi la uzină, peste tot Piotr a primit destule mulţumiri şi diplome. Şi totuşi (ca să vezi ce putere are asupra lui fratele cel mare) niciun premiu, nicio recompensă nu-i adusese atâta bucurie ca lauda aceasta zgârcită, spusă ca în treacăt.

3

Seară, foc, ceaţa rătăcind împrejurul flăcărilor...

O priveliştе binecunoscută. Rar se întâmplă să n-aibă parte în vreo vară de asemenea privelişte. Dar de ce aici pe Mariuşa totul pare altfel? De ce pe Mariuşa iarba miroase mai tare? De ce îi trezeşte în suflet atâta bucurie un banal orăcăit de broască iscat în dosul colibei? De unde dulceaţa aceasta inexplicabilă a fumului de aici?

Mihail, învăluit de umbrele roşietice ale focului, îşi puse palmele căuş la gură şi strigă cât putu de tare:

— Ehe-hei!

Şi imediat, dintr-o parte, din altă parte, din altă parte, se făcură auzite alte glasuri răspunzându-i...

Toată Mariuşa, învăluită în mantia înserării, se puse în mişcare.

— Ce zici de muzica asta?

Piotr hotărî să se ridice de pe bârnă.

Printre tufişurile cufundate în lumina sângerie şi în boarea caldă a asfinţitului prinseră să se înalţe dâre alburii de fum.

— Cine-s ăştia?

— Individualii! Mihail izbucni în râs – îi plăcuse propria sa poantă. Nu, îi drept ce-ţi spun, Petro... Toţi s-or împrăştiat prin fel de fel de vizuini. Fiecare şi-o aranjat un cuibuşor. Care-ntr-o colibă veche, care-ntr-un bordei.

— Şi de ce?

— Adică de ce ne-am împrăştiat? Păi fiindcă muncim a' boalelor de bine! Înainte vreme multe tufişuri văzut-ai pe Mariuşa? Şi-acu' abia de mai zăreşti ceru'. Cu cositoarea n-ai unde să te-nvârteşti. Şi iaca aşa: cosim cu mâinile. Şi dacă fiecare coseşte cu mâna lui, ce rost mai are să stăm laolaltă?

— M-da, progresăm... clătină Piotr din cap.

— Mai înainte credeam că numa' aici la noi îi aşa aiureală. Pe dracu'! În Arhanghelsk la aeroport am intrat în vorbă cu unu' din regiunea Novgorod. „Da de unde, zice, la noi cu tractoru' câne-câneşte mai răzbaţi până-n sat, da ca s-ajungi cu maşina ori cu camionu', nici să nu te gândeşti”. Pe ce drum am apucat-o, Petro? Unde vrem s-ajungem? Mihail făcu a lehamite din mână, fără să mai aştepte răspunsul. Nu, văd că nu fac nicio brânză cu tine. Ce-ar fi să-i tragem o vizită lu' Kalina Ivanovici? arătă el cu mâna spre luminiţa care clipea îmbietoare în capătul unei cărări tăiate de curând prin hăţişul tufarilor. Coridoru' ista l-am făcut ieri. Ştii şi singur: omu' are mai mult de optzeci de ani. Şi când îl ai sub ochi, te simţi mai liniştit. Nu-i aşa?

Lui Piotr i se lipeau ochii de osteneală şi acum nu avea decât o singură dorinţă: să ajungă mai repede în colibă, să se întindă pe una din laviţele aşternute cu fân proaspăt.

Capitolul VII

DIN VIAŢA MARII MUCENIŢE EVDOKIA

Coliba lui Kalina Ivanovici nu era nici mai bună, nici mai rea decât Motaniha. Era tot de model vechi, clădită ca-n vremea de dinaintea colhozului: cum te-apuci să faci focul în cuptor, te şi înăbuşă fumul care răzbate prin toate găurile şi crăpăturile. Dar fusese ridicată pe un loc mai acătării, pe creasta unui tăpşan, lângă balta pe care şi dimineaţa, şi seara măcăie raţele sălbatice atrase aici de mulţimea caraşilor. Dacă într-o zi cu soare te uiţi de pe tăpşan, ţi se pare că fundul podit cu muşchi al bălţii e aşternut cu un covor de solzi arămii de peşte.

Şi mai era vestită coliba aceasta prin bătătura ei ocrotită de un brad înalt şi bogat, care dăinuia aici din vremuri imemoriale, poate din timpul lui Petru cel Mare, poate de mai înainte. Şi tot din vremuri imemoriale, din generaţie în generaţie, pekaşinenii crestează bradul acesta cu cuţitul ori cu toporul, vrând ca măcar cu un semn – cu o cruciuliţă, cu o literă – să-şi imortalizeze trecerea pe trunchiul puternic al copacului. Dar toate aceste strădanii sunt spulberate în pustiu. Semeţul arbore nu poate răbda silnicia oamenilor. Toate tăieturile, toate crestăturile le astupă cu răşină albă. Şi semnătura lui Mihail (era încă un flăcăiandru când se apucase să o facă cu toporul, în nouă sute patruzeci şi patru) a avut aceeaşi soartă.

Când Piotr şi Mihail ajunseseră la coliba Dunaevilor, aceştia tocmai îşi beau ceaiul. Şi-l beau sub bradul bătrân, lângă focul care trosnea vesel, ascultau muzică: din cauza vederii sale slăbite, Kalina Ivanovici aproape că nu mai putea citi ziarul şi de aceea, îndată ce avea parte de o clipă de răgaz, dădea drumul aparatului mic de radio primit în

dar de la comisariatul militar raional cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări a instaurării puterii sovietice.

— Salutări stahanoviştilor!

Drept răspuns la salutul oaspeţilor, Kalina Ivanovici dădu din cap şi închise fereastra spre lumea largă (aşa îşi numea el aparatul de radio), iar Evdokia, amărâtă şi întărâtată, le aruncă din ochii ei albaştri şi mânioşi o privire biciuitoare. Nu era greu s-o înţelegi: venise să strângă fânul, bătuse şase verste pe drumul nisipos şi, de îndată ce ajunsese aici, vremea se stricase – cum să nu-ţi ieşi din sărite?

Scuturându-se din mers de stropii de ploaie, Mihail şi Piotr se băgară sud crengile smolite şi încălzite de flăcările focului (n-ai a te teme de ploaie, dacă te adăposteşti sub un brad) şi se ghemuiră lângă foc.

— Ce taci din gură? Salutare, zic, stahanoviştilor!

— Păi tu ăi fi stahanovist, da noi nu prea.

Stogul de fân din spatele colibei, spre care arătase Evdokia, era abia început, abia de erau strânse la un loc vreo trei căpiţe: se vede treaba că terminaseră de greblat cu puţin înainte de a începe ploaia. Dar în loc s-o compătimească, Mihail îşi zădărî iarăşi gazda:

— Ştii de ce te oropseşte Dumnezeu? Fiindcă n-ai început treaba cu ce trebe.

— Da cu ce trebe începută?

— C-o sticlă. Acu’ toate treburile se-ncep cu sticla.

Asupra lui Mihail se prăvăliră nişte ocări mai grele ca bolovanii: diavolilor, netrebnicilor, beţivanilor blestemaţi!... Aţi băut toată Rusia... Şi aşa mai departe.

El îşi ridică mâinile, prefăcându-se că se predă, îl trase pe Piotr spre bancă: adică, stai jos, de-acu’ îi mult până sfârşeşte.

Banca – o bârnă groasă şi noduroasă pusă pe doi butuci – era lustruită pe de-a-ntregul de dosuri de mujici şi în jurul ei erau o mulţime de mucuri de ţigară: nu-l ocolesc oamenii pe bătrân.

Parcă scuzându-se pentru primirea posacă pe care le-o făcuse nevastă-sa, Kalina Ivanovici le propuse oaspeţilor să

bea câte un pahar de ceai fierbinte şi chiar dădu să facă o glumă:

— Întrucât nu vă pot servi cu ceva mai consistent... Nevastă-mea m-a băgat în carantină... Pentru perioada cositului...

— Lasă, nu eşti tu acela care-ar trebui să se plângă de lipsa vinului. Ai băut destul la viaţa ta!

Kalina Ivanovici tuşi fâstâcit:

— Nu mai tuşi, nu mai tuşi! Ce dracu', doar n-oi fi spunând minciuni!

— Presupun că pe tineri nu-i interesează rufele noastre murdare.

— Nu-i interesează? Iote-te! Cică nu-i interesează! Da' rufele iestea murdare îs toată viaţa mea!

— Las-o moartă, Savelievna. Îţi ştim noi viaţa. Totdeauna ai făcut-o pe comisara...

— Eu am făcut-o pe comisara?

Mihail îi făcu iute cu ochiul lui Piotr (acesta, bineînţeles, nu-şi mai lua ochii de la bătrân): ai răbdare, adică, să vezi ce-o să mai fie. Şi, într-adevăr, Evdokia îşi dădu pe loc drumul la gură:

— Eu am făcut-o pe comisara? Eu? Păi eu trudesc de-o viaţă, parc-aş fi blestemată! M-am măritat la şaisp'ce ani – parcă ştiam eu ce-nsamnă asta!

— Eu zic că ştiai tu, dacă te-ai măritat.

— Nu mai lehăi degeaba! Dumnealui se-ntorsese din războiu' civil, era plin de curele cu scârţ, avea nădragi roşii... Se-nvârtea prin sat mai dihai ca Satana. Parcă era îmbrăcat în jar, îl vedeai de la o poştă. Iar eu eram o mucoasă fără minte. M-o tras pe sfoară.

Kalina Ivanovici dădu s-o contrazică, dar Evdokia îi tăie şi lui vorba. Şi atunci Mihail spuse pe un ton serios:

— Păi ia fă-i caracterizarea, că de lătrat şi Lîsko a' meu ştie să latre.

— Las' că are el o ladă-ntreagă de caracterizări, toate ziarele scriu despre el la fiştecare sărbătoare. Eu de viată vorbesc.

— Oho! Mihail îşi încruntă chiar sprâncenele. De

viaţă... Da că omu' a cucerit singur o mănăstire – asta nu-i tot viaţă?

Piotr se uită întrebător la Kalina Ivanovici, la Mihail (se vedea că nu prea e la curent cu această întâmplare) şi Mihail se hotărî să-şi spună cuvântul, altfel Evdokia, scăpată din frâu, ar face din înger cine ştie ce necurat.

— Asta s-o-ntâmplat în războiu' civil, în o mie nouă sute douăzeci. A' noştri se retrăgeau. Iar în mănăstire se răsculase compania care rămăsese de pază. Ridicaseră pe ziduri mitralierele, tunurile şi nu-i lăsau pe-a' noştri să treacă. Iar din spate, se-nţelege, veneau albii, intervenţioniştii. De trei ori or pornit a' noştri la asalt, da cum să spargi zidurile din piatră? Da Kalina Ivanovici le-o spart. Singur. O sărit noaptea zidu' mănăstirii şi s-o dus drept în chilia unde căpetenia ceea a lor se-ntinsese pe saltelele lui arhiereşti de puf... Ai priceput? I-o băgat naganu-n coaste: hai, netrebnicule, şi deschide poarta! Iote-aşa or putut a' noştri să intre în mănăstire... Şi tu zici că te-o tras pe sfoară. Mihail se uită sever, fără să pară că glumeşte, la Evdokia. Păi după un aşa trăgător pe sfoară oricărei muieri i s-ar aprinde călcâiele!

— Lasă, zise Evdokia, că nici eu nu eram cea din urmă-ntre codane. Îmbiau flăcăii după mine cu cârdu', întreabă pe oricine vrai şi aşa ţi-o spune.

Şi asta-i drept, n-ai cum să n-o crezi. Deşi e bătrână-n ani, că-i demult trecută de şaptezeci, care femeie din Pekaşino, dacă vrea s-o bage lumea în seamă, s-ar aşeza alături de Evdokia la vreo petrecere? E înaltă, voinică, rumenă la obraji, cu dinţii întregi şi albi, iar atunci când în ochii ei nu se iscă nicio furtună, poţi zice că însuşi azurul cerului a pogorât pe pământ. Numai că arareori apucă cerul să se oglindească măcar o clipă în ochii Evdokiei: în rest n-ai să-i vezi decât tunând şi fulgerând, de parcă în trupul acestei femei s-ar frământa veşnic un cutremur neogoit, de parcă în el ar fierbe întotdeauna un vulcan.

Parcă şi acum mult a putut Evdokia să-şi ţină limba în frâu? Îndată a şi început să tune, să fulgere, de nu se mai auzea nimic împrejur: nici ropotul ploii, nici trosnetul

focului, nici orăcăitul broaştelor care tocmai acum se puseseră pe cântat, blestematele, parcă vrând să ţină ploaia în loc.

— M-o tras pe sfoară! Cum m-o mai tras pe sfoară! Eu eram proastă, că doară n-aveam cine ştie câţi ani... O picat ca fulgeru' din cer. C-o medalie-n piept. Pe-atuncea medalii de-acelea dacă erau vro două-trei pe toată Pinega. Şi când o-nceput să vorbească la casa de-ntruniri despre viaţa cea nouă, mi-am pierdut şi ultima fărâmă de minte. M-am prostit pe de-a-ntregu'. Fă ce vrai cu mine, fluieră ş-am să vin ca un câne să-ţi pun la picioare fecioria... Iote-aşa mi s-or întunecat minţile! Întotdeauna Evdokia spună adevărul gol-goluţ, le spunea tuturor câte parale fac, dar nici pe ea nu se cruţa niciodată.

— Da poate că nu numa' ţie ţi s-or fi întunecat minţile. Oare nu i s-o-ntâmplat şi lui? îi făcu Mihail, glumeţ, cu ochiul Evdokiei: iarăşi îi venea să întoarcă povestea în glumă.

— I s-or întunecat pe naiba! Dacă i s-ar fi întunecat, crezi că şi-ar fi lăsat în sat nevasta tinerică? Că doară o stat cu mine numa' v-o două săptămâni, o pus acolo de-un plod şi gata – la oraş, să-şi vânture nădragii ceia roşii. Nu mai strânge, nu mai strânge din umerii ceia! se repezi Evdokia şi mai aprig asupra lui bărbatu-său. Las' să te ştie cine-mi eşti! Că tot aud de-o viaţă: „Dunka-Vipera! Dunka-Vârteju'! Sărmanu', sărmanu' Kalina I va novici, tare mai suferă la viaţa lui...” Da nimeni nu ştie cum şi-o asuprit-o tiranu' ista pe Dunka lui. El acu-i liniştit şi cumincior, pogorât parcă dintr-o icoană, da atunci – oho! Când şi-nfigea ochii în tine, te treceau sudori de gheaţă pe spinare. Şi câtă viclenie, câtă răutate încăpea în el. De ce m-ai înjugat la şaisp'ce ani? „Te-am îndrăgit pe viaţă, m-am îndrăgostit pentru totdeauna...” Păs de-l crede. N-avea cine să se-ngrijească de bătrâni, de bătrâni şi de fiică-sa, că mă măritase necuratu' c-un văduvoi (pe biata nevastă-sa or omorât-o albii în bătăi, fiindcă dumnealui o intrat atunci în mănăstire) de două ori mai mare-n ani ca mine: fiică-sa avea doisp'ce ani, puteai zice că mi-i soră: iote că şi-o găsit proasta pe

umerii căreia să azvârle toate iestea...

În acest moment, Kalina Ivanovici, care până acum se uitase îngăduitor la nevastă-sa, cu un zâmbet uşor pe buze, îşi ridică fruntea, îşi încruntă sprâncenele cărunte... Da, are dreptate Evdokia, se gândi Mihail: se vede că bătrânul a ştiut cândva să-şi pună ochii la treabă. Dar bătrânul se încrunta degeaba: cum să mai opreşti în mijlocul coborâşului un cal care şi-a muşcat zăbala?

— Da, da! Îi aşa cum zic. Şi-o găsit proasta-proaste lor: bătrânii sătui, hrăniţi, fata ţi-i spălată şi tu plimbă-te încotro vezi cu ochii! Stau eu în sat un an, stau doi, mă fărâm pentru toţi trei, că eram zdravănă. Mă gândesc, că altfel nici nu se poate. Da! Pe urmă vine ba una, ba alta şi-mi zice la ureche: „Cum de stai, femeie, despărţită de bărbatu-tu? Vezi, Avdotea, ai să dai de-o pacoste”. Ia mai duceţi-vă voi la naiba! Bărbatu-miu îi aproape cel mai mare şef la oraş, slujeşte revoluţia, construieşte viaţa cea nouă, nici nu vrau să vă ascult, bârfitoarelor. Slujeşte... Clădeşte viaţa cea nouă... Da cu cine? C-o scârbă boită, c-o burjuică roşcovană... Of, câte zile din viaţă mi-o mâncat căţaua ceea albgardistă, mi-i şi groază să mă gândesc. O găleată de sânge mi-o băut...

— Albgardistă?

Nu era prima dată când Evdokia îşi povestea trecutul de faţă cu Mihail, dar niciodată până atunci nu pomenise de albgardistă.

— Ei, una de-aceea învăţată, ţaca-paca, cu tocu’nalt. Că doară nu era ţărancă. Da! Muierea mea nu-mi mai trebe, că-i prea necioplită. Vrau alta spălată, apretată. Dată cu odecolon. Şi nu mi-i necaz acu’ că m-o înşelat şi m-o vândut atuncea – că voi toţi, lichelelor, sunteţi din acelaşi aluat, tot unu’ şi unu’! – numa’ mi-i necaz şi mă-nghimpă la inimă că eram o toantă. Acu’, dacă simte vro muiere că i-o luat-o razna bărbatu’, îndată se-mbracă, se-ncalţă, se suie-n avion şi se duce să ieie măsuri. Da mie Maria lu’ Nikolai Faleevici, care era comandantu’ miliţiei din oraş, îmi zice: „Dunea, salvează-te pe tine şi salvează-l şi pe Kalina Ivanovici, până nu-i prea târziu”. Da cum s-o iei din loc? Că-i vremea

secerişului! Cine să strângă-n locu’ meu de pe câmp, de pe mirişte? Da, iote-aşa conştiinţă aveam. Cred că s-ar putea face comunismu’ cu aşa conştiinţă... Bine, mă descurc eu cu ce-aveam pe câmp, mă pornesc la oraş. Toate erau adevărate, parcă ar fi fost scrise pe hârtie. Nu mă minţise nimeni. N-apuc eu să fac un pas dincolo de prag, că dau ochii cu îngrijitoarea, Okulea o chema: „Dunea, ce-ai făcut? Ţ-ai mâncat singură viaţa”. Şi când am intrat în odaie, când am văzut priveliştea de-acolo, parcă m-o pocnit un topor în moalele napului, maţele parcă mi s-or întors pe dos. Patu’ nestrâns cu toate zvârlite pe el claie peste grămadă, perna pătată toată de pomadă, de vopsele, duhoare de odecolon... Ei, am deschis fereastra, am azvârlit toate celea-n uliţă: ducă-se la dracu’ şi la tată-su, mai bine dorm pe duşumea, pe scândurile goale, decât să mă-ntind într-o aşa murdărie! Şi-atunci se năpusteşte-n odaie şi el, bărbatu’ cumplit: „Ce faci? Cine ţi-o dat voie să strici rânduiala?” Iote-aşa m-o-ntâmpinat. Copilu’ era pe pat, nici nu s-o uitat la el. „O venit nevasta după lege la bărbatu’ ei după lege”.

— Aiasta tu i-ai spus-o? Mihail se uită la Evdokia cu compătimire, aproape cu gingăşie.

— Eu.

— Iaca de ce-i în stare muierea necioplită. Te-o dus capu’.

— Cum să nu te ducă, dacă simţi că te gâtuie amaru’?

În acest moment, Piotr se hotărî să-şi arate principialitatea. Săltă de pe bârnă şi se năpusti ca un lup asupra lui frate-său. Piotr! Să vezi şi să nu crezi! Cum, adică, poţi răbda una ca asta? Cum să vorbeşti aşa despre un astfel de om? Mare lucru! Vezi Doamne, propria nevastă s-a gândit să destăinuie cine ştie ce pagini, nu prea eroice, din biografia propriului ei soţ.

— Stai jos! îi spuse Mihail cu glas poruncitor. Cum s-ar zice, vechea generaţie îţi împărtăşeşte din experienţa ei de viaţă, iar tu te-apuci să scaperi din copite.

— Asta nu-i experienţă, asta-i prostia noastră, interveni Kalina Ivanovici cu glas molcom.

— A-a, zici că-i prostie? Pentru tine-o fi prostie, da mie prostia asta mi-o otrăvit viaţa. Nu-i nicio pagubă, acu’ nu numa’ ţie ţi se scot păcatele de sub poleială. Stalin, ce om mare o fost, şi tot n-or tăcut. Pe tine atuncea trebuia să te dau de gol, să te priponesc lângă mine. N-ai fi pierdut decoraţia, nu te-ar fi dat afară din partid.

Piotr îşi lungi gâtul şi făcu ochii mari: nu se aşteptase la aşa ceva. Şi pe Kalina Ivanovici aceste vorbe îl loviseră unde-l durea mai tare. Până atunci şezuse cu o expresie intelectuală întipărită pe faţă şi mai că nu zâmbea uitându-se la nevastă-sa dezlănţuită: las-o, adică, să zică ce are de zis, să-şi uşureze sufletul, n-ai ce-i face dacă s-a întâmplat să-i zbârnâie asemenea strune în inimă. Acum însă începu să-şi rotească iute în toate părţile capul cărunt. Asta mai lipsea! S-a pornit artileria grea asupra lui. Drept e că Mihail nu aude prima dată aşa ceva, a mai auzit el altele şi mai şi despre ilustrul său vecin, dar Piotr? Cum să-l lase pe Piotr în necunoştinţă de cauză, cum să nu dea lămuriri tinerei generaţii? (Lui Kalina Ivanovici îi plăceau vorbele mari.)

Şi bătrânul dădu explicaţia cuvenită:

— Într-adevăr, atunci nimerisem într-un mare bucluc. Nu mă orientasem bine în contextul politic al anilor douăzeci şi, drept rezultat, m-am pomenit cu probleme serioase în viaţa personală...

— Aţi priceput ce vra să zică? De-mbeţivănit nu s-o-mbeţivănit, decoraţia n-o pierdut-o, cu târfa ceea de burjuică nu s-o tologit – o avut numa’ probleme în viaţa personală. Bine, dacă-s probleme – probleme să fie. Da cine te-o târâit, cine te-o scos din problemele celea? Prietenii, tovarăşii? Nu, eu, muierea ceea necioplită. Am tot răbdat eu cât am răbdat şi-am aşteptat: poate i-o veni mintea la cap. Doar-doar s-o sătura odată de pârdalnicu’ cela de rachiu. C-ajunsese de teapa golanilor, băuse cizmele, nădragii şi-i băuse. Nu, văd eu c-aştept degeaba. Trebe să trag toate clopotele. M-am dus pân’ la comandantu’ cel mai mare, pân’ la cel mai de vază birou de partid. Iote-aşa şi-aşa, zic. Omu’ cât o ţinut războiu’ o tras pentru puterea sovietică, atâta sânge şi-o vărsat, albii or omorât-o pe

nevastă-sa şi, de cum o călcat pe-alăturea, toţi i-or întors spatele. Păi asta, zic, îi treabă? Dacă nu vă gândiţi la el, sunteţi nişte ticăloşi, nu comunişti.

— Aşa i-ai spus?

— A-aşa! Nu voi, zic, spuneţi că la voi oamenii îs fraţi şi prieteni? Iar secretara', om de treabă, Spiridonov îl chema (din aceia surghiuniţi în vremea ţarului), râde: „Bine, zice, o să-i dăm un bilet spre viaţa cea nouă, iar dumitale, tovarăşă Dunaeva, îţi mulţumim. De-am avea toţi aşa neveste...” Da, nu mint... Ei, ce-o mai fi fost acolo, dacă i-o fi dat Spiridonov de cheltuială – nu ştiu: de la bondaru' ista nu scoţi o vorbă. Numa' că a doua zi s-arată acasă, slab de vedeai printr-însu'. Treaz, după atâta amar de vreme! „Gata, Dunea, începem o viaţă nouă. Ne ducem, că s-o-nfiinţat o comună”. Fie, dacă-i comună, apoi comună să fie, da până una-alta na-ţi cârpa, na-ţi măturică şi du-te la baie. Dacă-i să-ncepem o viaţă nouă, mai întâi ia şi te spală, ia şi te abureşte, dă jos murdăria de pe tine. Că, vezi bine, când se apucase de beţii, iar începuse să se tologească cu căţaua ceea de burjuică. Şi iote cum îi viaţa! Numa' ce făceam noi pregătiri pentru viaţa cea nouă şi s-arată dumneaei. Chiar în pragu' uşii o răsărit căţaua. Parcă ar fi simţit tot. Cu pălărioara-n cap. Cu poşeta-n mână. Şi duhnind a odecolon de-ţi întorcea maţele pe dos. „A-a, felicitări, zice. Iar te-a tras aţa la mojicie?” Ei, acu' n-am să spun minciuni. Ista o bătut la ea din picior. „Asta nu-i mojicie, îi nevastă-mea după lege. Iar tu, zice, marş la mă-ta!' Să nu-ţi mai calce niciodată pcioru' pe-aici!”

Evdokia respiră adânc şi zgomotos, îşi şterse faţa cu broboada în carouri, care-i alunecase de pe cap. Obrajii îi ardeau ca focul. Nu făcea niciun lucru pe jumătate, în tot ceea ce făcea – fie la muncă, fie la vorbă – îşi punea toată vlaga. Apoi se uită împrejur şi îl luă iarăşi la rost pe bătrân:

— De ce taci din gură? Nu vezi c-o stat ploaia?

— Nu te-nfierbânta, îi spuse Mihail. Ce, acu' eşti prima oară la adunat? Ai să faci stogu' din fânu' ud? Mai bine-ai povesti cum o fost în comună.

— Da, mare lucru-i de povestit despre comună! Acu'

unde-i comuna ceea? Evdokia se uită iarăşi peste mirişte şi, fie de ciudă că nu putea grebla (din crengile bradului se scuturau stropi de ploaie), fie din cauză că-i revenise trecutul pe neaşteptate în memorie, îşi luă din nou avânt: Unde-s, întreb eu, comunele celea? I-or zăpăcit pe bieţii oameni, stătu' o zvârlit în vânt o groază de bani, atâta lume o sărăcit (că doară noi ne-am răscumpărat casa! Da, casa noastră o trebuit s-o răscumpărăm, două miişoare am plătit) şi stop – fă cale-ntoarsă! Tare mai sileam înainte. Am luat-o, cică, pe-un drum aiurea. N-am făcut pasu' care trebuia. Da unde credeţi că nimerisem? Pe care coclauri? În fundu' codrilor. În Kulaia, unde-un urs n-ar putea trăi, necum un om. Evdokia clătină din cap. Da, am trecut prin toate relele. Prin codri şi stepă, prin pustiu şi prin mlaştină. M-o chinuit arşiţa şi năsipu', în Kolîma m-or muşcat gerurile. Şi n-oi uita cât oi trăi drumu' către comuna „Farul Nordului". El şi-acu' o face pe faru' dătător de lumină. Atuncea o pornise-n fuga mare, chiar a doua zi după ce se-ntorsese de la oraş. Se grăbea să se închine de iertăciunea păcatelor, se temea că şi în comună or să-i închidă poarta-n nas dacă are să-ntârzie măcar o zi. Nevasta şi-o lăsase acasă. Să care grânele şi tot calabalâcu'. Mi-o poruncit să car tot, pân' la ultimu' capăt de aţă – n-avea de ce să-i pară rău, că doar nu el trăsese-n jug să agonisească toate cele. Soacră-mea, răposata, când o auzit că ne-am scris la comună (că socru-miu nu mai era printre cei vii) îmi zice: „Nu, nu mă duc nicăierea. Nici eu nu mă urnesc din loc, nici pe nepoată-mea nu v-o dau. Vrau să mor la mine-a casă pe cuptior." Fraţii, megieşii, toţi se ţineau să mă facă să-mi iau aminte: se săturaseră de comună, c-o văzuseră pe-a lor, care se-nfiinţase pe celălalt mal a' râului, în mănăstire. Da eu boceam şi mă pregăteam de drum. Că doară aveam poruncă de la bărbatu-miu, da. Aşa că m-am pregătit eu ce m-am pregătit şi-am pornit-o-n cale. Şi era toamnă şi noroi, nu mai era mult pân' să-nceapă omătu' să se-nvălmăşească pe sus. Am înhămat caii la căruţă şi peste căruţă am clădit sania. Ca s-o am la nevoie. Mă gândeam că dacă mă prinde iarna pe drum să merg mai departe cu

sania. Prin şfichiuiturile ploii trăgeam vaca-n urma mea c-o frânghie, tobârceam copilu' în braţe, că n-aveam loc să mă mai sui în căruţa încărcată vârf cu bucate. Cine mă-ntâlnea îşi făcea cruce. Se gândea că-s cine ştie ce păcătoasă ori vro smintită. Iar un moşulică, cât oi trăi nu l-oi uita, mi-o întins o rogojină din coajă de mesteacăn: „Ia şi te-nvăleşte, sărmano, că-ţi nenoroceşti băietu'...” Pe neaşteptate, Evdokia izbucni într-un plâns deznădăjduit.

Aşa se întâmplă întotdeauna – când îşi aduce aminte de singurul ei fecior, mort în război, în patruzeci şi unu, i se sfâşie inima de bocet. Şi-n asemenea momente n-ai cum s-o duci cu vorba, nu-i poţi înşela durerea. Trebuie să aştepţi. S-o laşi să plângă ca să se uşureze.

— Acela o fost sabotaj! Cel mai nemernic sabotaj din câte-s pe lume!

Surprins (vorbele Evdokiei căzuseră ca o lovitură de topor), Piotr tresări. Dar Kalina Ivanovici îşi văzu mai departe de ale lui. Bătrânul avea o răbdare îngerească. Chiar dacă Evdokia îl bătea la cap ceasuri în şir, el nu scotea o vorbă. Uneori lui Mihail i se părea că bătrânul doarme. Că doarme pur şi simplu cu ochii deschişi. Dar iată că acum, de îndată ce Evdokia dăduse cu măciuca-n baltă relativ la linia politică, bătrânul se învioră.

— În vremurile acelea, zise Kalina Ivanovici, greşelile şi nereuşitele noastre erau deseori categorisite drept sabotaj.

— Erau categorisite pe naiba! Să pui la cale o comună-n fundu' codrilor, pe-un mal de râu necălcat de picior de om – asta nu-i sabotaj? Cât am fost eu acolo, or tot arat şi-or tot sămănat, da n-or apucat să culeagă măcar un bob. Gerurile omorau tot ce ieşea din pământ.

— În sens practic, fu nevoit Kalina Ivanovici să recunoască, au fost, într-adevăr, multe scăpări din vedere. Dar aveam un ideal: să clădim totul de la-nceput. S-aprindem farul revoluţiei hăt departe-n codru, în împărăţia urşilor.

— Auzit-aţi? Da muierea ceea – cum zice zicala – care-o vrut să treacă râu' făr' să ştie unde-i vadu', nu s-o-necat? Oh, la ce bun să ne batem gura de pomană? S-adunaseră

acolo o droaie de-aceia cu mapa, o mulţime de trântori. Ce viaţă nouă să mai clădeşti cu-aceia pe cap? Când un gospodar de ispravă s-apucă să-şi dureze gospodărie într-un loc nou, care-i primu' lui gând? Cum să le facă vitelor un acoperiş, cum să-şi încropească acolo o căsuţă. Da ei aveau vitele priponite pe sub brazi, de dormit dormea fiştecare pe unde-l tăia capu': care la un loc cu vitele, care în vro baracă. Şi ce credeţi că le-o trăsnit prin minte ca să facă? Un colţ roşu. Da! Ca să aibă unde ţine cuvântări. Şi mamă-mamă ce mai cuvântări ţineau! De-o viaţă numa' printre cuvântări mă-nvârtesc, de-o viaţă îmi vin în casă fel şi fel de oameni, da atâtea cuvântări ca atuncea n-am mai auzit niciodată. Ardeau gazu' până dimineaţa, noaptea întreagă se speteau tot numa' cu cuvântările. Şi-odată Ivan Martemeanovici n-o mai răbdat: „Tovarăşi comunarzi, oamenii care muncesc ziua noaptea dorm. Şi noi mai trebe să ne hodinim...” Tare l-or mai hărţuit, tare l-or mai bontănit pe bietu' om: „Eşti un înapoiat... Un analfabet... N-ai conştiinţă... Te trage aţa spre rânduielile cele vechi...” Da, nu spun minciuni. Când am ajuns la „Farul” cela a' lor, mi-erau cuierele, panerele pline cu haine, ş-am ieşit din comună numa' într-o cămaşă. Ş-aceea ruptă. Le-am împărţit la alţii, pe toate le-am dat.

— Fără povară îi mai uşor, glumi Mihail.

— Da, aşa-i. Ca ţiganii, ca nişte fluieră-vânt ne-am dat pe urmă de-a dura înspre sud. Pe toate şantierele am fost, am rădicat pe umerii noştri toate cincinalele, am ajuns pân' la kirghiji, chiar pân' la graniţă...

Evdokia îşi scoase iarăşi basmaua de pe cap ca să-şi şteargă faţa transpirată şi deodată sări în picioare.

— Of, lua-v-ar dracu'! Stau şi-mi frământ limba şi nici nu bag samă că soarele-mi bate darabana-n spinare.

Kalina Ivanovici nu-şi urmă imediat nevasta, mai întârzie un moment. Rămase locului, îşi desfăcu chiar mâinile a neputinţă – scuzaţi, adică, aşa i-i firea, aşa i-i năravul – şi abia după aceea se ridică în picioare.

Nu era cine ştie ce privelişte: un moşneag de optzeci de ani târându-şi cu greu picioarele bătrâne, încălţate în

cizme de pânză cauciucată, pe miriştea cosită. Dar avea, avea în el bătrânul ceva deosebit, ceva care-ţi atrăgea privirile. Şi Mihail şi cu Piotr nu se uitau nici la mesteceni, nici la soare, nici la Evdokia care începuse să trăbăluiască cu furca împrejurul stogului de fân, ci la bătrân, la Kalina Ivanovici.

— Ştii cum îi zice Piotr Jitov? îşi aminti deodată Mihail. Epoca. Când se-ntâmplă să-l vadă pe Kalina Ivanovici trecându-i pe sub ferestre, numa' ce-l auzi că porunceşte: „Linişte! Trece epoca!”

— Bine că Piotr Jitov e-n stare să priceapă lucrul ăsta, mormăi Piotr.

— Clar. Adică Piotr Jitov pricepe şi frate-tu nu? Da ce-ai vra? Să-l sfiritisesc pas cu pas: eroul-eroul, să pic în genunchi dinaintea lui?... Păi erou' ista, la urma urmei, vra să beie şi să mănânce, vra să-i fie iarna cald în izbă. Şi cine-i cară lemne? Tu? De spălat nu trebe să se spele? Iaca eu, cu mâinile iestea, îi şterg murdăria de pe trupu' lui eroic, îl sui pe *polok*[18] să se aburească...

Mihail se uită la fata înstrăinată, împietrită a fratelui său, îl bătu prieteneşte pe umăr:

— Lasă, să nu crezi că-s idiot pe de-a-ntregu'. Chiar dacă-s îngropat pân' la brâu în pământ, tot îmi mai salt şi eu câteodată ochii spre cer. Ai priceput?

---

[18] Alcătuire de scânduri de dimensiunile unui pat, amplasată aproape de tavan în baia rusească de aburi.

Capitolul VIII

1

Se pornise un timp numai bun de putrezit fânul şi de scos oamenii din sărite.

De dimineaţă începea zăduful, soarele te frigea, nu alta, ereţii se apucau de zborul lor – şi tare frumos îşi desenau, ticăloşii, cercurile lor pe cer –, iarba cosită prindea să-şi aburească atât de tare mirosul de fân, încât ţi se părea că acuşi-acuşi trebuie să pui mâna pe greblă. Dar degeaba: de după creasta pădurii se rostogolea un nor, îl urma altul mai apoi şi uite că şi mestecenii se apucau să bolborosească, să suspine.

Şi asta chiar că-i de-a mirării! Măcar de-ar fi aşa în tot locul. Dar numai pe Mariuşa vremea-i aşa de schimbătoare.

Istovit, exasperat de timpul neprielnic, Mihail mai că nu se apuca să înjure cerul în gura mare: cosise patru hectare de iarbă pe cinste şi acum palele cosite erau cuprinse de putregai. Vedea cu ochii lui cum se înălbeşte miriştea.

Sufletul şi-l mai uşurau la Kalina Ivanovici, profitând şi de faptul că în zilele acestea Evdokia şedea acasă din cauza unei capre care-şi rupsese piciorul. Ignat Pozdeev, Filea-Cocoşelul, Arkadi Iakovlev, Ciugaretti – pe care Piotr îi cunoştea bine şi-i găsea destul de îmbătrâniţi – toţi cei care coseau pe Mariuşa se adunau spre seară la bătrân.

Şedeau sub brad, fumau, îşi puneau la cale unul altuia felurite păcăleli şi năzbâtii, spuneau bancuri, câteodată mai ascultau „bârfa” (Mihail aducea deseori tranzistorul), dar de cele mai multe ori întorceau pe-o parte şi pe cealaltă viaţa, fie ea cea din Pekaşino, fie cea a întregii ţări sau întregii planete.

Da, şi a planetei. Păi cum? Ziare citim, la radio ascultăm, am dat ochii cu oameni umblaţi prin străinătăţi – putem avea habar, nu? Şi-apoi, cine suntem noi acum, ha-ha? Măria-Sa Clasa Muncitoare, forţa conducătoare. Stăpânii ţării. La naiba, n-avem dreptul şi noi să ne frământăm creierii oleacă?

Şi, mamă-mamă, ce mai avânt îşi luau! Şi unde nu mi se înfierbântau!

De ce, de ce, de ce... O pădure întreagă de „de ce”-uri!

La drept vorbind, aceste frământări nu erau pentru Piotr cine ştie ce mare noutate. Parcă unde nu se discută acum aşa ceva? Toată Rusia e o uriaşă dezbatere politică.

Dar Kalina Ivanovici... Iată de la cine nu-şi mai lua Piotr ochii!

Altădată se gândea: comisarii, războiul civil – toate acestea sunt de domeniul trecutului, despre aşa ceva numai prin cărţi se mai poate citi. Şi acum, poftim – un comisar în carne şi oase! Şi tocmai unde! Pe fâneaţa de la Mariuşa, într-o colibă clădită pentru cosaşi. Un comisar cu coasa, cu grebla-n mână.

Înfierbântaţi peste măsură, mujicii îl luau la scuturat pe Kalina Ivanovici, trăgeau de el în toate părţile: răspunde! Dar cum să le răspundă, când el însuşi fusese nevoit, aşa, fără niciun motiv, să bată pasul pe loc în ţinuturi nu prea îndepărtate?!

Kalina Ivanovici le spunea: e epoca mea şi-i port răspunderea. Şi îşi vedea o vină personală până şi în faptul că fusese închis după gardul din sârmă ghimpată. Chiar aşa şi spuse:

— Da, în problema asta n-am fost destul de atenţi.

Odată, când pasiunile se dezlănţuiseră peste măsură, uitându-se împrejur cu teamă, Filea-Cocoşelul le zise:

— Mai încetişor, fraţilor. Pân’ şi bradu’ ş-o curmat foşnitu’, că n-o mai auzit aşa ceva de când îi el.

— A auzit, spuse Kalina Ivanovici. Au fost pe-aici discuţii aprinse şi altădată.

— Când?

— Păi pe când guvernul ţarist îi surghiunea în Siberia

pe deţinuţii politici. În nouă sute şase au fost vreo douăzeci şi cinci la noi în Pekaşino.

— Cum, două'ş' cinci de surghiuniţi? În Pekaşino? Ciugaretti, cu faţa neagră de african, cu părul cărunt zbârlit, se trase mai aproape de Kalina Ivanovici.

Buzele scofâlcite, bine conturate ale bătrânului se luminară într-un zâmbet uşor, abia perceptibil:

— Pe-atunci eram tare tinerel, să tot fi avut vreo şaptesprezece ani. Mi-aduc aminte că şi eu tremuram de frică.

— O ziceau tare?

— Tare. A fost mare vânzoleală. Şi-aş zice că-n iarna aceea, când s-au aprins focurile discuţiilor lor, frigul arctic s-a-ndepărtat de Pinega...

2

Întrunirile de sub brazi – cum le zicea Ignat Pozdeev – se încheiau de obicei cu cântece.

Cântau despre Stepan Razin, despre Ermak, cântau cântece vechi revoluţionare: „Porniţi înainte, tovarăşi”, „Zboară, tu, locomotiva noastră” şi neapărat „Tu, căluţ ca pana corbului”, cântecul preferat al lui Kalina Ivanovici.

Tonul îl dădea Ignat Pozdeev, căci zeflemistul acesta cu gâtul subţire ca de copil avea o voce foarte frumoasă de tenor. Cântecul iscat de el, la început cu glas scăzut, moale, venea parcă de departe, din străfundurile războiului civil:

„O sotnie de tineri budionovişti
Peste câmpii a pornit-o-n cercetare...”

Pe urmă i se alăturau glasurile celorlalţi.

Era uimitor ce putea face cântecul cu oamenii!

Cu vreo zece-cincisprezece minute mai înainte,

şedeau, se înjurau unii pe alţii, se înţepau cu vorba, ba chiar îşi mai arătau unii altora câte un pumn mare şi greu, iar acum feţele li se luminaseră dintr-o dată, glasurile lor se acordau parcă de la sine.

Kalina Ivanovici cânta şi el, deşi glasul lui bărbătesc, dogit, nu se făcea auzit printre celelalte. Dar cânta numai până când venea la rând „Căluţul" său preferat. Iar când începeau să cânte „Căluţul", el se punea pe plâns. Plângea fără zgomot, bătrâneşte, fără să se ruşineze şi fără să-şi ascundă lacrimile.

Atunci Piotr se oprea din cântat şi nu mai vedea dinaintea ochilor decât o singură faţă, faţa lui Kalina Ivanovici, îmbătrânită, udă de lacrimi, luminată de flăcările focului – ale celui viu de acum şi ale altor focuri îndepărtate-îndepărtate, care ard peste veacuri.

3

Cam la vreo două ceasuri după o asemenea întrunire, Mihail şi cu Piotr se duseseră la coliba lor.

În colţul întunecat de lângă uşă se rotea neogoit punctul roşu al ţigării: dintr-acolo zburau spre Piotr cuvinte grele, aidoma unor ghiulele fierbinţi: Mihail îşi întorcea pe-o parte şi pe alta viaţa trecută.

Iar Piotr tăcea. Nu putea să vorbească. Încă mai era cu tot sufletul în cântec, în tinereţea lui Kalina Ivanovici şi şoptea în gând, întocmai ca pe o rugăciune, cuvintele tânărului comsomolist aflat în pragul morţii:

„Tu, căluţ ca pana corbului, du-te şi spune
Că pentru cei ce muncesc eu cu cinste-am murit".

În timpul războiului civil, Kalina Ivanovici avea cam tot atâţia ani câţi are el acum, chiar mai puţini: şi totuşi câte

nu a înfăptuit? Ce aripi mari şi-a desfăcut! Şi-n acele clipe, propria sa viaţă i se părea lui Piotr jalnică şi neînsemnată.

Şcoala profesională, armata, învăţătura, munca la uzină... A mai fost şi altceva? Ce-ar mai putea să-şi amintească din tinereţe? Cei de-o vârstă cu el au luat drumul desţelenirilor, al şantierelor, au bătut în lung şi-n lat toată zona nordică, au străbătut Siberia pe propriile lor picioare, iar el, ca un câine în lanţ, a tot stat în preajma fratelui său bolnav...

— Ce dracu' nu scoţi o vorbă? Mihail urlă atât de tare, încât din tavanul vechi prinseră să curgă fire de nisip. De ce, zic, după război nu s-o putut să le deie oamenilor mâncare pe săturatelea? S-or temut că omu' sovietic, odată cu pânea burgheză, are să-nghită şi molima burgheză? Ori pe tine asta nu te priveşte? Tu n-ai flămânzit?

— Dar nu-i vorba numai despre foame! se aprinse şi Piotr.

— Nu? Da despre ce?

— Despre ce, despre ce... Şi-n războiul civil a flămânzit lumea cu prisosinţă. Li se dădea câte un sfert de pâine. Dar s-a cântat oare azi despre foame?

— A-a, vra să zică, asta-i... Mihail tăcu o vreme. De cântat ştim cu toţii să cântăm. Da pe tine, zic eu, n-o pierdut stătu' vremea numa' ca să te-nveţe să cânţi...

Piotr nu reuşi să închege un răspuns ca lumea. Întotdeauna se fâstâcea când fratele mai mare se înfierbânta şi începea să ţipe. Şi nici nu avea cum să-i răspundă în două cuvinte. Fiecare din ei avea cu totul altceva în vedere.

Mihail se puse imediat pe sforăit: lui nu-i plac jumătăţile de măsură: dacă-, de vorbit – vorbim, dacă-i de dormit – dormim: însă Piotr stătu încă multă vreme întins, cu ochii deschişi.

Lângă ureche îi ţârâia agasant un ţânţar rătăcit prin întuneric şi lui nu-i venea să ridice mâna şi să-l strivească: în minte-i stăruiau cuvintele fermecate, pline de vrajă ale cântecului:

„El căzu la picioarele negrului cal

Şi-şi închise ochii căprui la sfârşit:
– Tu, căluţ ca pana corbului, du-te şi spune
Că pentru cei ce muncesc eu cu cinste-am murit”.

Şi el, om în toată firea, cu un început de chelie, cu o oglindă destul de vizibilă lucindu-i deasupra frunţii, îl invidia nespus pe tânărul flăcău necunoscut, îi invidia moartea atât de frumoasă.

Când ieşi din aerul înăbuşitor al colibei, peste întreaga preajmă se înstăpânise noaptea albă. Câinele culcat în pragul tindei dădu să-şi ridice capul, dar şi-l coborî imediat la ioc: nu era stăpânu-său.

Piotr trecu pragul. Stropii mari şi reci de rouă îi udară picioarele desculţe, corpul înfierbântat i se înfioră în răcoarea proaspătă a nopţii.

Era linişte. Atâta linişte aduc cu ele numai nopţile albe.

Din cauza ceţii, coliba lui Kalina Ivanovici nu se mai zărea la capătul potecii. Dar poteca se mai distingea cât de cât prin ceaţă. Şi crestele albe ale tufarilor seceraţi în grabă de Mihail, în lumina ceţoasă licăreau aidoma unor lănci de cavalerişti...

Da, se gândea Piotr, vor trece ani, vor trece veacuri. Şi întotdeauna vor exista şi nopţile albe, şi Mariuşa – desigur curăţată şi îngrijită, izbăvită de paragina aceasta ruşinoasă –, dar ce va rămâne în urma lor, a oamenilor? Despre ei ce fel de cântece se vor cânta?

4

Vremea umedă, care făcea fânul să putrezească, se sfârşi vineri.

Globul de foc al soarelui se arătă pe cer de dimineaţă şi nu se mai ascunse. Nu-i mai făcu umezelii niciun hatâr.

Echipele de cosaşi de pe Mariuşa se puseră în mişcare,

iar Mihail întineri pur şi simplu. Până atunci fusese mereu încruntat: acum cutele de pe frunte se neteziseră, le spălase sudoarea.

Şi ce mai vremuri ne-a fost dat să trăim! Veni sâmbăta – şi gata cu munca. Până la amiază greblase fiecare, adunase fânul, făcuse – cum s-ar zice – ceea ce trebuia: după-amiază însă prinseră cu toţii să strige în gura mare: „Rodka, Rodka! Unde-i Rodka?”

— Da, aşa-i acu’ la noi, spuse Mihail. De-i vremea semănatului ori a secerişului, sâmbăta, de cum bate ceasu’ amiezii, toţi vor acasă. Să se-mbăieze. Iar duminica, se-nţelege, stau toţi lungiţi în pat şi nu mişcă un deget.

— Păi s-a dat doar un decret: în timpul secerişului se prelungeşte ziua de lucru, iar apoi se dă compensaţie în zile libere.

— Decret... S-o dat el decretu’, da vezi că azi oamenii decretează singuri, după cum îi taie capu’...

Bineînţeles că Rodka o porni cu maşina mai întâi spre ei. Şi cum o porni! De-a dreptul peste pârâiaşe şi noroaie, pe unde nici cu căruţa nu răzbaţi prea lesne.

Auzind huruitul întretăiat şi pocniturile motorului aproape de ei, în arinişte, Mihail spuse morocănos:

— Of, puiu’ ista de căţea are să-mpotmolească maşina. O să trebuiască să se-adune toată Mariuşa ca s-o scoată din noroi.

Nu s-a împotmolit. Maşina se năpusti din tufişuri murdară toată de noroi, dar arborând a victorie o rămurică de coacăz pe radiator.

— Ptru! strigă vesel Mihail. Îl plăceau şoferii îndrăzneţi şi nesăbuiţi.

Rodka îi dădu bice înainte, luă o curbă cât toată mi-riştea. Strivi, încâlci cu roţile murdare tot fânul încă ne-greblat. Şi Piotr se gândi: acum o să-i dea Mihail de cheltuială flăcăului.

Mihail nu spuse nimic, clătină numai din cap a dez-aprobare.

Rodka sări din cabină, cu ochii negri strălucind şi cu un zâmbet lăţit pe toată faţa lui tuciurie şi transpirată.

— Salutare, salutare, nepoţele! spuse Mihail întinzându-i mâna şi arborând şi el un zâmbet.

Rodka îl trecuse şi pe Piotr în rândul neamurilor sale:

— Cum o mai duci cu tinereţile, unchiule Petea?

Cuvintele acestea erau banale, străine, chiar prea familiare, dar lui Piotr îi făcură plăcere.

— Ei, bei un ceai, Rodion? îl întrebă Mihail.

— Nu! Nu! Făcu Rodka un semn de refuz cu amândouă mâinile. Mai am încă atâtea obiective! Apoi făcu el ce făcu şi scoase la repezeală o sticlă. Nu puteai şti de unde a scos-o. Ca un scamator. Asta-i pentru tine, unchiule Mişa. Cadou special din partea mea.

— Asta chiar că nu trebuia, Rodion. N-are niciun rost, se împotrivi Mihail de formă, dar până la urmă luă sticla: flăcăul câştigă binişor, n-o să se sărăcească din atâta lucru.

Peste câteva clipe Rodka trona la volan.

— Pregătiţi-vă! Mă-ntorc momentan. Peste-o jumate de oră îs la voi.

— Eu cred c-am să mai rămân, spuse Mihail. Şi fără mine are să ţi se umple caroseria. Da pe el (Mihail arătă cu un zâmbet binevoitor spre Piotr) ia-l. Şi el s-o-nvăţat acolo la oraş cu zilele libere.

— Păi, cum să zic...

— Bine-bine, nu mai poate omu’ nici să glumească. Du-te. Ce rost are s-asuzi aici? Te-ai fărmat destul o săptămână, ţi-ajunge.

Capitolul IX

1

Rodka trase maşina chiar lângă casă şi Piotr, sărind din cabină, mai că nu fu îmbrăţişat de ai săi.

Toţi: soră-sa, cu faţa luminată de un zâmbet, cu gemenii urlându-i în braţe, fratele zâmbind sfios şi, ca întotdeauna, cu un aer vinovat, Murka, o pisică neagră, tinerică, cu labele de dinainte albe – toţi ieşiseră să-l întâmpine. Să-l întâmpine ca pe stâlpul familiei, ca pe reazemul lor: iată când simţi Piotr că are şi el o familie...

— De ce-ai întârziat atâta? Te-am aşteptat mult şi bine, ne-am tot uitat în lungu' drumului pân' ce ne-or ieşit ochii din cap. Şi baia s-o răcit.

Baia, desigur, nu se răcise. Soră-sa îi spusese că s-a răcit numai aşa, din obişnuinţă, fiindcă aşa venise vorba, dar când aruncă apă pe ele, pietrele începură de îndată să sfârâie.

Piotr nu se putu hotărî imediat să pună mâna pe măturică. Zilele acestea soarele îl arsese pe îndestulate, îl fripsese până la ficaţi, şi, de altele, mai treacă-meargă, dar de arşiţă era sătul. Însă măturică nouă, din mlădiţe de mesteacăn, muiată din vreme de soră-sa, era atât de verde, apa din ligheanul alb, emailat, era aşa de parfumată, încât el întinse mâna fără voie, se plesni o dată cu măturică, încă o dată şi n-o mai lăsă din mână.

Când ieşi în tinda deschisă, fără uşă, se clătina, picioarele i se împleticeau.

O tufă tânără de scoruş se întindea chiar până la pragul pe care se aşezase: pragul acesta era vechi, ros aproape cu totul de mulţimea tălpilor care-l călcaseră de-a

lungul vremii. Prin rariştea horbotei din frunziş sclipea de departe Pinega, străfulgerându-şi oglinda argintie; din vale, de la poalele dealului răzbătea până la el ronţăitul domol al cailor: mirosea atât de bine, atât de plăcut a fragi încălziţi la soare...

Deodată o umbră căzu de sus asupra lui Piotr. Grigori... Grigori urcase pe colină.

Dând înapoi, Piotr se retrase în fundul tindei, apoi găsi între bârne o crăpătură şi-şi lipi ochii de ea, dar Grigori nu mai era pe creasta colinei.

De ce o fi venit? O fi urcat colina aşa pur şi simplu numai ca să se uite la râu, la poalele dealului, după cum e obiceiul în Pekaşino? Sau o fi vrând să-l vadă? I s-o fi făcut dor de el?

După ce Grigori începuse să aibă crize, mult timp doctorii încercaseră să-l descoasă pe Piotr dacă nu cumva fratele său avusese vreo traumă a craniului, dacă nu cumva suferise vreo lovitură. „Nu”, le răspunsese Piotr.

Dar acum, Dumnezeu ştie de ce, îşi aminti pe neaştep-tate o întâmplare de demult. La puţin timp după ce se întorseseră din armată, el şi cu frate-său lucrau la sudura unui vaporaş sau, mai bine zis, la sudura balustradei punţii superioare. Munca aceasta era, de fapt, o nimica toată şi ei nu-şi prea băteau capul cu protecţia muncii. Agăţaseră acolo o scândură de peretele lateral şi gata. Dar iată că odată, când aproape că terminaseră de sudat balustrada, Piotr a alunecat pe scândură aceea acoperită cu gheaţă (era toamna, prin octombrie) şi de la cinci metri înălţime a zburat în apa rece ca gheaţa. Din fericire, a scăpat cu bine, alegându-se, cum se spune, doar cu spaima: însă când s-a apucat să dea din mâini ca să iasă la mal, pe cine a văzut alături? Pe Grigori. Acesta se aruncase după el, fără să stea o clipă pe gânduri.

Bineînţeles că o asemenea copilărie nu fusese de niciun folos, dar acum, amintindu-şi această întâmplare, Piotr fu fulgerat de un gând: oare nu de atunci i s-o fi trăgând boala lui Grigori?

Şi tot acum se mai gândi: dar el, dacă s-ar întâmpla

acelaşi lucru cu Grigori, el ar fi în stare să se arunce tot aşa, fără să se gândească, nesăbuit, în urma fratelui său?

Nu putu să-şi răspundă la întrebarea aceasta: o tristeţe, o tristeţe grea puse stăpânire pe el şi deodată toată priveliştea strălucitoare din jur păli în ochii lui.

2

Trei zile trândăvi Piotr. Se ducea la râu, se scălda, stătea culcat pe undeva pe câmp, la umbra bătrânei zade, încerca să citească „Roman-gazeta”[19]. Acum, la ţară, e la modă, e o cinste să ai această revistă. E ca şi cum ai avea o servantă, un aparat de radio, un covor pe perete. Şi la Mihail în casă se adunase un teanc întreg de numere pestriţe. Noi, necitite! Dar nici Piotr nu le-a prea ferfeniţit în aceste zile. Abia reuşea să citească cu greu primele cinci pagini, că-şi şi mufa ochii pe la mijlocul revistei, apoi la sfârşit. Toate parcă ar fi bine potrivite, parcă ar fi scrise cu meşteşug, dar lui nu-i venea să citească. Şi ochii i se îndreptau cu de la sine voie spre firul verde de iarbă care-i gâdila vârful nasului, spre vreo furnică truditoare, care, împinsă de cine ştie ce nevoie a ei de gânganie, îi studia temeinic şi cu migală, cum îi stă bine unei furnici, palma plină de crăpături: se uita apoi la câte un bondar pântecos, îmbrăcat în haine aurite, care se legăna ca într-un hamac pe umbreluţa albicioasă, mirositoare, a unei frunzuliţe de morcov.

Dar cel mai mult, stând întins pe iarba de sub zadă, lui Piotr îi plăcea să se uite la acea minunăţie din lemn care era calul de pe casa Stavrovilor.

În aceste zile ce nu făcuse, se urcase chiar şi pe acoperiş. Şi îl uimise trăinicia şi temeinicia lucrului (era, oricum, şi

---

[19] „Roman-gazeta” – revistă bilunară, care publică în tiraje de masă literatură beletristică.

el absolvent al academiei de dulgherie – F.Z.U.), îl uimise lemnul din care era clădită casa. Bârnele erau pe alese. Fără alburn. Pe dinafară casa se mai afumase, dar pe dinăuntru parcă ar fi fost nouă. Parcă ar fi fost făcută din chihlimbar. Cânta ca o vioară. Şi lui Piotr îi plăcea ca atunci când se trezea dimineaţa (dormea singur în odăile din faţă), să scoată câte un strigăt uşor şi ecoul sonor al acestui strigăt se rostogolea prin odăile aproape goale, neticsite cu felurite vechituri, cum e obiceiul pe la alţii. Ecoul îi răspundea ca în pădure la vreme de asfinţit sau de răsărit. Şi dacă nu l-ar fi ştiut, încă de pe când trăia, pe Stepan Andreianovici, stăpânul acestei case, ar fi spus fără să stea deloc pe gânduri: aici a trăit un bogatâr, atât de mari, de urieşeşti erau toate în această gospodărie – grajdul, tinda, odăile. Într-o asemenea casă poţi intra cu tot cu căruţă. Şi ce şterse, ce neinteresante păreau casele cele noi: prea semănau unele cu altele, erau prea utilitare şi-ţi făceau impresia unor vagoane zugrăvite. Şi – vai! nici casa lui Mihail, poate cea mai bună dintre casele nou construite, nu era o excepţie în această privinţă.

Dar nu-i oare cu putinţă ca înainte să fi existat într-adevăr bogatâri? se întreba Piotr. Doar ca să clădeşti asemenea acareturi – oho, ce denumire! – ce mai suflet trebuie să ai, ce fire, ce simţire fără greş a frumosului!

Piotr se minuna de firea sa. S-a născut, a crescut printre caii aceştia de lemn – aproape că nu era casă în Pekaşino de pe care să nu se uite la tine un cal de lemn –, dar înainte vreme nu băga nimic în seamă, trecea fără să-i observe. Era prea mic? Prost? Codrul de pâine îi acoperea privirea şi nu mai vedea nimic altceva pe lume? Sau pentru ca să înceapă a-ţi cânta în inimă lemnul din locurile natale, trebuie să te saturi mai întâi de mirosul oţelului şi al pietrei, să te sufle vântul prin crăpăturile din pereţii internatelor de la oraş?

El îşi aminti de primăvara când Stepan Andreianovici începuse să cioplească acest cal din trunchiul strâmb şi răsucit al unei zade uriaşe, îşi aminti cum el şi cu Grigori răzuiau cu bricegele de pe trunchi bucăţele de răşină roză

şi aromată (niciun fel de gumă străină de mestecat nu se poate compara cu răşina aceea), îşi aduse aminte de ziua (chiar atunci el şi cu frate-său fugiseră de la şcoală) când calul, deja terminat, şlefuit, prins de bârna care urma să fie urcată pe coama acoperişului, îşi aştepta ascensiunea sprijinit pe doi butuci albi de mesteacăn lângă peretele casei.

Oare câţi ani să se fi scurs de atunci? Douăzeci? Douăzeci şi doi? Însă calul nu a îmbătrânit câtuşi de puţin, pe pieptul lui uriaş şi bombat nu se zăreşte nicio crăpătură.

Dar din înălţimea sa calul de lemn se uită posomorât, fără veselie. De ce oare? Poate pentru că a rămas singur în tot Pekaşinul? Singur din toată herghelia de lemn de altădată?

Piotr luă hotărârea să refacă vechea casă a Preaslinilor.

3

Când auzi ce şi-a pus el în gând, Liza mai că nu plânse de bucurie: parcă cine nu vrea ca vechea sa casă, în care s-a născut, să-şi înceapă viaţa de la capăt? Şi pe urmă e rău oare să ai nişte pereţi de rezervă? Numai Dumnezeu ştie câte ţi se pot întâmpla în viaţă. Poate că şi ei, el şi cu Grigori, la bătrâneţe, vor fi nevoiţi să tragă mâţa de coadă aici la Pekaşino. Şi dacă te aşteaptă un acoperiş şi patru pereţi, nu ai nicio grijă.

Dar după ce se mai gândi, ea clătină din cap:

— Nu, nu te sfătuiesc. Casa-i toată putredă, dărăpănată, n-ai să mai apuci cu ea nicio zi de concediu.

— O s-apuc. Concediul mi-i mare, pe doi ani.

— Oricum, nu te sfătuiesc. Îţi trebe bârne, îţi trebe scânduri – de unde să le iei? Da dacă ai chef să te dezmorţeşti oleacă cu toporu’, ia mai bine şi-mi drege poarta

din dosu’ casei. Nici nu ştiu câţi ani îs de când, dacă o deschizi, latră ca nişte câni şi se târşâie pe pământ.

Cât ai bate din palme, Piotr îi drese soră-si portiţa – aceasta începu, ca nouă, să se rotească în balamalele de pe parul gros şi smolit îngropat în pământ – apoi îşi săltă toporul pe umăr şi o porni spre casa părintească.

Cine ştie de ce, inspecţia – de dulgher – a gospodăriei o începu cu grajdul. Poate pentru că se simţea vinovat faţă de Zvezdonea: data trecută, când fusese aici împreună cu Liza, nu-şi amintise de vaca aceea care-l hrănise atâta amar de vreme cu laptele ei: oare cum ar putea ei, Preaslinii, s-o uite vreodată?

Fără grabă, ca omul care ştie ce are de făcut, ciocăni pereţii grajdului pe dinăuntru şi pe dinafară (se dovediră destul de bine păstraţi), apoi, ca să termine cu partea din dos a casei, se urcă în podul în care altădată, în nopţile de vară, dormea întreaga lor familie: aici făcu acelaşi lucru: apoi se căţără în podul casei şi se opri: dăduse peste arhiva de familie a Preaslinilor, peste un vraf de hârtii şi hârtiuţe aruncate aici ani de-a rândul.

Şi câte nu erau în această arhivă!

Avize de impozite şi obligaţii pentru carne, lapte, lână, ouă (pe care mulţi din Pekaşino nici nu le văzuseră cum arată, întrucât la ei în sat, de când lumea, nu se pomenise de găini), caiete de şcoală ale lui şi ale lui Grigori, cusute din ziarele de atunci (da, pe ziare au scris ei primele litere, primele cuvinte), groase precum obielele: mai erau nişte scrisori cu rândurile şterse aproape cu desăvârşire printre care el încercă zadarnic să găsească măcar o scrisoare trimisă de pe front de tatăl lor: cărţulii şi broşuri din acei ani îndepărtaţi, rupte toate şi ferfeniţite, între care era şi „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice” – carte de căpătâi a tinereţii comsomoliste a lui Mihail şi, într-o oarecare măsură, şi a lor, a gemenilor...

Piotr frunzări multă vreme aceste hârtii care fuseseră cândva viaţa lor întreagă, iar apoi puse iarăşi mâna pe topor, şi iarăşi începu să ciocănească şi să asculte, ca un

doctor meticulos, fiecare bârnă, fiecare scândură din vechea lor casă.

Orice s-ar zice, va avea destul de lucru. Acoperişul putrezire cu totul, până la ultima scândurică. Bârnele de sub ferestre – atâta amar de vreme s-a scurs pe ele apa de pe rame – erau şi ele pierdute. Şi trebuiau clădite din nou tinda, pridvorul.

Dar nu de azi de ieri se zice prin popor: ochii te sperie, dar mâinile fac treaba. Şi-apoi, la naiba, el nu-i tot din neamul Preaslinilor? Oare astea-s primele dărâmături şi dărăpănături prin care i-a fost dat să treacă în viaţă?

4

Primul său drum în calitate de constructor îl făcu la sediul sovhozului: până când nu-ţi e asigurată, cum se zice, baza materială, nici n-are rost să pui mâna pe topor.

Totuşi, Taborski, când Piotr aduse vorba despre cherestea (cheresteaua e lucrul de căpătâi la orice fel de construcţie), mai că nu-şi puse mâinile în cap:

— Nu mai spune! Tu nu trăieşti pe lumea asta? Ai picat din lună? Nu, băiete, am cumpăra şi noi cherestea, da vezi că nu ştim adresa. Da ce vrai să faci tu cu cheresteaua? Deschizi un birou de pompe funebre? Şi din nou îl apucă un val de râs sănătos, zglobiu. Păi la asta s-o gândit Piotr Jitov înaintea ta. Le-o curăţat de tot pe babe. Asta-i. Cum să le convingi să-şi deschidă iar băierile pungii? Asta mai zic şi cu găselniţă! Dă o sticlă, zice câte unei babe, şi-ţi fac coşciugu' când ai să-ţi înalţi sufletu' la Dumnezeu. Şi uite că unele dintre babe or muşcat momeala, că tare-ar vra să se hodinească într-un coşciug ca lumea. Iar Piotr Jitov îi meşter mare-n lemnărit.

Taborski se uită pieziş, cu ochii mijiţi pe jumătate, la soare, ridică din umerii săi ţepeni:

— Cu cheresteaua, zic, ce-ai de gând să faci? Dacă Lizaveta s-o gândit să dreagă acolo ceva în casa Stavrovilor, părerea mea îi să nu se grăbească.

— De ce, mă rog? Din cauza pretenţiilor Annei Iakovleva?

— Îi de-ajuns şi atâta lucru. Pe Boris a’ ei l-ai văzut? Dovezile-s, cum s-ar zice, la vedere...

Piotr nu mai stătu să aştepte până când lui Taborski îi vine iar zburdălnicia mânzească: văzuse că acestuia începuseră să-i joace ochii a neastâmpăr şi a chef de vorbe neruşinate.

— Mă pregătesc să-mi dreg casa.

— Aşa, vra să zică: vrai să-nalţi din cenuşă dărăpănătura cea veche? Şi Taborski căscă o gură cât o şură. Ieri m-or ademenit braconierii: cică să mergem la prins roşcovană. Da roşcovana-i acu’ cu studii superioare, n-o mai prinzi ca pe-o neghioabă.

Confidenţa aceasta sinceră asupra pescuitului interzis de somoni fusese spusă aşa, în joacă, să-i mai îmblânzească lui enervarea, însă în ce priveşte miezul problemei, Piotr se lămuri întru totul. Adică: nu-ţi dau cherestea. Ce să mă frământ eu pentru unu’ venit deaiurea? Ce folos pot să am eu de la tine?

Taborski scoase o ţigară, zâmbi deodată senin, fără sclifoseală:

— Stau şi mă mir cum de-ai putut sta o săptămână în uncrop şi în furtună. Nu ţi-ai betegit sănătatea?

Piotr ridică nedumerit din umeri: despre ce-o fi vorbind? Şi atunci Taborski hohoti mulţumit:

— Cum ai putut sta, zic, o săptămână la Mariuşa cu frate-tu, având-o pe deasupra şi pe Evdokia-n coastă? Dintre-ai noştri nimeni nu poate face casă bună cu ei atâta timp. Fie! spuse Taborski, hotărându-se pe neaşteptate: îţi spun unde-i comoara. Du-te la Sotiuga. Ştii unde vine asta, fosta întreprindere forestieră. Îi drept că acu-i lăsată în paragină şi-n cenuşă. Da daca-i să te-apuci ca lumea de scormonit... Cei din Vodeanî or furat, or cărat multe deacolo, numa’ noi, iştea din Pekaşino, vedem auru’ la

picioarele noastre şi ni-i lene să ne-aplecăm...

— Şi tu crezi – trecu Piotr deodată tot la „tu” – că pot face rost acolo de ceva cherestea?

— Apoi cum? exclamă Taborski, înfierbântat cu totul, şi se ridică. Dă-i bătaie! Şi ţine minte: eşti primu’ cui îi spun de comoara asta din Sotiuga. Da dacă-i vorba de transport, iartă-mă. Descurcă-te singur cu şoferii. Aşa, ca-ntre oameni. Eu nu văd şi n-aud nimica. Fiindcă pentru folosirea în alte scopuri a maşinilor sovhozului în perioada pregătirii furajelor suculente şi conservate... Mai departe Taborski redă conţinutul decretului printr-un gest, lovindu-se scurt cu muchia palmei peste gât.

Piotr nu mai insistă. Ştia, ştia din copilărie regulile satului. Şi-i era recunoscător preşedintelui pentru că-i sugerase cum să acţioneze.

Capitolul X

1

Cât ţine taigaua, asemenea privelişti întâlneşti pretutindeni: omul, după ce a tăiat, după ce a culcat pădurea la pământ, după ce a călcat viaţa în picioare, s-a dus mai departe. Dacă se întâmplă ca prin întreprinderile forestiere să existe câte un gospodar descurcăreţ, ori dacă, să zicem, se nimereşte prin apropiere vreun colhoz, atunci casele nu se prăpădesc, sunt desfăcute bârnă cu bârnă, scândură cu scândură şi folosite la ceva: dar dacă împrejur, cale de zece verste, nu-i decât pustietatea pădurii şi dacă pe deasupra, după rusescul obicei, drumurile-s desfundate – atunci ce-i de făcut? Atunci casele şi barăcile rămân ca moarte ani întregi, până la sfârşitul veacului, udate de ploile toamnei, scârţâind şi gemând în viscolul şi viforniţa iernii, iar tufarii, tufarii le gâtuie din toate părţile, se caţără pe pereţii şi pe acoperişurile năpădite de putregai, pătrund înăuntru.

Sotiuga a fost lovită de altă soartă, de incendiu.

Incendiul a izbucnit în zori, în vremea sărbătorilor din octombrie şi, până când norodul care chefuise în ajun îşi veni în fire şi se hotărî să facă ceva, sătucul a ars în întregime. Numai pe la margini au mai rămas întregi nişte magazii şi nişte hambare.

S-a făcut anchetă, s-au făcut cercetări, dar vinovaţii n-au fost descoperiţi. La drept vorbind, cum a început lumea mai pe urmă să bârfească, nici nu prea s-au străduit din cale-afară să-i descopere pe făptaşi. Fiindcă demult nu mai ştiau ce să facă cu Sotiuga. Păduri prin apropiere nu erau (în limbaj de specialitate aceasta s-ar numi eroare în

stabilirea bazei de materii prime a întreprinderii), planul nu se îndeplinea cu anii. Şi dacă planul nu se îndeplinea, ce viaţă puteau să aibă muncitorii şi conducerea?!

Priveliştea dărâmăturilor negre, care i se deschise pe neaşteptate în faţa ochilor pe clinul roşiatic şi înalt de pe malul celălalt al pârâului, îl împunse pe Piotr în inimă ca o presimţire rea. Şi chiar Rodka cel atât de vorbăreţ, care îl distrase tot drumul cu fel de fel de istorisiri din viaţa Pekaşinului, tăcu câteva clipe. Iar apoi începu coborâşul spre pârâiaşul împuţinat de arşiţă, care-şi sclipea în soare pietricelele colorate (podul fusese demult luat la vale de revărsarea din primăvară), şi Rodka începu din nou să turuie.

Pe uliţele negre ale sătucului, pe care se prinseseră ici-colo petice de iarbă şi de zmeuriş, mână ca un nebun.

— Iaca aici! Opri lângă baraca în apropierea căreia altădată era fierăria. Aici poţi să iei acoperişu’ cu totu’, n-o ars aproape deloc. Eu am făcut aici mai înainte o cercetare prin luptă. Din ordinu’ special a’ preşedintelui.

Într-adevăr, baraca în care intraseră nu prea avusese de suferit de pe urma focului. Pereţii din interior erau numai afumaţi – sub talpa toporului sunau ca oţelul.

— Să ştii că ai dreptate! se bucură Piotr. Aici o să găsim câte ceva.

— Nu câte ceva, o să găsim ce ne trebe! spuse Rodka cu tonul omului trecut prin multe. Ei, acu’ eu mai am o-nsărcinare: să dau o fugă pân’ la tabăra de viţei. Te descurci fără mine? Ai să poţi desprinde scândurile cu toporu’?

— Dă-i drumul! Du-te unde trebuie.

— Ei, atunci eu mă-ntorc momentan! Şi Rodka ieşi glonţ din baraca afumată.

Era primăvară, era soare şi peste tot se vedeau mălini înmuguriţi. Pe toată întinderea câmpiei, prin toată Sotiuga fremătau tufişuri albe, parfumate. Şi mai era şi Zoika cu viţeii.

Viţeii, tineri, cu ochi albaştri, tremurând pe picioarele lor subţiri şi caraghioase, se lipeau din toate părţile de Zoika, şi ea, râzând, îi lovea uşor cu palma peste boturile roze şi umede. Pe deget îi sclipea un inel de argint.

Ce-ar fi dacă ar încerca şi el să se lipească de ea, cum fac viţeii? Doar, la urma urmei, n-o să-l omoare.

Într-adevăr, Zoika nici nu l-a omorât pe Rodka, nici măcar nu l-a îmbrâncit. Nici inima nu i-a tresărit că, pasămite, flăcăul e cu douăzeci de ani mai tânăr decât ea. Şi de ce, mă rog, ar trebui să-i tresară? Parcă ticălosului aceluia tare i-a mai tresărit când a lăsat-o singură cu plodul în braţe? Dar soldatului gruzin cu mustăcioară neagră, pe care ea l-a hrănit şi l-a adăpat vreme de doi ani? I s-a făcut oare milă de ea, şi-a ţinut jurămintele? Aşa că nici de la ea să nu vă aşteptaţi la milă!

De data aceasta, Rodka avu un noroc nemaipomenit. Apropiindu-se cu maşina de tabăra viţeilor, o zări de departe pe Matreona cea surdă, tovarăşa de muncă a Zoikăi, pe partea cealaltă a Sotiugăi, printre viţeii împrăştiaţi pe toată păşunea: asta însemna că Zoika era singură în izbă sau prin preajma acesteia.

Totuşi, apropiindu-se de izbă, de sfânta izbă, cum o numeau gurile rele din Pekaşino (fiindcă fusese clădită din rămăşiţele bisericii), el deschise cu zgomot portiera şi, din obişnuinţă, pentru orice eventualitate, strigă:

— Hei! Ieşi afară şi ia încărcătura în primire!

În ferestruica de-o şchioapă, astupată cu un dop de fân, ca o pată albă se iţi mutrişoara lui Volodea, dar Zoika se făcea că plouă: din izbă nu se auzi niciun răspuns.,

Rodka îşi trase mai adânc şapca pe frunte, se uită înspre malul celălalt al pârâului – unde-i Matreona? –, îşi aruncă ochii într-o parte, în cealaltă, apoi o porni întins spre ambrazură.

— Se poate? Nu deranjez?

În izba joasă şi afumată, numai cu o singură fereastră, era întuneric, dar piciorul alb al Zoikăi (stătea întinsă pe pat, lângă peretele din faţă) îi sări iute în ochi şi nu mai fu în stare să vadă nimic altceva.

— Bună, Zoecika.

— Asta am auzit-o... Altceva ce mai vrai?

— Altceva... Buzele lui Rodka – ştia şi singur – se întredeschiseseră într-o expresie prostească. Altceva... am venit.

— Of, ce mai bucurie! Acu' încep să joc.

În sfârşit, strecurându-se pe lângă bancă şi pe lângă masa lungă, pe picioare încrucişate, făcută din scânduri negeluite, Rodka ajunse lângă patul Zoikăi, se aşeză pe o margine.

Zoika nici nu se clinti.

Stătea întinsă pe spate, cu mâinile slabe şi subţiri puse sub cap, iar ochii ei cenuşii îl priveau calmi şi mohorâţi. În general, şi de data aceasta totul era ca data trecută.

Preşedintele Taborski, când se întorceau odată de la raion, fiind puţin cu chef, îi ţinuse un curs complet despre felul cum trebuie să te porţi cu femeile. „Principalu' îi – spunea Taborski – s-o învingi pe muiere din priviri. S-o faci să-şi plece ochii. Pricepi? Pe urmă restu' merge ca pe roate."

Dar cum s-o faci pe Zoika să-şi plece ochii, dacă te-apucă frica de cum o vezi la faţă? Cum să i te mai uiţi şi în ochi?

El îşi înfipse capul sub braţul Zoikăi, ştiind că femeii îi plăcea să se joace cu degetele în chica lui moale şi bogată. La început aceasta îşi băgă degetele aşa într-o doară, îl trase de-o şuviţă, de alta, dar pe urmă îşi înfipse degetele mai adânc, şi mai adânc, până ce-l prinse zdravăn de cap...

— Nu te-mpinge-n mine! N-are să-ţi iasă nimica din asta.

Tare grea mână are Zoika, deşi pare că-i numai piele şi os. Ai zice că nu şi-a făcut decât puţin vânt, dar l-a lovit aşa de tare, încât ochii îi lăcrimară fără voie.

Rodka pipăi în buzunar lucruşorul acela rotund, alunecos, îl învârti între degetele transpirate...

Ei, ce-am avut şi ce-am pierdut! Fricoşii n-au ce căuta la jocurile de noroc.

— Zoecika, ia dă-ncoace degetu'.

— Ba bine că nu! Iar te-mpingi cu sclifoselile tale. Poate vrai şi ţâţă să-ţi dau?

El îşi desfăcu pumnul.

Lucirea aurului o orbi pe Zoika: ea clipi caraghioasă ca un copil din ochii uimiţi peste măsură.

— Îi de aur? Din aur curat?

Demult jinduia la un inel de aur, că acum astea sunt la modă, şi ultima dată îi spusese de-a dreptul: să nu-ţi mai calce piciorul pe-aici, dacă n-aduci inelul. Îi spusese chiar şi de unde-l poate cumpăra. De la oraş. Acolo se duc toţi însurăţeii.

Deci, până la urmă, a priceput cum stă treaba.

Zoika îşi scoase de pe degetul ei lung şi subţire inelul cel vechi de argint, care de-atâta purtat se subţiase ca o foiţă de gheaţă, şi-l puse pe cel de aur – îi venea numai bine – şi-şi întinse, graţioasă ca o artistă, mâna împodobită de inel.

— Volodea, du-te afară la joacă.

— Nu vreau, mamă.

— N-auzi ce-ţi spun? Du-te.

Băiatul se dădu jos de pe banca pe care stătuse în picioare şi se uitase pe fereastră. Era atât de slab, atât de mărunţel – în Pekaşino era poreclit Volodea-Cel-de-buzunar –, încât câtăva vreme în izbă se auzi numai lipăitul picioarelor lui desculţe călcând pe duşumea, dar el nu se vedea dindărătul mesei. Deodată capul lui bălan licări pe neaşteptate, ca o lumânare, în umbra din dreptul pragului.

Nu spuse niciun cuvânt. Dar înainte de a scârţâi din uşa veche, se întoarse, îl fripse pe Rodka până la călcâie cu privirea arzătoare a ochilor săi negri.

Maşina gonea nebuneşte. Prin pâraie şi la curbe lui Rodka îi bubuia câte un tunet în căpăţână – doar acoperişul de deasupra capului e, la urma urmei, din oţel! –, biciul verde al tufarilor şfichiuia din ambele părţi ferestrele, iar el apăsa, apăsa tot mai mult pe accelerator. Şi-o ţinu tot aşa până cârd de după dâmb se arătă oglinda argintie a râului Miheik.

Ajuns la râu, frână, coborî din cabină şi aruncă tot, tot ce avea ne el. Se dezbrăcă chiar şi de slipul roşu, împodobit cu o ancoră şi cu un fermoar la buzunăraş. Apoi, cu mâinile, cu picioarele, cu capul, frământă, amestecă mult timp apa, până când se simţi complet epuizat. Pe urmă se frecă cu spinarea şi cu pântecele de nisipul nămolos de sub o salcie rămuroasă...

De la râul Miheik drumul se întindea ca o luncă netedă. Vântul cu miros de iarbă flutura în cabina cu geamurile coborâta, îi răcorea capul ud şi încetul cu încetul, aidoma unui vis urât, începu să se destrame amintirea întâmplării petrecute de curând în izba aceea scundă şi întunecoasă, cu tavanul afumat.

Şi curând, când prin faţa maşinii, legănându-se leneşă, trecu o ciută brună, urmată de puiul ei şi când copita gălbuie a micului elan sclipi jucăuşă în soare, lui Rodka îi reveni întru totul buna dispoziţie, şi el, zâmbind iarăşi, uitându-se şmechereşte la artistele drăgălaşe {toată cabina era tapetată cu poze), începu să îngâne cântecul său preferat: „Vor fi voind ruşii război?”.

Capitolul XI

1

Primprejurul vechii case a Preaslinilor începu să miroase a răşină, toată bătătura era plină de surcele.

De dimineaţă şi până seara târziu, Piotr dispărea la micul său şantier. Şi iată ce înseamnă să lucrezi după pofta inimii! S-a înveselit. Şi dacă-i vesel Piotr, atunci şi Grigori e mai în apele lui. Şi-a găsit şi el o ocupaţie. Liza tot îşi bătea capul: ce va face cu copiii când va începe iarăşi lucrul la ferma de vaci? Degeaba îşi făcea probleme: Grigori s-a făcut doică. Pur şi simplu, omul şi-a descoperit vocaţia. Cu ea, mama care l-a făcut, Mişa s-a tot smiorcăit şi-a tot tuşit atâtea săptămâni, dar unchiu-său l-a pus repede pe picioare.

S-ar putea spune că întunecimea din jurul Lizei a început încetul cu încetul să se destrame şi că ea putea privi acum altfel, fără disperarea de mai înainte, la cearta sa cu Mihail.

Dar parcă poate lumina soarele şi pentru ea?

Nici nu a apucat ea bine să prindă rădăcini la fermă, să se înveţe cu vitele, că Taborski i s-a şi pus în cale. Ursul acesta a început s-o înghesuie: ia în primire tabăra de viţei de dincolo de baltă.

Dar ce-ar însemna pentru ea tabăra de dincolo de baltă? Adio, familie, adio, casă! Viţeii sunt toţi mici (cei mai mari fuseseră trimişi din primăvară la păşunat pe Sotiuga), pe fiecare trebuie să-l adăpi cu mâna ta, fiecăruia trebuie să-i fii doică. Dar nutreţul? Dar apa? Dar rânitul gunoiului? Să blestemi toate câte-s pe lume, nu alta! Fiindcă numai pe hârtie toate-s uşoare şi merg ca pe roate, în realitate însă

peste tot trebuie să-ţi pui cocoaşa la bătaie.

— Nu, nu! i-o reteză ea preşedintelui cu hotărâre. Du-te şi nu mai veni! De-ar da Domnu' să mă descurc eu cu viţeii mei (făcu semn cu capul spre gemenii care se târau pe duşumea), iar tu vrai să-ani mai aburci pe cap şi o corvoadă ca asta!

— Du-te măcar pentru-o săptămână, încercă Taborski să o înduplece. Până când se-ntoarce Tonka de la Severodvinsk.

(Da, uite ce muncitoare avem astăzi! A lăsat vitele în plata Domnului şi-a zbughit-o la oraş la petrecere, la nunta unei prietene!)

— Nu-ncerca să mă momeşti, se aprinse Liza şi mai tare. Pentr-o săptămână! Ce, oi fi singură-n tot Pekaşinu' de-ai venit la mine cu milogeala? Şi se dezlănţui atât de amarnic, încât îi făcu vânt preşedintelui din casă. La drept vorbind, de ce ar umbla cu mănuşi? Drept e că ei nu i-a făcut niciun rău, însă lui frate-său Mihail îi pune beţe-n roate la fiecare pas.

Degeaba.

A doua zi de dimineaţă – ea tocmai se întorsese de la fermă şi aprindea focul în sobă – Taborski se ivi iar în prag:

— Preaslino, ia ieşi până-n cerdac.

— De ce? Ce-oi fi având de văzut în cerdac?

Dar a ieşit. Cum să nu ieşi când vine conducerea la tine?

— Acu' stăi şi-ascultă, spuse Taborski şi făcu semn cu capul înspre ogrăzile din dosul satului.

Şi-adică ce era de ascultat? Viţeii răgeau cât puteau de tare, de se auzeau cale de-o verstă.

— Azi îi a doua zi de când nu-s nici adăpaţi, nici hrăniţi.

— Da ce mă priveşte pe mine?...

— Ţi-am spus tot. Dacă ai conştiinţă – îi adăpi, dacă nu – lasă-i să crape.

Până la amiază nu a ieşit Liza din casă.

Dar când a ieşit la amiază şi-a auzit că dincolo de baltă viţeii rag şi mai tare ca înainte, n-a mai răbdat-o inima şi s-a dus.

2

Pe viţei a reuşit să-i salveze.

Cinci ceasuri, cu Piotr, cu frate-său, a cărat apă cu găleţile. Prin arşiţă. De la fântâna care-i la aproape o verstă de grajd. Dar aveai de ales? Ca un făcut, toate maşinile erau plecate în cursă, nimeni din conducere nu era la sediu – doar m-avea să stea şi să se uite cum crapă viţeii de sete.

Însă seara, când a ajuns la preşedinte, l-a luat în focuri. De cum a început să vorbească, pereţii au prins să trosnească, mu alta. Să fie tot timpul un sacagiu – una la mână. O maşină specială pentru cărat iarbă – două. Şi chiar mâine să răsară lângă grajd un ţarc, fiindcă îţi vine să-ţi pui mâinile-n cap: viţeii stau închişi de la începutul verii! Se asfixiază ca-ntr-o dubă nemţească pentru gazare.

Şi a doua zi ţarcul s-a şi ridicat: parcă-i mare lucru să îngropi în pământ parii gata turnaţi din ciment şi să întinzi pe ei trei rânduri de sârmă ghimpată? Şi viţeii au avut parte de-o adevărată sărbătoare: prima dată în viaţa lor s-au văzut slobozi, prima dată au văzut şi ei soarele. Şi s-a uitat Liza, s-a tot uitat la viţeii care zburdau de bucurie şi a izbucnit deodată în plâns:

— Of, băieţi, băieţi... (Toţi erau acolo, toţi veniseră în seara aceea la grajd: Piotr, Grigori, Anka cu copiii). Iac-aşa ne facem noi griji cu viţeii, am scos animălurile iestea din închisoare, da unde-i Feodor a’ nostru? Unde-o fi el acu’ sărmanu’?

Grigori – slab cu lăcrimatul, ca şi ea – începu să plângă, iar Piotr încremeni, nu fu în stare să spună o vorbă bună despre frate-său. Şi ea nu-l judeca pentru asta.

Mai rău decât un duşman, mai rău decât ciuma fusese Feodor pentru familia lor. Ei, Preaslinii, au flămânzit cu mic cu mare, au împărţit unii cu alţii şi ultima fărâmă de pâine,

dar Feodor nu voia să ştie de nimic, era în stare să-ţi ia şi bucata din gură.

Cât fusese Mihail acasă, câine-câineşte se mai putuse trăi. Dar când Mihail a fost luat în armată, să tot urli şi să-ţi tot dai cu pumnii în cap – în fiecare zi primeau câte-o jalbă: într-un loc le furase pâinea copiilor, cine ştie cărei babe îi furase banii, altuia îi curăţase hambarul. Şi pe urmă, pare-se, i s-a urât de asemenea mărunţişuri, s-a băgat în depozitul de lângă râu. Şi atunci chiar ea, Liza, şi-a pierdut răbdarea: judecaţi-l, băgaţi-l şi-n lanţuri, dacă nu vrea să fie om.

Din vremea aceea a luat Feodor drumul închisorilor şi al coloniilor. Şi degeaba fraţii şi surorile încercau să-i bage minţile în cap: nu răspundea la scrisori, nu ieşea la vorbitor, când se duceau să-l vadă.

Şi până la urmă Mihail a spus: ajunge cu plecăciunile! O să socotim că nu l-am avut de frate... Că a fost un vis urât...

3

A doua zi la micul dejun Liza aduse iarăşi vorba despre Feodor: nu dormise toată noaptea, toată noaptea se gândise la soarta lui nenorocită:

— Petea, tu ştii că eu am scris despre Feodor?...

— Ce ai scris?

— O scrisoare. Conducerii celei mari de la Moscova. Odată într-o noapte de 1 Mai am avut un vis, da un vis înspăimântător. Se făcea că stau eu lângă Râpa Duniei, şi cine crezi că era-m bulboană? Feodor a’ nostru. Copil. Se bălăceşte-n apă, se străduieşte din toate puterile, vra s-ajungă la mal. Şi ce crezi că fac eu? Liza îşi trase sufletul. Îl îmbrâncesc, nu-l las să iasă la mal. Zău aşa! M-am trezit şi m-o podidit plânsu’. Mă gândeam: ce fel de fiară oi mai fi şi

eu de-mi înec fratele? Am scris de toate, când cu cerneală, când cu lacrămi. Cum am dus-o-n război, cum am flămânzit, cum am trudit... Zic: ajutaţi-l pe omu' ista să se rădice în picioare. Măcar dacă nu faceţi asta pentru el, faceţi-o pentru tată-su mort în război, pentru mamă-sa, răposata, care s-o uscat şi-o ajuns în mormânt plângându-l pe el... Iară pe urmă nu ştiu cum am vorbit, despre asta cu Anfisa Petrovna: nu aşa, zice, trebe acu' făcut. Trebe, zice, să scrii un act, nu o scrisoare. Trebe făcut, zice, prin procuror, ca să fie după toate legile...

Piotr îşi mâncă sârguincios caşa, linse lingura la fel ca în copilărie, se ridică. Omul acesta nu-i nici mic, nici mare – parcă-l poţi asemui cu Mihail?! –, dar de cum începu să umble prin odaie, scândurile din duşumea prinseră să trosnească.

— Hai, soră-meo, să ne-nţelegem odată pentru totdeauna: să nu mai aud nicio vorbă despre banditul ăsta.

— De ce vorbeşti aşa, Piotr? Pentru alţii o fi el bandit, da nouă ni-i frate.

— Frate? Ai uitat câte necazuri am avut cu banditul ăsta? Din cauza lui am vândut vaca, l-am lăsat pe Vasea fără lapte... Şi ce-a făcut când s-a dus Mihail să-l vadă, ai uitat? Din armată, de dincolo de Cercul Polar venise, iar el, porcul, nici n-a ieşit la vorbitor... Nu l-au putut scoate nici cu forţa.

— Păi eu, Petea, nu-i iau apărarea. Şi eu tot aşa mă gândeam mai înainte. Da acu', când Mihail mi-o închis drumu' spre casa lui şi când Tatiana mi-o întors spatele... Vremurile, ce vremuri erau pe-atunci, Petea! Război, foamete, pe tata îl omorâseră... Dacă ar fi fost alte vremuri, poate că şi el ar fi fost altfel...

— Dar noi n-am ajuns bandiţi.

— Nu ştiu, nu ştiu, Petea. Liza îşi şterse în fuga o lacrimă, se uită pe fereastră la copiii care se jucau lângă cerdac eu unchiul lor şi întinse rugătoare mâinile spre el. Petea, pentru Dumnezeu... De dragu' lu' tata... de dragu' mamei noastre răposate... Scrie-i Tatianei o scrisoare... Să umble şi să puie o vorbă bună pentru Feodor...

— Nu-nu! strigă Piotr şi chiar bătu din picior. Nu mişc un deget! Degeaba mă rogi.

Dar după-amiază, când se întoarse de la şantierul său, primul lucru pe care-l făcu fu că aruncă pe masă o hârtie împăturită în patru.

Cu ochii înecaţi în lacrimi, Liza luă hârtia şi văzu – cum de altfel pricepuse de la bun început – că aceasta era scrisoarea în care Piotr o ruga pe Tatiana să intervină pentru Feodor.

4

I se părea că niciodată în viaţa ei nu a mai alergat aşa de repede, că nu s-a mai grăbit niciodată aşa de tare. În dreptul clubului se ciocni cu Fekola, dar nici nu se uită în urmă. Iar când intră în clădirea poştei şi văzu că poştăriţele tocmai sigilau cu ceară roşie sacii din pânză impermeabilă, începu pur şi simplu să geamă:

— Fetelor, fetelor, trimiteţi şi scrisoarea mea. M-o-ncercat gându' că dacă scrisoarea pleacă azi, se-ntoarce soarta cu faţa şi spre frate-miu.

Şi aşa le-a rugat, le-a implorat, până când mucoasele s-au lăsat înduplecate şi au desigilat sacii.

Înveselită, recăpătându-şi dintr-o dată curaj ui, Liza ieşi afară.

Împrejurul poştei se adunase şi mai multă lume.

Aici, lângă poştă, în fiecare zi e sărbătoare. În fiecare zi aici vin grupuri, familii, chiar neamuri întregi ca să întâmpine sau să petreacă pe cineva.

Şi la sărbătoarea de azi primele erau, se înţelege, bătrânele. Unele se înghesuiau pe ringul de dans, altele şedeau pe bârnele de pe pajişte, tolănite la loc ferit şi liniştit. Ăstora li-e totuna dacă-i nuntă ori înmormântare, n nai să aibă cu ce să-şi omoare timpul, să mai poată sta la

taclale.

Liza nu mai avea timp, ar fi trebuit să fugă la grajd cât o ţineau picioarele, dar ea stătea pe loc, de parcă tălpile îi prinseseră rădăcini în pământ. Stătea cuprinsă de o nelinişte nelămurită, parcă aşteptând ceva, uitându-se la ogrăzile din dos, la pini, la ferestrele mari şi albe ale ceainăriei deschise de curând, din dosul căreia acuşi-acuşi trebuia să se arate autobuzul de poştă. Iar caid autobuzul de poştă, vechi, răblăgit, murdar tot de praf, se apropie de mulţimea pestriţă şi gălăgioasă, ea pur şi simplu se repezi spre acesta.

Şi pe cine văzu când se deschise uşa? Cine sări primul de pe scara autobuzului?

Egorşa... Fostul ei soţ de la care, timp de douăzeci de ani, nu primise niciun semn de viaţă.

PARTEA A II-a

Capitolul I

1

Veştile despre seceta care bântuia din nou în sud începură să se facă auzite încă de pe la sfârşitul lui iunie: cică arde totul – şi grânele, şi iarba – de la rădăcină, cică vitele sunt mânate spre nord: apoi se făcu auzită o veste şi mai năstruşnică: cică ard împrejurimile Moscovei, cică toată Moscova se înăbuşă de-atâta fum...

Totuşi, zona Pinegăi, aflată tocmai în apropierea Cercului Polar, ascunsă în spatele unui puternic zid de apărare format de taigaua întinsă pe vreo mie de verste, nu a ştiut multă vreme ce înseamnă o asemenea nenorocire.

De-a lungul Pinegăi, iadul începu la vreo zece zile după Sfântul Petru: începu mai întâi cu vântoase uscate, fără ploaie, şi imediat pe toată suprafaţa raionului se porni pârjolul pădurilor.

Fum, nori de cenuşă, praf... Nori de gângănii ale taigalei... Vite mugind de foame, căci toate păşunile fuseseră pustiite de foc... Dar zăduful, dar arşiţa, fir-ar ele de trei ori blestemate! N-ai unde să scapi de ele, n-ai unde să te-ascunzi: nici în casa încinsă de dogoarea soarelui, nici în pârâul cu apa împuţinată în care se înăbuşă ultimii peşti.

Babele bisericoase şopteau pocăite:

— Din pricina păcatelor noastre... Fiindcă l-am uitat pe Dumnezeu...

Iar cei care erau mai tineri şi mai cu carte aduceau iarăşi şi iarăşi vorba despre ştiinţă, despre cosmos, despre faptul că omul a înaintat în zonele interzise ale universului.

2

Pe Piotr Jitov îl chinuia căldura.

De lene nu-i fusese lene, nici nu se gândise că s-o istovi de tot: cotrobăise peste tot, îşi întorsese buzunarele pe dos, dar nu reuşise să strângă decât patruzeci şi trei de copeici. Şi ce mare lucru-s patruzeci şi trei de copeici în vremurile astea, când o sticlă din vinul cel mai ieftin, care nu-i acolo decât o poşircă de cvas, costă o rublă douăzeci! E drept că mai avea o rezervă, un paner de „bombe” goale sau „mine”, adică nişte sticle grele, de culoare închisă, în care altădată fusese „rubin”. Dar ce să facă cu o asemenea rezervă? E un capital mort, fiindcă sticlele nu-s standard. Şi atunci cum? Să se-apuce să le spargă? Şi-n vremea asta fabricile să plămădească alte sticle? Grozavi gospodari mai sin toţi, ’tu-vă mama voastră.

Aşa că fu nevoit să înceapă ziua cu un pahar de ceai negru ca păcura.

Când i se mai limpeziră puţin creierii, posomorât ca un cioroi bătrân, scoase capul pe fereastră: oare nu se-arată prin apropiere niciun chilipir? Nu s-o găsi unul căruia să-i strige: ajută-l, frate, pe-un om ajuns la ananghie?

Dar uliţa era pustie, în zare nu se arăta nimic îmbucurător. Prin norii de fum soarele se iţea ea un păianjen rău, înroşit în foc, poarta cea nouă a lui Mihail Preaslin părea învelită în stambă purpurie, dar oamenii... Oamenii unde-or fi?

Într-o oră întreagă, pe lângă casă şontâcăi numai un singur suflet, dar şi-acela de rasă câinească: Zina-Pierde-Vară. Tare-şi mai înfigea ochii, tare mai căta cu privirile pe

la ferestre, doar-doar o da şi ea peste un chilipir.

Pe calea băuturii Piotr Jitov o pornise de vreo trei ani, de când murise Oliona. La început se mai oprea să-şi zvânte creierii, câte-o zi, câte-o săptămână se mai stăpânea, dar apoi s-a uitat împrejur: pentru cine să trăiască? Copiii i se împrăştiaseră care încotro, să se însoare şi să înceapă o viaţă nouă la cincizeci de ani, având şi un picior de lemn – vax, ducă-se toate dracului!

Bârnele de pin, pregătite ca să-i mai adauge casei încă o odaie, le-a băut, sculele de tâmplărie şi lăcătuşerie le-a lăsat uitate în plata Domnul ui, mobilele şi blidele le-a împrăştiat prin vecini şi apoi această acţiune a început să-i placă, şi el, pe toată linia, i-a declarat război proprietăţii private. Toate bunurile agonisite de o viaţă le-a împrăştiat în vânt şi în cele din urmă a decăzut într-atâta, încât a trecut şi la „avansuri”.

Lua pitaci înainte pentru o sobă, pentru o ramă, pentru un cerdac, pentru o lotcă. Şi chiar pentru sicrie. Această din urmă născocire data de astă-primăvară, când îi fluiera vântul prin buzunare şi când creditele sale obişnuite în sat îi erau închise cu desăvârşire. Atunci i s-a năzărit o asemenea idee.

— Agrafena, vrai să fii dusă la cimitir într-un coşciug ca lumea? începu el direct, fără nicio introducere, trecând pragul izbei unei vecine vlăguite de bătrâneţe.

— Vrau, Petruşka, cum să nu vrau.

— Atunci dă-ncoa’ de-o sticlă şi-ai să ai un coşciug clasa-ntăia. Firma „Piotr Jitov” n-are să te tragă pe sfoară.

Fără să se târguiască, Agrafena i-a dat de-o sticlă, dar celelalte deşeuri – aşa le botezase Piotr Jitov pe bătrâne – se dovediră mai puţin înţelegătoare. Nu, nu, sicrie vroiau. N-avem nimic împotriva sicriului, nu poţi să ai bază în feciorii de azi. Numa’ că-ntăi, fă-ne sicriele, Petruşa, şi noi n-avem să ne zgârcim la parale.

Piotr Jitov sorbea pahar după pahar din ceaiul negru ca păcura, fuma – după venituri – ţigări ieftine „Volga”, dar de unde să facă rost de blestemata ceea de rublişoară tot n-avea habar. Bătrâna lui căpăţână ruginită nu era în stare să

născocească nimic. Şi, la drept vorbind, e şi greu de născocit ceva, când e toiul secerişului şi nu ştii la cine să te milogeşti.

În cele din urmă, se apucă să-şi încheie în curele proteza cea veche. După cât se pare, nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să se ducă la poştă şi să-i telefoneze fiului său care-i directorul unui punct forestier: „Fiule, zvârle-mi măcar o grivnă[20]. Cu ocazia secetei”.

Ocaziile – feluritele sărbători şi date festive, schimbări ale vremii (prima zăpadă, primul ger, ploile de lungă durată, inundaţiile de primăvară) – îi veneau adesea în ajutor.

3

— Îi deschis restaurantu’? Îi primeşti pe vechii clienţi?

Lui Piotr Jitov nu-i venea să-şi creadă ochilor. Filea-Cocoşelul, Ignat Pozdeev, Arkadi Iakovlev. Trei veterani pe merit, la un loc. Şi încă cum! Unul propti pe masă o „bombă”, altul – încă o „bombă”, iar al treilea – un „îngenunchetor” sau „dinţii soacrei”, adică o sticlă de votcă cu etichetă ce te bagă Sn sperieţi, care fusese pusă în vânzare eu vreo doi ani mai înainte.

— Ei, tovarăşi-prieteni... Pe Piotr Jitov îl podidiră lacrimile. Acu’ parc-ar fi la circ.

— Ce, aista-i circ? Circu’ abia începe. Şi zicând aceste vorbe, Ignat Pozdeev, mare amator de şotii şi haz, dădu uşa de perete.

Sprinten, deşi nu tocmai sigur pe el, trecu pragul un mujic slăbănog, jerpelit, având pe cap o pălărie de capron cu găurele: asemenea pălării se găseau cu duiumul şi la ei la magazin.

— Nu mă recunoşti? Mujicul acela îi făcu cu ochiul:

[20] În original: *grivennik* – monedă de zece copeici (în vorbirea curentă).

avea ochii de un albastru spălăcit, alungiţi, şi lui Piotr Jitov i se năzări ceva cunoscut în ochii aceia. Dar în rest...

— Nu, parcă n-aş cunoaşte persoana dumneavoastră...

— Du-te-ncolo cu parcă n-aş cunoaşte! Ignat Pozdeev, rânjindu-şi dinţii încă albi şi puternici, îşi aruncă privirile într-o parte şi în cealaltă. Unde ţi-s periscoapele? Ia înarmează-te. Poate c-ai să vezi mai bine.

Piotr Jitov – numai pentru a susţine joaca – îşi puse ochelarii cu ramă neagră care pe loc îi întipăriră o expresie morocănoasă pe chipul şi aşa înfricoşător, buhăit de băutură.

— Uitaţi-vă, uitaţi-vă la el! Parc-ar fi mareşalu' Jukov! izbucni Arkadi în râs. Aista te mănâncă de viu!

Probabil că jocul ar fi continuat mult şi bine dacă n-ar fi fost întrerupt chiar de bărbatul cu pricina, care, ducându-şi iute mâna la pălărie, raportă milităreşte:

— Suhanov-Stavrov s-o întors din bejenii îndepărtate, cum s-ar zice, la vatra lui din Pekaşino.

— Egorşa? Piotr Jitov fu iarăşi podidit de lacrimi. De altfel, în ultima vreme nu era deloc zgârcit cu lacrimile, iar acum sensibilitatea i-o sporeau şi mai mult cele trei sticle care – nu se îndoia defel – fuseseră cumpărate pe banii musafirului venit din depărtări.

Primul pahar – altă măsură în ale băuturii Piotr Jitov nu recunoştea – îl băură, se înţelege, în cinstea fiului risipitor, în cinstea întoarcerii sale pe meleagurile natale: acum şi lui Egorşa i se sparseră ţevile cu lacrimi:

— Da, tovarăşi-prieteni, cum se zice, mi s-o făcut dor de ţara-mumă.

— Era şi timpu'! Şi-aşa te-ai primblat destul prin locuri străine.

— Nici mai mult, nici mai puţin – douăzeci de ani în cap.

— Cum? De douăzeci de ani n-ai fost acasă?

— Da dă-ţi jos acoperământu'! îi propuse musafirului Piotr Jitov (după un pahar de votcă, îşi recăpătase vederea). Cred că-n casă la mine n-or să-ţi deger e urechile.

— Şi unde crezi că te găseşti? Arkadi Iakovlev îi ţinu

hangul gazdei. Nu eşti într-o izbă oarecare, eşti în restaurantu' „Zâmbetul”.

Egorşa îşi scoase pălăria şi – măiculiţă! – toţi văzură că e chel.

— Păi când ai plecat de la noi, aveai coşcogeamite chică! Ce vânturi şi uragane te-or fi bătut?

— După douăzeci de ani, cred că se poate... începu Egorşa, fâstâcit, să se justifice.

— Nu cumva ăi fi nemerit sub asta... Sub radivaţie? îşi dădu cu părerea Filea-Cocoşelul.

— Da, acu' radivaţia asta pe mulţi i-o lăsat făr' de păr, spuse Arkadi Iakovlev. Paşka Minin s-o-ntors de la flotă c-un ditamai aerodromu' în vârfu' capului. Şi-are numa' douăzeci de ani flăcău'.

— Da eu cred că diagnosticu-i mai simplu, grăi Piotr Jitov. Ş-o pierdut Stavrov pufu' prin perne. Şi necheză primul de răsună toată bucătăria.

Egorşa nu avu nimic împotriva acestui diagnostic şi pentru un timp discuţia luă o turnură pur bărbătească. Peste tot fusese Egorşa, străbătuse toată Siberia în lung şi în lat şi avusese parte de-atâtea muieri, încât nici nu le-ai putea număra.

— Da siberiencele... cum îs? Din care naţii îs mai multe? punea mereu Filea (se emoţionase într-atât, încât începuse să sughiţe) întrebări întru propria sa lămurire:

— Păi îs de-ajunse şi de toate naţiile. Şi rusoaice, şi kazahe, şi ciukote, şi coreence... Într-un cuvânt: pace şi prietenie, fără duşmănie!

— Şi tu, asta... Glasul lui Filea începuse să-i tremure de invidie.

— Da, da, asta...

Ignat Pozdeev îl plesni peste umăr pe Filea care amuţise.

— Iote cum trebe lucrat, mă Filipp! Cu avânt. Şi tu de-o viaţă te învârteşti în Pekaşino şi prin împrejurimi.

— Zi-i, mă Filea, că trebe să se învârtească şi pe-aici careva. Nu pot s-ajungă toţi în linia întâia, râse cu mulţumire Arkadi Iakovlev. Mă Stavrov, parcă ziceai c-ai fost şi-n

Ciukoţia?

— Am fost, dădu Egorşa din cap.

— Şi-n Magadanu’ ista ce mai este?

— Ce să fie? Fabrica de valută a ţării.

— Deci scot iară aur?

— Da ce al’ceva să scoată? răspunse iute Ignat Pozdeev în locul lui Egorşa. Ştii cât aur de-aista ne trebe acu’? Păi ia încearcă să numeri câţi linge-blide avem! Pe-aista trebe să-l ajuţi, pe celălalt...

— Da-i adevărat că japonezii întind o conductă prin toată Siberia? Ca să pompeze la ei petrol de la noi?...

În acest moment, Piotr Jitov, care de mult se uita cu îngrijorare la sticlele golite, deschise fereastra – nu mai avea acum niciun rost să mai despartă aerul de afară de cel dinăuntru: fumaseră în aşa hal, încât nici uşa nu se mai zărea din cauza fumului.

— Seceta gâtuie tot ce-i viu, bătu el şaua ea să priceapă iapa.

Furaţi de discuţie, prietenii nici nu-l băgară în seamă. Şi atunci Piotr Jitov le-o zise de-a dreptul:

— N-ar strica, zic, să-i mai tragem o stropeală, întrunit în natură tot nu se prevăd niciun fel de precipitaţii.

Fără să scoată o vorbă, Egorşa puse pe masă doi cervoneţi[21].

---

[21] *Cervoneţ* – bancnotă de zece ruble (în vorbirea curentă).

Capitolul II

1

Pe Mihail mai că nu-l scoaseră din baie.

După atâta amar de vreme venise de la Mariuşa ca să dea jos de pe el sudoarea adunată la coasă (a fost o arşiţă de groază, care i-a mâncat pielea), după atâta amar de vreme se hotărâse şi el să se răsfeţe oleacă cu măturică de mesteacăn, dar, vezi bine, n-are dreptul la aşa ceva. Polea, îngrijitoarea, se băgase de-a dreptul în tinda de la baie: vină chiar acu' la preşedinte.

Şi ce-i fu dat să vadă, să audă de cum trecu pragul sediului sovhozului?

— Trebe rădicat... Trebe înălţat... Trebe mobilizat...

Susa-Balalaica zdrăngănea ca de obicei. Mai bine i s-ar zice Laika-Balalaica (de data aceasta Piotr Jitov n-a prea nimerit-o cu porecla), fiindcă numai în sus o ţine cu muzica, în jos îi tot dă cu lătratul.

Mihail se uită buimac la preşedinte, la cei din şedinţă (vreo unsprezece oameni năduşeau în încăperea cu uşile şi cu geamurile închise) şi, ce să-i faci, se pregăti de aterizare, întrucât din nou nu se găsiseră amatori care să râvnească la divanul lui de lemn de lângă soba de teracotă.

Pe acest divan mic, vechi, care acum gemu simţindu-i greutatea. Mihail se aşezase pentru prima dată acum treizeci de ani. Era pe atunci un flăcăiandru de paisprezece ani. Şi tot atunci apăruse la ei la sovietul sătesc şi Susanna Obrosova. Şi atâta apă a curs de atunci, s-au schimbat atâtea lucruri, numai Susa nu s-a schimbat: de cum a început să zdrăngănească la cele trei strune ale ei, a zdrăngănit fără încetare şi continuă să zdrăngănească şi

azi. Şi îi e totuna dacă-i ploaie afară, dacă-i ger ori dacă-i o arşiţă înfricoşată ca acum – bolboroseşte mereu acelaşi lucru: trebe... trebe... trebe...

Astă-toamnă îi sărbătoriseră ieşirea la pensie, lumea credea că o să mai poată răsufla cât de cât, dar ţi-ai găsit? Nu se poate fără balalaică! A fost numită brigadieră zootehnică.

De data aceasta, Susa zdrăngănea despre pojar. Cică-î o mare încercare... stihia naturii... şi trebe s-o învingem cu cinste... să arătăm lumii întregi de ce-i în stare omul sovietic...

E clar, îşi zise Mihail, şi se uită încă o dată, cu o privire ostilă, prin toată încăperea: iar începe autoumflarea. Aşa-i acum. Mai întâi conducerea se desfăşoară singură, îşi demonstrează singură: aia-aia şi aia-aia trebuie făcute, de exemplu să semene primăvara, să pregătească nutreţul la vremea secerişului, şi abia pe urmă le dă oamenilor de ştire.

— Trebe să te duci la pârjol, Preaslin, îl anunţă Taborski după ce termină Susa. Până una-alta noi nu ar-dem, Dumnezeu ţine cu noi – se-nchin[bine babele noastre – da la vecini îi de rău. Îs două focare. Ridică o hârtiuţă de pe masă. Conform dispoziţiei iestea, ni se cer treizeci şi cinci de oameni. Douăzeci şi cinci am trimis, da de unde să-i luăm pe ceilalţi?

— Ai destui oameni. Mihail îşi şterse cu palma fruntea udă. Nimic nu-i mai rău decât să nu apuci să te abureşti ca lumea: te seacă de vlagă sudoarea. Ieri m-am întors de la Mariuşa. Acolo-i club în toată regula. Primprejur îi fum, cenuşă, iar ei se zbânţuie ca diavolii.

Taborski zâmbi satisfăcut:

— Diavolii aceia se zbânţuie sub altă administraţie. Absolvenţi, studenţi. Că nici pe tine, cât ai fost la Moscova, nu cred să te fi pus la treabă.

Un hohot aprobator de râs se făcu auzit prin toată în-căperea: bine-a mai potrivit-o preşedintele!

— Şi ai în vedere – dădu Taborski sever din cap –, nu eşti tu primu’ pe care-l trimitem. Am fost nevoiţi să luăm

nouăsprezece oameni de la pregătitu’ fânului. Aşa că să n-aud pe urmă: Taborski vra să se răfuiască cu mine.

Mihail se înfierbântă:

— Tu nu cu mine te răfuieşti! Cu vacile!

— Cu vacile?

— Da cum? Ai luat o jumate din oamenii de pe mirişte, ce-or să rumege vacile la iarnă? Ori are să fie ca-n primăvara asta, când le-am pus cuţitu-n gât la zece vaci?

— Află, Preaslin, dacă nu ştii, că-n iarna asta or fost greutăţi în tot raionu’ cu nutreţu’. Ţi-i clar, ori ba?

Ăsta era Pronka-Veterinarul sau Doctorul-Vită, cum i se zice în Pekaşino. Tot timpul, ticălosul, strâmbă din nas şi se clatină (că-i de cu zori cu votca-n nas), dar acum, de cum s-a simţit călcat pe bătătură, a şi dat drumul la vorbe ca din puşcă. Şi dacă a reacţionat Pronka, cum să nu-şi ciupească strunele şi Susa-Balalaica? Amândoi trimitem pe lumea cealaltă vitele sovhozului, amândoi semnăm actele primăvara.

— Nici nu ştiu cum s-ar putea vorbi azi cu tine, Preaslin. La Moscova te-ai dus, n-ai dat nimănui socoteală. Când s-o mai pomenit ca să refuze cineva să meargă la pojar?

— Păi eu nu refuz! De unde ai mai scos-o şi pe asta?

— Nu, refuzi! îşi arătă Pronka încă o dată colţii. De-o oră-ntreagă faci aici tărăboi.

— Ar trebui să-i punem capăt odată anarhiei iestea colhoznice! Dacă omu’ n-are conştiinţă, măcar să ştie ce-i disciplina!

— Tu las-o moartă cu anarhia colhoznică! S-o găsit conştiinciosu’! Da unde era conştiinciosu ista când noi aici în Pekaşino ne umflam de foame? Când te-ai întors în colhoz? După cincizeci şi şase, când or început să deie parale, nu?

Afonka-D.C.L., adică şeful depozitului de carburanţi şi lubrifianţi, care adusese vorba despre conştiinţă, începu pur şi simplu să zbiere:

— Tu eşti un ţângău pe lângă mine! Nici nu ţi se uscase caşu’ la gură când eu trudeam pe şantiere.

— Li-ni-şte! strigă Taborski în gura mare, iar ape, îi

cuprinse pe toţi cu o privire ştrengărească. Să ţineţi minte: celulele nervoase, ne învaţă medicina, nu se regenerează. Preaslin, fă-ne o propunere concretă. Că la dat din mâini ne pricepem cu toţii.

Mihail înţelegea că n-o să-i poată dovedi pe toţi cu gura. Şi-adică, naiba să-l ia, cine-i el de se-nfurie atâta? Preşedinte? Brigadier? Şi se ridică.

— Ei, vezi – spuse Taborski – o ajuns vorba de propuneri concrete şi tu dai bir cu fugiţii...

— Păi eu şi-acu' fără să mă mişc din loc, îţi pot face-o brigadă!

— Hai-hai, c-ar fi interesant!

— Interesant? Mihail se uită pe fereastră: tot satul era năpădit de fum, se uită la Taborski care zâmbea satisfăcut (ăstuia celulele nervoase îi sunt mai scumpe decât orice pe lume) şi deodată, scrâşnind din dinţi cu răutate, începu să-i numere pe toţi care erau în încăpere.

Unsprezece oameni! O brigadă întreagă! Numai din cei din sală. Şi dacă l-am mai adăuga şi pe preşedinte, ar ieşi taman o duzină.

2

De câte ori nu-şi tot spusese: ia-o mai încetişor, nu te înfierbânta! Pune frâna mai des. De câte ori nevastă-sa nu-l povăţuise, nu-l rugase: nu te-nfige, nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala! Oricum ei sunt cei cu dreptatea. Nu, s-a băgat. N-a mai putut răbda.

Dar cum ar fi putut să rabde?

Stau, o fac pe înţelepţii, nemernicii, se gândesc cum să-l salte pe cineva de la cosit şi să-i facă vânt la stins pojarul şi-i doare-n cot că vitele rămân fără nutreţ pentru iarnă. Şi uite că le-a arătat el, le-a zis-o de la obraz. Le-a făcut o propunere concretă!

Şi unde nu mi ţi s-au pus pe spumegat!

— Asta-i obrăznicie! Subminare a autorităţii!

— Până când o să mai răbdăm?

— Hai mai iute cu concluziile!

Proşka-Veterinarul ţipa din răsputeri, de furie ochii i se dăduseră peste cap, Ustin Morozov îşi agita pumnul murdar de ulei, Afonka-D.C.L. împroşca împrejur cu scuipat... Pur şi simplu ca un zid viu, ca un val s-au năpustit asupra lui. Numai Sonea-Agronoma, simţindu-se poate prea tânără încă, nu s-a apucat să zbiere, şi Taborski şi-a ţinut pliscul.

Sunt şi astfel de oameni: îşi asmuţă câinii şi pe urmă se desfată, uitându-se de pe margine. Aşa şi Taborski: se întinsese de-a curmezişul mesei şi mai că nu necheza de plăcere...

„Nu vă mai învolburaţi, vei cârlionţilor negri
Pe capul meu cutezător...”

Ce naiba? Oare i s-o fi năzărit? Cui i-o fi trăsnit prin cap să cânte pe-o vreme ca asta despre cârlionţii negri?

Nu i se năzărise. Filea-Cocoşelul, îmbrăcat într-o cămaşă albă, închipuia cu picioarele împleticite opturi-opturi pe tăpşanul de lângă club. Şi nu era nevoie să-ţi frământi mintea ca să-ţi dai seama unde se afumase. Acasă la Piotr Jitov, la cheful dat în cinstea întoarcerii lui Egorşa Despre întoarcerea fostului său cumnat Mihail aflase încă de ieri-seară, de când venise acasă de la coasă.

Toată noaptea nu reuşise să închidă ochii nici măcar o jumătate de ceas: îşi întorsese în minte toată viaţa, retrăise fiecare moment, fiecare pas. Şi azi-dimineaţă, când făcea focul la baie şi mai pe urmă când se spăla, tot nu putuse să se gândească decât la Egorşa, la fosta lor prietenie...

Se pare că pârjolul se întinsese până în apropierea Pekaşinului. Pe Mihail fumul îl zgâria în gât, ochii îi lăcrimau şi când trecu de maidanul larg şi păşi pe uliţa strâmtă, înţesată de case, îl înecă chiar un val de tuse...

Ştia el foarte bine de ce se înfuriaseră tovarăşii lui prieteni în ghilimele. Ştia foarte bine câte parale fac pun-

gaşii aceia.

„Anarhie... Obrăznicie... Subminare...” Cum să nu fie aşa! Nu vor să meargă la stins pojarul, iată unde-i buba. Iar celelalte vorbe sunt pentru proşti, praf aruncat în ochi. Un fel de perdea de fum. Aşa cum s-au cârdăşit în colhoz, tot aşa se ţin şi acum cu turma lor. Şi de-l calci pe unul pe coadă, se reped toţi odată la tine.

Da, oftă Mihail şi aruncă iute o privire piezişă spre stângă, unde era casa frumuşică a lui Piotr Jitov or să-i facă de-acum viaţa şi mai veselă. Or să-l aştepte, or să-l pândească, or să-şi înfigă colţii. Or să i-o plătească cu vârf şi îndesat! Dacă nu lui, atunci nevestei, dacă nici cu nevasta n-o să le meargă, or să se răzbune pe fete.

Cu trei ani mai înainte – era încă pe vremea colhozului – tot aşa ca şi azi s-a luat de gât la sediu cu Pronka-Veterinarul. Din pricina unei vaci. Feciorul ăsta de căţea îşi dăduse-n colhoz gloaba lui de vacă, chipurile pentru carne, şi-şi luase-n schimb cea mai bună vacă de lapte. Şi ce-a urmat după aceea? Anna Evstiveevna, nevasta lui Pronka, profesoara, un an întreg i-a otrăvit Verei viaţa, un an întreg i-a tot căutat nod în papură.

Acasă la Piotr Jitov, de sub streaşină cerdacului se auziră hohote de râs – mai mult ca sigur că-i dădeau bătaie cu bancurile – apoi cineva, peste măsură de emoţionat, cu un glas care trăda tremurul lacrimilor beţive, strigă:

— Egorşa! Prietene!

Ah, cum ar mai fi vrut Mihail să se întoarcă şi să-l pocnească pe prietenul ăsta! Să se răfuiască cu toţi nemernicii deodată, să le plătească pentru tot. Pentru Vasea. Pentru sine însuşi. Pentru Lizka. Da, şi pentru Lizka. Toate câte-au fost din cauza lui Egorşa s-au întâmplat...

Raisei nu mai fu nevoie să-i povestească ce s-a întâmplat la sediul sovhozului. Îi citise totul pe faţă.

— Nu ştiu ce fel de om eşti. Vrai să-ţi ridici tot Pekaşinu-n cap?

— Lasă! Văd c-ai început cântecu'! Ia şi strânge catrafusele, trebe să mă duc la stins pojaru'.

— La stins pojaru'? se miră Raisa. Şi cu fânu' cum rămâne? Ziceai c-ai cosit trei hectare, cine-o să le-adune în locu' tău?

— Păi asta să-l întrebi pe preşedinte. Şi eu aş fi vrut, pintre altele, să ştiu, spuse Mihail şi scuipă cu ciudă: când oare o s-o termine cu vorbele astea înzorzonate ale lui Egorşa?

Deodată Lîsko începu să latre: în bătătură intrase bătrâna Vasilisa cu coasa pe umăr.

Raisa dădu enervată din mâini:

— Du-te, du-te! Mai sunt şi alţi bărbaţi în sat. Ş-or luat obiceiu' ista: când au vreo nevoie, se-nghesuie toate la noi.

Da, are dreptate, se gândi Mihail. De treizeci de ani s-a terminat războiul, dar băbuţele vin tot la el. Când e vorba de ascuţit o coasă, de pus o coadă la topor – hai la Mişa, hai la Mişa... Dar cum ar putea să se ducă la alţi bărbaţi? La alţii fără trei rublişoare-i bine nici să nu te-arăţi. Şi parcă multe rublişoare au sărmanele bătrâne, când pensia le-a fost fixată la douăzeci de ruble? Şi asta pentru truda lor de-o viaţă!

El, Mihail, a tot bătut cu pumnul în masă peste tot: veniţi-vă-n fire! Oare se poate trăi cu douăzeci de ruble? Păi bătrânele astea, pentru răbdarea şi conştiinţa lor, pentru că au trudit atâţia ani pe degeaba, ar trebui îmbrăcate-n aur. Şi dacă statul n-are bani, reţineţi de la fiecare muncitor câte cinci ruble. Eu aş fi primul care-aş da pentru aşa ceva.

— Egorovna! o strigă Mihail pe bătrână (aceasta făcuse deja calea întoarsă). De ce te-ai bosumflat? Când te-am refuzat eu pe tine?

— Iaca, iaca aşa-i la noi! Coasa noastră-i neascuţită, pe mine m-ar lăsa să rup iarba şi cu mâinile, iar Egorovnei – nici n-a apucat să zică măcar o vorbă – gata, dă-o-ncoa'...

— Da unde ţi-i coasa, unde-i?

De data aceasta Raisa se aprinse şi mai tare:

— Unde-i coasa, unde-i coasa... Da unde ţi-s nădragii nu-ntrebi?

Mihail se repezi în şura plină cu fân de anul trecut – acolo mai puneau coasa câteodată –, dar parcă în casa asta pot fi oare vreodată toate la locul lor? Apoi traversă toată bătătura şi se duse în grajdul care era cu uşa dată de perete din cauza căldurii.

Coasa era în grajd.

Înfierbântat, ud tot de sudoare, se apucă pe loc, lângă prag, s-o ascută cu o pilă dreptunghiulară şi – dracul ştie cum s-a întâmplat – se tăie la mână. Ziua-n amiaza mare. Pur şi simplu urlă de durere.

Capitolul III

1

Liza îşi pierdu capul.

La o adică, mare lucru mai putea să însemne el pentru dânsa? La patruzeci de ani să-ţi mai aduci aminte de visul care ţi s-a năzărit demult în zorii feciorie? Dar ea îşi amintea, numai la Egorşa se gândea...

Ferindu-se de privirea atoatevăzătoare şi atoateînţelegătoare a lui Grigori (lui Piotr nu-i ardea de ea, Piotr mai că nu-şi petrecea şi nopţile la şantierul său), în fiecare zi spăla duşumelele în izbă, în fiecare zi se îmbrăca mai cu grijă decât de obicei.

Dar zilele treceau una câte una, prin faţa ochilor i se perindau nopţile călduroase când o încercau insomniile, dar Egorşa tot nu se arăta.

De întâlnit s-au întâlnit la magazin.

Odată, întorcându-se de la grajd, dădu fuga la magazin după pâine şi de cum trecu pragul, fără să-l vadă, simţi de îndată: e aici. În magazin era gălăgie, multă vorbărie. Erau multe babe şi alte asemenea pierde-vară. Stăteau cu găleţile în mână, aşteptau să se aducă laptele de la sovhoz, însă de cum trecu ea pragul, toţi îşi înghiţiră limba. Toţi îşi proptiră ochii asupra ei: mamă-mamă, ce mai haz are să fie! Hai, Liza, fă bine şi trage-i o săpuneală vagabondului istuia! Întreabă-l unde-o dispărut, pe unde i-or fi sfârâit călcâiele vreme de douăzeci de ani?

Ea întoarse capul în dreapta, spre sobă (iarăşi, fără să se uite, simţise unde-i el). Zâmbi cât putu de larg:

— Egor Matveevici, de ce nu vii pe la mine? Vino, vine! Pân' şi casa s-o săturat tot uitându-se să vadă dacă nu vii.

— Te-aştept, zice, să vii... şoşotiră babele prin colţurile magazinului.

Liza se apropie de tejghea fără să mai stea la rând (de-ar încremeni aşa cu toatele în vecii vecilor când s-o arăta ea la magazin!) şi, zâmbind din nou, o rugă pe Fenea-Vânzătoarea (care rămăsese şi ea cu gura căscată) să-i dea o pâine albă şi una neagră. Apoi spuse tare, ca s-o audă cu toţii:

— Fenea, mai dă-mi şi-o sticlă de votcă! Că dacă-mi vine musafiru’, cu ce să-l servesc?

Avea ea acasă încă o sticlă de votcă cumpărată de vreo trei zile, dar nu se zgârci – mai luă încă una. O luă ea să le facă cumetrelor în ciudă, ca să le scoată din sărite, fiindcă oricum aveau s-o bârfească mult şi bine.

2

Egorşa îşi făcu apariţia călcându-i pe urme. Fără nicio întârziere.

Intră în vorbă cu Grigori (acesta stătea în cerdac cu gemenii), glumi cu el luându-l peste picior întocmai ca altădată:

— Oho, ce mai generaţie de schimb creşte aici! Da ce-i laşi, doica lu’ peşte, să geluiască cu dosurile scândurile iestea noduroase? Mai bine le-ai da drumu’ acolo pe pajiştea din dosu’ şurii, la iarbă.

Dar trecu pragul liniştit, intimidat, parcă puţin pierdut. S-o fi speriat oare de leagăn? Pe toţi îi sperie leagănul ăsta vechi, că dacă te uiţi la el, zici că-i ditamai şlepul, nu leagăn. Până şi Anfisa Petrovna, care-i de-ă casei, de fiecare dată când vine, se uită împrejur cu băgare de seamă.

— Intră, intră! îi spuse Liza care turna deja apă în samovar. Doară nu intri într-o casă străină. Mai înainte parcă

nu erai aşa fricos.

Liza (bineînţeles, nu fără o anume sforţare) râse, iar apoi – află cine suntem! – se şterse cu prosopul şi-i întinse mâna:

— Ei, să fii sănătos, Egor Matveevici! Felicitări cu prilej u’ întoarcerii pe meleagurile natale.

Se petrecu între ei o strângere de mână, fură spuse câteva cuvinte, îşi făcură unul altuia din cap, dar, pare-se, abia când se aşezară la masă ea reuşi să-şi vină în fire.

— Pe nevastă-ta n-ai adus-o? Ori îi aşa frumoasă că te temi să n-o deochem?

— A-a, făcu Egorşa din mână a lehamite şi trase cu ochiul la sticlă: nu-i plăcea vorbăria la masă înainte de prima duşcă.

— Toarnă, toarnă, dădu iute Liza din cap. Eşti în casa ta. Apoi prinse iarăşi să-l cerceteze cu privirea.

Da, hotărât lucru, timpul nu-i înfrumuseţează pe oameni. Nici ea nu a întinerit în toţi aceşti ani. Dar aşa cum încremenise mai înainte – când Egorşa, intrând în izbă, îşi scoase pălăria – tot aşa şi acum simţea o strânsoare în suflet, într-atâta i se părea de ciudat, de nefiresc să-l vadă chel.

Multe se estompaseră, multe i se şterseseră din memorie în aceşti douăzeci de ani, multe fuseseră troienite de nisipul uitării, dar părul lui Egorşa, părul lui ca inul... Nimic nu-i plăcuse mai mult în viaţă decât să-şi îngroape degetele în părul lui cârlionţat. Şi acum, la simpla amintire a acestui lucru, vârfurile degetelor începură să-i tremure şi să se înfierbânte.

— O.K., spuse Egorşa după ce băură.

— Ce-ai spus? nu înţelese Liza.

— O. K., repetă Egorşa, dar cu mai puţină convingere.

Ea nu înţelese iarăşi nimic. Dar era oare aşa de important? Unde s-a mai pomenit ca Egorşa să vorbească fără înflorituri şi fără ocolişuri?

După al doilea pahar Egorşa spuse:

— Cred că pekaşinenii n-or să se supere, or să ţie minte înturnarea lu’ Stavrov-Suhanov. Noi la Piotr Jitov,

cum se zice, am făcut-o lată de-am băgat satu-n spărieţi.

Şi deodată, chiar sub ochii ei, începu să se ferchezuiască: îşi scoase pieptenele, îşi scărmănă bine moţul rămas pe frunte, îşi aranjă haina boţită, îşi îndreptă creionul cu apărătoare albă de metal din buzunarul de la piept – întotdeauna îi plăcuse s-o facă pe şeful – şi apoi începu să fie chiar de-a dreptul caraghios: se apucă să-i facă nişte semne cu ochiul stâng.

La început ea nu pricepu, chiar întoarse capul îndărăt, dar pe urmă ghici: păi el vrea s-o încânte, s-o ademenească!

Dar cu ce s-o încânte? Cu ce s-o ademenească? Ce-a mai rămas din bărbatul de odinioară?

Şi fie că o trădase privirea, fie că se răzgândise singur, Egorşa îşi pierdu curajul.

Ea mai umplu încă un pahar, dar Egorşa nu-l atinse. Se uită pe fereastra deschisă (Grigori se mutase totuşi cu copiii după şură pe iarbă), învălui casa bunicului său cu o privire parcă gânditoare, parcă străină, apoi dădu să se ridice.

— Unde te grăbeşti? Ce treburi poţi avea în conced?

— Am eu câteva... Ca şi mai înainte, Egorşa tot nu se uita la ea.

— Ei, cum ţi-i voia. N-am să te ţin cu fort a. Liza se ridică şi ea.

Şi abia când Egorşa ajunse în prag, ea îşi aduse aminte:

— Da casa nu vrai s-o vezi? Niurka Iakovleva, domniţa ta – nu putu ea totuşi să se abţină şi îl pişcă cu o vorbă –, o cerut la sovietul sătesc să-i deie izba. O făcut reclamaţie în numele lu’ Borka.

— Casa-i a ta, ce mai tura-vura.

— Cât rămâi în Pekaşino? Dacă ai să vrai, poţi oricând să stai în odăile din faţă. Chit că tătuţă mi-o scris mie casa, tu eşti stăpân. Eşti nepotu’ lui drept.

Egorşa făcu a lehamite din mână şi ieşi din casă.

3

Soarele roşu era ţintuit pe cerul întunecat de atâta fum, bătrâna zadă se zbârlea de pe dâmb înţesată de un stol negru de ciori. Iar pe potecă, de-a lungul hatului, păşea dragostea ei...

Şi atât de jalnică, atât de frământată de griji i se păru ei dragostea asta, încât o podidi plânsul.

N-ai cum să cântăreşti, n-ai cum să măsori tot râul şi amărăciunea pe care i le-a pricinuit ei Egorşa. Şi obida de azi e una din acelea care nu se uită în veacul-vecilor. A şezut, a băut votcă, poate că s-a uitat şi la fotografia lui Vasea atârnată într-o ramă de sticlă de perete, dar măcar să-l fi pomenit o dată, măcar să fi suflat o vorbă despre feciorul lui!

Şi totuşi, Domnul ştie, ea nu i-a vrut deloc răul. Mai bine i s-ar fi arătat dinainte în puterea lui de altădată, aureolat de fosta lui faimă, decât aşa ca un ratat, amărât şi ocolit de noroc.

Capitolul IV

1

Un saivan pentru oi? O chilie în care altădată îşi dădeau duhul staroverii cei mai habotnici? O temniţă de dinaintea potopului?

Oricum, după voia fiecăruia poate fi numită cocioaba din dosul casei Marfei Repişna, în care aceasta şi-a izgonit vărul pentru păcatele beţiei. În colţul opus uşii clipoceşte zi şi noapte luminiţa roşie a candelei: în întunericul odăiţei poţi desluşi un morman negru de cărţi vechi cu copci de aramă, „comoară” luminată de ferestruica chioară din peretele lateral. În afară de candelă şi de cărţi mai zăreşti felurite lucruşoare din coajă de mesteacăn, care scânteiază sub tavan atârnate de nişte prăjini: cu nimicurile acestea (butoiaşe, coşuleţe, solniţe, care acum au mare căutare la oraş) Evsei Moşkin mai câştigă câte un ban, ca să aibă cu ce trăi. Restul încăperii se află în stăpânirea întunericului. Şi de aceea, vrând-nevrând, în această chichineaţă tot ajungi s-o faci pe credinciosul, tot ajungi să baţi mătănii, dacă nu vrei să-ţi spargi ţeasta.

La urma urmei, de ce s-ar plânge? Tot are un acoperiş deasupra capului. Şi are cu cine să-şi mai uşureze sufletul. Oricum ar întoarce-o, n-are cine să-l judece. Păi poţi spune că ăştia din Pekaşino ţi-s prieteni? Cât timp îi adăpi, cât timp le deşerţi sticla pe gâtlej, toate uşile ţi-s deschise: dar cum ţi s-au golit buzunarele – gata, hai să mergem fiecare pe la casa cui ne are.

Bătrânul Evsei îl scotea pe Egorşa din sărite numai cu un singur lucru: tot timpul i-l dădea de exemplu pe Mihail – Mihail are copii, Mihail are casă, Mihail trăieşte pe picior

mare...

— Mă doare-n cot de Mihail a' tău! se enerva una-două Egorşa Ai găsit ezemplu'... Ce să zic, mare scofală: o clădit o casă şi-o plodit trei fete. Păi eu am umblat toată ţara-n lung şi-n lat. Am cutreierat toată Siberia. Da! La Bratsk am fost, în Extremu' Orient am fost, în Kolîma am fost... O scos nenea diamante din pământu' Iakuţiei? O scos! Se-nţelege că am văzut cu ochii mei ce-i aceea desţelenirea, mi-am stropit mâinile şi cu ţiţei. Ei, ţi-ajunge? O făcut aşa ceva ezemplu' tău? Ce planuri, ce orientări poate el să ne-arate? Cum o şezut toată viaţa pe cuptior?

— Şi Ilia Muromeţ[22] o şezut treizeci şi trei de ani pe cuptior, ba încă o şezut aşa în nemişcare, şi vezi că oamenii or iscat bâline despre el, nu despre cine ştie ce umblăreţi şi săltăreţi.

— Nu te frământa degeaba! Că la bâline mă pricep şi eu, oho! Păi eu bâlinele iestea... Eu toată Siberia am împânzit-o cu soldaţi. Pricepi? Am lăsat cu burta la gură atâtea muieri, că plozii ajung pentr-o companie de soldaţi. Poate şi pentru-un batalion. Cum s-ar zice, mi-am îndeplinit datoria de onoare faţă de patrie. Cu vârf şi îndesat!

Evsei se trăgea în lături, dădea din mâini: nu trebuie, nu trebuie! Şi gestul acesta îl întărâtă şi mai tare pe Egorşa:

— Oho, cu câte muieri şi fete mari n-am avut eu de-a face! Am umblat prin toate naţiile, prin toate popoarele. Că-mi făcusem uite-aşa un plan: să văd cum îs toate. Kazahe, nemţoaice, iakute... Mi-ar trebui o contabilitate ca să le număr. Încă de pe când eram ţânc mi-o ghicit o ţigancă: „Of, zice, ochii iştea albaştri şi neastâmpăraţi câte muieri or să nenorocească!...”

— Nu, Egor, nu, se întrista Evsei, tu pe tine te-ai nenorocit, nu pe muieri şi pe fete.

— Cum, cum? Singur m-am nenorocit? Du-te, omule, şi-ţi vezi de treabă! Muierea i-i dată bărbatului ca să se bucure de ea. Priceput-ai? Crezi că degeaba Dumnezeu o făcut-o pe Eva din coasta lu' Adam? Nu-ţi fă probleme, mai

---

[22] Unul din cei mai populari eroi ai bâlinelor ruseşti.

ştim şi noi câte ceva din religia asta a ta. Am asistat la cursuri de combatere a religiei, am făcut şi practică în problema asta. Am dat eu în Sahalin peste-o asemenea sfântă. Mare scârnăvie! Fără rugăciune şi-nchinăciune nici nu se apuca de treaba ceea...

— Îi păcat, îi păcat, Egor!

— Ce păcat? Îi păcat să te bagi în pat după-nchinăciune? Păi, pintre altele, şi eu i-am zis aşa ceva...

Şi Egorşa îşi dădea pe loc drumul la gură, îl făcea pe bătrân să plângă povestindu-i felurite istorisiri neruşinate.

Pacea de fiecare dată o restabileau cu ajutorul câte unei bombe. Vinul, printre altele bunişor, îi căzuse lui Egorşa la inimă: nici nu te dărâmă din picioare, îţi şi ridică temperatura tocmai cât trebuie. Apoi, dintr-una în alta, iar se pomeneau ajungând cu vorba la Mihail, din nou se arăta la orizont casa acestuia.

— Da ştii tu unde-şi are Mihail casa cea adevărată? întrebă odată bătrânul cu un aer misterios. Nu, nu-i aceea de pe dâmb.

— Cum? Care casă adevărată? Egorşa prinse chiar să clipească de mirare.

— Păi tocmai aici îi tâlcu'. Vezi tu, el mai are o casă. Casa cea adevărată omu' şi-o clădeşte în suflet. Şi casa ceea nici n-o arde pojaru', nici apa nu poate s-o ieie la vale. Îi mai tare decât toate cărămizile şi decât toate diamantele de pe lume.

— Eram sigur c-ai să-ncerci să-mi bagi în ochi pâcla ta popească.

— Nu, Egorşa, aiasta nu-i pâclă. Fără suflet, omu-i precum vita, ba chiar mai rău...

— Precum, precum... Da tu te pomeneşti că ţi-ai făcut cine ştie ce palate, de vreme ce spui că Mişa şi-o clădit o casă-n suflet! Aşa-i?

— Nu, Egor, n-am clădit nimica... Eu mi-am băut sufletu', m-am băgat în băutură până la gât. Nu, nu, eu îs un om de nimica. Nu-s dintre aceia pe care se sprijină pământu'.

— Da pe Mişka se sprijină?

— Se sprijină, se sprijină, spuse cu convingere Evsei. Şi pe Mihail se sprijină, şi pe Lizaveta se sprijină.

— Adică se sprijină pe fosta mea nevestică? Egorşa râse, apoi slobozi o înjurătură porcoasă.

— Oh, Egor, Egor! Până unda-ai ajuns...

— Cum adică am ajuns? Lizaveta-i sfântă... Pe Lizaveta se sprijină pământu'... Da ea pe cine se sprijină? Pe gemeni i-o adus vântu', ai? Eu, măcar că fac păcate de-o viaţă, i-o zic şi-n faţă: îi o căţea! Mie-mi place să umblu pe sub fuste. Da ea, chit c-o plodit doi căţelandri c-un bărbat străin, tot îi bună de ezemplu, tot îi cod moral pentru toţi...

Plângând ca un copil, Evsei începu iarăşi să-şi agite speriat mâinile: ajunge, ajunge! Pentru Dumnezeu, opreşte-te odată!

— Gata! Cine-o vrut o tot râs şi s-o tot veselit pe seama mea. Ah, oh... o îmbătrânit... are chelie... Că, vezi bine, noi suntem curăţei, nu te da aproape de noi. Îţi arăt eu ţie ce va să-nsemne curăţei! Ai să vezi tu că pe Suhanov nu-l calci în picioare cu una, cu două!

— Ce, ce-ai mai născocit, Egor?

— Uite ce! Egorşa sări în picioare. Ha-ha, cică se sprijină pământu' pe ea! Dumnealor, cică, şi-or clădit nişte case care nu ard şi nici nu le dărâmă potopu'. O să vedem noi dacă ard ori ba. O să-i vedem noi pe aceia pe care se sprijină pământu' cum or să mi se târască la picioare! Uite-aici, chiar aici or să se târască!

— Egor, Egor! îl imploră Evsei. Pentru numele lui Dumnezeu, nu te nenoroci singur. Ce-ai născocit? Cui vrai să-i faci rău? Dacă vrai s-o obijduieşti pe Lizaveta, mai bine nu mai veni la mine. Nici ia masă n-am să mă mai aşez cu tine.

— Ai să te-aşezi! Amândoi suntem prieteni cu paharu' şi prietenu' ista, ştii şi singur, nu prea stă s-aleagă! Şi spunând aceste cuvinte, Egorşa ieşi în fugă din chichineaţă.

Liza nu-i dăduse crezare, n-o crezuse câtuşi de puţin pe Manecika-Pitica, fiindcă cine n-o ştie pe Manecika. De-o viaţă umblă ca o coţofană din casă în casă şi duce bârfa.

— Nu mai spune minciuni! o luase ea tare pe Mania şi chiar bătuse la ea din picior. Zici că Egorşa vinde casa... Adică de ce-ar vinde-o? Ce, şi-o ieşit din minţi?

Dar curând după aceea la grajdul viţeilor dăduse fuga, gâfâind de mama focului, Anfisa Petrovna şi de voie-de nevoie trebui să creadă:

— Dă fuga iute la Paha-Paznicu'! Iuda cela îţi bea casa.

Şi iată că în urma Lizei începu să salte, să se învârtejească praful, sub mâna ei prinseră a se trânti porţile şi uşile. Că doar Paha stă într-un capăt de sat, iar Piotr Jitov în celălalt... A dat fuga la magazin, la chioşc, a trecut şi pe la Filea-Cocoşelul, care-i şi el fruntaş printre beţivii satului. A cotrobăit prin tot satul, a mers ca un câine pe urmele fiarei.

Peste Egorşa a dat acasă la Evsei Moşkin: şedeau cu o „bombă” dinainte.

— Ei, ce ţi-am spus eu? Ce? începu Egorşa să strige şi să bleotocărească, de parcă abia aşteptase ca s-o vadă. Ţi-am spus eu c-o să se târască singură? Iote-ţi şi casa care nu arde şi pe care n-o dărâmă potopu'! Toate lichelele-s sfinte până ce nu le frige focu-ntr-un loc!... De ce crezi c-o venit lipa-lipa încoace? Din cauza casei celei adevărate? Da de unde! Din cauza casei în care trăieşte. Fiin'că i-am redus oleacă din spaţiu' locativ...

Liza tăcea. Ştia de mult că atunci când Egorşa e apucat de toţi dracii nu are niciun rost să te vaieţi în faţa lui: lasă-l mai întâi să se sature de ţipat, să-şi verse toată răutatea din el. Şi apoi fă ce vrei cu el, îi pui uşor frâul – stă mai blând ca un porumbel.

— Egor ...Lizaveta Ivanovna.

— Ssst! răcni Egorşa la bătrânul beat şi prinse iarăşi să se întărite ca o fiară, de ţi se părea că acuşi-acuşi în loc de

haine o să-l vezi înveşmântat în cine ştie ce blană lupească.

Şi Liza, ca unui pisoi orb, îi sfredelea ochii tulburi, încețoşaţi de băutură, pungile pleoştite ale obrajilor, buzele supte, arse de beţie, încercând să găsească o portiţă spre inima lui – că doar are inimă, doar nu i-o fi putrezit de tot! – şi ca întotdeauna, ca altădată, ca în anii aceia de demult, când aidoma unui firicel de iarbă ea i se aşternea sub picioare, când la o singură privire a lui ea se topea în ochii lui albaştri şi obraznici, Egorşa îi ghici gândurile:

— Ei, ce ţi-ai holbat verzăturile celea de ochi? Nu te aşteptai la una ca asta? Credeai că ai de-a face cu proştii? „Păi eu iote cum te-am întâmpinat... te-am chemat la mine în gazdă...” Îţi arăt eu gazdă-n casa mea! Îţi arăt eu ce-nseamnă să-l ţii prin cocioabe pe stăpânu’ după lege! Îţi arăt... Am... Sunt legi...

Trebuia să-l scuipe în mutra lui neruşinată, să-l urască pe toată viaţa, până la sfârşitul zilelor, dar ea îşi simţi deodată inima cuprinsă de milă, de o milă iscată fără voie şi atunci pricepu de ce-i Egorşa aşa de dezlănţuit împotriva ei. Nu, nu din cauză că se simte puternic. Din cauza slăbiciunii lui, din cauza vieţii împrăştiate şi aspre pe care a dus-o, din cauză că aici în Pekaşino nimeni nu mai are nevoie de el.

Dar diavolul, blestematul de diavol îi dădu ghes să zică:

— Pe mine chinuie-mă cum vrai, calcă-mă-n picioare, da’ de ce vrai să-l omori a doua oară pe bunicu-tu răposatu’?

Şi cu aceste cuvinte strică totul.

Însuşi Satana, însuşi diavolul puse stăpânire pe Egorşa: se apucă să urle în gura mare, să bată la ea din picior. Iar ea nu mai fu în stare să scoată nicio vorbă.

Stătea încremenită de parcă ar fi fost răstignită, de parcă ar fi fost bătută în cuie de tocul uşii. Asupra ei se învolburase, se năpustise tot trecutul: îi revenise în minte scena de acum douăzeci de ani. Tot aşa fusese şi atunci, în seara aceea de pomină: tot aşa uriaşe cu turbare Egorşa înainte de a pleca din Pekaşino, înainte de a dispărea pentru totdeauna din viaţa ei.

3

Mihail nu era acasă, altfel Liza şi-ar fi luat inima în dinţi, ar fi trecut linia interzisă, fiindcă de data aceasta nu mai era vorba de un moft al ei: era în joc casa Stavrovilor: pe Piotr ea singură îl trimisese la pojar ca să-l scape pe Mihail din încurcătură (căci, după cum zicea Filea, mai că aveau de gând să-l dea în judecată, cică ar fi refuzat să meargă la stins incendiul): lui Grigori nu-i putea spune despre ce-i vorba, ar fi însemnat să omoare cu mâna ei un om prea slab pentru povara unei asemenea griji...

Ce să facă? Cu cine să se sfătuiască?

Dădu fuga tot la Anfisa Petrovna – cine putea chibzui mai bine ca ea?

— Trebe să te duci la sovietul sătesc, spuse Anfisa Petrovna fără să stea o clipă pe gânduri.

— Păi şi eu tot aşa m-am gândit... oftă Liza.

— Atuncea ce mai aştepţi? Ce stai cu mâinile-n sân? A-a, vra să zică la asta ţi-i gându'! Te gândeşti că mi-i nepot. Te gândeşti că n-am să-l iau la scărmănat pe nepotu-miu? Nu-ţi bate capu'. Bunicu-su l-o lăsat fără casă. Ştia ce poamă are să iasă din el... Tare proastă mai eşti! începu Anfisa Petrovna să strige. Mai poate fi vorba acu' de văicăreli şi de oftat? Crezi că Stepan Andreianovici o muncit jumătate din viaţă la casa asta ca să vină Egorşa s-o deie pe apa sâmbetei şi s-o beie? La asta nu te-ai gândit?

Preşedintele sovietului sătesc (unul nou, un om de treabă dintre cei veniţi de prin alte părţi) a ascultat totul de-a fir a păr, nu ca Susa-Balalaica, a întrebat-o câte ceva ca să se lămurească, dar la urmă i-a spus lucrul de care ea se temea cel mai mult: trebuie să-l dea în judecată. Asemenea probleme se rezolvă la tribunal.

Nu, nu, nu, începu Liza să dea din cap. Să-l tragă la

judecată pe Egorşa? Pe nepotul lui Stepan Andreianovici? Pe omul căruia i-a dăruit toată frumuseţea ei de fecioară, toată tinereţea? Pentru nimic în lume!

Mai dădu o dată fuga la Paha-Paznicul.

Paha Balandin băgase în sperieţi toate satele din împrejurimi. De când cu legea că o jumătate din amendă se plăteşte direct paznicului. Şi, Doamne sfinte, ce mai amenzi: pentru un somn – optzeci de ruble, pentru un lipan – cinci ruble, pentru o lostriţă – zece. Iar el face ravagii, împarte amenzi în dreapta şi în stânga: trage o raită pe Pinega şi bagă în buzunar două sute de ruble.

Anul trecut mujicii l-au ameninţat cu puşca: stai, dacă nu te-ai săturat de viaţă! Dar el n-a dat înapoi. Şi-a năpustat „Vihr"-ul cu botul ferecat în oţel asupra bărcii mujicilor şi le-a sfărâmat-o. Bieţii oameni de-abia au scăpat cu viaţă.

Şi iată că spre casa unui asemenea om, sau mai bine zis, neom, Liza bătea acum drumul pentru a doua oară: prima dată îl găsise beat mort, de nici nu putea să-şi mai mişte limba-n gură.

— Unde ţi-i gospodaru'? I-or venit minţile la cap? o întrebă pe nevasta lui Paha care întindea rufele la uscat pe lângă cerdac.

— Îi în grajd.

În întunericul grajdului, numai după luciul cheliei Liza putu ghici unde-i Paha. Acesta se îngropase, se încâlcise în plasele de prins peşte. Ca un păianjen.

— Ei, Pavel Matveevici, tare bogat mai eşti. Măcar o plasă vinde-mi şi mie.

— Marş de pe obiectu' statului. Intrarea persoanelor străine îi interzisă!

— Nu mai ţipa aiurea, nu ţi-s nevasta ca să răcneşti la mine. De unde-aveam să ştiu că la tine şi grajdurile-s a' statului?

Aşa trebuie să vorbeşti cu câinii răi. Fără frică.

Totuşi Paha o împinse afară din grajd, trânti uşa şi se puse în dreptul ei. Nu poţi pricepe de ce se tem toţi de el: e scund, burduhos, cu picioarele strâmbe băgate-n nişte

pantaloni ponosiţi de trening. Abia când li s-au întâlnit privirile şi i-a văzut ochii – două ţevi de puşcă aţintite asupra ei – Liza pricepu.

— Ai ceva de-ntrebat? zbieră iarăşi Paha. Cuvântase scurt, milităreşte – se dezvăţase să vorbească omeneşte.

— Am o întrebare: de ce te bagi ca un hoţ într-o casă străină?

— Altceva!

— Păi uite ce vrau altceva să-ţi mai spun, Pavel Matveevici: am hârtie la mână. Chiar tăicuţa, înainte de moarte, mi-o lăsat mie casa.

— Asta-i tot? Paha scuipă. Acu' ascultă ce-am să-ţi spun eu. Punctu' întâi: că m-ai făcut hoţ, te dau în judecată, întrucât îi insultă. Ai priceput? Punctu' doi: tacă-ţi fleoanca, întrucât hârtia ta-i falsă.

— Îi falsă? Testamentu-i fals? Da ce, te-ai ţicnit?

— Eu îţi zic că-i falsă, mormăi printre dinţi Paha. Iar dovezile ai să le găseşti acasă la tine în leagăn. Mai ai v-o întrebare de pus în faţa instanţei?

Nu mai avea, nu mai avea nicio întrebare. Paha îi închisese gura, îi spusese lucrul de care se temea cel mai mult, la care se gândise de multe ori şi ea în sinea ei.

Copiii, copiii ei sunt străini! Copiii nu-s din sângele lui Stavrov, iată ce-i spusese Paha. Şi dacă-s copiii străini, ce preţ mai are testamentul tău? Păi de ce ţi-a lăsat bătrânul casa? Ca să plodeşti copii cu altul?

Pare-se că pojarul fusese îndepărtat de Pekaşino, pentru prima dată în zilele din urmă dincolo de Pinega se vedea malul nisipos, ţâncii ieşiseră puhoi în uliţă, spărgând cu ţipetele lor liniştea serii… Dar ea cum să iasă din fumul care o înconjoară? Ei ce-i rămâne de făcut?

Acasă o mai aştepta o lovitură: Nina Iakovleva şi Borka al ei dăduseră buzna în casă. Ocupaseră cu forţa, cu de la sine voie odăile de jos ale părţii din faţă a casei.

Capitolul V

1

Zi şi noapte Lîsko stătuse tolănit în mijlocul bătăturii, nu puteai să-l urneşti nici cu carul, însă aici la Mariuşa parcă-i alt câine, parcă l-a stropit cineva cu apă vie: toată ziua, fuge, toată ziua adulmecă prin tufişuri, prin băltoace.

Dar parcă numai Lîsko s-a înviorat la cosit? Dar stăpânu-său?

O zi, numai o zi stătuse Mihail în sat, dar îşi secătuise sufletul şi nervii pentru un an întreg. La început văicărelile nevestei: asta nu-i făcută, cealaltă nu-i făcută, mai că-ţi vine să-i năimeşti şi-o femeie în casă auzind-o, apoi această nouă încăierare cu Taborski şi cu gaşca lui, apoi Egorşa...

Feciorul ăsta de căţea, măcar că tot satul n-a putut dormi o noapte întreagă din cauza lui, se gândise să se înfăţişeze în persoană. Se înţelege, afumat pe cinste: şi altădată căuta întotdeauna să-şi facă curaj cu sticla. S-a apropiat (el, Mihail, tocmai se pregătea să plece la Mariuşa) cu mâna ridicată ca pentru a da noroc, făcându-i cu ochiul, ca şi cum mai ieri s-ar fi despărţit:

— Mai sunt ţinuţi minte aici prietenii din tinereţe? N-or fost daţi uitării?

— Tinereţea o ţinem minte, i-a răspuns Mihail pe loc, fără să şovăie o clipă. Şi pe prieteni îi ţinem minte, dar nu şi pe ticăloşi!

Păi cum adică ar fi trebuit să-i vorbească? La ce s-o fi aşteptat? Poate că s-o fi gândit că o să-l ia în braţe şi o să-l pună la masă?

Chiar în prima zi, odată cu sudoarea, Mihail îşi goni din el toţi nervii, toţi dracii: apoi, îmbătându-se de furia muncii,

uită de toate, chiar şi de mâna bolnavă. Pur şi simplu se îndrăci: vâjâia cu coasa ceasuri întregi fără să se oprească. Şi-n sinea lui îşi înfiripa o asemenea părere despre propria sa persoană, atât de sus se înălţa în faţa propriilor săi ochi, încât simţea şi singur că i se taie răsuflarea.

Şi se uita, se tot uita împrejur întrebându-se cu cine să-şi măsoare puterile, pe cine să cheme la întrecere. Pe toată lunca, în afară de tufari şi de bătrânul cal Miroliub, nu mai era nimeni şi totuşi uite ce gânduri i-au putut trece prin minte! Se uită la soare şi-l chemă la luptă: hai, adică, să vedem care pe care!

Ei, şi dă-i, şi dă-i înainte cu cositul! Soarele încinge, frige douăzeci şi unu de ceasuri fără încetare, iar el trage câte-un pui de somn de două-trei ore şi în restul timpului nu mai lasă din mână coasa, grebla, furca...

2

Mâna începuse să-l doară din timpul nopţii. Când se trezi, îşi simţi braţul stâng arzând.

Mihail ieşi afară din colibă. Soarele răsărea. Într-un tufiş Lîsko ronţăia nişte oase: pesemne că prinsese vreun iepure ori vreun pui de raţă sălbatică.

Mihail îşi dezlegă bandajul zdrenţuit, înnegrit de sudoare şi se schimonosi de durere: palma i se înroşise, i se umflase ca un butuc. Se gândi cu ce s-o ungă, dar nu-i veni nimic în minte. De când se ştia, nu avusese habar de niciun fel de doctorii, toate tăieturile, toate înţepăturile se vindecau de la sine, ca la câini.

Îşi făcu totuşi un prişniţ cu ceaiul rece rămas de seara în ceainic, fumă o ţigară, apoi se duse la cosit: deşi căzuse puţină rouă, în zori oricum e mai uşor de cosit. Măcar nu-i aşa de cald.

În timpul lucrului durerea i se mai stinse: de fapt, nici

nu avea timp să se gândească la ea: însă când veni la colibă sa îmbuce ceva, simţi iarăşi că mâna parcă i-a luat foc.

La prânz nu mâncă aproape nimic, bău în schimb mult ceai, un ceainic şi jumătate. Dar cel mai mult îl necăjea faptul că nu poate să fumeze. Iar acesta era un semn sigur că are temperatură.

A mai lucrat o jumătate de zi, a mai lucrat şi a doua zi până la amiază, fiindcă doborâse iarba de pe vreo trei hectare: cum să nu adune fânul înainte de a se duce acasă? Dacă încep ploile?

Dar nu reuşi să adune în clăi tot fânul. Pe la amiază începu să vadă în faţa ochilor doi sori, apoi alte drăcovenii: nişte roţi negre prinseră să i se învârtească prin faţa ochilor...

Adunându-şi ultimele puteri, îl slobozi pe Miroliub din pripon – altfel se prăpădeşte calul – şi se apucă să-şi croiască drum printre tufari spre şosea.

Cum s-a strecurat prin tufişuri, printre muşuroaie, cum a stat multă vreme întins la marginea drumului aşteptând o maşină – îşi amintea: îşi amintea şi cum a intrat pe poarta spitalului raional: dar ce a fost pe urmă nu-şi mai amintea, a trebuit să-i întrebe pe alţii.

După operaţie, Evgheni Aleksandrovici Hohanov, medicul şef al spitalului raional, îi spuse:

— Ei, Preaslin, mulţumeşte-i Domnului că te-a clădit aşa cum te-a clădit. Altul în locul tău ar fi dat ortul popii. Sau în cel mai bun caz rămânea fără mână.

3

Mihail nu a stat la spital nicio săptămână încheiată, dar cu ce ar putea fi oare comparată bucuria care îl cuprinse în clipa în care poarta grea a spitalului se închise în urma lui?

I se părea că vede şi simte totul pentru prima oară:

pământul, aerul, albastrul cerului de deasupra capului. De cum puse piciorul pe trotuarul centrului raional, îi veni să ţopăie. Dar stai: mâna! Îl fulgeră deodată o asemenea durere, încât îşi muşcă buzele.

De vreo zece ani, poate şi mai bine, Mihail nu mai apucase să ajungă în marginea de jos a centrului raional, iar acum se uita cu uimirea şi curiozitatea unui şcolar la străzile noi, la blocurile şi la magazinele noi.

Se lărgise, crescuse capitala raionului, se întinsese chiar şi pe câmp, nimicise cu trotuarele ei păduricea de pini care altădată umbrea dosul bătăturilor şi tot nu-i fusese de-ajuns: păşise şi dincolo de pârâu. Şi doar el, Mihail, şi-o aminteşte cum era altădată: veche, cu hambare, cu magazii, cu garduri din nuiele înfipte în pământ ori împletite.

După război, centrul raional începuse să prindă puteri. Se adunaseră o mulţime de oameni – în primul rând trebuie fixate cadrele de conducere ale raionului! – dar de trăit oamenii aceştia unde aveau să trăiască? Şi ei au început seară de seară şi dimineaţă de dimineaţă să-şi facă de lucru cu toporul, mai ales că peniţa de la birou nu-i prea istovea peste zi. Şi în anii aceia mai că-ţi venea să te cruceşti văzând că în centrul raional răsar casele ca ciupercile după ploaie, că pe an ce trece satele devin tot mai pustii...

Cea mai arătoasă clădire din centrul raional este, bineînţeles, sediul comitetului raional. O căsoaie mare, cu etaj, din zidărie de cărămidă sau, cum se obişnuieşte acum să se spună, durată în piatră (să nu se dărâme în veacul-vecilor!), interiorul căreia e mai dichisit decât al unei biserici: duşumea din plăci colorate, pereţi pictaţi, oglinzi mari, ca să te vezi în ele din cap până în picioare...

La parter, cabinetul lui Konstantin Tiureapin era închis, şi Mihail, ridicând nedumerit din umeri, urcă la etaj.

— Salut, salut, tovarăşe Preaslin!

Severean Matveevici, instructor la comitetul raional, cobora scara. Era, ca întotdeauna, curăţel, respectuos, cu glas dulceag, semănând foarte bine cu o vrabie săltăreaţă

datorită sprintenelii sale şi feţei ascuţite cu ochişorii negri, neastâmpăraţi.

Mihail strânse mâna pe care acesta i-o întinse.

— Am auzit, am auzit de treburile tale. Severean Matveevici făcu compătimitor semn cu capul spre mâna lui bolnavă. Cu ce problemă ai venit?

— Păi nu ştiu. Mi-or spus la spital să trec pe la Tiureapin.

— Pe la Konstantin Vasilievici? E la şedinţa activului de partid, băiete. Azi avem şedinţa activului de partid. Prima problemă discutată a fost pregătirea şi stocarea furajelor: acum s-a trecut la problema luptei împotriva alcoolului. Te-aş sfătui şi pe tine să intri şi să asculţi, dacă tot ai de aşteptat.

Capitolul VI

1

Aşa mai zic şi eu! scoase Mihail, în gând, un oftat când intră în sală, urmându-l pe Severean Matveevici.

Era o sală cu ferestrele cât pereţii, de la duşumea până în tavan, mai că ai putea trece călare prin ele: perdelele albe de mătase fluturau umflate de vânt ca nişte pânze de corabie: lustrele îşi sticleau globurile de cristal: covorul îngust părea o potecă roşie ducând de la uşă până la scenă: scaunele erau tapisate... La Moscova cuscrul îl luase odată cu el la o şedinţă, dar parcă poţi să asemuieşti sala de acolo cu aceasta de aici?

Cât despre vânzoleala hârtiilor...

După destituirea lui Podrezov, s-a înfiripat la raion această mocoşeală care dăinuie şi-n ziua de azi.

La tribună urcă un şef pe linie zootehnică, urcă o tânără mulgătoare sovhoznică, urcă inginerul şef al unei întreprinderi forestiere şi fiecare dintre ei, înainte de a deschide gura, scotea fiţuica la iveală.

Mihail se mai învioră cât de cât când i se dădu cuvântul lui Hviuzov, şefului coloanei auto a trustului de construcţii. De multă vreme husarii lui Hviuzov sunt primii în clasamentul beţivilor şi nici Hviuzov însuşi nu duce la ureche. Goleşte două sticle şi abia dă de gustul băuturii, numai vocea i se mai poticneşte când se apucă de istorisit bancurile la care-i mare meşter.

Nu, nici Hviuzov nu i-a adus nicio bucurie. Cine ştie ce i-au făcut, dar l-au schimbat cu totul pe omul ăsta. A făcut şi el morală după cuviinţă şi gata – jos din clopotniţă. A uitat chiar şi să-şi arunce privirea la oamenii din sală.

Vecinul lui Mihail, un şofer cunoscut de la Saivola, dormea cu capul năduşit de transpiraţie proptit în piept. Şi alţii de primprejur îşi clătinau capetele îngreunate de oboseală. Şi nici nu-i de-a mirării. Vânzoleala asta de hârtii îl trage pe oricine la somn, cu atât mai mult pe un biet truditor, care, ca să poată ajunge la această întrunire de la locul său de muncă, de la cosit sau din pădure, n-a dormit pesemne toată noaptea. Şi pe urmă cine a zis că şedinţomanii au viaţă uşoară?

Până la urmă şi pe Mihail îl doborî somnul.

Se trezi la un ghiont al vecinului:

— Scoală, şefu' tău se caţără la tribună.

Într-adevăr, Anton Taborski îşi făcu apariţia pe scenă.

La început, ca toţi ceilalţi, îşi puse ochelarii, îşi despături fiţuica şi începu să cânte:

— Tovarăşi, decretul pus în discuţie este un document de o uriaşă importanţă istorică, o nouă dovadă a grijii... o nouă contribuţie...

Cum s-ar zice, nu-i poţi căuta nod în papură, n-a ieşit defel din albia de dinainte stabilită, a spus toate cuvintele trebuincioase: dar apoi dădu fiţuica deoparte şi – poc:

— Pentru rusul Ivan, acest decret, s-o spunem de-a, dreptul, îi cel mai greu decret din toate decretele care-or fost şi care încă or să mai fie, îl loveşte unde-l doare cel mai tare...

În sală izbucniră râsete, hohote, tropăituri. Chiar şi cei din prezidiu zâmbiră: dinţii albi ai primului-secretar luciră ca o potcoavă pe faţa lui oacheşă.

— Dar ce-i de râs, dragi tovarăşi? Taborski o făcea pe prostul, fiind mare meşter în ale prefăcătoriei. Trebe să plângem. Că dacă am fi băut şi noi ca oamenii, parcă ne-ar fi spus cineva ceva? Da noi bem cât avem sub nas, până ajungem să-mbrăţişăm pământul...

Din nou răsunară râsete şi hohote.

— Tovarăşe Taborski, treci la fondul problemei, îl atenţionă binevoitor primul-secretar.

Taborski nu stătu o clipă pe gânduri: ca întotdeauna avea cuvântul potrivit la îndemână:

— Păi, tot fondul problemei, Grigori Martînovici, îi expus în referatul comitetului raional. Şi treaba noastră-i ştiută – ducerea la îndeplinire. Cum s-ar zice, pune-ţi singur mai întâi frână-n gâtlej şi-apoi apucă-te să mobilizezi masele.

De data aceasta în sală nu se mai auziră râsete, ci o rumoare aprobativă: tuturor le plăcuse faptul că Taborski nu se pune deasupra celorlalţi, că nu-şi dă aere de abstinent.

— Ei, şi în ce priveşte propunerile concrete – Taborski căută din priviri pe cineva din sală – sunt întru totul şi pe de-a-ntregul de acord cu Maria Feodorovna, profesoara noastră emerită a R.S.S.F.R. Maria Feodorovna a spus excelent, la obiect: numai cu forţa n-ai cum s-o învingi pe sticlă. Sticla-i în stare să pună ea singură cu botul pe labe pe oricine. Trebe, pricepeţi cu toţii, s-o atacăm pe mârşava cu ochii verzi cu ajutorul culturii. Pe toată linia. Păi ce se-ntâmplă la noi? Dacă am lua Pekaşinul, de pildă. Ni s-a construit un club nou – mulţam, dar de activitatea artistică de amatori am uitat cu totul. Şi uite că mujicii noştri, pricepeţi cum vine asta, se-nghesuie la Piotr Jitov la restaurantul „Zâmbetul” ca să-şi facă propria lor activitate de amatori...

Taborski coborî de la tribună însoţit de aplauze. Şi pe drept cuvânt, dacă Mihail ar fi avut mâna sănătoasă, ar fi bătut şi el din palme. E un ticălos, un pui de căţea, e cel mai pungaş dintre toţi pungaşii, dar de cum a urcat la tribună, a trecut prin sală o boare răcoroasă şi înviorătoare.

2

Viaţa i l-a scos în cale pe Kostea Tiureapin prin nouă sute patruzeci şi patru. Au plutărit împreună. Atunci, lângă Vihtema, hăt până la începerea îngheţului, cutreieraseră

amândoi toată Pinega cu căngile în mână, ducând la îndeplinire ordinul patriei: să împingă tot lemnul, până la ultimul buştean, printre bancurile de nisip de la Vihtema. Şi în primii ani de după război, când se întâlneau la centrul raional, îşi aduceau aminte de zilele acelea. La urma urmei, aveau despre ce-şi aminti: amândoi aveau taţii morţi în război, amândoi fuseseră nevoiţi să ia pe umeri poverile familiilor lor numeroase. Apoi însă s-a iscat afacerea cu porumbul, Mihail a fost dat afară din funcţia de brigadier, lucru despre care s-a făcut mare zgomot şi s-a scris cu litere de-o şchioapă în ziarul raional şi în cel regional, iar Tiureapin şi-a pus lacăt la gură De dat din cap, când se întâlneau, mai dădea, dar păstra o muţenie desăvârşită.

Şi iată că acum, pufăind din ţigară în vestibulul înţesat de oameni gălăgioşi (toţi cei din sală năvăliseră încoace), Mihail îşi aminti toate acestea şi se gândi: c-ar fi să nu se ducă? Ce-ar fi să facă o întoarcere de o sută optzeci de grade şi – mai rămâneţi sănătoşi? În caz că l-ar întreba, ar putea oricum să trântească o minciună: am uitat, am fost bolnav, m-am grăbit să prind autobuzul. Şi-apoi de unde şi până unde are Tiureapin treabă cu el?

Dar se duse. Nu-i putea suferi pe fricoşi.

— Intră, intră, tovarăşe Preaslin, îl întâmpină Tiureapin şi-i arătă cu capul un scaun de lângă uşă. Ia loc.

Mihail se aşeză.

Fără să se uite la el, Tiureapin începu să cotrobăiască prin hârtii. După mâinile lui mari, uscate. Îţi puteai da seama îndată că nu şi-a început viaţa învârtind creionul: avea umerii largi cam de vreun metru, dar capul îi rămăsese tot ca mai înainte – mic, cu un moţ roşcat – şi fără voie Mihail se uită lângă uşă la cuierul pe care era agăţată pălăria lui Tiureapin: oare ce măsură o fi purtând?

— Cu tine, tovarăşe Preaslin, voia să stea de vorbă tovarăşul prim, dar vezi că azi Grigori Martînovici are de lucru cu oamenii, cu şefii din sectoarele productive...

Mihail aştepta. Pentru a doua oară Tiureapin îl numise tovarăş şi lucrul acesta nu prevestea nimic bun.

Aşa se şi dovedi până la urmă.

— Sunt pretenţii faţă de tine, tovarăşe Preaslin. Şi-s serioase pretenţiile astea. În ce priveşte disciplina de producţie... Acum Tiureapin îşi ridică în sfârşit ochii. Nu le dai oamenilor pace să lucreze...

— Cui nu-i dau pace? Mihail pricepuse imediat dincotro bate vântul. Lui Taborski?

— Taborski, printre altele, nu-i ultimul om din Pekaşino. Cum poate un preşedinte să lucreze când muncitorii nu vor să meargă la punctele de cosit mai îndepărtate? Dar incendiul? Să ai în vedere: pentru refuzul de a merge la incendiu dispoziţiile sunt clare: tribunalul. Până la urmă Tiureapin se înfierbântase. Şi pusese stăpânire şi pe privire: se uita drept în ochii lui Mihail.

Dar şi Mihail simţea că-i gata-gata să-şi iasă din sărite. Fiindcă toate astea-s minciuni gogonate de la început până la sfârşit. Doar lui Taborski i-a spus ruseşte, pe-nţeles: acum nu merg la Sinelga de Sus. Măcar o dată după treizeci de ani poate şi el să-şi facă treabă în timpul cositului mai pe aproape de casă, cu atât mai mult, cu cât i-au venit şi fraţii? Cât despre incendiu, totul nu-i decât o neghiobie. Când a dat el îndărăt şi n-a vrut să meargă la incendiu? Cum ar fi putut să meargă la stins incendiul, dacă avea mâna rănită?

— Dar la Mariuşa ai putut merge? începu iarăşi să-l strângă cu uşa Tiureapin.

— Nici la Mariuşa n-am putut. Da m-am dus fiin’că-s un bou, un prost sadea. Mă gândeam că şi c-o singură mână o să pot face ceva. Da pentru Taborski, vezi bine, era mai bine să nu mă fi dus nici la Mariuşa. Nu-i nimic, o să vină vremea când o să v-aduceţi aminte de cuvintele mele, când o să-l alungaţi singuri pe potlogaru’ ista. Că nu poţi fi sătul toată vremea dacă te hrăneşti numa’ cu poveşti.

Tiureapin întrebă:

— Pe Iakovlev Ivan Matveevici îl ştii?

— Îl ştiu. Da ce-i cu asta?

— E tractorist bun?

— Bun, învârteşte roţile.

— Dar Paliţîn Viktor?

Mihail ridică din umeri nedumerit.

— Dar Serghei Postnikov?

— Îi flăcău de treabă. Nu se dă deoparte din faţa sticlei, da nici nu-i din aceia care nu se mai trezesc cu săptămânile.

— Păi asta-i, tovarăşe Preaslin. Tiureapin făcu o pauză. Nu preşedintele, mecanizatorii te reclamă. Uite: sub reclamaţia asta (Tiureapin ridică o hârtie) sunt nouă semnături. „Luaţi măsuri... Împiedică şi dezorganizează procesul de producţie...” Asemenea reclamaţii, s-o spunem de-a dreptul, ajung arareori la comitetul raional.

Mihail era buimăcit, era doborât la pământ. Ce-i drept e drept, avusese destule ciocniri cu mecanizatorii, fiindcă ară rău, fiindcă irosesc sămânţa, dar parcă viaţa-i viaţă fără asemenea ciocniri? Şi-apoi cum: să vezi fărădelegea şi să taci?...

— Deci, spui că ai fost la Moscova? Ai fost în capitala patriei noastre?

Mihail îşi ridică privirile spre Tiureapin şi nu-i veni să-şi creadă ochilor: Tiureapin zâmbea. Şi în ochii lui mici, albaştri, cu gene galbene ca puful puilor de găină, se citea parcă un fel de rugăminte: adică, nu mă judeca. Slujba-i slujbă. Dar acum, când treaba-i făcută, putem vorbi prieteneşte, ca de la om la om.

Mihail se ridică hotărât. Nu, astfel de fasoane nu ţin cu mine. Ori-ori. Ori eşti de partea lui Taborski şi a haitei lui de potlogari, ori eşti împotrivă. Dacă vrei să dai din coadă şi-n faţa alor voştri, şi-n faţa alor noştri, cu mine nu-ţi merge.

3

Puţini preşedinţi îi plăcuseră lui Mihail aşa cum îi plăcuse Anton Taborski.

Când acesta luase conducerea colhozului, toate contu-

rile la bancă erau blocate, timp de-o jumătate de an colhoznicii nu primiseră nicio copeică.

El nu şi-a pierdut capul. A făcut rost de bani.

De la întreprinderea forestieră a stors banii de chirie (neplătiţi de vreo zece ani şi mai bine) pentru depozitul de lângă râu, fâneţele de pe Ilmas şi Tîrsa, sub motiv că-s lăsate în paragină, le-a vândut Uniunii raionale a cooperativelor de consum şi a mai stors vreo patruzeci de mii de ruble – noi, nu vechi! – de pe urma păduricii pe care a tăiat-o şi le-a vândut-o ucrainenilor, cum s-ar zice, ca ajutor frăţesc.

După instalarea noului preşedinte îţi era mai mare dragul să treci pe la sediu: păi cum era rânduiala înainte vreme, pe când cârmuia cutra aceea bătrână de Andreian Matiuşin? Dacă eu sufăr de ulcer stomacal, apoi să suferiţi şi voi toţi laolaltă. Nu-i voie să glumeşti nici să râzi în birou. Iar dacă vrei să fumezi, ieşi afară. Dar de la instalarea lui Taborski în Pekaşino, parcă însăşi veselia ar fi dat năvală călare pe un cal. Şi niciun fel de pretenţii, niciun fel de stropşeli: eu sunt ţigan şi-i las şi pe alţii s-o facă pe ţiganii. Numai să nu vă luaţi nasul la purtare.

De altfel, acesta a şi fost motivul primelor ciocniri dintre Mihail şi noul preşedinte. N-a apucat el să zică decât o dată, de două ori că mecanizatorii confundă bunurile colhozului cu propria lor avere, că încarcă şi cară acasă tot ce le iese în cale – buşteni, scule, fân, cartofi – iar a treia oară mecanizatorii n-au mai stat să aştepte: la o adunare generală toţi ca unul s-au ridicat împotriva lui Mihail. Pasămite, Preaslin e slab pregătit din punct de vedere tehnic, Preaslin nu conduce brigada cum trebuie, Preaslin dezbină colectivul...

Dar cel mai adânc l-a muşcat Taborski pe Mihail atunci când s-a iscat aiureala cu porumbul.

La început Mihail crezuse: dracu să-i ştie, poate că, în sfârşit, or fi reuşit să născocească oarece mai ca lumea şi-or să umple ţara cu bucate. A făcut totul după cum trebuia: a dat pentru noua cultură pământul cel mai bun, a împrăştiat munţi de gunoi, de semănat s-a apucat să semene cu

sfoara (ca să iasă rândul drept), cu mâna lui a pus în pământ fiecare grăunte.

Dar regina câmpiilor nu s-a lăsat învinsă. Vara, când s-au apucat de prăşit, au văzut că nu-i chip să deosebeşti porumbul de buruieni. Nici în anul care a urmat noua cultură nu s-a arătat mai plină de vlagă. Iar în al treilea an Mihail a zis: Ajunge! Jucaţi-vă de-acum şi fără mine!

— Tu te-ai ţicnit de-a binelea! încercase Taborski să-i bage minţile în cap. Eşti plătit după tariful cel mai bun, nu ţi-i totuna dacă-i laie ori bălaie?

— Nu mi-i totuna!

— Ia seama, Preaslin. Pentru chestii de astea ştii cum or să te aranjeze?

Şi l-au aranjat.

De atunci a început războiul dintre Mihail şi Taborski. Şi scrisoarea de astăzi a mecanizatorilor – Mihail nu se îndoia câtuşi de puţin – nu era străină de laba lui Taborski. Socoteala-i simplă: cu mâinile norodului să-i închidă gura duşmanului. Pentru orice eventualitate. Ca o măsură de prevedere luată înaintea scadenţei.

4

La magazin nu se vindea votcă: e interzis! Astăzi are loc şedinţa contra băuturii, iar ţie asta-ţi pofteşte inimioara? Dar curând apăru o vânzătoare cunoscută şi Mihail reuşi până la urmă, milogindu-se, să facă rost de o sticlă.

Bău votca fără nicio gustare de-a dreptul pe lăzile din dosul magazinului: spre această „cafenea” îl mai purtaseră paşii şi altădată: aşteptă să i se spele de pe suflet toată tulburarea adunată peste zi, apoi o porni cu pas agale, măsurat spre casa, atât de dragă lui, de lângă clădirea cu etaj în care înainte vreme era şcoala.

Bătătura era pustie, paşii i se topeau în covorul gros al

ierbii verzi: fără să se ascundă, el se opri în mijlocul curţii, îşi ridică ochii spre odaia de la etaj, spre cele două ferestre mici prin care cândva ea se uita afară la lumina zilei.

Salutare, îi spuse el în gând. Am venit. Iar apoi, ca întotdeauna, se aşeză pe vechiul buştean de lângă gard, prin preajma căruia se vedeau mucuri de-ale lui, rămase de anul trecut: se apucă să citească în gând, ca pe o rugăciune, scrisoarea primită pe vremea când era dus la armată.

„Mişa, mult timp n-am vrut să te necăjesc, două săptămâni m-am tot gândit dacă să-ţi scriu sau nu, fiindcă cine nu ştie ce înseamnă să fii soldat, dar nu mai pot. De vreme ce tu mi-ai poruncit să-ţi scriu de toate cum sunt, fără ocolişuri, uite că-ţi scriu. Ar fi mai rău dacă ţi-ar scrie alţii. Şi nici n-are rost, mă gândesc, să suferi, fiindcă asta-i poveste veche, iar tu eşti om însurat. Şi nevasta ţi-i aşa frumoasa, cam n-ai mai găsi alta în tot raionul. Şi ştiu cum te iubeşte, numără toate zilele câte ţi-au mai rămas de soldăţie, numai despre tine vorbeşte. Mişa, s-o împuţinat norodul la noi în Pekaşino, a murit Varvara Ineahina, fie-i ţărâna uşoară. Şi Grigori Minin, găzdaşul ei, s-o dus şi el îndată pe urmele ei.

Iar eu pe Varvara asta, n-am să m-apuc acum de spus minciuni, toată viata am blestemat-o, toată viaţa am ponegrit-o cu vorbele cele mai grele: şi-acuma mă gândesc că poate degeaba am ponegrit-o. Poate că nici ea nu s-o fi bucurat prea mult pe lumea asta de căldura soarelui. Bărbatu-su i-o fost murit în război, pe Grigori nu l-o iubit, s-o legat de el de nevoie. Lasă, tu nu pune la inimă toate câte m-am apucat să ţi le înşir. Că, vezi bine, m-o încercat amărăciunea muierească, mi s-o făcut milă de mine. Că tot n-am nicio veste de la diavolul cela, îi al doilea an de când hoinăreşte prin lume...

Oh, Mişa, Mişa, nici nu ştiu cum să-ţi spun. Păi Varvara a fost la mine cu vreun ceas înainte de-a da moartea peste dânsa. Venisem de la grajd şi mă pusesem să beau ceai cu Vasea şi numai ce văd că se deschide uşa şi intră ea. N-o zărisem trecând prin dreptul ferestrei. Nu mă alungi? Cum poţi crede, îi zic, aşa ceva? Intră, intră. Şezi cu noi şi bea un

ceai. Cum s-o alung, când şi eu îs alungată? Ei bine, am băut noi ceai, am stat oleacă de vorbă: ea era nu ştiu de ce bucuroasă şi mereu se uita, se tot uita pe geam înspre râu. Ce, zic, n-ai mai văzut Pinega până acum de nu-ţi mai iei ochii de la geam? Vreau, zice, să mă uit pe săturatelea pentru ultima oară la locurile natale. Mă duc departe, departe. O să încep o viaţă nouă. Tu ce crezi, o să pot oare începe o viaţă nouă? Ai să poţi, zic. Doară vezi, zic, cum s-o prins de tine flăcăul meu. Şi chiar aşa era: de cum îl luase în braţe, Vasea se lipise de ea, la mine nici nu se mai uita. Şi eu încă m-am mai şi mirat. Ei, mă gândesc eu, mare minune. S-o dus de prima dată în braţele unui om străin.

Am băut noi ceaiul la repezeală, că ştii şi singur ce viaţă are o îngrijitoare de vite – mereu n-ai vreme, toate-s pe fugă – ne-am apucat să ne luăm rămas bun. Lizaveta, zice, poţi să-mi îndeplineşti ultima mea dorinţă? Eu, cu gândul numai la vitele mele, nici n-am priceput ce va să zică ultima. După aceea mi-am adus aminte că aşa o spus: ultima. Zi-i, îi spun eu, mai repede despre ce fel de rugăminte-i vorba. Şi iaca aşa, Mişa, n-ar trebui, n-are acum niciun rost ca să te necăjesc, dar dacă i-am făgăduit răposatei cum să nu-ţi spun? M-o apucat de mâini, mai sus de coate, tremura toată şi mi se uita în ochi: Lizaveta, zice, spune-i lui Mişa, zice, că toată viaţa numai pe el l-am iubit. De-ar da Domnul, zice, să fie el fericit şi pentru dânsul şi pentru mine. Eu n-am mai apucat să zic nimica, că m-o îmbrăţişat, m-o sărutat pe obraz şi dusă o fost. Şi peste vreun ceas Aleksandra Baeva dă fuga la grajdurile de vite: Oameni buni, Varvara Ineahina, zice, s-o înecat. Trecea râul şi-o căzut din barcă...”

Capitolul VII

1

Mai sunt, slavă Domnului, mai sunt bucurii pe lume!

Nici n-a apucat inelul de la poartă să zdrăngăne ca lumea, el nici n-a apucat să facă un pas în bătătură şi să-l mângâie pe Lîsko cu mâna sănătoasă (acesta se repezise în fuga mare ca să-şi întâmpine stăpânul) că în casă uşile au şi prins să scârţâie şi să trosnească şi Mihail se pomeni cu toate trei fetele atârnate de gât.

— Mâna, mâna, satanelor!

Eh, păcat că nu le poate lua acum pe toate în braţe şi să le ducă până în casă. Altădată, întorcându-se acasă, îi plăcea să facă asemenea chestii!

Cu ocazia sărbătorii familiale – şi fetele veniseră de la Moscova, şi stăpânul casei ieşise din spital – puseră masa în sufragerie, nu în bucătărie ca de obicei. Dar primul lucru care se cădea a fi făcut era, se înţelege, nu mâncarea, ci inspecţia părintească: cum a crescut fiecare în timpul din urmă şi cu cât.

— Hai, hai, ieşiţi la priveală! comandă vesel Mihail, spălat şi înviorat, aşezându-se pe locul lui de stăpân.

Vera cea zveltă, cu ochii căprui dădu fuga (ca să nu-l facă pe tata să aştepte) aşa cum era, numai în blugi şi în sutien, iar maică-sa, văzând-o, o şi luă la rost:

— Neruşinato! Nu ţi-i ruşine? Te-ai smintit?

— De ce să-mi fie ruşine? se miră Vera. De tata să-mi fie ruşine?

Îşi roti iute încoace şi încolo cozile negre, se întoarse şi aşa, şi aşa: ce mai vrei, tată?

Da, asta dintotdeauna a fost aşa deschisă, n-are niciun

fel de secrete faţă de taică-său. În schimb Larisa nu putu să-şi lase deoparte fandoselile – ce mai, sământă de-a lui Klevakin! Niciuna, nici alta începu să-şi dea ochişorii peste cap, să dea din coadă, ca şi cum dinaintea ei n-ar fi fost taică-său, ci vreun flăcău ori vreun bărbat străin. Dar oricum, se gândi Mihail, nici cu asta nu-mi e ruşine. La oraş fetişcane de seama ei mama-mamă ce mai figuri fac! Doar a văzut cu ochii lui.

La urmă, i-a făcut pe toţi să leşine de râs şi cea mică. S-a arătat în faţa lui taică-său tot în pantaloni.

— Aşa, bravo, fetelor, zise Mihail. V-aţi procopsit, toate cu nădragi. De-acu' numa' mama ar mai trebui să-şi facă rost.

— Iote unde-l duce capu'! Doară mama numa' de asta are nevoie!

— Da ce? Mihail îi făcu Raisei cu ochiul. Acumulările socialiste nu ne permit?

— Oh, tată! se văicări de pe scaunul ei Vera. Am şi uitat. Ai un cadou de la Boris Pavlovici.

Şi pe masă apărură trei sticle de bere. Cea mai bună bere. Cehoslovacă. Cu etichetele strălucitoare pe care Mihail le ştia prea bine. Şi el goli una după alta, fără să răsufle, două sticle.

Începură întrebările şi istorisirile despre Moscova, despre toate câte le-au văzut, despre locurile pe unde-au fost, despre felul cum le-a primit mătuşa pe nepoate.

Larisei, bineînţeles, Moscova îi plăcuse la nebunie: viaţa de acolo i se potriveşte şi-i de presupus că acolo o să şi ajungă cu timpul. O să fie ea în stare să se lipească, să-i intre mătuşă-si sub piele. Dar Verei Moscova nu-i plăcuse.

— Cum aşa? de uimire, abia putu Mihail să întrebe.

— Păi acolo toate casele seamănă una cu alta, nici n-ai unde să ieşi.

— Cum, la Moscova n-ai unde să ieşi?

— Da! De-atâtea lumea nici n-ai unde arunca un ac. Păi, tată, la noi îi cu totul altă treabă! Poţi să fugi cât vrei cu picioarele desculţe, poţi mânca pe săturatelea ceapă verde. Şi unde nu mi ţi se apucă să-şi îndese în gură cozi verzi de

ceapă şi să le ronţăie trosnind din dinţii ei albi şi puternici, că-ţi era mai mare dragul s-o priveşti.

— Ei, da chiar nimica nu ţi-o plăcut? continuă el s-o descoasă.

— Mi-a plăcut, dădu Vera din cap. Să conduc motocicleta. Ah, tată, băiatul de la vila de-alături are-un motor de-ţi ia minţile! Când ne cumpărăm şi noi unul?

— Ţi-ai găsit jucăria-n motocicletă! începu maică-sa s-o ia imediat la rost. Ştii cât costă?

— Odată şi-odată ne cumpărăm şi noi şi-aşa ceva, fătucă, spuse Mihail şi se gândi în sinea lui: cât de mult îi seamănă Vera!

Doar şi el, sincer vorbind, s-a cam plictisit la Moscova. A stat, bineînţeles, cât a stat, şi-a băgat nasul în toate crăpăturile, dar, Doamne, cât s-a bucurat când a coborât din avion pe aeroportul din Arhanghelsk! Iar când au prins să-i scârţâie sub picioare trotuarele de lemn ale centrului raional, ca pe cel mai mare prost, l-au podidit lacrimile.

2

O lună întreagă seară de seară fusese linişte prin preajma casei Preaslinilor, o lună întreagă nu învârtejise nimeni praful primprejur, dar astăzi, ieşind în cerdac, Mihail fu asurzit de păcănitul motocicletelor: veniseră cavalerii călări pe caii lor de fier. Erau trei: Rodka Lukaşin, într-o cămaşă albă, şi Ghenka Taborski cu Volodea lui Filea-Cocoşelul.

De obicei, pe ultimii doi nu prea îi băga în seamă – sunt amândoi nişte mucoşi, merg încă la şcoală, vin s-o plimbe pe Larisa – dar nu putea face acelaşi lucru şi cu Rodka. E flăcău în toată firea, cei de-o seamă cu el s-au şi întors din armată.

— Salut, salut, Rodion! îşi ridică Mihail mâna sănătoasă

în timp ce cobora din cerdac.

Lui Rodka – toţi cavalerii seamănă unii cu alţii – i se lumină faţa, văzând atenţia de care avea parte.

— Cum o mai duci cu viaţa tinerească?

— N-am de ce mă plânge, unchiule Mişa.

— Mama cum o duce?

— Bine, numa' că boleşte întruna, răspunse Rodka zâmbind şi deodată îşi îndreptă umerii şi-şi bombă pieptul înainte: Vera ieşise în cerdac. Mihail îşi dădu seama că-i Vera după zgomotul găleţii căzute de pe marginea cerdacului: fata asta a lui niciodată n-are vreme, totdeauna-i grăbită.

Deodată şi pe el îl cuprinse o grabă inexplicabilă: călcă iute cu talpa ţigara pe care nu apucase s-o fumeze până la capăt şi o porni spre magazia de lemne – ce rost are să-i stânjenească cu prezenţa lui?

— Tată, unde te duci?

Oho! Ce mai fată! Aur, nu altceva!

Adeseori Mihail se enerva, o sâcâia pe nevastă-sa că nu i-a făcut un moştenitor. Oare nu i-o fi făcând femeii sânge rău de pomană? N-ar fi mai bine să se lase păgubaş de moştenitor? Bine-bine, fata-i fată, n-ai cum s-o prefaci în flăcău. Dar faţă de care flăcău e mai prejos Vera lui? Păi la cosit, la spart lemn, la călărie cu oricare din flăcăi se poate lua la întrecere. Iar toamna, de cum vine de la şcoală, îşi ia puşca-n spinare (după mine, Lîsko!) şi o porneşte să cutreiere pădurea.

— Tată, tată, ia uită-te încoa'!

Vera dădu fuga la motocicleta lui Rodka, întoarse din mers cheia de contact şi se urcă în şa. Făcu un cerc, făcu două, apoi dispăru după colţ. Adică îi arăta lui taică-său ce învăţase la Moscova. Pe cavaler îl uitase cu desăvârşire, iar lui Mihail îi era jenă să se uite la Rodka, apucat dintr-o dată de tristeţe.

Gata cu sărbătoarea, gata cu concediul smuls vieţii. Era timpul să se apuce de treabă. Şi intrând în casă, Mihail o întrebă pe nevastă-sa:

— Ei, ce mai avem de făcut? Fânu' l-ai adunat?

— L-am adunat. M-o ajutat Rodka.

— Ei, asta-i bine, nevastă. Pur şi simplu i se luase o piatră de pe inimă. Tot timpul cât stătuse în spital nu-i ieşise din minte claia de fân neterminată. Da Kalina Ivanovici?

— O fost mai 'nainte Evdokia după lapte. Zice că zace.

— N-aţi chemat doctori de la raion? Nu s-o stabilit ce boală are?

— Ce boală poate să aibă un om de optzeci de ani? I-o venit timpu' să moară.

Pe Kalina Ivanovici, bolnav tare, Mihail îl adusese de la Mariuşa cu două săptămâni mai înainte, atunci când venise acasă ca să facă baie: acum se gândi să-i facă bătrânului o vizită, fiindcă, dacă începe vălmăşagul treburilor de zi cu zi, n-o să mai poată găsi timp cu una, cu două.

— Mă-ntorc degrabă, îi spuse nevestei care spăla blidele şi imediat se încruntă: citise pe faţa ei că-i ascunde ceva.

Nu putea suferi tainele astea ale Klevakinilor: îi plăcea ca atunci când omul are ceva de spus, s-o spună de-a dreptul: de aceea întrebă nerăbdător:

— Ce-ar fi să nu ne mai jucăm de-a v-aţi ascunselea? Bărbatu-tu ţi-o venit acasă, ori unchiu-tu?

— Păi bărbatului istuia trebe să te gândeşti şi cum să i-o spui.

— Nu te mai gândi şi-are să fie bine.

— Scumpa ta surioară s-o ţicnit, şi-o lăsat casa. O trăit acolo douăzeci de ani şi mai bine, da acu' i s-or întunecat minţile, şi-o lăsat casa pe mâna altora.

Pe Mihail puteai să-l tai, să-l omori, dar tot nu pricepea nimic. Şi Raisa începu să ţipe la el:

— Da ce-i, mă rog, de priceput? Beţivanu’ cela, iubitul tău cumnăţel, o vândut odăile de sus din casa lu’ bunicu-su. Lu’ Paha-Paznicu’ i le-o vândut. Şi crezi că Niurka Iakovleva avea să steie şi să caşte ochii? S-o băgat cu sila la un loc cu odrasla ei în odăile de jos. Eu am, zice, drepturi după lege, fecioru’ mi-i din sânge de-a’ lui Stavrov. Iar soră-ta s-o tâmpit, s-o mutat în palatu’ Semeonovnei.

— Stai... Stai... Da casa a cui îi? Pe numele cui îi trecută?

— Păi eu despre ce vorbesc? Nu despre asta îmi bat gura de-un ceas întreg? Are hârtie la mână, plăteşte asigurarea de douăzeci de ani... Păi eu le-aş fi făcut brânci una-două...

— Da Piotr? Piotr ce grijă o avut? Mihail tot nu voia să creadă.

— Când putea Piotr să aibă vro grijă? Piotr era la pojar. Şi parcă soră-ta mai stă s-asculte de cineva dacă i-o intrat ei ceva în cap...

— Da oamenii, oamenii? strigă Mihail, ieşindu-şi cu totul din fire. Nu-i niciun om în Pekaşino? Ori îs cu toţii nişte pungaşi şi nişte netrebnici? Face fiştecare ce vra?

Se lăsă pe scaun, se apucă cu mâna sănătoasă de cap. Nu, nu, n-o să mişte niciun deget. Singură şi-a lăsat casa, singură să şi-o şi capete înapoi, cum o şti. Şi-apoi, cât o să-şi tot ducă în cârcă fraţii şi surorile? Toată viaţa? Până ce o să-şi dea duhul?

Şi peste o jumătate de oră, blestemându-se pe sine şi blestemând toate câte-s pe lume, era deja în drum spre casa cea veche. Nu, nu de dragul idioatei de soră-sa. De dragul bătrânului. Că doar bătrânul s-ar răsuci în mormânt dacă ar afla că Niurka şi cu Paha o fac pe stăpânii în casa lui.

Tot drumul încercase să se înfrâneze, tot drumul îşi spusese: ia-o încet, nu te-nfierbânta, nu te da degeaba în spectacol: dar intrând în bătătură şi văzând o privelişte ca-n rai – Piotr îşi făcea de lucru cu toporul cioplind o bârnă, Grigori stătea deoparte pe o pătură roşie şi se juca cu copiii, iar Liza, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, spăla rufe în lumina săracă a înserării – toate frânele îl săriră în aer.

— Păi tu, inginer de trei parale, ai creieri în cap ori ba? Soră-ta-i proasta-proastelor, o ştie toată lumea, da tu ce-ai aşteptat? Să fi chemat miliţia şi să-i fi făcut brânci din casă scârbei celeia!

— Mihail... Frate... Începu să se văicărească, să se plângă Liza. Parcă eu m-am gândit... parcă eu aşa am vrut...

Şi acum Mihail chiar că fu apucat de toţi dracii: începu să urle de se auzea în celălalt capăt al satului. Dar la ce bun? Cine s-a băgat în povestea asta?

— Mai încet, mai încet, Preaslinilor! Cine ştie de unde, în bătătură intră Vera călare pe motocicleta care vuia.

Mihail urlă şi la ea:

— Da opreşte odată afurisita ceea de găzărie! Aţi luat moda să ardeţi benzina de pomană.

Vera acceleră şi mai tare.

— Lasă dracului, îţi zic, afurisita asta de huruitoare! Cu cine vorbesc? C-un buştean?

Vera îi acoperi iarăşi glasul cu vuietul motorului.

— Ai în vedere, tată, că la Moscova se dau amenzi celor care nu păstrează liniştea.

— La Moscova, la Moscova... Aici nu-i Moscova, aici îi Pekaşino!

Mihail mai mârâi un timp, îşi mai roti o vreme ochii bulbucaţi, dar enervarea i se stinsese şi până la urmă se lăsă păgubaş să-şi mai bată capul şi cu casa Stavrovilor, şi cu fraţii, şi cu soră-sa: singuri au încurcat iţele, singuri să le descurce.

Capitolul VIII

1

Din casă, adică din sat, ieşiră pe rând. Lisa chiar luă cu ea un paner, ca şi cum s-ar duce în pârloage după iarbă, fiindcă ferească Dumnezeu să se întâlnească cu Paha şi să-i bănuiască de ceva: le-ar lua volocul şi le-ar mai împuşca şi-o amendă.

Se întâlniră la Ogorul lui Terehin. Ascunseră repede panerul într-o tufă de scoruş, împărţiră iute povara (volocul, coşul vechi din coajă de mesteacăn cu care mergeau întotdeauna la pescuit, geanta cu mâncare) şi-şi luară picioarele la spinare.

Abia când ajunseră la drumeagul din pădure, se opriră ca să-şi mai tragă sufletul. Aici Vera îşi băgă două degete în gură şi trase un fluierat haiducesc de răsună toată pădurea.

— Of, fătucă, fătucă, o dojeni Liza. Până când ai s-o tot faci pe flăcăul?

Vera o fulgeră pe mătuşă-sa cu poznaşii ei ochi căprui şi Liza râse. Nu putea să fie mult timp supărată pe nepoată-sa. Când i-a născut pe sărmanii gemeni, toţi – Mihail, Raisa, Larka – toţi i-au întors spatele, dar Vera a venit tot o fugă s-o felicite – cu flori, cu bomboane, ca-n filme. Şi ieri, de pildă, de cum s-a întors de la Moscova, a şi trecut pe la mătuşă-sa.

Soarele dogorea. Pe trunchiurile brazilor de lângă drum, care au întotdeauna crengile rupte, curgeau pârâiaşe de răşină, o mulţime de tăuni turbaţi o pişcau prin bluza udă de transpiraţie, o orbeau. Şi praful, praful i se ridica vârtej de sub tălpi. Nici nu-ţi vine-a crede că aşa ceva se poate întâmpla pe drumeagul acesta din pădure pe care de

obicei fie vară, fie toamnă te afunzi în noroi până la genunchi...

Vera şi Rodka o luară înainte. Un timp au tot strigat, s-au tot hârjonit de răsuna toată pădurea, iar apoi glasurile lor începură să se audă mai încet, tot mai încet, ca până la urmă să nu se mai audă deloc. Liza rămase singură cu gândurile ei.

Cu capul plecat, păşea pe drumeagul de pădure, simţind sub tălpile goale toate rădăcinile, toate crengile uscate, şi în memorie îi reveneau alte zile, alte vremuri. Mai întâi îşi aminti ziua în care a mers pentru prima dată pe acest drumeag la Sinelga. A mers atunci cu fraţii, cu Mihail, cu Fediuha, care stătea ţeapăn şi mândru nevoie-mare pe cal, cu dragii ei fraţi gemeni, care, ca doi piţigoi, ciripiseră şi gânguriseră tot drumul de bucurie. Şi pe atunci ea avea şaptesprezece ani. Şi tremura, scânteia din toată fiinţa ei aidoma unui mesteacăn tânăr, mângâiat de razele soarelui într-o zi de vară. Sufletul îi era cuprins cu totul de aşteptarea unei vieţi noi, a unei noi fericiri. Şi atât ea, cât şi fraţii ei se gândeau, credeau atunci: nu mergem numai la Sinelga cea plină de ţânţari. Nu păşim pe un simplu drumeag de pădure. Ne croim un drum în viaţă, în lumea mare, un drum al nostru, al Preaslinilor.

Dar acum? Ce s-a întâmplat cu ei toţi? Ce-a mai rămas din familia Preaslinilor, din familia lor unită şi la bine, şi la rău?

Nu încerca să-şi dea dreptate, să-şi micşoreze vina. Dacă Mihail a ţipat aseară şi a bătut din picior, ea, Liza, a meritat aşa ceva. Nu poate fi iertată! Nicio rugăciune, nicio căinţă nu poate să-i şteargă vina faţă de Stepan Andreianovici. Omul şi-a pus toată nădejdea în ea, s-a sprijinit de ea ca de un zid, ca de o stâncă, i-a dat tot ce avea mai de preţ în viaţă: şi-a trecut casa pe numele ei. Na-ţi-o, ia-o şi să fie a ta în veacul vecilor, fii stăpâna muncii mele de-o viaţă. Şi ea? Ea ce a făcut?

Liza se aşeză pe un brad bătrân, smuls din pământ cu tot cu rădăcină, pe care de când lumea se aşază oamenii ca să se odihnească, şi izbucni în hohote de plâns.

Tuturor relelor, tuturor necazurilor le-a ţinut piept, pe toate a fost în stare să le îndure: necredinţa bărbatului, moartea feciorului ajuns bărbat în toată firea, vrajba fratelui mai mare, hula şi ruşinea pentru gemenii ei născuţi din flori, dar uite că nu poate să-l vadă pe Borka în bătătura ei, cazna asta-i mai presus de puterile ei.

În toţi aceşti ani şi-a tot zis: ce are ea cu Borka? Ce rost are să se amărască fiindcă Borka îi e frate vitreg lui Vasea? Parcă-i prima dată când se loveşte de aşa ceva? În Zaozerie, încă înainte de a se naşte Borka, Vasea se mai procopsise cu o soră vitregă. Şi asta era pe vremea când ea le punea pe toate la inimă!

Dar oricât şi-a repetat toate acestea, oricât a încercat să se convingă în sinea ei, tot nu i-a ajutat la nimic. Dacă-l vedea, dacă se întâlnea cu Borka pe uliţă, o apuca aşa o slăbiciune, i se întuneca totul în faţa ochilor, fiindcă nu Vasea al ei, ci Borka, cu apucăturile, cu năravurile lui, îi semăna lui Egorşa. Şi de scuipat printre dinţi scuipa întocmai ca taică-său.

Iar în seara aceea, când, întorcându-se de la Paha-Paznicul, îi văzuse în bătătura ei pe Borka şi pe maică-sa cărând comoda în odăile din faţă, îşi dăduse seama pe loc: n-o să poată trăi cu Borka sub acelaşi acoperiş. N-ar putea suporta nicio noapte. De dragul casei e gata să îndure orice chin, orice pedeapsă, numai asta nu...

Liza îşi scoase de pe cap broboada, îşi şterse faţa înroşită de soare pe care lacrimile şi sudoarea închipuiau pârâiaşe curgând la vale, apoi se ridică. Nu trebuie să dea frâu liber lacrimilor. Doar n-a venit la Sinelga să stea în pădure şi să plângă.

— Ve-e-ra-a! Rodka-a!

Nu mai stătu să aştepte răspunsul: tinerii se îndepărtaseră mult de tot. Şi Liza începu să păşească mai repede, începu să-şi gonească picioarele tot mai iute şi mai iute.

Anfisa Petrovna le spusese: nu mai e acum niciun peşte în Sinelga. Nu mai bateţi drumul de pomană, că l-au mai bătut şi alţii înaintea voastră. Şi avea dreptate: mai bine de o verstă au tras volocul după ei şi n-au prins nici măcar un peştişor. Dar chiar că ar fi fost de-a mirării să dea de vreun peşte pe o aşa arşiţă. Bulboanele şi gropile secaseră, erau năpădite de plaur şi lintiţă, iar despre pragurile şi braţele pârâului nici nu merita să mai iei capăt de vorbă: pe ici pe colo se mai vedea câte-un firicel subţire de apă, în rest – pământul gol.

— N-ar fi bine să mergem acasă? făcu Liza o propunere.

Rodka fu imediat de acord: se săturase să se tot strecoare prin tufărişul des şi să-şi zgârie picioarele printre pietre. Dar Vera nici nu vru s-audă.

— Să ne-ntoarcem acasă cu mâna goală? Nici nu ştiţi ce vreţi! Nu ştiţi ce-nseamnă pescuitul şi vânătoarea? Pierzi de pomană un ceas, două, trei şi numai ce te pomeneşti căţi surâde norocul.

Şi iarăşi o porniră pe râu la vale, iarăşi începură să scormonească prin bulboanele şi prin gropile aproape secate, iarăşi prinseră să frământe în tălpi prundişul de pe praguri.

Era o arşiţă neîndurătoare, de jur împrejur nu vedeai decât ierburi, surpături (de vreo zece ani nu mai coseşte nimeni pe malul Sinelgăi) şi gângănii. Înainte vreme gângăniile mai ştiau, totuşi, de o rânduială: ziua, în arşiţa soarelui, foiau tăunii, iar ţânţarii ieşeau numai seara şi noaptea. Acum însă pacostea-i de-a valma – şi tăunii şi ţânţarii. Şi niciun fel de alifie nu te scapă de ei.

Când ajunseră la malul abrupt, roşu ca o sobă încinsă, făcură un popas. Lăsară volocul şi coşul în brusturii de lângă apă (nu mai aveau putere să le care la deal) şi se cufundară în tavalga albă şi mirositoare, sperând că măcar aici vor putea să răsufle în voie.

Liza era atât de ostenită, atât de sleită de vlagă, încât, de îndată ce simţi împrejur moliciunea ierbii, mai că nu aţipi: şi Rodka, de altfel, care se tolănise alături, începuse parcă să moţăie: dar Vera... Oare cum poate fi fata asta aşa de neastâmpărată? De unde atâta putere în ea?

Vera adună iute nişte crengi, aprinse focul într-o clipă.

— Sculaţi-vă! Somnoroşilor! De gângănii numai focul vă poate scăpa.

Şi de data aceasta chiar că se înviorară. Din crengile de brad pline de răşină aduse de Rodka răbufni o dâră de fum atât de groasă, încât niciun tăun, niciun ţânţar nu mai îndrăzni să se apropie.

Liza puse mâncarea pe un ştergar alb, aduse apă rece din pârâiaş şi începu cheful: mai dulce decât orice plăcintă li se păru felia de pâine de secară sărată din belşug şi stropită cu apă rece.

— Ştiţi cum i se zice locului istuia? întrebă Liza măsurând cu privirea covorul alb de romaniţă al poienii în care poposiseră. La coliba Stavrovilor, aşa se cheamă. Iote aici era coliba, lângă pădure. După război, toată familia noastră aici cosea şi strângea fânu' în clăi...

— Am auzit, am auzit de asta, Ivanovna! Aţi flămânzit, aţi muncit din zori şi până-n noapte fără s-aveţi timp să vă îndreptaţi spinarea, şi noi nu preţuim truda voastră. Zi-ne, mătuşică, ceva mai nou. Că aşa ceva aud pe-ndestulate şi-acasă de la tata. Şi-n şcoală la ştiinţele sociale tot cu astea ni se-mpuie capul.

— Şi maică-mea îi mare meşteră la ţinut informări politice, spuse Rodka.

— Păi informările iestea politice or fost viaţa noastră! se supără Liza.

Dar nu-i mai bătu la cap cu istorisirile despre trecut. Vera-i fată bună: Rodion, pentru vremurile de azi, nu-i nici el băiat rău, dar când te apuci să le povesteşti despre război, despre pâinea amară pe care au mâncat-o după război taţii lor, mamele lor, vezi că pe-o ureche le intră şi pe cealaltă le iese. Nu le vine a crede că se poate trăi aşa, că se poate suferi atâta. Dar, la drept vorbind, şi ea, Liza,

se pomeneşte uneori cu gândul că toate câte le-au trăit ei şi le-au îndurat înainte vreme par acum nişte născociri care nici n-ar fi putut să se întâmple în realitate.

Deodată, Vera se apucă să se dezbrace de bluză.

— Ce-i cu tine? Nu cumva vrai să faci plajă acu', când tăunii şi ţânţarii stau la pândă?

— Vreau să fac un duş rece în pârâu.

— Să nu-ndrăzneşti să faci una ca asta! Crezi că mult îţi trebe ca să răceşti?

Dar Vera nici n-o băgă în seamă. Dacă i-a intrat ceva în cap, dacă i-a tunat să facă ceva, apoi o face, chiar de-ar fi să-şi spargă capul.

Dădu jos de pe ea bluza, şalvarii şi o porni în fugă spre pârâu. După ea se năpusti şi Rodka, fugind cât îl ţineau picioarele.

Tufişurile prinseră să trosnească, să se clatine, răsunară râsete, ţipete, stropi de apă ridicară curcubeie deasupra pârâului. Iar apoi Rodka şi Vera, amândoi goi, uzi, cu măturici în mâini, începură, ţipând, să se fugărească pe mal. Şi Liza, uitându-se la hârjoana lor tinerească, îşi aduse deodată aminte de ziua aceea de demult, când, tot pe această mirişte, Mihail îl bătuse fără milă cu nuiaua pe Fediuha. Îl bătuse pentru că acesta, fiind pus să pescuiască, mâncase pe furiş, de-atâta foame, un peştişor...

Şi iarăşi gândurile îi alunecară spre ale vieţii, spre cele trăite, spre suferinţele pe care ei, Preaslinii, în timpul primei lor ieşiri la cosit, le încercaseră aici, chiar pe locurile acestea acoperite acum de buruieni şi tufari.

Numai de n-ar da Domnul să sufere iarăşi foamea pe care au îndurat-o în război şi după război, numai de n-ar da Domnul să se repete vremurile acelea înfricoşătoare când toţi copiii, înghesuindu-se unul în altul, şedeau pe cuptor cât era iarna de lungă. Şi totuşi, totuşi... Ei, Preaslinii, n-au avut parte niciodată de atâta fericire şi bucurie ca în zilele acelea îndepărtate, de neuitat. Câtă bucurie le-a adus prima lor ieşire la cosit! Când au ajuns la Sinelga – şi erau unul mai mic decât celălalt – credeau că n-or să fie în stare să ridice niciun stog: era doar prima dată când ieşiseră la

cosit în luncă şi – de mari ce erau – nici nu se vedeau din iarbă. Dar au ridicat un stog, apoi încă unul şi încă unul. Şi de atunci cel mai frumos lucru de pe lume i se pare Lizei câmpul gol, cosit, cu fânul strâns în stoguri.

Dar parcă numai ea rememorează, cu plăcută tremurare de inimă, trecutul acela îndepărtat? Dar bătrânele, văduvele de război oropsite de soartă, acele fiinţe din trupurile cărora nici până astăzi nu a ieşit încă războiul? Când le vezi, ai crede că ar trebui să le apuce tremuratul şi nevolnicia numai dacă ar întoarce capul. Şi ele, şi copiii lor mâncau numai buruieni, primeau numai înştiinţări de deces, plăteau impozite şi cote, trudeau din zori şi până-n noapte, erau desculţe, dezbrăcate... Dar ia să le asculţi când stau de vorbă. Despre ce aduc mereu vorba? Care-i lucrul de care-şi aduc aminte cel mai des? Îşi amintesc cum au muncit în timpul războiului şi după război.

Îşi amintesc, oftează, varsă câte-o lacrimă fierbinte, dar se şi minunează. Se miră de forţele nebănuite pe care au putut să le stoarcă din trupurile lor, se miră de viaţa aceea sfântă şi fără de prihană pe care au trăit-o în vremurile de atunci. Şi toate zâzaniile, toată gâlceava, toată frământarea de zi cu zi sunt acum date uitării, sunt şterse din memorie: au rămas numai puritatea, conştiinciozitatea trudei la un loc cu spiritul de întrajutorare frăţească. Şi nu degeaba astă-primăvară, când bătrânele adunate la Liza aduseseră vorba despre război, bătrâna Pavla spusese cu un oftat: „Păi atuncea nu oameni, sfinţi neprihăniţi vieţuiau pe pământ”.

3

Prima ştiucă, de vreo jumătate de arşin, o prinseră la locul numit Coliba lui Antip, lângă vechile surpături, unde de când lumea nu se pomenise de peşte. Locul e întunecos,

apa-i tulbure – la ce bun să tragă peştele într-acolo? Dar Vera nu se lăsase: trebuie să fie peşte pe undeva! Doar n-o fi dat tot ortul popii de căldură.

Şi iată că la prima trecere cu volocul puseră mâna pe o ştiucă. Pe urmă trecură dincolo de buştenii putrezi, scufundaţi pe vremea plutăritului, şi prinseră iarăşi o ştiucă mai mare decât prima, cam cât o coadă măricică de topor.

Această nouă izbândă îi bucură nespus – râdeau şi săreau, mai că nu se îmbrăţişau: iar Vera chiar se apucă să-i sărute ştiucii botul lunecos: cică aşa o să bage peştele mai iute în voloc.

După aceea, luându-şi avânt, cu forţe proaspete, brăzdară pârâul cam vreo două ceasuri. Şi nu prinseră nimic. Niciun peştişor.

— Suntem proşti, asta-i! îşi dădu cu părerea Vera, care tot nu-şi pierduse curajul. Păi peştele s-a dus spre gura râului. Cum să rămână aici dacă apa-i secată aproape de tot? Haida la Pinega!

— La Pinega? oftă Liza. Păi am avea vreo cinci verste de lipăit până acolo.

— Şi ce? N-are rost, Ivanovna, să te leneveşti. Dacă ai pornit-o după peşte, apoi taci şi rabdă.

Aşteptându-se să fie susţinută de Rodka – acesta se istovise cel mai mult cărând singur volocul ud pe toate povârnişurile şi prin toate lăstărişurile – Liza se întoarse, dar parcă Rodka i se pune vreodată Verei de-a curmezişul?

Lunca, slavă Domnului, era acum mai largă, ţânţarii se împuţinaseră, vântul începuse să le mângâie trupurile încinse de căldură. Tinerii se înviorară. Începură din nou să glumească şi să se hârjonească: aruncau cât colo volocul, coşul, şi o zbugheau pe lunca necosită ca nişte bezmetici. Dar pentru Liza drumul acesta pe malul lăsat în paragină al Sinelgăi era un chin, o cazně cum numai mucenicii poate că vor fi îndurat.

Cum-necum, se obişnuise cu gândul că nu mai coseşte nimeni pe cursul superior al râuleţului, dar nu-şi putuse închipui că lunca poate fi lăsată în paragină şi aici, mai jos, în locurile cele mai bune de păşune ale Pekaşinului.

Oare cum de se poate întâmpla la noi una ca asta? se întreba ea la fiecare pas. Încotro am luat-o? Unde vrem să ajungem? În timpul războiului, în sat erau numai femei, moşnegi şi copii, dar tot nu rămânea necosit niciun petic de iarbă, oricât de mărginaş ar fi fost: acum însă sovhozu-i plin de bărbaţi, maşini sunt destule, munca-i mai uşoară. Atunci de ce nu merg treburile mai bine? Poate fiindcă ne-am dezvăţat să muncim ca mai înainte şi suntem încă prea necopţi ca să putem struni maşinile, tehnica?

Degeaba, degeaba au bătut cinci verste. Degeaba s-a lăsat luată înainte cu vorba de nepoată-sa. Înainte vreme, cum ajungeai la gurile Sinelgăi, îţi venea să cânţi de bucurie: curcubeul se arcuia deasupra apei. Dar acum, apropiindu-se, nu văzură niciun firicel de apă vie. Numai bălţi şi gârliţe năpădite de lintiţă: toată albia era astupată, înfundată de nisip.

Totuşi Verei nici nu-i trecea prin cap să se dea bătută:

— Dacă nu-i peşte, hai să mergem la Mariuşa după coacăze roşii. Şi după zmeură.

— Unde s-o mai pomenit de zmeură pe-o aşa arşiţă? încercă Liza s-o potolească.

— Eu mă duc! se încăpăţână Vera. Că doară anul ăsta nici n-am văzut stogurile de fân ale tatii.

— Ei, cum vrai, cum vrai, spuse Liza. De data aceasta chiar că nu mai putea s-o contrazică pe nepoată-sa, fiindcă, la drept vorbind, şi ea ar fi vrut să vadă rezultatul trudei fratelui ei: dar acasă o aşteptau ţâncii, fraţii şi ea fu nevoită să renunţe.

4

Oare de ce o fi pornit-o de-a lungul malului?

Ca să respire aerul proaspăt din preajma râului? Ca să nu dea ochii cu oamenii?

Prin preajma râului nu se vedea ţipenie de om, rar se mai găseşte câte unul care să hoinărească pe malul nisipos: dar cum să scapi, unde să te ascunzi de propriile tale gânduri?

Gândurile o încolţiseră, începuseră s-o înţepe mai rău decât tăunii cei doritori de sânge.

În zilele din urmă, se gândise, încercase să se lămurească măcar în sinea ei cât de mare o fi fiind neghiobia săvârşită, dar nu reuşise să se dumirească. Nicio limbă omenească nu are cuvinte capabile să cuprindă şi să explice fapta ei. Şi-i de-a mirării că toţi, toţi – Anfisa Petrovna, Piotr, Mihail, mulgătoarele – toţi o ceartă şi o judecă. Toţi în afară de Grigori.

Grigori pricepuse, simţise cu inima că ea nu poate proceda altfel.

— Grişa, m-am gândit să mă mut la Semeonovna, îi spusese ea acestuia a doua zi după ce Niurka şi Borka dăduseră buzna în casa Stavrovilor. Ce zici?

— Bine, surioară, cum vrei tu, îi răspunsese Grigori.

Nisipul încins şi prundişul îi ardeau fără milă picioarele (cipicii n-o apărau deloc), de pe colnicul acoperit de brădet năvălea un miros înăbuşitor de răşină, ochii o dureau din cauza soarelui, din cauza străfulgerărilor tăioase ale apei şi, prin tot iadul acesta, ea păşea precum păcătoasa-păcătoaselor, precum pustnica Maria Magdalena despre care, înainte vreme, răposatei Semeonovna îi plăcea să povestească.

Trebuie să se judece, să se judece. Şi cu Egorşa, şi cu Niurka trebuie să se judece, îşi spunea ea întruna. Dar de îndată ce încerca să-şi închipuie cum ar sta la proces faţă în faţă cu Egorşa, picioarele i se înmuiau şi o apucau ameţelile.

Se chinui, se zbuciumă aşa tot drumul, tot drumul se gândi ce să facă, dar nu putu să ia nicio hotărâre. Şi când ajunse în lunca Pekaşinului şi văzu în faţă pe coama povârnişului casa Stavrovilor, căzu sub primul tufiş şi începu să plângă.

Dacă n-are pe umeri un cap în stare să cumpănească,

să judece ca lumea, măcar să se mai uşureze cu plânsul. Să se uşureze şi pentru ziua de astăzi, şi pentru cea de mâine. Acasă n-are voie să plângă, fiindcă din cauza istoriei cu casa nu-i mare lucru ca pe Grigori să-l apuce iar crizele.

Capitolul IX

1

În bătătura Preaslinilor dimineaţa începea o dată cu larma păsărelelor. De îndată ce de dincolo de râu răzbăteau primele raze de soare, toată caracuda cu puf şi pene oploşită pe colnic, lângă casa cea nouă, începea să slăvească viaţa. Pe toate vocile şi pe toate tonurile.

Lui Mihail îi plăcea această utrenie păsărească: îţi dă bună dispoziţie pentru toată ziua. În muzica asta alergi o dimineaţă întreagă prin gospodărie şi-ţi simţi picioarele uşoare ca fulgii.

Astăzi se dusese la fântână după apă (niciodată de când se ştie nu i-a plăcut ceaiul făcut cu apă stătută), rânise gunoiul la vacă (s-a învrednicit să facă treaba asta cu o singură mână), măturase curtea (Lîsko năpârlea, peste tot erau numai smocuri de păr), iar cucoana nici nu se gândea să se scoale. De altfel, tot satul trăgea încă la aghioase.

În cele din urmă, din hornul Dunaevilor începu să iasă fum şi Mihail intră în casă.

— Ce faci? Ai declarat grevă cu burta-n sus?

Raisa, căscând, întinzându-se, îşi ridică anevoie capul ciufulit de pe pernă, se uită la ceas:

— Zău că ai înnebunit, nu-i nici şapte...

— Da cine-are să mulgă vaca?

— M-am săturat de vaca asta! N-am linişte din cauza ei.

— N-ai vra să-i facem capătu'?

Raisa îşi slobozi de pe pat picioarele durdulii – pe Mihail îl şi izbi valul de căldură al trupului ei de femeie – şi

răspunse fără să stea deloc pe gânduri:

— Din partea mea, chiar azi! N-am să plâng!

— Ştiu că n-ai să plângi! Da ce-o să băgăm sub nas? Numa' ceai şi conserve?

Din dormitor nu ieşi pur şi simplu, ci o zbughi tot o fugă, fiindcă ştia cu ce-o să se termine discuţia începută: cu ţipete, cu ocări. Muierea s-a îndrăcit aman: de doi ani are cu ea război din cauza somnului. Mai întâi a stors o jumătate de ceas, apoi un ceas, iar acum, pesemne, şi-a pus în gând să mai stoarcă încă unul.

Luând micul dejun, ca de obicei, Mihail o luă peste picior pe Larisa (iar o apucase durerea de cap). Şi tot ca de obicei, mama îi luă apărarea fiicei sale preferate:

— Ce te tot rânjeşti? Fata are iar tensiune.

— Cei cu tensiune nu ţopăie la club pân' la trei dimineaţa.

— Las-o baltă. Nu ţopăie numa' ea, toate ţopăie.

— Şi nici botu' nu şi-l vopsesc de dimineaţă! se enervă Mihail pe nepusă masă.

Păi, la urma urmei, cum vine asta? O doare capul, are tensiune, dar ochii i-a şi văcsuit. Te şi miri cum de-a avut vreme.

Pacea care se clătina fu restabilită de Vera: era foarte pricepută la aşa ceva.

— Tată, îşi sticli ea dinţii albi, mai bine ţi-ai lăsa barbă, că tot eşti în concediu medical. Măcar să vedem cum îţi stă cu barbă.

— Ce te-ai gândit? Că aşa tată-tu o să aibă o ocupaţie? spuse Mihail şi izbucni primul în râs.

Din uliţă se auziră nişte semnale stridente de claxon: nu putea fi decât Rodka venit s-o ia pe Vera cu maşina.

Vera îşi scoase capul pe fereastra deschisă, flutură din mână:

— Imediat, imediat! Şi începu să-şi pună merindele în geantă.

Iar apoi îşi trase şalvarii, o bluză pestriţă cu mânecile scurte, îşi băgă picioarele în pantofii scâlciaţi şi – rămâneţi cu bine! – se urcă în maşină şi o luă din loc spre fâneaţă.

Întotdeauna se întâmplă aşa. Singură îşi găseşte de lucru, singură se pregăteşte.

Îndată după aceea plecă şi Raisa la presa ei de ulei, luând-o cu ea pe cea mică: Larisa îşi găsi şi ea o ocupaţie: se tolăni pe un aşternut sub o tufă din grădină (fiindcă, vedeţi dumneavoastră, doctorul de la Moscova i-a prescris băi de aer pentru fortificarea sistemului nervos)... Dar el ce să facă? Încotro să-şi poarte paşii?

Se duse la felceriţă ca să-şi schimbe pansamentul, se învârti puţin pe lângă muierile din faţa magazinului – de dimineaţă se înghesuie aşteptând cine ştie ce mărfuri de la raion – şi luând-o îndărăt spre casă, se poticni iarăşi de aceeaşi întrebare: cum să-şi omoare timpul? Ce fel de muncă să născocească, încât s-o poată face cu o singură mână?

Ideea i-o dădură până la urmă oile care stăteau culcate la răcoare lângă baia de aburi: du-te, adică, la pârloage şi rupe pentru noi nişte mlădiţe de plop. La iarnă o să le mâncăm cu plăcere şi nici vaca n-o să facă nazuri când le-o vedea.

2

Altele ca altele, dar plopi sunt destui acum în pârloagele Pekaşinului şi Mihail, de cum o coti dincolo de Câmpul lui Terehin, se afundă de îndată într-un adevărat rai al plopilor, rai învolburat de frunze mari, cărnoase, foşni-toare.

Şi aici se dezlănţui: rupse un munte întreg de mlădiţe, lucru uşor de făcut, fiindcă trosneau de cum le atingea. Apoi şezu pe iarbă, fumă o ţigară şi se duse în pădure: poate că o să aibă norocul să culeagă niscaiva ciuperci sau poame.

E de rău acum cu pădurea. Cotrobăi vreo două ceasuri

şi mai bine prin surpături, prin brădet, prin hăţişurile de pini, adică prin toate locurile unde altădată găseai de toate celea cu nemiluita, dar degeaba. În tot timpul acesta doborî cu talpa doar vreo trei pâinişoare şi acelea putrede pe de-a-ntregul, dar nu găsi nici măcar o afină ca să-şi îndulcească gura.

Norii de ţânţari îi frigeau faţa, gâtul i se uscase şi nicăieri nu zărea nici urmă de apă: abia când ajunse la Balta Seacă, îşi udă câine-câineşte gura. Şi-o udă pe bahna unde altădată le dăduse să bea consătenilor săi morţi de sete. Şi de la prima înghiţitură din apa aceea neagră, de bahnă, toate acele clipe îi reveniră în memorie. Îşi aminti pojarul în acel an înfricoşător, patruzeci şi unu, şi-o aminti pe Nastea Gavrilina cuprinsă de flăcări.

Mihail înconjură de două ori capătul Bălţii Seci, încercând să găsească pinul acela blestemat pe care se căţărase atunci ca să scape de flăcări cuibul păsării aceleia mari şi cafenii, căreia – după cum a aflat mai târziu – i se zice şorecar. Copacii buni de construcţie fuseseră de mult nimiciţi, drept pentru care pekaşinenii bat câte cincisprezece-douăzeci de verste ca să găsească un copac ca lumea: doar n-aveau să stea şi să numere ciorile, având sub nas un asemenea chilipir! Desigur că şi pinul acela fusese doborât de mult.

Mihail nu mai găsi nici Hectarele Victoriei.

Doamne-Dumnezeule, cu câte chinuri, cu câte lacrimi au săpat şi au semănat câmpul acela! Mureau de foame, dar semănau. Îşi rupeau de la gură ultimul bob. Şi toate acestea pentru ca acum pământul să fie năpădit de hăţişul plopişului.

Bine mai creşte plopişul sub ochii oamenilor! A crescut de-a valma un asemenea hăţiş, încât Mihail doar cu mare greutate reuşi să-l străbată.

Înainte vreme, când mânai caii dinspre Balta Seacă spre casă, după ce lăsai în urmă podzolurile, inima prindea să-ţi salte de bucurie. Câmpia se făcea mai largă, crângurile şi tufărişurile se împuţinau, iar când treceai Pârâul Popilor şi începeai urcuşul pe Movila Largă, scăpai cu

totul de ţânţari. Şi ce privelişte largă, necuprinsă ţi se aşternea dinaintea ochilor.

Acum pe Mihail îl înghesuiau plopişurile şi brădeturile, iar el, ca o sălbăticiune, doborând totul în cale, îşi croia drum printre ele. Dispăruseră câmpurile, dispăruseră nenumăratele pârloage pekaşinene care altădată se întindeau cale de câteva verste, iar o dată cu acestea a dispărut şi istoria Pekaşinului. Căci ce istorie mai are Pekaşinul, dacă sunt date uitării Paragina lui Kalinin, Pârjolul lui Olenkin, Pustiul Evdokiei, Pârloaga lui Ekimov, Adăpostul lui Abramka şi alte multe câmpuri furate pădurii?

Şi Mihail, îngheboşându-se sub povara negrelor sale gânduri, se simţea vinovat faţă de Stepan Andreianovici, faţă de Trofim Lobanov, faţă de toţi oamenii pe care-i apucase sau nu în viaţă, faţă de cei care trăiseră cu o sută, cu trei sute de ani înaintea lui.

O pârloagă de lângă Pârâul Popilor rezistase totuşi: era Braţul lui Grişa, un loc strâmt, defrişat de mult, cu pământ gras, pe care grânele rodeau chiar şi fără bălegar.

Bravo ţie, câmpule! se gândi Mihail ieşind din hăţiş. Plopii şi mestecenii te gâtuie din toate părţile şi tu, ca un soldat înconjurat de duşmani, lupţi pe viaţă şi pe moarte.

Dar ce drăcie o mai fi şi asta? Oare de ce-i gol câmpul, de ce n-are niciun fir de iarbă pe el acum, în mijlocul verii?

Mihail se apropie şi ceea ce de departe i se păruse de necrezut, absurd, i se confirmă: braţul era arat. Şi pe deasupra mai era şi semănat cu secară: de-a lungul hatului era împrăştiată sământă. Aşa-i acum năravul tractoriştilor: niciodată nu trag brazdă pe marginile câmpului.

Nu, asta nu se poate! dădu Mihail din cap. Nu e posibil să semeni secară pe-o arşiţă ca asta! E doar acelaşi lucru ca şi cum ai arunca sămânţa într-un cuptor încins.

Mihail ieşi pe câmp, se căzni cu mâna sănătoasă să întoarcă o lostopană grea de pământ răsturnată cu tot cu lut şi nu mai avu nicio îndoială: câmpul era semănat. Numără şapte boabe cafenii sub brazdă.

Stătu multă vreme aplecat deasupra gropii în care, pe pământul gol, zăceau micile seminţe orfane şi nevinovate

fără să fie măcar îngropate în ţărână: şi deodată alte gânduri, fără nicio legătură cu seceta, începură să i se învălmăşească în minte.

Păi ăsta-i un mormânt pentru seminţe! se gândi el. Cum să mai încolţească seminţele? Păi poate un vlăstar crud să răzbată prin brazda asta?

Mihail mai răsturnă o lostopană, încă una şi încă una... peste tot – acelaşi lucru: sub brazda adâncă, precum sub o movilă, zăceau seminţele apăsate de greutatea lostopanelor de lut.

Uite cum am nenorocit pârloagele! Ne-am încălecat pe tractoare şi hai să ne îngropăm cât mai adânc în pământ.

Da, da, da. Câtă vreme am arat cu calul nevolnic, brăzdam pământul numai pe deasupra, ridicam numai stratul de la suprafaţă. Dar de cum a apărut tractorul, ne-am apucat să scormonim pământul până în străfunduri. Cică-i cu atât mai bine, cu cât arăm mai adânc. Dar nu, nu-i mai bine. Stratul de deasupra are viaţă-n el, are putere: sub el nu-i decât nisip galben, lut mort. Şi uite că noi am îngropat pământul sub stratul de nisip gros de un stânjen, ba încă i-am mai îngrămădit deasupra şi lostopane de lut tare ca piatra. Nu, n-are cum să mai răsară ceva din adânc!

Da, da, îşi spunea Mihail, aşa am luat viaţa pârloagelor. Cu arătura de adâncime. Abia acum îi păru rău că-i rămas în urmă cu ştiinţa. Acum se simţi vinovat că n-a fost în stare să pună şaua pe calul de fier! Şi doar toate astea s-au petrecut sub ochii lui, sub ochii lui pârloagele erau lăsate necultivate, sub cuvânt că-s nerentabile. Chiar el, cât fusese brigadier, cerea să fie lăsate: ce rost avea să bage degeaba sămânţa în ele?

Şi-şi mai aduse aminte cum se distrase o vreme pe seama inginerului siberian Malţev: acesta, se spunea într-un articol, mai că nu renunţase cu totul la arături în colhozul său...

Eh, prostie, prostie pekaşineană! Tu ţi-ai găsit să rânjeşti, tu ţi-ai găsit să te uiţi de sus, de pe muşuroiul tău, la oamenii cu carte?!

3

Tunetul răbufni când Mihail se strecura prin hăţişul tufarilor de la Pârâul Plopilor.

El ridică privirile în sus: o fi trecând vreun avion supersonic? Că doar numai avioanele astea pot isca tunet ziua-n amiaza mare, pe cer senin.

Dar peticul de cer de deasupra vârfurilor mestecenilor era albastru şi curat ca lacrima: nu se zărea nici dâra albă de fum pe care o lasă avionul în urmă, nici cruciuliţa argintie a avionului.

Tunetul venea dinspre tractorul cu şenile pe care Mihail îl zări la marginea câmpului, când ieşea din valea pârâului.

Câmpul nu era arat încă, era trasă numai o brazdă circulară: pesemne că tractoristul fusese întrerupt de vremea pauzei pentru masă, că acum aşa se lucrează. Drept e că la lucru se mai poate şi întârzia, nu-i cine ştie ce păcat, dar în ce priveşte sfârşitul lucrului, mai ales dacă nu se munceşte în acord, nimeni nu rămâne niciun minut în plus, respectă graficul cu sfinţenie.

Pe tractoristul căţărat pe radiator (ştergea parbrizul cu o cârpă) Mihail îl recunoscu după păr: în tot satul, nimeni nu mai are un păr aşa de negru ca al lui Viktor Netesov. I-a rămas moştenire de la maică-sa care altădată era poreclită când „ţiganca”, când „negricioasa”.

Viktor Netesov era printre flăcăii de treabă din sat. Nu bea (poate singurul de vârsta lui din Pekaşino), de când a pus mâna pe volan, poza lui n-a mai fost luată de la panoul de onoare. Şi nevastă-sa e învăţătoare. Şi uite cum îşi face de cap un flăcău ca ăsta!

— Viktor, ai păţit ceva la cap? îl luă Mihail la rost. Ţi s-or uscat creierii de căldură?

Viktor îşi văzu liniştit mai departe de şters parbrizul, opri motorul şi abia după aceea sări jos.

— Te-ntreb dacă nu cumva ţi-ai pierdut minţile? Pe arşiţa asta-i vreme de arat? Ştii cum se chema al’dată una ca asta? Sabotaj!

— Eu îndeplinesc un ordin, aşa că n-ai nimerit adresa cu critica.

— Şi-acela tot ordin o fost, de-aţi omorât pământu’? Mihail făcu semn cu mâna sănătoasă spre malul celălalt al Pârâului Popilor.

— Mai clar nu s-ar putea?

— A-a, vrai mai clar!... Şi Mihail începu iarăşi să ţipe. Tu ari aici ori spargi pietre? Ai răsturnat brazde de-o juma’ de metru de lut... păi niciun om c-o rangă n-ar putea să le spargă, necum un colţ de sămânţă!

Viktor – are nervi de oţel flăcăul – nici de data aceasta nu-şi ieşi din fire:

— Despre adâncimea arăturii du-te şi stai de vorbă cu agronoma. Ea dă comanda. Apoi îşi supse buzele (în locul gurii rămase numai linie), îşi coborî peste ochi cozoroacele pleoapelor, închizându-se cu totul în sine. Nici n-ai de ce să-l apuci.

— Da, după cum văd, nici n-am la ce sta de vorbă cu tine. Numa’ tată-tu al’dată se zbătea pentru treburile obşteşti...

Viktor i-o întoarse momentan:

— S-o fi zbătut el, tata, pentru treburile obşteşti, da totodată le-o omorât pe mama şi pe soră-mea…

— Cine le-o omorât? Nici nu ştii ce spui, mucosule!

— Ştiu. De doisprezece ani tata tot grijeşte mormintele maică-mi şi soră-mi, da eu nu vreau să ajung să grijesc alor mei mormintele, vreau să le clădesc viaţa cum trebuie.

Viktor nu mai stătu să-şi piardă timpul cu discuţiile. Se urcă în cabină, porni motorul şi un nor uriaş de praf negru se învârteji deasupra câmpului.

Deodată, pe Mihail îl fulgeră un gând: cum de nu i-a venit ideea să-l întrebe pe Viktor dacă a semnat hârtia pe care i-a arătat-o Tiureapin?

4

Ce-ar fi să le dea naibii de pârloage şi să facă iute cale întoarsă? Oricum n-o să iasă nimic. Oricum or să-i închidă gura: nu-i treaba ta... N-ai dreptul, dacă nu eşti specialist...

Mihail se opri pe podina de sus a pridvorului, umflându-şi din greu, ca un cal înspumat, pieptul – zăduful încă nu se potolise – şi înjură crunt în gând: cum adică n-are dreptul? Dacă vezi că cineva-i omorât sub ochii tăi, nu-i sari în ajutor? Şi-acum nu-i vorba de-un singur om, ci de însăşi viaţa Pekaşinului.

Văzându-l în uşă, Taborski ieşi iute de după birou, bătu din picioare de bucurie: îl plictisise pesemne lâncezeala de conţopist în singurătate.

— Intră, intră, Preaslin! Ce-aduci azi? Ramura păcii ori sabia? Şi slobozi un hohot de om sătul, cu fălcile sănătoase. Cu sabia ai venit, cu sabia! Te cunosc după ochi. Îţi dau de la-nceput o lămurire: n-am nici în clin, nici în mânecă cu scrisoarea mecanizatorilor. Dacă ar fi fost după mine, eu te-aş fi dat în judecată. Pentru refuzu' de-a merge la stins pojaru'. Ca să pun odată frâu' pe tine. Chiar şi procurorului i-am dat telefon. De la Comitetu' raional m-or sfătuit s-o las baltă. Cică ar ieşi tărăboi mare: eşti, cum-necum, veteran a' muncii colhoznice...

Înainte vreme vorbele acestea, spuse de-a dreptul, l-ar fi pus jos pe Mihail, dar astăzi nici nu le băgă în seamă. Nu făcură decât să-i întărească convingerea că n-a greşit presupunând că scrisoarea era făcută chiar de laba lui, a lui Taborski.

Descheindu-şi din mers gulerul cămăşii leoarcă de sudoare, el se apropie de masă, bău trei pahare de apă căldută din carafa bătută de soare.

— Vin de la-nmormântare.

— De la-nmormântare?

— Da. Am văzut cu ochii mei cum se-nmormântează la

noi câmpurile.

Taborski dădu din capul său însemnat cu un început de chelie.

— Aşa vasăzică, îi clar: controlu' obştesc. Da mai concret?

— Mai concret? Păi mai concret îţi vine să urli, nu alta! Dacă ţie ţi-ar jupui cineva pielea, mult ai duce-o cu zile? Da cu câmpurile crezi că facem al'ceva? Nu le jupuim an de an aceeaşi piele? Mihail mai înghiţi un pahar de apă călduţă şi se porni năvalnic, precum un cal la vale: îi trânti tot în faţă – şi ceea ce văzuse pe pârloage şi ce credea el despre cele văzute.

Dar Taborski? Ce-a făcut Taborski? S-a repezit la pârloage ca să oprească de îndată aratul? S-a apucat să dea telefoane la raion? Să dea alarma?

Taborski spuse:

— De mecanizatori, Preaslin, te sfătuiesc să nu te legi. În momentu' de faţă, când specialiştii din sovhoz şi-or spus părerile critice la adresa ta, ştii cum ţi-ar putea fi interpretată declaraţia? Şi-n ce priveşte pârloagele nu-ţi fă probleme. Partidu' s-o gândit c-oleacă înaintea noastră. Ai auzit de decretu' cu privire la Zona necernoziomică? O fost decretată a doua mare desţelenire, s-or alocat miliarde. Aşa că o să ne vină şi nouă rându'. Când o suna ceasu', o să defrişăm toate pârloagele iestea.

— Da noi ce-o să facem? O să stăm cu mâinile-n sin şi-o să aşteptăm pân' ne vine rându'?

— Noi, Preaslin, o să ducem la-ndeplinire indicaţiile partidului. Planu'. Iar planu', ştii ce-i acela plan? Îi legea de fier a vieţii noastre...

— Ce, îmi ţii cuvântări de la tribună?

— Las-o moale, las-o moale, Preaslin. Celulele nervoase nu se regenerează...

Mihail nu mai stătu să-l asculte: Taborski nu se omorâse peste zi cu munca şi avea chef de meliţat mult şi bine.

Capitolul X

1

Nu s-ar putea spune că Pekaşino e sat mic: s-a întins cale de vreo trei verste pe deal şi-i puzderie de lume-n el. Numai bărbaţi poţi număra în fiecare dimineaţă câte vreo patruzeci, când se-adună la programare. Mămuca rublă-i pricina la toate. De cum colhozurile de pe Pinega au fost transformate în sovhozuri şi au început să se plătească sporuri pentru munca în zona nordică, mujicul s-a întors iarăşi cu faţa către sat.

Da, acum e destulă lume în Pekaşino, dar el, Mihail, la cine ar putea să se ducă? La cine ar putea să-şi mai uşureze sufletul?

Mai înainte n-ar fi stat nicio clipă pe gânduri: s-ar fi dus la Piotr Jitov. Fiindcă el, Piotr Jitov, le judecă pe toate cum trebuie, le găseşte leac la toate. Dar acum, dacă-ţi e de dus la Piotr Jitov, n-ai ce căuta fără o sticlă: şi-a pierdut omul minţile.

Din aceeaşi pricină Mihail nu se putu hotărî să treacă nici pe la vechii săi prieteni Arkadi Iakovlev, Ignat Pozdeev şi Filea-Cocoşelul. Nici cu ei, fără să pui o sticlă pe masă, nu te înţelegi omeneşte. Dar parcă tare le pasă lor de pârloage? Pâine – i-ar zice – nu-i destulă la magazin? Nu-ţi ajunge?

Ce-ar fi să facă o plimbare până la casa cea veche şi să stea de vorbă cu fratele Piotr? E om deştept, cu facultate, trebuie că se pricepe la politică… şi pe urmă, e de-al lui, de-acelaşi sânge: la o adică, ar putea să-şi dea drumul la gură în faţa lui fără nicio fereală.

Nu, îşi zise Mihail, mi-aş osteni picioarele degeaba.

Cum să stai cu Piotr de vorbă despre politică, despre Rusia, când Piotr n-a fost în stare să-i bage-n cap drăguţei de soră-sa un flecuşteţ cum e cel cu judecata asupra casei? Păi vitele celea, dacă nu le-nghesui cu legea, mâine-poimâine dărâmă casa.

Se duse la vecinul său. N-ar fi vrut să-l necăjească pe bătrân – e bolnav Kalina Ivanovici, rar se-ntâmplă să treacă o zi fără să vină „Salvarea” de la raion – dar dacă nu spune acum tot ce are pe suflet, explodează. Explodează ca un cazan în care aburul a depăşit cu mult presiunea admisă: atâţia nervi, atâta aiureală i-au amărât şi i-au încrâncenat inima.

2

DIN VIAŢA MARII MUCENIŢE EVDOKIA

În cerdacul Dunaevilor nu poţi urca dintr-o suflare: atât treptele, cât şi podina de sus sunt cârmite şi strâmbate, încât vrei-nu vrei trebuie să te ţii cu mâinile de perete.

Însă dacă măcar de departe cerdacul mai seamănă a cerdac, despre tindă nu poţi spune nici atâta lucru. N-are nici duşumea, nici tavan. De la uşă începe o scară pe care cobori ca într-o groapă, ca într-o pivniţă, apoi nişte scânduri puse de-a dreptul pe pământ, pe urmă cobori încă o scară şi-abia după aceea ajungi la uşa de la odaie.

O lumină albă, orbitoare îl izbi pe Mihail în ochi – toată odaia era inundată de lumina înserării – dar pe frate-său Piotr îl văzu de prima dată.

Pe Mihail îl apucă pe loc un val de obidă şi de ciudă. El unul stă de zece ori să se gândească înainte de a trece pe la bătrân – omul e bolnav, cum să nu priceapă atâta lucru! – iar alţii, fără nicio ruşine, dau buzna când le trece lor prin cap.

— Păi, zic eu, pe musafiri poţi să-i dai şi-afară, dacă te istovesc peste măsură. Tu ce grijă ai?

Evdokia – şedea la masă şi cosea ceva – făcu supărată semn cu capul spre bărbatul ei care stătea întins în pat:

— Am grija tunetelor şi fulgerelor lui! Doară nu ea îs aceea care de-o viaţă ţin uşa dată de părete!

— Musafirii nu mă-ncurcă cu nimic, spuse Kalina Ivanovici şi tuşi. Purtam o discuţie interesantă. Despre viaţa din cosmos, de pe alte planete.

— Oho! Despre viaţa din cosmos, de pe alte planete. Foarte interesant! Dar ce se-ntâmplă pe planeta rusească nu vă interesează?

Kalina Ivanovici şi Piotr îşi aţintiră asupra lui privirile uimite, şi Mihail, scos deja din sărite, începu să ţipe:

— Nu mă exprim pe-nţeles? Tufişurile, zic, ne-or năpădit toată câmpia, tufişurile or să-i înăbuşe curând şi pe oameni, iar Taborski ştiţi ce-mi răspunde: „Păzeşte-ţi celulele nervoase, Preaslin... S-o dat un decret... O să facem o a doua desţelenire...”

— Da, am citit despre asta, se învioră pe dată Kalina Ivanovici: venise vorba, adică, despre politică, ieşiseră pe cărarea lui preferată. E un mare program de lucrări...

— O fi el programu’ mare, că doară am citit şi eu. Da de ce trebuia făcut programu’ ista? Păi noi, al’dată, pe vremea războiului, semănăm şi lângă Balta Seacă. Iar azi am trecut de la Balta Seacă pân’ la Movila Largă şi crezi c-am văzut al’ceva în afară de tufari?

— Doamne, ţi-ai şi găsit cu cine să verşi lacrămi din cauza pârloagelor! Îl doare-n cot pe el de pârloagele Pekaşinului! Păi o şi uitat când o pus ultima oară picioru’ acolo! Dacă i-ai zice ceva de revoluţie, de ce se întâmplă în lume, atunci şi-ar da şi el drumu’ la cântec...

— Nevastă-mea, ca întotdeauna, mă demască, glumi Kalina Ivanovici.

— Da cum să nu te demasc? Păi pe tine dacă nu te demască omu’ şi nu te ţine legat de mâini şi de picioare – crăpi dracului de foame. Că eşti precum cocostârcu’: numa’ pe cer te roteşti, numa’ pe cer pluteşti. Pe pământ cobori

numa’ ca să mănânci, să bei şi să-ţi lepezi bălegaru’.

Auzind aşa ceva, Kalina Ivanovici dădu s-o contrazică, dar Evdokia nu mai stătu să aştepte:

— Taci, taci! Ce, spun minciuni? Şi tată-tu la fel o fost. Crezi că degeaba îl poreclea lumea Ivanuşka-Hoinaru’? Hoinaru’... Cât o trăit, o hoinărit pe la cele locuri sfinte, o căutat viaţa fără de prihană. Pe acasă se-arăta numa’ iarna. Venea, şedea toată iarna pe cuptior, îi trântea neveste-si câte-un prunc şi de cum începea soarele să dezmorţească – pe-aici ţi-i drumu’, s-apuca iar de hoinărit. Nevastă-sa era o proastă care cred că mă-ntrecea şi pe mine. Eu sufăr de-o viaţă din pricina necuratului ista, îmblu după el pe toate coclaurile, da proasta cealaltă toată viaţa numa’ l-o gătit de drum şi-o ieşit să-l petreacă. Da, ieşea cu toţi ţângăii din cuibar. Pe deasupra mai căra şi plodu’ din burtă şi ditamai traista... Iar el mergea slobod. Cu toiagu’ în mână, de parcă ar fi fost cine ştie ce proroc... Nu lăsa să-i scape o vorbă. Păi cum altfel – eu am pornit-o, vezi bine, la o treabă grozavă, mă duc iar să cutreier mănăstirile... Da ce-o să facă nevastă-sa cu liota de prunci – asta nu era treaba lui. Nu se gândea deloc la casă. Şi a’ meu îi tot aşa! Din seminţia hoinarilor. Toată viaţa ne-am pus unu’ altuia de-a curmezişu’. El căra din casă, eu căram în casă... Evdokia îşi purtă privirea mânioasă prin izba veche. Doară vedeţi în ce palate trăim la bătrâneţă. Şi de ce? Nu ne-am putut face casă? N-am putut face rost de bani, ne-or năpădit copiii? Păi după războiu’ civil, partizanii roşii or avut parte de toate înlesnirile, de toată îngăduinţa. Taie-ţi din pădure lemnu’ cel mai bun. Pe gratis. Fă-ţi casă, trăieşte după cum îţi pofteşte inima. Îi puterea ta, ţi-o venit şi ţie rându’ la viaţă. Iar oamenii – n-ai decât să mergi prin sate dacă nu mă crezi – nu case, palate şi-or clădit. Da dumnealui îi ardea de casă? De-aceea zic că tată-su o fost toată viaţa un hoinar, iar fecioru-su i-o călcat pe urme...

— Da, nu m-am cramponat de casă, spuse Kalina Ivanovici. Mie casă-mi era toată ţara.

— Auzit-aţi ce spune? Casă-mi era toată ţara... Da acu’ unde trăieşti? Unde dormi noaptea, unde te-adăposteşti de

ploaie, de omăt? În toată ţara?... Oh, şi tare-am mai cutreierat, tare ne-am mai zbuciumat prin ţara asta! Şi pe unde n-am fost, ce n-am văzut, ce n-am făcut! Am făcut tractoare, le-am făurit kirghijilor puterea sovietică, pe netrebnicii de capitalişti i-am ademenit cu momele, ne-am luptat pe viaţă şi pe moarte cu ploşniţele...

— Cu ploşniţele? întrebă neîncrezător Piotr şi se uită la Mihail.

— Da ce-ai crezut? Dacă ne-apucăm de clădit socilismu' scăpăm şi de ploşniţe? Mihail izbucni în râs: reuşise să-şi potolească furia. Întotdeauna Evdokia cu istorisirile ei reuşea să-l calmeze.

— Oh, erau atâtea ploşniţe, că te apuca groaza! Măcar de-ar fi fost numa' prin barăci ori prin gări. Da erau şi-n vagoane. De la Arhanghelsk pân' la Stalingrad[23] am mers o lună-ntreagă cu trenu' – uite-aşa mergeau trenurile pe-atunci –, ne-or copleşit cu totul ploşniţele. Nu-i nimica, ne gândeam, s-ajungem noi acolo şi-o să scăpăm de pacostele iestea, o să ne hodinim...

Mihail îi făcu semn cu capul spre Piotr:

— Spune-i omului de ce v-aţi dus atuncea la Stalingrad.

— Păi ne-am dus ca să facem tractoare, să-nălţăm socilismu'. Eu i-am zis când am ieşit pe brânci din comună: hai acasă, Kalina. Cât o să ne mai rupem oasele prin străini? Da el – citise-n ziar (că toată viaţa o trăit numa' cum scrie la ziar) – îmi răspunde: „Mergem pe frontu' cel mai înaintat. Să facem tractoare!” Da cum aveam noi să facem tractoare? Eu îs fără carte, el, afară de puşcă, nu mai ţinuse nicio bucată de fier în mână. Făcutu' tractoarelor nu-i totuna cu datu' comenzilor. Aşa că pune mâna pe lopată şi hrăneşte cu carnea ta ploşniţele din baracă. Oh, cât de multe erau ploşniţele celea, te băgau în spărieţi, nu alta. Erau aduse de la Vologda, de la Arhanghelsk, din Siberia, de la kirghiji... Că veniseră bieţii oameni din toate părţile. Eu la mine nici nu mă gândeam: mâncaţi-mă toată, paraziţilor, că eu rabd. Da mă gândeam că-mi nenorocesc

---

[23] Actualmente: Volgograd.

copilu'. Noaptea bieţii oameni le mai striveau pe păreţi şi-a doua zi vedeau pârâiaşe de sânge. Păreţii erau roşii de sânge...

Eu îi zic istuia: trebe să scăpăm de ploşniţe. Le zic eu şi altora, da ei râd. Aveau şi de ce. Păi, măi muiere proastă, noi schimbăm cursu' vieţii, întoarcem pământu' cu josu-n sus, şi ţie ţi-i gându' la nişte ploşniţe? Păi noi facem aici muncă udarnică... Da eu văd cu ochii mei: oamenii istovesc peste noapte omorând ploşniţe, iar ziua dorm de-a-mpicioarelelea. Umblă ca nişte muşte ameţite. Ce muncă udarnică mai poţi scoate de la ei? Măcar de nu i-ar călca maşinile. Ei, şi-odată, de dimineaţă, pun eu apă la-ncălzit, zvârl tot afară – laviţe, scăunele, toate bulendrele, toate desăgile. Tot am azvârlit, n-am lăsat nimic înăuntru. Şi pe oameni i-am scos afară. Am pus femeile să-i scoată pe braţe pe cei care dormeau întorşi din schimbu' de noapte. Aşa. Am pus la uşă pe cei mai zdraveni mujici (erau amândoi băieţi de treabă: unu' – Lomik îl chema – era de pe lângă Saratov, celălalt – Vanea, poreclit Untosu' – era din Vologda) cu poruncă să nu dea drumu' nimănui înăuntru. Şi eu cu trei femei am pus mâna şi-am spălat baraca, am frecat-o cum trebe. Gata. Intrarea în rai numa' pe bilete: până când nu te duci la baie, până când nu-ţi bagi nădragii şi bulendrele în uncrop, la mine n-ai ce căuta, n-ai decât să dormi afară. Da a meu s-apucă de făcut răscoală. Cine ţi-o dat dreptu'? Sabotaj! O dat fuga şi conducerea: ne dai peste cap tempu', munca noastră udarnică! Nu da drumu' la uşă, Lomik! Luptăm pe viaţă şi pe moarte!

Şi peste-o zi numa' ce văd că mă cheamă la conducerea de sus, la şefu' cel mare: „Îţi mulţumim, tovarăşă Dunaeva, pentru munca udarnică". Da, chiar Kosarev mi-o strâns mâna. Cum, voi nici n-aţi auzit de aista? O comandat tot comsomolu', pe toată ţara. Iaca până la cine-o ajuns Dunka cea fără de minte. „Până când, zice, nu le facem ploşniţelor capătul, n-o să putem construi tractoare." S-o dovedit că Dunka n-o greşit când s-o apucat de curăţenie. Păi cu munca lor udarnică, oamenii nu se duceau la baie cu săptămânile. N-aveau timp de pierdut... Că doară

curăţenia era lepră burgheză! Da. Iar unii vroiau să construiască socilismu' şi, Doamne sfinte, nici nu văzuseră o baie în viaţa lor. Nu pricepeau că trebe să te mai şi speli o ţâră. S-adunaseră din toate părţile, din toate vizuinele – cum să nu-i năpădească ploşniţele? Îmbrăcămintea era în comun. Că plecasem dintr-o comună şi unde nimerisem? Tot într-o comună. Scoate iar nădragii şi dă-i altuia. Că doară aşa trăiam pe atuncea. Şi după baia ceea ce bucurie o mai fost în baracă! Oamenii parcă erau nişte copii mititei! Mi-era mai mare dragu' să mă uit la ei. Unu', kazah – Ahmetka îl chema – era şi de râs, şi de plâns. Îi plăcuse la baie şi toată ziua se ţinea de capu' meu să-i dau talon. Da cum să-i dai talon, când mă-nsărcinaseră să îmbăiez toată uzina? Şi-l ieu eu cu păcăleala: nu se poate, zic, să te duci la oaie în fiecare zi. Rămâi fără piele, îţi pică păru'.

Ei, şi Kosarev mă ia în râs: „Acuma la care breşă s-o aruncăm? La mâncare?" Iar mâncarea ceea era un sabotaj şi nimica altceva. Un fel de apă cu fân, cică era supă. Dacă n-ar fi fost conştiinţa de atunci şi dacă oamenii n-ar fi fost înnebuniţi după cincinal, nimeni nu s-ar fi apropiat de cantină. Fie, îmi zic eu, mă duc şi la cantina. Oricum, mai rău ca acu' n-are să fie. Dar Ordjonikidze – iacătă ce oameni am cunoscut – chiar atunci intră în cabinet: „Am, zice, pentru tovarăşa Dunaeva un sector mai important". Ce sector? Păi cică să grijesc, să fac voia străinilor, să scot murdăria de sub ei...

Mihail izbucni în râs:

— Un sector pe cinste, nu-i aşa?

— Da, să fac curăţenie în casa specialiştilor, să-mi fac de lucru cu cârpa şi cu găleata. Specialiştii, mericani şi nemţi, fuseseră aduşi ca să ne-nveţe să facem tractoare. Pe bani grei. Da eu mă burzuluiam. Nu, nu, chiar dacă m-aţi îmbrăca în aur, nu! Păi de-aceea i-am dat jos pe burjui şi-am făcut revoluţia, ca să-i grijim şi să le facem pe plac altora, străini? „Trebe, zice. Burjuii iştea, zice, ne-ajută să construim socilismu' şi dumneata, zice, trebe să grijeşti de dânşii". M-am dus. Cum să nu te duci, când partidu' îţi zice: trebe? Doamne, n-am făcut eu nicio sută de paşi şi ziceam

c-am ajuns pe lumea cealaltă. Da! Trăiesc în curăţenie, toate celea străluceau, covoare îs întinse peste tot şi mâncare câtă pofteşti. În toată viaţa mea aşa ceva încă nu văzusem. Îmi bagă sub nas cutii de conservă, îşi rânjesc colţii: „Rus foame... rus comuna...” Ia mai duceţi-vă la dracu! N-am luat în viaţa mea de pomană şi-am să ieu de la voi? Da pe urmă mă gândesc: ce-ar putea să se întâmple dacă le duc şi alor mei ceva de mâncare? Băietu’ mi se ofileşte, nici dumnealui nu-i mai breaz: s-o-nnegrit de parcă ar fi dat holera peste el. Vezi bine, cu mâncarea de la cantină n-o duci mult – supa, cum zic, era apă cu fân. Şi dumnealui mai ţinea şi pocăinţă roşă...

— Pocăinţă? nu pricepu Mihail.

— Pocăinţă. Cum era înainte vreme în mănăstiri. Şi-o luat caznă de bunăvoie. Se-nvinovăţea că la o şedinţă nu rădicase mâna care trebuia...

Zâmbind fâstâcit, Kalina Ivanovici dădu lămuriri:

— Parcă v-am spus: dădusem un rateu, nu votasem cu cine trebuia...

— Aţi priceput câte îs toate de simple? O dat omu’ un rateu. Da din cauza rateului cela jumate din viaţă ni s-o dus pe apa sâmbetei. Bine, iestea-s rămase-n urmă, îs astupate de-acu’ de iarbă, da când mi-aduc aminte de pânea ceea albă şi de gulaş, tot îmi vine să plâng. Mă înjoseam, mă străduiam din toată inima – crezi că-mi era uşor să ieu de la masa burjuilor? Da ce nu faci de dragu’ copilului ş-a’ lu’ tată-su? Fie ce-o fi, le-am adus. Pâne albă, cum n-am mai văzut niciodată de-atunci, gulaş din carnea cea mai bună – Doamne, ce mai gust avea! Da el îşi proptise ochii în ziar şi-i era totuna ce mânca. Avea socilismu-n cap şi de toate celelalte – de mamă-sa, de nevastă-sa, de mâncare nu-i păsa. Da uită-te ce mănânci, îi zic. S-o uitat. „A, vorba ceea, îmi dai să mănânc otravă de-a burjuilor!” O bătut din picior, o trântit la pământ farfuria, pânea la fel. Copilu’ plângea şi el se răstea la dânsu’: Să nu-ndrăzneşti, băiete, să mănânci!

— E greu acum de priceput aşa ceva, spuse Kalina Ivanovici.

— A-a, îi greu!... Nu, nu-i greu. Acu’ de câţi ani tot cumpărăm pâne de la mericani şi nu-i nimica, nu ne-am otrăvit. Şi-atuncea ce s-ar fi întâmplat? Oh, foamea ca foamea, că doară nu numa’ noi flămânzeam, da cum să te pui cu pofta de hoinăreală a lu’ Dunaev? Noi abia-abia începuserăm să ne punem pe picioare la uzină: de bine, de rău primisem o cămăruţă, începusem să ne facem rost de ceva bulendre acolo, să facem de mâncare acasă... nu, dumnealui nu putea sta în loc. Viaţa nu i-i viaţă, dacă-s toate bine şi în pace. „Să mergem, Dunea, să le instaurăm kirghijilor puterea sovietică.”

Uimit, Piotr îi aruncă o privire întrebătoare:

— În anii treizeci să instauraţi puterea sovietică?

— Ba bine că nu! Chiar la graniţă. Basmacii îşi făceau de cap. Toată ziua soarele ardea de mama focului, de ziceai că pân’ aici ţi-o fost, nu ieşeai ceasuri întregi din coliba de lut ca să scapi de arşiţă şi pe deasupra mai dădeau buzna şi ei. Oh! Se năpusteau din munte ca o avalanşă de piatră. Şi cât erau de turbaţi şi de sălbatici i N-aveau milă nici de negricioşii lor, cât despre ruşii noştri... ce să mai vorbim? Le făceau capătu’ la toţi, ba încă-şi băteau joc de ei în chip şi fel, îşi tăiau curele din pielea oamenilor... Da... „Să mergem, Dunea, să instaurăm puterea sovietică.” Nu se săturase de luptat în războiu’ civil, iar începuseră palmele să-l mănânce. Oblatko l-o ademenit. Că era tot un hoinar ca a’ meu. Poate chiar mai ceva ca ista. Oh, era comunist! Lucra ca săpător la fundaţii: lasă, Oblat, sapă cât poţi, naţia ta nu-i învăţată cu lopata. Da el uite-aşa te fulgera cu privirea... ziceai că acuşi-acuşi te sfâşie. Nu-i cădeau bine asemenea cuvinte. Rămânea şi-n schimbu’ doi, da tot îşi făcea norma. Şi se tot ţinea pe lângă a’ meu, tot prin preajma lui: „Eu vrei limba rusă... Eu vrei viaţă nouă...” Şi-ntr-o bună zi ce ne fu dat să vedem? Oblat îşi face lichidarea. Ce-i asta? Unde vra să plece? Acasă. Primise o scrisoare de acasă: pe preşedintele sovietului sătesc îl omorâseră basmacii, dăduseră puterea sovietică peste cap. A’ meu n-o dormit toată noaptea – începuse să clocotească, să fiarbă-n el drojdia de hoinar – şi a doua zi de dimineaţă

numa’ ce-l aud că-mi zice: „Să mergem, Dunea... să-l ajutăm pe fratele nostru mai mic...”

— Da, eu consideram că ajutorul frăţesc e prima noastră datorie, dădu glas Kalina Ivanovici.

— Considerai pe dracu! Asta fiin’că erai un hoinar, un bagabont. Uzina fusese dată-n esploatare, începusem să ne punem viaţa la punct, n-aveam decât să muncim şi să trăim, da parcă iestea erau de tine? Zece zile, cât am mers cu trenu’, nu mi s-or mai uscat ochii, da cum am ajuns acolo în arşiţa ceea a lor, nici nu mai aveam lacrămi ca să plâng. Da, iaca unde ne-o cărat dumnealui. La capătu’ lumii, în năsipurile înfierbântate. Până şi dobitoacele erau scorojite de soare, cămilele aveau coşcogea cocoaşele... cum să trăiască omu’ în iadu’ cela? La-nceput multă vreme nu puteam pricepe: oare de ce, mă gândeam, oamenii ceia n-au ochii ca a’ noştri? De ce în loc de ochi au nişte crăpături? Iar pe urmă, când am nimerit şi eu în năsipuri, în furtunile celea de năsip, am priceput. Cum să aibă sărmanii ochii ca lumea, când tot timpu’ ţi-i mijeşti şi te uiţi numa’ printr-o crăpătură?... Oh, mă gândeam, pe voi n-are decât să vă ieie dracu’, da băietu’ ce păcate-o făcut, ca să-ndure o asemenea cazną? Era nenorocire. Buzele ne erau arse, pielea de pe ele ni se umflase uite-aşa ca scoarţa de pin, trebe să-i zic o vorbă lui Fedka, că-i copil mic, da vezi că mumă-sa nu-şi poate mişca limba-n gură. Şi aşa ca o mută îl strângeam numa’ la piept: îs cu tine, Fedka, îs cu tine, nu te lasă mama să pieri. Oh, şi nopţile celea din pustiu! Oblat şi dumnealui, de cum cădeau pe năsip, începeau să sforăie, da eu stăteam toată noaptea cu ochii căscaţi. Că îmbiau primprejur felurite dihănii: păianjeni, şerpi. Toată preajma trosnea şi şuiera. Şi cum mai bătea afganezu’, vântu’ de-acolo! Odată, când parcă ajunseserăm deja în sat, o rădicat toate acoperişurile. Colile de tablă zburau pe sus ca muştele. Şi noi trebuia să îndurăm în pustiu vânturile iestea! Aşa ne-ngropa nisipu’, aşa ne astupa, că a doua zi când strănutam ne ieşea năsip şi din măruntaie.

Vro lună şi cinci zile am tot mers prin pustiu. Pe cămile, pe cai, cum puteam. Ne uscasem, ne arsese soarele că

semănăm cu nişte şchilete... Bietu', bietu' Oblat... Chit că nu-i de naţia noastră, chit că ne-o dus la capătu' pământului, n-am a spune un cuvânt rău despre el. Era comunist! Oh, ce mai comunist era! Se-ntâmpla să ne prindă noaptea-n năsipuri: „Eu la mine... eu la mine este acasă...” îmi dădea pufoaica: învăleşte-l pe băiet. Ce-i cu tine, Oblatko, ţi-ai pierdut minţile? Păi noaptea în pustiu îi frig amarnic, îţi clănţănesc dinţii, nici tu nu eşti de fier. Nu, ia pufoaica. Eu pot să-ngheţ, da copilului să-i fie cald. Da-a... Ori când era vorba de mâncare... dădea ultima fărâmă. „Eu sătul, eu sătul... Eu acasă...” Acasă... Ieşim noi a doua zi din colibă: nu mai rămăsese din Oblat decât capu'...

— Cum adică numa' capu'? întrebă Mihail. El ştia de moartea groaznică a lui Oblat, dar Piotr auzea prima oară această istorie.

— L-or omorât, fiarele. I-or tăiet omului capu'. Şi noi, istoviţi de drum, dormiserăm ca morţi, nu simţiserăm nimica. Da. Ajunsesem noaptea, ne dusese într-o colibă: dormiţi, hodiniţi-vă după atâta drum. Eu acasă, eu duce la a' mei... Şi iacătă că s-o dus la a' lui. Am tot cătat noi trupu', da nu l-am găsit. I-am îngropat numa' capu'. Eu m-am apucat cu amândouă mâinile de bărbatu-miu: nu-ţi dau drumu'! Hai înapoi, cât mai trăim! Că şi-un ţine putea pricepe: era o ameninţare. Căraţi-vă de unde aţi venit! Dacă nu, vă rupem şi vouă gâtu'! Da el iote-aşa o-nceput să-şi rotească ochii: „Să nu-ndrăzneşti tu, vorba ceea, să mă faci de ruşine! Chiar dacă mor, tot am să-l răzbun pe Oblat!”. Şi să mai zici că omu' are minte! O cutreierat satu' dintr-un capăt la celălalt, o bătut la fiştecare casă-n poartă: ieşiţi afară! Fratele vostru o fost omorât de duşmani! Da fraţilor nici prin cap nu le trecea să iasă. Că erau aşa de băgaţi în spărieţi de basmaci, sărmanii, încât nici n-aveau curaj să se arate la faţă. Numa' când or venit grănicerii or ieşit vro cinci oameni... Da, iaca prin ce grozăvii am trecut. Trei ani, cât am stat acolo, eu n-am închis un ochi. Stăteam, ascultam şi mă gândeam: uite-acuşi vin, parcă aud paşi. Iar el nu se despărţea de nagan. Când se-ntindea să doarmă, care era prima lui grijă? Unde-i naganu'. Da, întâi se

gândea la armă şi pe urmă la pernă ori la pătură. Iote ce viaţă am dus. Şi ce puteai face cu naganu’? Stăteam la marginea satului, parcă era mare lucru să ne taie capetele? Şi câte griji nu-mi făceam când dumnealui se ducea la şantier? Că hotărâseră să facă un club, să rădice în sat o biserică roşie, comunistă. Nici nu ştiu cum de-am scăpat cu viaţă. Am trăit trei ani cu moartea faţă-n faţă. Abdulla, preşedintele sovietului sătesc, râdea: „Tare, tare-i curajos Kalina! Gloanţele nu s-ating de cei curajoşi.” Şi când se-mbuiba cu cumâs de-acela de-a’ lor, numa’ ce-l auzeai că zice: „Pe tine, Dunea, te iubim”. Păi muieraticul ista a’ meu mai că nu m-o vândut lui Abdulla. Da!

— Nevastă-mea nu poate fără concerte.

— Fără concerte? Evdokia sări în picioare, bătu cu pumnul în masă. Adică eu mă ţin de concerte? Eu mă ţin de concerte? Două bătrâne, nevestele lui Abdulla, veneau la mine: hai la noi să fii a treia soţie, că tare bine are să-ţi şadă. Iar Abdulla, când se umfla de cumâs şi băga în el câte un ceaun de pilaf, îşi dădea drumu’ la gură: „Ai, Dunka! Bun Dunka! Hai nevastă la mine!” La ei asta-i simplu ca bună-ziua: poţi să ai o nevastă ori zece, numa’ să le dai de mâncare. Şi-a’ meu n-avea nimica împotrivă.. Chiar că-i venea bine la socoteală: Abdulla i-o dădea pe fiică-sa în schimb...

— E drept că lui Abdulla Kazîbekov îi plăcea s-o zgândăre pe nevasta mea. O lua în râs: tu te măriţi cu mine, iar eu i-o dau pe fiică-mea lui bărbatu-tău. Era un om glumeţ.

— Tare glumeţ. Şi fiică-sa era glumeaţă. Nu cred să fi avut paisp’ce ani, da era aşa o şmecheroaică şi-aşa îşi mai dădea ochii peste cap... Iaia’ meu nu-şi mai încăpea în piele de bucurie: toată viaţa şi-o vânturat nădragii, n-o lăsat să-i scape nicio muiere, cum era să-i scape o viperă de naţie străină?... Oh, n-ai cum să-ţi aduci aminte de toate câte le-am îndurat. Numa’ despre drumu’ înapoi în Rusia ar trebui să povestesc o zi întreagă. Păi cum am trăit noi la Magnitka? Că încotro ne-o mânat necuratu’ după ce-am plecat de la kirghiji? În Ural. La Magnitka. „Acuma acolo-i

munca de căpătâi, Dunea.” Şi am stat noi la Magnitka doi ani, pân’ ce am început să prindem rădăcini. Pe urmă am luat-o iar la drum. Hai să mergem, Dunea. În nord, în Karelia. Citise dumnealui într-un ziar: cică acu’ nimic nu-i mai important ca îngrăşămintele, altfel n-o s-avem pâne pe săturatelea. Ei, de data asta nici eu nu m-am pus împotrivă: dacă trebe să mergem în Karelia, apoi să mergem. Oricum, îi mai aproape de casă. Că tare mă săturasem de cele străinătăţi. Când ne-apropiam de Vologda, nu-mi mai luam ochii de la fereastră. Se zăreau casele noastre nordice. Oamenii noştri, graiu’ nostru. Şi măcar de-am fi mers, de ne-am fi dus de-a dreptu-n Karelia ceea, măcar de ne-am fi înfundat acolo o vreme – că-s destule păduri şi-s munţi destui în Karelia asta – da nu, el s-o băgat de bunăvoie în capcană...

Mihail ştia despre ce o să înceapă acum Evdokia să povestească – cum Kalina Ivanovici, aflând în Vologda că foştii săi tovarăşi de luptă fuseseră arestaţi, s-a repezit la Arhanghelsk ca să-i ajute. Şi totuşi, ştiind toate acestea, i se puse un nod în gât.

— Da, moartea cutreiera pământu’, toţi se ascunseseră, se băgaseră-n vizuinele, în bârlogurile lor – scapă-ne, Doamne, fă să treacă năpasta, să nu se-abată asupra noastră. Da a’ meu l-o căutat singur pe dracu’: i-aţi arestat pe nedrept. A-a, pe nedrept, va să zică? Atunci na-ţi şi ţie, ca să te-nveţi minte.

Evdokia izbucni în plâns.

Mihail stătea în aşteptare: acuşi-acuşi o să înceapă Kalina Ivanovici să vorbească. Bătrânul nu lăsa niciodată fără explicaţii istorisirile soţiei. Dar Kalina Ivanovici tăcea.

Lumina sângerie a înserării umplea odăiţa strâmtă. Perna albă, pe care se odihnea capul bătrânului, căpătase pâlpâiri roşietice, dar acesta stătea cu ochii închişi şi nu scotea un cuvânt. Şi atunci pe Mihail îl fulgeră pentru prima oară un gând: Kalina Ivanovici nu mai are mult de trăit pe lumea asta.

3

Mihail şi Piotr ieşiră afară împreună.

— Ei, ai ascultat viaţa marii muceniţe Evdokia? deschise Mihail vorba cu un zâmbet silit. Uite câte-o îndurat la viaţa ei! Păi ce ne-o povestit pa nu-i decât prea puţin din ce-ar fi putut să povestească. Eu îi zic câteodată: trebuia să te fi gândit bine, Dusenka, înainte de măritiş. Mai bine te-ai fi măritat c-un gândac de bălegar ca mine, toată viaţa ai fi stat în linişte, în faţa oglinzii. Şi ştii ce-mi răspunde? Mă ia la scuturat şi la fulguit, că ţi-ar fi şi scârbă să te uiţi la mine. Mie însumi mi se pare că nu-s decât o muscă nevolnică. Şi cum altfel? Ce viaţă ar fi avut ea fără Kalina Ivanovici? Păi Kalina Ivanovici i-o deschis ochii, o purtat-o prin tot locu'...

Mihail aştepta: doar-doar o începe Piotr să vorbească, să-l lămurească, să potrivească vorbele în aşa fel, încât să-i limpezească impresia nelămurită care îl frământa în clipa aceea. E doar om cu carte, cum să nu priceapă măreţia acestor lucruri? Dar Piotr tăcea şi din senin Mihail se apucă să ţipe, de parcă i-ar fi pus cineva un cuţit la gât:

— Mă, tu ce-ai de gând să faci cu casa? Aştepţi pân' ce Paha o s-o dărâme? Păi sigur... Ce preţ să mai pui acu' pe-o casă din lemn, dacă lui Kalina Ivanovici nu i-o păsat toată viaţa de casă. Da, pintre altele, Rusia îi făcută din case... Da, din case de lemn, clădite de oameni...

Mihail dădu a lehamite din mână. N-are niciun rost să stea acum de vorbă cu Piotr despre casa Stavrovilor. Nu îi e mintea acum la casă. Şi, la drept vorbind, nici lui nu-i prea arde acum de casa Stavrovilor.

Capitolul XI

1

Dinspre bălţile de pe malul celălalt al râului, primele chemări se făcură auzite pe data de doisprezece august, exact când se împlinea o lună de când el şi cu Grigori veniseră în Pekaşino: apoi, peste o săptămână, într-o dimineaţă, pe când, cu toporul pe umăr, urca pe casă, Piotr văzu cu ochii lui cocorii: o pereche cu oui tineri de vara aceasta...

Cocorii aveau lecţie de zbor. Fără grabă, preocupaţi, se roteau pe deasupra Pinegăi, pe deasupra luncii cosite când împrăştiaţi, când sub formă de clin, când în şir, încolonaţi unul în spatele celuilalt şi, uitându-se la ei cu palma dusă streaşină la ochi, Piotr simţi că-l cuprinde invidia. Pentru ei, pentru cocori, toate-s simple şi clare. I-au învăţat să zboare pe cei tineri, au stat de vorbă, au pus la cale în adunările lor generale când şi cum să zboare şi – gata, la drum! Dar el ce să facă? Cum să se descurce?

Concediul era pe sfârşite, mai rămăseseră numai două săptămâni, iar casa cea veche nu era încă gata, nu avea încă acoperiş: cu casa Stavrovilor era acelaşi talmeş-balmeş, aceeaşi aiureală: nici la deal, nici la vale: Piotr se îngrozea gândindu-se la ce-o să facă soră-sa fără el. Mihail era ca turbat, n-ai s-auzi de la el niciun cuvânt ca lumea, tot timpul urla, ţipa: dar cel mai mult îl îngrijora Grigori...

La consiliul de familie, după ce cântăriseră bine situaţia, luaseră hotărârea ca Grigori să rămână cu Liza. Fiindcă ce viaţă poate’ avea la oraş un om bolnav? Să stea zile întregi închis, singur în cuşca de piatră a pereţilor? Păi de-aşa viaţă şi-un om sănătos ar cădea la pat, pe când aici,

în satul natal, cu soră-sa, cu gemenii alături – e cu totul altceva. Cu alte cuvinte, aici şi pentru el viaţa ar mai semăna cât de cât a viaţă. Şi sincer vorbind, chiar Grigori se bucurase de această întorsătură a lucrurilor. Dar s-a bucurat numai la început. Apoi, când au început în casă să vorbească despre plecarea lui, a lui Piotr, l-a şi apucat jalea şi tristeţea: nu pot trăi fără frate-miu Petea. Vreau cu el, cu Petea, altfel mor de dor...

Desigur, Grigori nu spunea nimic din toate acestea, dar parcă-i mai bine să-l vezi că tace şi se usucă pe picioare? Şi pe urmă, ce obicei mai e şi ăsta? Nu-şi mai slăbeşte fratele din ochi. Stai la masă, tragi cu ochiul şi-l vezi că se uită numai la tine: lucrezi pe casă – tot la tine se uită: şi acum – era sigur de asta – dacă s-ar uita în jos, l-ar vedea pe Grigori uitându-se nu la cocorii de pe cer, nu la gemenii care foiesc în jurul lui, ci la el, la frate-său...

Piotr puse mâna pe topor. Cocorii zboară frumos, ca nişte păsări ale cerului ce sunt, nu-ţi mai vine să-ţi iei ochii de la ei, dar de muncit cine are să muncească în locul lui? Puţin probabil că, în timpul rămas, va reuşi să pună la punct toată casa, dar e obligat să termine acoperişul.

2

Încă înainte de a se uita în jos, Piotr îşi dădu seama că Liza s-a întors de la vite: toată ziua glasurile gemenilor nu se auziseră prin bătătură, dar acum începuseră să facă gălăgie, precum puii de raţă pe malul gârlei.

Se înţelege că prima dată Liza îi luă în braţe pe plângăreţi, altfel nimeni n-o să aibă linişte din cauza lor, stătu un pic de vorbă cu Grigori – acesta se lumină de îndată la faţă – şi abia pe urmă îi făcu semn şi lui:

— Ei, cum ţi-o mers azi lucru'?

— Bine!

Piotr coborî repede de pe casă. Îi plăceau aceste prime momente ale întâlnirilor din fiecare seară, îi plăcea faţa ei nu prea veselă, dar zâmbitoare, fiindcă de câtva timp Liza – spusese singură odată lucrul acesta – îşi impusese cu titlu de lege să nu se întoarcă acasă decât zâmbind.

Dar astăzi, cine ştie de ce, părea bucuroasă cu adevărat. În orice caz, Piotr de mult nu-i mai văzuse ochii verzi strălucind atât de limpede.

Totul se lămuri când se aşezară la masă.

— Ştiţi ce m-am gândit eu cu mintea asta proastă a mea? deschise Liza vorba şi îşi miji imediat ochii: i se făcuse frică.

— Ei! o zori Piotr.

— Păi nici nu ştiu cum să vă spun, băieţi. M-am gândit să mă duc la Paha cu plecăciune. El ce motiv are să dărâme casa? Mai bine să ieie izba de-alături, dacă acela tot o luat bani de la el. „Acela” era Egorşa, Liza nu-l numea niciodată altfel.

— Dar tu?

— Da eu ce? Fără acoperiş deasupra capului n-am să rămân. Liza făcu semn cu capul spre casa veche. Păi iote ce palat ai clădit tu aici. Ista nu numa’ că-mi ajunge mie pentru toată viaţa, le-o mai rămâne şi copiilor. Până una-alta, eu am să stau în casa Semeonovnei, că oricum îi pustie.

Grigori dădu imediat din cap în semn de aprobare: pentru el tot ce făcea Liza era bine.

— Băieţi, m-am tot gândit în fel şi chip, că nu puteam dormi nopţile (numa’ casa-mi era în minte), da n-am putut scorni nimica mai de Doamne-ajută. Doară n-am să mor fără casă! Pentru mine-i de-ajuns ca să rămână casa întreagă, ca să rămână pe pământ ceva în urma tăicuţei. Bine zic eu, Petea?

Acum Piotr pricepu totul. Pricepu şi deodată îl apucă o asemenea înverşunare, încât din creştet până-n tălpi îl trecură valuri de sudori. Oare de ce, de ce se dă întotdeauna deoparte, de ce se jertfeşte? Acum e gata să-şi dea casa unor tâlhari uite-aşa, de florile mărului... Cum se poate

aşa ceva? Dar pe de altă parte pricepea şi ce e în sufletul ei. Casa poate fi câştigată prin proces. Poate face orice, că doar legea-i lege: poate s-o alunge pe Niurka Iakovleva cu tot cu Borka al ei, poate să-i bage minţile în cap şi lui Egorşa. Numai că ea, sora lui, trăieşte după alte legi, după legile pe care i le dictează propria ei conştiinţă...

— Ei, o s-o păţim iar cu Mihail! spuse Piotr.

— Şi eu m-am gândit la asta, Petea. Da ce să fac, dacă altfel nu pot? Doară n-am să mă judec cu acela?

— Ei, bine-bine, îşi încurajă Piotr sora. Fiindcă, oricât s-ar bate Mihail cu pumnul în piept, pentru el starea sufletească a sorei sale e mai presus de orice casă.

3

Oare de câte zile nu mai trecuse prin sat, de câte zile se furişase numai prin dosul bătăturilor ca să nu dea ochii cu oamenii? De o săptămână şi jumătate? De două săptămâni! Lizei i se părea că a trecut o veşnicie întreagă de când plecase din casa Stavrovilor încărcând în maşina lui Rodka lucrurile cele mai trebuincioase şi hainele. Însă acum, când ştia ce are de făcut, nu se mai ascundea de nimeni. Trecea prin Pekaşino ziua în amiaza mare.

Arşiţa şi zăduful tot nu se potoliseră. Ferestrele caselor păreau nişte focuri aprinse, peste tot mirosea înăbuşitor a vopsea. Acum lumea vopseşte totul: astereala casei, cerdacul, veranda, gărduţul de la grădiniţa din faţa casei. Cică aşa trebuie trăită viaţa, ca la oraş, cică aşa-i civilizat. Dar ea nu se atinsese cu pensula de casa Stavrovilor. Lăsase totul şi pe dinafară şi pe dinăuntru cum era pe când trăia Stepan Andreianovici. Ca să rămână neschimbat şi mirosul casei, nu numai înfăţişarea. Şi Liza simţi că o îneacă lacrimile’ atât de dor i se făcuse de casa, de izba ei, de toate care-i slujiseră cu cinste mai bine de douăzeci de ani.

Urcă în fugă dâmbul de lângă noua clădire a clubului, se săltă în vârful picioarelor: iat-o, iată casa ei, cale de-o verstă se zăreşte calul de lemn.

Şi ea se uita cu lăcomie la minunea aceea de cal care se profila pe cerul albastru, mângâia cu privirea acoperişul înalt şi argintiu, vârful verde al bătrânei zade şi şoptea:

— Vin, azi vin la voi. Numa' să trec pe la Paha şi vin...

Paha Balandin şi familia sa luau ceaiul. Avea familie mare. Cinci feciori acasă şi doi în armată. Cel mic, care şedea pe genunchii lui taică-său, n-avea niciun an, însă Katerina – după cum băgă acum Liza de seamă – se rotunjise iar la pântece.

— Stăi jos şi bea cu noi un ceai, o pofti gospodina pe musafiră, după cum e obiceiul la ţară.

— Nu, nu, Katerina Feodoseevna. Am treabă cu Pavel Matveevici. Vrau să-i şoptesc ceva lu' Pavel Matveevici.

— Să-i şopteşti? Paha îşi rânji dinţii puternici, cu gingiile roşii, cărnoase. Da Pavel Matveevici are să vreie să steie la şoapte cu tine?

— Dacă n-are să vreie, putem ţine şi-o şedinţă. N-am secrete faţă de nevastă-sa. Şi scoase de sub bluză o sticlă de votcă – o cumpărase dinadins de la magazin, ca să-l facă pe Paha mai înţelegător, – o puse pe masă.

Paha începu să facă mofturi: nu beau de unul singur şi Liza – dracu' să te ia! – dădu pe gât un păhărel plin.

Bău şi nu mai umblă cu fofârlica, o luă de-a dreptul.

— Pavel Matveevici, cât i-ai dat aceluia pentru partea de sus a casei?

— Aceluia? Lu' Suhanov? Da ce te-nteresază?

— Dacă-ntreb, înseamnă că mă-nteresază. Vrau să-ţi dau banii înapoi. Liza era hotărâtă să facă şi acest lucru. Avea pe carnetul de economii cinci sute de ruble, bani luaţi demult, când vânduse vaca. Doar n-avea să se zgârcească la bani când era vorba de casă!

Paha izbucni în râs:

— Nu mai grăi prostii din gură! Crezi că-s Rothschild, ca să mă joc cu banii?

— Bine, spuse Liza care nu-şi prea pusese nădejdea în

această soluţie. Dacă n-ai ruşine, atunci ia izba de-alături.

— Izba de-alături? Putreziciunea ta s-o iau? Ha-ha! Şi tu să stai ca o cucoană în casa cea mare? Bine-ai mai întors-o!

— Păi casa-i a mea! Şi-aşa rup ca din carnea mea. Iar tu stai şi te hlizeşti...

— Uite ce-i, muiere proastă! Ştii ce plan am eu? Strada Balandinilor. Să fac rost de-o casă pentru fiştecare fecior. Da! Vrau să fac un sat în sat. Ca să rămâie numele Balandinilor în veacul-vecilor! Acu' pricepi pentru ce trăiesc?

Katerina îşi puse nasul în pământ şi începu să bocească. Nu avea curaj să i se pună bărbatului ei împotrivă, dar nici nu voia să tâlhărească laolaltă cu el. Şi în urma mamei se puseră pe plâns şi copiii.

4

Liza nu se mai duse la casa Stavrovilor. Nu mai avea putere să se uite în ochii ferestrelor, să dea ochii cu cerdacul, cu calul, cu toate lucrurile pe care le trădase. Dar nici acasă la fraţii şi copiii ei nu avu putere să meargă. Ce s-ar întâmpla cu Grigori, dacă ea nu ar putea să se stăpânească şi ar începe să bocească?

Coborî la poalele povârnişului, o porni agale spre râu. Bătrâna Semeonovna, în tinereţea ei, avea obiceiul să vină la râu şi să-şi spele sufletul de tristeţe (avusese parte de-un bărbat cam terchea-berchea): ce-ar fi să încerce şi ea? Oare nu s-o mai alina?

De pe povârniş calul de lemn o urmărea cu privirea şi ea îşi simţea spinarea friptă de privirea lui mâhnită, dojenitoare: bătrâna zadă se văicărea şi ofta ca o femeie, baia, hambarul întindeau spre ea mâinile lor uscate de bătrâneţe... Toate, toate o învinuiau. Şi ea singură se

învinuia. Se învinuia că s-a înfierbântat prea uşor, se învinuia de nechibzuinţa de care dăduse dovadă lăsând casa în voia soartei: dacă ar fi răbdat acolo o săptămână şi ar fi rămas tare pe poziţie, poate că Niurkăi i-ar fi venit mintea la cap şi ar fi dat singură îndărăt.

Cărarea şerpuită, bătătorită de picioarele lui Stepan Andreianovici şi ale Makarovnei, o duse până în apropierea sălcişului de lângă mal. Aici soarele n-o mai frigea – sălcişul crescuse ca o pădure – apoi, când urcă pe mal, soarele o prinse iar în bătaia razelor sale dogoritoare.

Şi ea stătea pe malul gol, se uita la râu şi nu putea să creadă ceea ce vedea: unde-i râul? unde-i Pinega?

Era astupată, era înfundată de nisipul galben, doar un firicel de apă mai scânteia lângă malul celălalt...

Liza merse mult până să ajungă la apă, frământă mult şi bine cu picioarele nisipul încins, iar când ajunse, ca să-şi poată răcori faţa înroşită de soare, trebui să dea cu mâna la o parte plaurul verde.

Se aşeză pe o piatră cenuşie, înfierbântată de soare, şi începu să plângă.

În fiecare primăvară, în fiecare vară sunt aruncate în râu milioane de buşteni. Trage, cară tu, vorba ceea, toată povara asta până la vărsare, până la stăvilare, până la remorchere. Dar de unde să aibă putere? Ce putere poate să aibă un râu? Cine să-i vină în ajutor? Pâraiele, pârâiaşele? Păi şi ele sărmanele-s secate de tot, fiindcă pădurile de pe malurile lor au fost tăiate. Şi uite aşa o chinuie, o canonesc toată vara pe biata Pinegă. Împing în apă fiecare buştean cum se nimereşte: le târăsc cu caii, cu tractoarele. Acolo unde malurile-s joase sau pe la praguri, au fost ridicate pontoane de deviere, iar acolo unde-s pontoanele, se învârtejeşte şi se adună nisipul, formând adevăraţi munţi.

Niciun peşte nu sărea pe oglinda apei, şi Liza se gândi: o mai fi fiind oare vreun peşte? Nu cumva o fi pierit tot peştele din cauza secetei?

Deodată un tunet prelung sparse liniştea din preajma râului şi se prăvăli asupra ei ca o stâncă uriaşă căzută de

cine ştie unde: o amfie sau amfibie, cum zic cei cu carte, o şalupă de poştă semănând cu o broască strident colorată ieşi de după promontoriu, tulbură, frământă într-o clipă apa trecând chiar pe lângă picioarele Lizei – o luase chiar pe lângă mal, mai că nu se căţărase pe uscat. Un flăcăiandru tinerel scoase capul pe fereastră, îşi flutură în vânt chica blondă, îşi rânji dinţii într-un zâmbet şi-i făcu semn cu mâna. E bucuros, e mulţumit, prostuţul de el. Dar de ce s-o fi bucurând? De ce s-o fi rânjind? Fiindcă oamenii au chinuit, au nenorocit râul?

Ea una măcar are şi altfel de amintiri despre Pinega. Râul i-a dat destule bucurii în viaţă, a avut parte de mila şi dărnicia lui, căci în zilele de ananghie la Pinega venea să ceară ajutor.

Înainte vreme, pe timpul războiului, băieţii o înnebuneau o luau cu asalt: ni-i foame, dă-ne de mâncare! Şi ea găsea scăpare tot la Pinega. Hai să mergem la râu! Păi noi azi nici n-am fost la râu... Şi pentru un timp foamea era dată uitării, puii de lup deveneau iarăşi copii. Apoi, când au mai crescut gemenii, Petka şi cu Grişka, Pinega a devenit pentru ei o a doua Zvezdonea: din primăvară până aproape de sfârşitul toamnei îi hrănea cu peşte, ba încă le mai rămânea şi de pus la uscat pentru iarnă.

Pinega a fost pentru ei o mamă bună, se gândea Liza, dar ce-o să fie ea pentru copiii ei, pentru Mihail şi Nadejda?

Capitolul XII

1

Lucindu-şi veselă în soarele dimineţii şoldurile netede şi bombate, Zvezdonea cea tărcată cu negru ieşi pe poarta roşie, se opri în mijlocul drumului şi începu să mugească cât putea de tare.

— Du-te, du-te, proasto! Cine crezi c-are să-ţi răspundă? În tot satu' n-am rămas decât noi amândoi...

Şi iată că Zvezdonea o porni singură-singurică spre păşune.

Trecu (după vorba bătrânilor) pe lângă o vatră, mai trecu pe lângă una şi abia la Minini i se mai alătură o tovarăşă – Malaşa, o vacă scundă şi ciuntă de coarne.. Pe urmă abia mai încolo, după câteva bătături, din curtea lui Vaska-Pădurarul fu slobozită Krasulea sau Cucoana, cum i se mai zice acestei vaci, după porecla stăpânului: apoi fraţii Iakovlev, muncitori la rezinare, dădură drumul la două vite deodată: li se mai alătură apoi înotătoarea, vaca Lobanovilor, cumpărată de la Vodeanî, unde vacile înoată precum raţele: până în capătul satului se adunară de toate paisprezece văcuţe. Paisprezece vaci dintr-un sat cu două sute cincizeci de gospodării! Şi doar cu vreo zece ani în urmă se aduna ditamai cireada de o sută şi ceva de vaci. Când îşi plimbau ele copitele prin sat,, era sărbătoare, sticla geamurilor zdrăngănea. Ce mai mugete, ce mai muzică făceau vacile acelea!

Mihail nu se mai duse la Sinelga. Se sprijini de gardul dărăpănat de pe coama povârnişului satului, lângă casa Varvarei, acum părăsită, cu geamurile şi uşile bătute în cuie, şi se uită îndelung în urma norului roşiatic de praf prin

care scânteiau când coarnele, când copitele vitelor, îşi văzu iarăşi desluşit vaca atunci când cârdul trecu apa Sinelgăi.

În amintirea acelei prea bune doici care scăpase familia Preaslinilor de foame în timpul războiului, Mihail îşi numea Zvezdonea toate vacile, măcar că niciuna dintre ele nu semăna deloc la nărav cu Zvezdonea aceea de demult. Aceea, când stăpânu-său o petrecea până la păşune, era în stare să-şi zdruncine gâtlejul cu mulţumirile ei mugite, dar aceasta nouă nici măcar n-a binevoit să-şi întoarcă capul la despărţire, necum să mai şi mugească.

Da, se gândi el zâmbind, în război până şi vacile aveau mai multă conştiinţă...

Şi totuşi – să-l şi tai, să-l şi omori – el nu pricepe nimic din politica asta cu vacile. După cum îşi aduce el aminte, tot timpul statul a dus război cu vaca colhoznicului. O gâtuiau cu cotele de produse – dă tu aşa pe degeaba trei sute cincizeci de litri de lapte pe an –, oamenilor nu li se dădeau fâneţe, trebuiau să care iarba acasă noaptea pe ascuns precum contrabandiştii. Proprietate particulară! Molimă şi otravă...

Nu... scuzaţi, numai proştii cu mapă gândesc aşa. Partidul a spus-o clar: nu strică o vacă în plus, o oaie în plus. Creşte. Cât despre nutreţ, n-o să ai nicio oprelişte.

Acum Mihail, după vechiul său obicei, începu să vorbească în gând cu deştepţii de prin partea locului. Toamna trecută, când Viktor Netesov îşi dusese vaca la centrul raional de achiziţii, el, Mihail, se găsise să-l întrebe:

— Măi Vitea, ce-ai să te faci fără lapte? Cum-necum, ai doi ţânci care umblă pe sub masă.

— De ce-aş rămâne fără lapte? arătase acesta spre grajdurile sovhozului. Păi vitele de-acolo pentru ce-s?

— Păi vitele iestea, măi băiete, de când lumea trudesc pentru stat.

— Nu-i nimic, dacă statul o să aibă nevoie de mine ca să ar pământul, or să muncească vitele şi pentru mine.

Şi-i drept, acum s-a permis să se vândă sovhoznicilor lapte. În fiecare dimineaţă, cu găletuşele de plastic în mână, tot satul curge spre magazin. Stau şi câte un ceas,

câte două, dar nu pleacă până nu vine laptele. Şi dacă laptele întârzie, nici oamenii nu se grăbesc să se ducă la lucru. Uite ce vremuri ne-a fost dat să trăim în Pekaşino!

Dar poate că-i mai bine aşa, se gândi Mihail. Bineînţeles, în comparaţie cu laptele lui de-acasă, cel cumpărat nu-i decât apă chioară, dar ca să ţii o vacă e muncă de ocnaş. Toată vara n-ai parte decât de griji, n-ai parte decât de zbucium şi alergătură după fân. Numai boii din vechiul regim de teapa lui mai poartă încă povara asta pe umeri, dar tineretul de astăzi, toţi mecanizatorii ăştia or să-şi bată capul cu vacile? Păi Viktor Netesov, fiindcă veni vorba de el, cum trăieşte? Ca la oraş. Lucrează atâtea ceasuri câte scrie la lege, îşi vede de treaba lui la sovhoz, dar pe urmă – scuzaţi, vă rog, nici nu vreau să ştiu de nimic.

2

Nu avea niciun rost să se grăbească acasă: parcă nu-i totuna unde şi cum îţi omori timpul? De altfel, nici Raisa nu plecase încă la lucru. Şi dacă-i ea acasă, iar începe balamucul. Asta-i regula. S-au dus de mult vremurile de aur când Raisa îl conducea la lucru ţinându-l de braţ şi când tot la braţ îl lua când el se întorcea de la lucru.

Mihail o porni spre fierărie: încă din mai îi comandase lui Zotka nişte scoabe pentru magazia de lemne (brâul de sus al stâlpilor se stricase), cât o să se mai mocoşească?

Fierăria veche, şura aceea cu pereţii piezişi, afundată până la jumătate în pământ, cu pereţii negri de fum, în care el, Mihail, împreună cu răposatul Nikolaşa, încropiseră cândva din fiare vechi o cositoare, fusese dărâmată de mult. În locul ei se înălţă acum un adevărat palat. Cu sprijinitori groase de cărămidă la colţuri, cu curent electric (nu mai trebuie să te opinteşti ca să umfli foalele cu mâna,

n-ai decât să apeşi pe un buton), cu cărbuni de mină în locul cărbunilor de lemn... Totul e nou.

Dar şi obiceiurile sunt tot noi. Odinioară, în vechea fierărie a colhozului, pe vremea asta munca era în toi. Refăcându-şi puterile peste noapte, fierarul juca bătuta în jurul nicovalei. Dar acum, în jurul cui joacă bătuta Zotka? În jurul sticlei. Sărbătoreşte aniversarea sovhozului.

Cu trei ani în urmă, nu s-au gândit ca lumea, au declarat sovhozurile chiar în vremea secerişului – credeau că va fi cine ştie ce avânt în muncă, credeau că o să se adune un munte întreg de nutreţ. Dar oamenii, de bucurie, au pus mâna pe sticlă. Au udat o săptămână trecerea „la o etapă superioară” (după expresia lui Piotr Jitov), apoi timp de încă o săptămână şi-au făcut ordine în cancelariile lor de acasă. Fiindcă sovhozul înseamnă nu numai părăluţe în labă, ci şi pensie. Iar pentru pensie îţi trebuie adeverinţe, o grămadă de hârtii şi hârtiuţe din care să reiasă când şi unde ai lucrat. Şi aşa s-a făcut că, din cauza lipsei de nutreţ, în primăvara următoare au ieşit cu vreo cincisprezece vite lipsă: iată cât i-a costat pe cei din Pekaşino „trecerea la o etapă superioară”.

Mihail se duse la programare. În fiecare dimineaţă de când se întorsese de la spital se întreba cu nelinişte: oare ce i-o fi lipsind? De ce i se pare că a uitat ceva, că n-a făcut lucrul cel mai important? Şi acum pricepu dintr-o dată: îi lipseau programările. Oamenii.

Aceste programări, aceste adunări zilnice de dinaintea lucrului prinseseră iute rădăcini. Până una-alta, până când se adună şi se dumireşte lumea, până când se împarte echipamentul de protecţie, auzi de toate, afli ultimele noutăţi ale Pekaşinului.

La început Mihail vru s-o ia de-a dreptul, că nu-s decât vreo sută de metri de la fierărie până la armanul unde în timpul verii au loc programările, dar fu imediat nevoit să iasă în drum. E mai uşor să mergi iarna prin ţelină, prin zăpadă, decât să-ţi porţi acum paşii prin nisipul treierat de roţile maşinilor: e praf ca pe Lună. Chiar şi construcţiile sunt acoperite cu un strat de praf de-ţi vine să zici că-s

năpădite de muşchi.

E de-a mirării câte construcţii au fost ridicate în Pekaşino în ultima vreme. Altădată ce era în dosul bătăturilor, în faţa presei de ulei? Un grajd pentru vite lângă baltă, altul pentru cai, fost hambar, câteva băi de aburi fără hornuri, iar în rest – un teren nisipos, Sahara Pekaşinului, cum îi zicea Piotr Jitov, unde iarna caii tineri erau învăţaţi să tragă la căruţă.

Acum aici nu ai loc să te învârteşti cu caii. Nici nu poţi înşira dintr-o suflare toate construcţiile durate aici: gaterul, moara, staţia electrică, felurite ateliere, garaje, uscătoria de cereale, depozite. Şi toate acestea sunt, desigur, bune – ce casă-i aceea care nu are pe lângă ea felurite anexe gospodăreşti? Dar Mihail nu putea pricepe în ruptul capului un lucru: sovhozul e nerentabil! Anul trecut subvenţia primită de la stat a fost de două sute cincizeci de mii. Adică de două milioane şi jumătate în bani vechi[24].

Taborski e bucuros nevoie mare:

— Nu-ţi fă probleme! Ai auzit de întreprinderile deficitare conform planului? Ei, şi noi facem parte dintre ele. Da cum ai vra? Sovhozu' abia face primii paşi. Aşa că trăim după lege, nu facem contrabandă.

Bine, fie şi aşa: trăim după lege, fără contrabandă. Dar nu putem sta tot timpul pe socoteala statului!

3

Sub streaşină armanului nu era prea multă lume: doi moşnegi pensionari şi două pensionare. Aceştia veniseră cu noaptea în cap, aşa cum erau deprinşi de pe vremea colhozului. Din pruncie au aflat vechea zicală că o zi de muncă în vremea secerişului te hrăneşte toată iarna.

---

[24] Înaintea reformei monetare, valoarea rublei era egală cu aproximativ 10% din valoarea rublei actuale.

Ca întotdeauna, Ilia Netesov venise înarmat până-n dinţi – cu toporul, cu furca, cu grebla, gata să meargă la orice muncă. Şi Paraskovia-Vineri venise tot cu grebla. Numai că degeaba îşi ostenesc ei, Ilia şi Paraskovia, picioarele bătrâne. Nu se mai găseşte de lucru pentru alde dânşii. La fâneţele mărginaşe nu pot merge pe cont propriu, adică în calitate de particulari, cum se obişnuieşte acum, şi cine să-i ia la brigada mecanizată unde-s acum toate tractoarele şi maşinile? Numai în zilele de salariu, când sovhoznicii se pun pe chef, uitând de fânul care putrezeşte la poalele dealului, numai atunci au şi ei parte de câte o sărbătoare. Atunci – da, hai, veteranilor, ca pe vremuri!

Mihail le făcu tuturor din mers un semn de salut cu mâna sănătoasă, se aşeză pe „fotoliul" său (o coşcogea buturugă de zadă). Sub streaşină sunt multe asemenea fotolii: ba o găleată veche, ba o ladă luată de la magazin, ba un butoi gol din acelea în care se transportă benzina, sau pur şi simplu vreo scurtătură sau vreo bucată de prăjină, aduse după cum l-a tăiat capul pe fiecare. Era chiar şi un pietroi de vreo douăzeci de puduri[25] pe care Kolea-Funtul l-a adus de la râu cu tractorul. Bineînţeles, ca să se grozăvească.

— Văd că nu se prea grăbeşte Măria Sa, spuse Mihail şi îşi aprinse o ţigară.

Ilia Netesov şi Paraskovia nici nu-l luară în seamă: n-aud nimic, poţi să tragi cu tunul la urechea lor. Iar Vasili Lukianovici nu făcu decât să scuipe: a trăit omul douăzeci de ani la oraş şi tot nu s-a obişnuit cu rânduielile orăşeneşti.

În schimb foştii colhoznici tare repede şi-au însuşit rânduielile acestea! În fiecare an, înaintea secerişului se dau ordine de a căror luare la cunoştinţă trebuie să semnezi: se va ieşi la lucru la ora şapte. Ei citesc ordinul, semnează, dar de venit la lucru tot la opt vin.

Primul se arătă Viktor Netesov, ceea ce însemna că e ora opt. E opt cu siguranţă, nici n-ai nevoie să te mai uiţi la

---

[25] Un pud = 16,381 kg.

ceas. Parcă în ciuda arşiţei, Viktor Netesov era proaspăt bărbierit, cu hainele ca scoase din cutie. Nu intră sub şopron, îi salută tăcut pe toţi, apoi se duse direct la tractor: se înţelesese de ieri cu brigadierul asupra lucrărilor de astăzi.

Da, ăsta nu-i un truditor oarecare, ci un muncitor, îşi spuse Mihail şi se învioră imediat auzind zdrăngăneala zăvoarelor şi a inelelor de fier de la porţile şi uşile caselor de primprejur.

Aşa se întâmplă întotdeauna. Pekaşinenii parcă aşteaptă, parcă pândesc de la ferestre ca să-l vadă pe Viktor Netesov trecând pe lângă arman şi abia după aceea binevoiesc să se arate la faţă. De drumuri n-au nevoie, fiindcă de la fiecare casă porneşte încoace câte o potecă. Şi iată că imediat prinse să se ridice praful de pe zece-cincisprezece cărări deodată (acum cele mai multe case sunt înghesuite împrejurul fostului maidan). Apoi începură să trosnească motocicletele. De, tineretul. E la modă să vii la lucru călare pe calul de fier. Pe urmă chiar că ai fi putut zice că-i un număr de circ: îşi făcu apariţia Piotr Jitov în căruciorul lui de invalid. Şi nu era singur, ci cu Zotka-Fierarul: fără doar şi poate, au venit ca să facă rost de-un pitac, să se dreagă.

Sub acoperişul armanului se iscă larmă. Într-un colţ se certau din cauza salariului, în altul discutau despre cosmos, dar majoritatea vorbea despre ziua de ieri, aniversarea sovhozului.

Mitea-Ginerică, unul dintre cei veniţi de aiurea, poreclit astfel fiindcă, deşi era mare cât o vrabie, îşi luase de nevastă o grăsună de vreo şase puduri (ca să-şi îmbunătăţească rasa, după cum spusese odată cu gura lui), Mitea-Ginerică, deci, vorbea în gura mare:

— Da nevastă-mea la-nceput nici nu vroia s-audă: mai întăi fă-ţi datoria şi pe urmă „bomba”.

— Ei, şi ţi-ai făcut-o? îşi încreţi de râs mutra lui uscată Venka Ineahin, care întorcea orice discuţie pe panta lucrurilor neruşinate.

— Mi-am făcut-o, răspunse naiv Mitea. Am dat fuga la

râu. Am prins vro doi bibani bunicei, ca de vrun an.

Mitea nu minţea. Acum, pe arşiţa asta, pentru nimeni nu-i peşte în Pinega, dar Mitea prinde bibanii cu mâna goală. Mihail a văzut doar cu ochii lui. Cotrobăieşte cu mâinile afundate până la umeri în apă printre bolovani, printre pietre, pe acolo pe unde se ascund bibanii, merge fâş-fâş contra curentului, apoi hat! – mâinile i se închid ca o capcană şi scot la soare peştele cu aripioare roşii.

— Ei, şi după „bombă” ce-o mai fost, măi Mitea? nu se dădu bătut Venka. Trântitu-n fân, ori în pat?

Blonda Zoia-Zootehniciana, care stătuse în spatele lui Mihail, se trase deoparte: pricepuse ce întorsătură va lua discuţia.

Dar chiar în momentul acela Susa-Balalaica începu să-şi zdrăngănească strunele. Mihail băgase mai demult de seamă că Susa îşi aşterne pe faţă o expresie severă (îşi încrunta fruntea plină de coşuri şi molfăia ceva din buze), semn sigur că se pregăteşte să ţină o cuvântare. Şi uite că începu să cânte:

— La noi, tovarăşi, nu se respectă cum trebe un decret important... cel cu privire la creşterea numărului de animale din gospodăriile dumneavoastră perse laie.

— Asta cum vine, Susanna Feodorovna? căscă mirat gura Filea-Cocoşelul. Adică iar să ne-apucăm de crescut vaci pe lângă casă?

— Exact, tovarăşe Postnikov. Gospodăria fiecărui colhoznic şi a fiecărui muncitor constituie o rezervă importantă de sporire a producţiei agricole a ţării.

— Interesant, interesant! spuse Mihail.

— La tine, Preaslin, asta nu se referă. Tu îndeplineşti cum trebe prevederile acestui decret.

— Nu, se referă! De-atâta căldură, lui Mihail nu-i trebuise mult ca să se enerveze. Da acu’ cinci ani ce zdrăngăneai? Vacile strică faţa satului... Vacile nu fac decât murdărie şi putoare în sat... Nu putem trăi civilizat din cauza lor...

Susa părea că nici nu l-a auzit. O căută cu privirea pe Zoia-Zootehniciana, secretara organizaţiei de comsomol, şi

se apucă s-o săpunească:

— Dumneata, tovarăşă Malkina, crezi că se poate aşa? Avem douăzeci şi opt de comsomolişti, aici de faţă, care-s o forţă mare, dar unde-i rolul dumneavoastră de avangardă în această problemă?

— Păi rolu' lor de avangardă nu-i încă îndeplinit în ceea ce priveşte terapia fânului.

Din patruzeci de gâtlejuri izbucniră pe dată râsete, hohote. Chiar şi Piotr Jitov, care abia se întorsese de după colţ, ţinându-se de gât cu doi holtei, roşu tot la faţă, cu ochii mult prea strălucitori (mai mult ca sigur că dăduseră de duşcă o „bombă"), chiar şi Piotr Jitov necheză. Fiindcă Taborski, căci el era, bineînţeles, acela care plasase poanta, nimerise la ţintă: tineretul de acum şi-a făcut un obicei de neînţeles – de cum se lasă seara, se duce la fânaţul de sub dâmb ca să miroasă fânul, deşi, de când cu arşiţa, nici nu te poţi apropia de fân, căci stogurile dogoresc. Întocmai ca sobele încinse.

Susa nici nu tresări, în schimb îl luă la rost şi pe preşedinte:

— Nici dumneata, tovarăşe Taborski, n-ar strica să tragi nişte concluzii serioase. Căci în satul în care gospodăriile oamenilor au ajuns să aibă numai paisprezece capete de vite...

De data aceasta Mihail începu să ţipe de-a binelea:

— Amândoi v-aţi străduit din răsputeri! Iar tu, Obrosova, la fiştecare adunare ne băteai la cap: trebe s-o sfârşim cu sectoru' particular! Nu cu cel personal. Azi te-ai apucat să cânţi despre cel personal, fiin'că s-o schimbat placa, fiin'că ţi s-o spus să-ţi acorzi altfel balalaica...

— Preaslin, te rog, fără insulte! îl preveni Taborski.

Cineva hohoti – adică bine or mai atins-o pe Susa, bine i-or mai retezat avântul! – dar lui Mihail nu-i ardea de laude. Toată viaţa lui, toate chinurile şi necazurile, toată truda lui legată de vacă se ridicară de dinăuntru şi el îşi uşură sufletul, spuse tot ce crede despre Susanna şi despre Taborski. Şi, bineînţeles, imediat se puse în funcţiune maşinăria lui Taborski: Mihail fu muşcat de unul, apoi de

încă unul şi încă unul. Adică, ce te-ai repezit asupra Obrosovei? Nu ştii că nu cântă după cum vrea ea, ci duce la îndeplinire nişte sarcini primite de sus?

— Ar trebui să te gândeşti că ea urmează linia trasată de politică! Aceste vorbe fuseseră mormăite de Maksim Zavarzin, de unul dintre puţinii oameni din sat cu care Mihail se mai înţelegea cât de cât.

— Nu te mai frământa ca musca-n balegă! îl luă Mihail şi pe acesta la rost. Azi una, mâne alta... Aşa are să fie toată viaţa?

Lui Taborski zâmbetul i se şterse iute de pe faţă: asta-i politică! Şi spuse cât putu de ferm:

— Treaba cu sovhozurile, Preaslin, o apărut de curând şi nimeni n-are să-ţi deie voie s-o subminezi.

— Eu o subminez? Eu? Păi în privinţa asta o să vedem noi cine-o subminează...

— Iar eu, Preaslin, ţi-o spun verde-n faţă (Susa a trecut şi ea la contraatac): Am fost în slujba partidului şi în slujba lui o să rămân!

— Da eu în slujba cui îs? Nu tot în slujba partidului? Numa' nu încercaţi să mă duceţi de nas: sovhozu' îi nou... Că tare simplu-i la voi...

Taborski nu-l lăsă pe Mihail să termine. Zbieră ca un comandant de oşti:

— Pe cai, băieţi! Rapid! Iar ţie, Preaslin, pân' la însănătoşirea deplină, îţi interzic să mai vii la programare. Priceput-ai? Acu' avem de secerat şi de cosit, nu de stat la taifas. Ne zădărniceşti graficu' de lucru.

Da, iată ce întorsătură i-a dat Taborski problemei: tu, vezi bine, Preaslin, eşti vinovat de tot, tu ne pui beţe-n roate! Şi până când Mihail îşi veni în fire după lovitura primită, oamenii se ridicară în picioare.

Apoi motoarele începură să uruie, şi el se uita cu invidie la oamenii care urcau vioi în maşini.

Ca în fiecare dimineaţă, la punctul medical era rând. Te bagă-n sperieţi grija pe care o au faţă de propria lor sănătate pensionarele de astăzi! Bineînţeles, nu-i vorba de uscături, de babele uitate de moarte pe pământ, care se închină Domnului ca să apuce ziua de mâine. Nu, de sănătate se îngrijesc cele tinere. La cincizeci de ani ies acum la pensie femeile din raionul lor. La cincizeci de ani! Unele dintre ele aşa-s de rumene şi în putere, încât mai căţi vine să zici că-s bune de măritat. Păi anul trecut în Vodeanî chiar că s-a-ntâmplat una ca asta. O fată şi-a adus de la oraş logodnicul ca să i-l arate maică-si. S-au întâlnit, s-au cinstit, s-au culcat, iar a doua zi de dimineaţă logodnicul le-a şi dat ultimatum: cu mama sunt gata să mă însor, dar fiică-sa să-mi piară din ochi, nici nu vreau s-o mai văd!

Fiind muncitor, Mihail nu avu mult de aşteptat, stătu până ce ieşi prima bătrânică:

— Cum îi azi? Îi în toane bune, ori ba?

Tot satul se temea de Sima-Felceriţa: muierea dracului! Chiar dacă n-a bătut pe nimeni, nu-i mare lucru la ea să înjure un bolnav, mai ales pe bătrâne, care îi erau nesuferite.

— Păi parcă n-ar fi-n nu-ş’ ce toane bune.

— De un’ să fie-n toane bune? Au şura plină de capre, da fânu’ nu-i clădit. Mi-o spus data trecută.

Nici cu Mihail Sima nu o făcu pe delicata. Se apucă să-i scoată pansamentul de pe mâna rănită aşa cum casapii jupoaie vitele. Fără să se uite.

— Mai încet oleacă...

— Mai încet? Cât ai s-o mai faci pe păpuşica? Iar apoi văzu mâna depansată şi-şi holbă ochii la el: Ce faci? Mă sabotezi?

— Cum să te sabotez? Te-ai ţicnit?

— Parcă eu nu văd? Iar ai făcut treabă!

Mihail, nu ca să se dezvinovăţească, ci aşa, omeneşte,

se apucă să-i explice: nu-i pe lume, adică, chin mai mare ca atunci când nu poţi munci, asta-i iad, nu viaţă, să stai toată ziulica fără să faci nimic... ei, şi-a început şi el în zilele din urmă să-şi obişnuiască mâna bolnavă cu munca. Păi cum altfel? Trebuie doar să se înveţe şi el să fie iar om întreg. Dar Sima, cu ochii tulburi, înroşită de furie, cu spumă albă în colţul gurii, fu apucată de toate năbădăile:

— Crezi că la noi îi oficiu de chiul, de tăiat frunze la câni? Şi noi avem plan şi indici de plan...

— Da tu te duci în fiştecare zi la privată?

— Cum?

— Te-ntreb dacă te duci în fiştecare zi la privată? Dacă te duci, cum mai întrebi de ce nu poate trăi omu’ fără să muncească? Şi mai zici că eşti doctoriţă...

— Ei, uite ce-i, Preaslin! Am să te reclam unde trebe. Ai să-mi dai socoteală că m-ai insultat în timpu’ îndeplinirii sarcinilor de serviciu! Şi cu cirtificatu’ faci cum ştii... Du-te la raion, dacă nu vrai să te însănătoşeşti. Eu nu-s farmacie particulară, eu îs în slujba statului.

Mihail reuşi totuşi să-i închidă Simei botul:

— Tu pe bărbatu-tu mult timp îl laşi să steie degeaba?

— Cum? Ce treabă ai tu cu bărbatu-miu?

— Vanka, zic, mult timp stă degeaba? Nu-l fugăreşti de dimineaţă până sara?

Şi iată că încetul cu încetul Sima începu să mai semene a om. Îi plăcuse ce-i spusese Mihail despre Vanka. Deşi în realitate toţi ştiu cum o calcă Vanka în picioare. Poate din această cauză îşi varsă focul asupra bolnavilor.

— Crezi că holera mea nu-i din acelaşi aluat ca şi tine? Mihail nu se cruţa nici pe sine. Toate sunteţi la fel de netrebnice. Când s-apucă să mă bată la cap, aş fi bucuros să mă duc şi la dracu-n praznic, numa’ să n-o mai aud... Cum să-mi mai aduc aminte şi de mâna bolnavă?

— Lasă minciunile! spuse Sima, dar nu mai aduse vorba despre sabotaj.

Vaca a dus-o la păşune, la programare a fost, cu Susa-Balalaica s-a ciorovăit iarăşi, nici cu Sima-Felceriţa n-ar putea spune că a tras spuza pe turta lui, fiindcă-i isteaţă bestia şi-o să-şi dea seama că a fost luată peste picior...

Altceva? Ceaiul de dimineaţă? L-a băut! Deliberările matinale cu nevastă-sa? Au avut loc. Au avut scandal din cauza Larisei. Tata, vezi bine, îşi tiranizează copila, o pune să care apă de la fântână ca să stropească măcar cât de cât cartofii din grădiniţa de sub fereastră, iar copila nu poate decât să dea din picioare noaptea la club...

Da, toate au fost făcute, planul de ciorovăială pe ziua în curs a fost depăşit, iar ceasul nu-i decât unsprezece...

Din pridvorul înalt al punctului medical, Mihail se uită înciudat spre magazinul în ferestrele căruia soarele aprinsese focuri roşii şi se apucă să coboare în zăduful de afară.

Un câine, parcă al lui Filea-Cocoşelul, i se împletici printre picioare lângă treapta de jos a pridvorului – toate vietăţile se bagă acum la umbră – şi Mihail îi trase un picior. Nu-ncurca trecerea oamenilor, ticălosule! Că tare v-aţi mai înmulţit, n-ai unde pune un picior din cauza voastră. Aţi ajuns stăpânii satului.

Nu voia astăzi să-şi uşureze sufletul cu o „bombă”. Şi aşa Raisa i-a mâncat ficaţii, dar la urma urmei, trebuie să-şi vină cumva în fire! De unde avea să ştie că o să se ia la clanţă cu căţeaua de balalaică şi o să se ia de gât cu porcul de Taborski? Şi apoi, cum să nu arunci o privire la magazin într-un asemenea ceas? Zici că-i club, nu magazin. E adunată toată pensionărimea din Pekaşino. Oricum, şi asta-i o distracţie.

Cu mers calm, măsurat, ţinându-şi sârguincios la vedere mâna bandajată (mai mult ca sigur că Sima se holbează acum la el pe fereastră), Mihail urcă scara pridvorului, deschise uşa şi... ce-i asta? Unde-s oamenii?

Magazinul era plin de găleţi albe de aluminiu şi de

felurite vase multicolore din plastic care acopereau duşu-meaua de la o sobă la cealaltă, dar în tot magazinul nu era decât o singură fiinţă vie: Zina-Vânzătoarea, îmbrăcată în halatul ei alb, şezând după tejghea.

— Ce-i cu deservirea asta nouă?

Zina, care nu are prea multă carte (abia a reuşit să termine cinci clase) nu pricepu, dar, la drept vorbind, nici el nu prea înţelegea cuvântul acesta înainte de a fi fost la Moscova.

— Te-ntreb dacă ai trecut la alt fel de vânzare. Mihail făcu semn cu capul spre găleţi. Vânzare fără clienţi?

— Nu, făcu Zina a lehamite din mână. Pe naiba clienţi. S-or cărat toţi, că azi îi zi de primit sticle goale.

— Zi de primit sticle goale, repetă Mihail şi nu mai întrebă nimic. Făcu o întoarcere de o sută optzeci de grade şi-şi luă picioarele la spinare.

Ziua de primit sticle goale, adică sticlele în care cum-peri băutură, se întâmplă să fie cam de două ori pe an şi atunci n-ai vreme de căscat gura, trebuie să te grăbeşti, altfel te pomeneşti că nu se mai primesc. Vânzătorii nu vor să-şi facă bătaie de cap cu sticlele. E mult zbucium cu ele, trebuie să umbli cu multă grijă şi nici prea mulţi bani nu adaugă la plan.

Într-o clipă satul începu să fiarbă. Femei, bătrâni, cei veniţi în concediu, studenţi, elevi – toţi se înhămară la treabă. Unii, plini de sudoare, cărau în circă câte un paner ori câte un coş plin cu sticle, alţii adaptaseră pentru o asemenea treabă cărucioarele pentru copii, cărucioarele de cărat apă, motocicletele. Iar Venka Ineahin şi Paşka Klopov puseseră tehnica la bătaie: un tractor „Belarus” cu remorcă. Ca să nu o lungească, să nu piardă timp cu drumurile, să ducă toate sticlele odată.

Dar cum de-or fi scăpat de la lucru? Or fi şters-o de pe mirişte? Că doar acum două ceasuri Mihail îi văzuse la programare.

Nu avea rost să-şi bată acum capul cu aşa ceva. Tre-buia să se îngrijească de sticlele lui şi pe deasupra trebuia să-l anunţe şi pe Piotr Jitov. Oare pe unde o fi umblând cu

„invalidul” lui? Cine ar trebui să asude acum, dacă nu Piotr Jitov. Cine are în Pekaşino mai multe sticle decât Piotr Jitov?

„Invalidul” lui Piotr Jitov era în faţa clubului, cu roţile afundate până la osii în nisip. Putea fi una din două: ori Piotr Jitov aţipise la volan (i se mai întâmplă când întrece măsura), ori i s-o fi stricat motoraşul: destul de des, fie iarnă, fie vară, „Cadillacul” lui Jitov e remorcat de tractoare, de maşini, dar de cele mai multe ori îl ajută Pegaha, calul cu care Filea-Cocoşelul cară pâinea de la brutărie la magazin. Pegaha e întotdeauna la îndemână, întotdeauna stă înhămat la căruţă lângă brutărie sau lângă magazin.

Piotr Jitov nu era în „invalid” (deci o pornise pe picioare sau, mai bine zis, pe picior) şi Mihail o coti spre presa de ulei, să-i zică nevestei de sticle: s-ar putea ei descurca şi singur, dar dacă l-ar vedea Sima făcând treaba asta, ar ieşi iarăşi un scandal pe cinste.

De presa lor de ulei nu te poţi apropia fără mască de gaze: e o putoare atât de grea, încât până şi muştele îşi dau duhul. Şi asta pentru că toată mizeria, toate scursurile le aruncă de-a dreptul în drum: li-e lene, le-ar cădea mâinile dacă ar căra toate chimicalele astea afurisite cu vreo sută de metri mai încolo.

— Cheam-o pe-a mea! îi strigă Mihail de departe Tankăi, soţiei lui Zotka-Fierarul, care spăla bidoanele lângă cerdac. Apoi îşi astupă imediat nasul: niciodată nu putuse pricepe cum de poate Raisa să suporte un asemenea miros.

— O plecat. Parcă n-ai cunoaşte-o pe nevestică-ta!

Mihail se întâlni cu nevastă-sa aproape de casa lui Piotr Jitov. Mergea îndoită de şale, cu un paner plin cu sticle în spinare, făcând o zdrăngăneală de răsuna toată uliţa.

— Ai prins rând?

— Nu, am dat fuga să-ţi dau de ştire.

— La ce dracu’ să-mi dai mie de ştire! Crezi că n-am şi eu cap pe umeri? Trebuia să prinzi rând. Ce, eu am băut din sticlele iestea? Că doară numa’ eu am nevoie!

Mihail mormăi ceva nedesluşit (într-adevăr, făcuse o neghiobie), dar nevastă-sa nici nu vru să-l asculte, o luă iute din loc.

Capitolul XIII

1

Au prânzit în pace. Erau amândoi mulţumiţi: scăpaseră de sticle. Căci se adunaseră atâtea blestemate de sticle, încât nici nu mai puteai intra în cămară: peste tot, pe duşumea, pe poliţe, erau numai sticle.

Dar Mihail se ridică de la masă şi, uitându-se la ceas, se întunecă la faţă. Era trei şi jumătate. Numai trei şi jumătate!

Dacă s-ar fi întâmplat altădată una ca asta, ar fi urlat ca din gură de şarpe: întârzii la lucru! Dar astăzi se îngrozi: ce-o să facă până deseară, până la film?

E destulă treabă şi pe lângă casă. De după fiecare colţ ţipă câte un lucru care trebuie făcut. Şi ar putea, ar putea face el câte ceva şi cu o singură mână. Dar dacă ar afla felceriţa, iar ar începe să vorbească despre sabotaj, iarăşi i-ar face scandal. Şi apoi se pare că trebuie să se pună şi singur în lanţ: altfel cine ştie cât o s-o lungească cu mâna bolnavă.

Scobindu-se cu un chibrit între dinţi (iată ce mai muncă şi-a găsit!) Mihail se gândi: ce-ar fi să se ducă în atelier? Ce-ar fi să tragă un pui de somn, aşa, cam de vreun ceas?

Nu, asta ar însemna să nu aibă iarăşi somn la noapte, să-şi bată iar capul până-n ziuă cu cine ştie ce tâmpenii.

Nu, nu, nu! Să nu dea Domnul să fie nevoit să trudească iar în pădure la tăiat buturugi ca în timpul războiului şi în vremea de după război, fără o zi de odihnă, fără să-şi vadă casa luni de-a rândul, dar e şi mai rău să te frământe gândurile, să ti se pună în mişcare pietrele de moară din creieri! E cel mai mare chin din câte-s pe lume! Începi aşa

cu un fleac pe care îl ai toată ziua sub nas – de ce câmpurile-s lăsate în paragină, de ce fâneţele-s năpădite de tufari? – şi pe urmă nici nu bagi de seamă că te duce gândul dincolo de marginea satului, că te-apuci să cutreieri tot raionul şi apoi ajungi cu gândul tot mai departe, pe nişte coclauri aşa de îndepărtate, încât te apucă groaza. Nu mai ştii cum să vii înapoi! Te împotmoleşti chiar dacă nu-i pe-aproape nicio mlaştină, te îneci fără să întâlneşti nicio apă în cale, pământul nu te tine, îţi fuge de sub picioare întocmai ca la hotarul dintre anotimpuri, când drumurile de iarnă sunt desfundate, iar cele de vară nu-s încă bătătorite.

Lui Mihail i se păru că Raisa, care se apucase de spălat vasele, se uitase bănuitoare la el (un om care stă degeaba întotdeauna e un par înfipt în ochii celui care munceşte) şi îşi dădu seama că trebuie s-o şteargă de acasă.

Dar unde să se ducă?

Să-i calce cuiva pragul şi să-şi mai dea drumul la gură? Să se ducă pe la Kalina Ivanovici?

Niciuna din aceste soluţii nu-i surâdea. Numai beţivanii şi leneşii cei mai înrăiţi umblă în ospeţie ziua în amiaza mare: cât despre Kalina Ivanovici, chiar dacă nu i-a interzis nimeni să se ducă, îi era oarecum să-l deranjeze, ştiindu-l bolnav.

A, uite ce-o să fac! se învioră dintr-o dată Mihail. O să mă duc până la casa cea veche. Să văd ce-a făcut Piotr acolo. Şi cu casa lui Stepan Andreianovici trebuie să fac ceva. Oricât şi-ar fi zis, oricât s-ar fi gândit: nu-i treaba mea, singuri au încurcat iţele – singuri să le descurce, era convins că fără el n-au să facă nici pe naiba. Se zice că feciorul acela de căţea – Mihail îl avea în vedere pe Egorşa – ar fi luat bani de la Paha Balandin pentru odăile de sus, iar Paha n-o să stea mult la îndoială: ca să câştige ceva, ăsta-i în stare să dea foc satului, ce să mai vorbim de o casă. O s-o dărâme în doi timpi şi trei mişcări...

Dar Mihail îşi aminti cum, cu câteva zile în urmă, trecând pe lângă casa lor, Piotr nici nu s-a gândit să arunce o privire, necum să deschidă poarta şi să intre în bătătură. A trecut cu ochii în pământ, ca şi cum ar fi fost absorbit de

cine ştie ce gânduri, ca şi cum n-ar fi văzut nimic în jurul său. Nu vede nimic, ha? Adică dacă tu nu vrei să auzi de soră-ta, mei eu n-am ce căuta la tine?

Nu, e prea, devreme ca să-l învăţaţi voi pe fratele vostru ce să facă, se înfurie Mihail. Ar fi o cinste prea mare dacă m-aş duce eu primul să mă închin în faţa lor.

Şi se duse la hambarul de pe colină, unde în ultima vreme obişnuia să tragă câte o ţigară în aer liber.

2

Abia se întinse Mihail pe iarba culcată la pământ, îngălbenită, din dosul hambarului şi ochii lui mijiţi, după cum le era obiceiul, începură de îndată să lunece peste fâneaţa cenuşie ca o bucată de pâslă, peste câmpurile arse de vântul secetos. Acum pentru Taborski e sărbătoare: nu are nimic de cules de pe câmp.

Da, uite până unde am ajuns: preşedintele secţiei sovhozului se bucură că ogoarele n-au dat rod. Dacă i-ai spune una ca asta unui om cu scaun la cap, şi-ar holba ochii cât cepele. Dar el, Mihail, auzise anul trecut cu urechile lui cum Taborski blestema toate câte-s pe lume. Lanurile rodiseră ca niciodată, secara crescuse ca o pădure pe toată întinderea de sub deal. La rotund, după calcule, ieşeau douăzeci şi două de chintale. Şi ce mai urlete!' Unde să băgăm atâtea grâne? Nu avem nici şoproane, nici magazii. Şi bineînţeles că Mihail şi-a spus părerea în această privinţă: adică, după atâta amar de vreme, am scos şi noi o recoltă bună, iar tu ai intrat în panică! „Da pricepe odată, lua-te-ar dracu' – îşi ieşise Taborski din sărite – că noi avem orientare zootehnică, nu cerealieră! Dacă nu scoatem niciun bob, n-or să ne ieie acordu' progresiv, dar dacă o dăm în bară cu laptele, nu acordu', gâtu' or să ni-l rupă!"

Da, se gândi Mihail, anul acesta Taborski poate sta fără

griji, şi deodată tresări: în fiecare zi pe vremea asta trec pe deasupra satului avioane cu reacţie, dar uite că pe el de fiecare dată îl ia pe neaşteptate bubuitul care se prăvăleşte din cer pe pământ.

El urmări cu privirea minuscula cruciuliţă argintie, se uită la râu, unde se hârjonea liota gălăgioasă de copii sau Rusia cea măruntă, cum li se spune celor mici în Pekaşino, se uită la femeia nu ştiu cui, care, îmbrăcată într-o rochie albă, mergea desculţă de-a lungul hatului (numai călcâiele îi scânteiau) şi în cele din urmă îşi opri privirea asupra cailor care se chinuiau de căldură, priponiţi chiar la marginea povârnişului.

Te apucă o tristeţe de moarte când te uiţi la caii de acum. Nu se mişcă deloc. Nu fac un pas. Zac ca morţi. Unii mai dau măcar din coadă, dar Nour şi Truman, chiar dacă muştele şi tăunii i-ar mânca de vii, nu fac nici măcar atât.

Ce-o fi cu ei? se enervă Mihail. Or fi tâmpit cu totul de căldură? Sau or fi având şi ei cine ştie ce închinăciune pe limba lor?

Au, au motive să se închine caii de astăzi. I-au înghesuit maşinile, i-au condamnat la moarte pe bieţii cai.

Dar şi caii, mânca-i-ar lupii, sunt ca nelumea. La început, prin anii treizeci, când au venit primele maşini pe malul Pinegăi, măcar se mai răsculau. Te apuca groaza când vedeai că se apropie o maşină sau un tractor: caii ieşeau din hulube, sfărâmau căruţa. Dar acum... Acum, când văd o maşină, se dau singuri în lături, singuri îi fac loc. Ei, de vreme ce singur nu dai pe tine nicio para chioară, de vreme ce singur te socoţi o mortăciune care şi-a mâncat mălaiul, cui o să-i pese de tine?

Mihail sări în picioare, strivi sub talpă ţigara neterminată. Păi caii nu stau aşa în neclintirea asta ca de moarte din cauza căldurii, ci din cauză că nu i-a adăpat nimeni de dimineaţă, nu-i vorba de nicio închinăciune. Niurka Iakovleva a făcut astăzi bani pe sticlele goale, mai are ea acum grija cailor?

3

— Dă fuga pân’ sub deal şi mută caii, îi spuse Mihail Larisei intrând în bucătărie (aceasta călca la masă ceva) şi apoi urlă atât de tare, încât răsună toata casa: Da scoate-ţi odată spurcăciunile celea! N-o putea suferi pe fiică-sa când aceasta îşi punea pe nas ochelarii mari, rotunzi, cu lentile violete, care îi acopereau toată faţa. Nu-i poţi vedea niciodată ochii, se ascunde ca un melc în căsuţa lui.

— Ce ai? Ce te-o apucat iar urlatu’? dădu glas Raisa de după perdeaua din dreptul sobei. Unde-o trimiţi!

— S-adape şi să mute caii!

— Caii? Care cai?

— Caii cei vii! Care-s priponiţi sub deal.

Raisa ieşi de după perdea:

— Te-ai tâmpit, tată? De ce să se ducă ea? Caii au îngrijitoare.

— Da unde-i îngrijitoarea asta? O vândut sticlele şi şade acu’ cine ştie pe unde cu dosu-n sus.

— Păi asta-i treaba ei. Ea primeşte bani pentru cai.

— Da voi sunteţi oameni ori ba? se-nfurie Mihail şi mai tare. Caii mor de foame, de sete, n-or băut toată ziua un gât de apă, iar ţie ţi-i gându’ la bani… Chiar nu ţi-i milă?

— Nu poate să-ţi fie milă de toate cele. De noi cine are milă?

— Halal! Ţine-o tot aşa: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte… Acu’ vorbeşte-n tine sângele lu’ Feodor Kapitonovici…

— De tata să nu te-atingi! Raisa se-nfurie şi ea atât de tare, încât bătu cu pumnul în masă. Feodor Kapitonovici o fost omu’ cel mai de frunte în tot Pekaşinu’.

Mihail izbucni în hohote de râs:

— Cel mai de frunte! Chiar că-i aşa. Şi-n război, ca om de frunte ce era, ne-o mâncat ficaţii la toţi din sat…

— Orice-ar face deşteptu’, tot îl hârâie câinii, tot i se

găsesc păcate. Da tu ar trebui să te-nchini pentru tata cât ăi trăi, nu să-l huleşti. Dacă n-ar fi fost el, am fi stat cu păreţii goi.

— Cu-u-m? se ridică Mihail cât era de lung.

— Chiar aşa! Pe banii cui am cumpărat toată mobila? Tu multe-ai agonisit la viaţa ta? Păi, dacă n-ar fi fost tata, şi-acu’ am fi stat în şură...

Primul lucru care-i căzu lui Mihail sub ochi fu un scaun tapisat. Îl făcu bucăţi într-o clipă. Şi ar fi procedat, fără doar şi poate, la fel cu toată mobila, dacă în casă n-ar fi intrat Grigori.

4

Intrarea lui Grigori semăna cu o minune. Nu auziseră, nu simţiseră nimic – nici sunetul inelului de la poartă, nici paşi pe scara cerdacului – şi iată-l în casă.

Un suflu de mult-aşteptată prospeţime răbufni în bucătăria în care te înăbuşeai de căldură, parcă în casă s-ar fi instaurat cine ştie ce sărbătoare. Până şi cei din casă parcă începuseră să vadă lumea cu alţi ochi... Oricum ai suci-o, oricum ai numi această întâmplare, totul ar fi exact, cuvintele ar fi adevărate.

— Oh, oh, iote cine-o venit la noi, iote cine ne-o călcat pragu’... Stai, stai jos Grigori Ivanovici... Unde-ţi place, acolo să şezi...

Raisa se bucura nespus, se învârtea ca un vârtej împrejurul lui Grigori. Nu se prefăcea. Toţi ai casei îl iubeau pe Grigori. Şi nu numai oamenii, ci şi animalele. Lîsko, de pildă. E un câine rău. Nu lasă pe nimeni să treacă, latră ia toată lumea. Chiar şi pe stăpână-sa care-l hrăneşte o latră de fiecare dată când intră în bătătură. Dar Grigori parcă ar avea un permis special de liberă trecere: nu scoate la el niciun sunet.

Mihail se simţi iarăşi uşurat, ca şi cum i s-ar fi luat de pe umeri o piatră de vreo sută de puduri – uite ce bucurie i-a făcut venirea lui Grigori – frate-său! – şi, aprinzându-şi o ţigară şi rânjindu-şi dinţii cu bunăvoinţă, întrebă:

— Ei, cum o mai ducem, frăţioare?

— Păi o ducem bine. De-acu' or început să meargă...

— Cine-o început să meargă?

— Păi cine alţii, dacă nu Mihail şi Nadejda? Şi unde nu mi ţi se porni să povestească despre gemeni: cum s-au ridicat prima dată în picioare, cum au făcut primii paşi, cum nu se mai satură acum de umblat.

Raisa se plesni cu palma peste frunte: îşi adusese aminte de Zvezdonea:

— Păi, tată dragă, de ce nu mă pui pe fugă? Doară îmi sade vaca nemulsă.

Ei, şi ce-i mai rămânea lui Mihail de făcut? Să şadă, să fumege din ţigară şi să asculte. Asculta istorisiri despre gemenii de care nici nu voia să audă, despre Piotr, despre soră-sa. Fiindcă Grigori nu are o viaţă proprie, numai a lui, viaţa lui nu şi-o poate despărţi de a fratelui, de a soră-si sau a gemenilor. Şi datorită acestor povestiri ale lui Grigori sau ale Ankăi – nici aceasta nu avea habar de nicio oprelişte – în casa lui Mihail se ştia absolut tot ce se întâmpla în casa celeilalte.

— Ei frate, ai să bei un ceai ori ba? Şi Mihail, fără să asculte cu prea mare atenţie ce-i povestea frate-său, se apucă să înfierbânte samovarul: nu putea şuieri ceainicele electrice care-s acum la modă în Pekaşino, i se părea că-n acestea ceaiul nu-i ceai, ci e ceva mirosind a mort.

După ce mulse vaca, Raisa se întoarse om, zâmbea cu toată faţa ei frumoasă, îmbujorată (da, n-a oropsit-o Domnul când a împărţit frumuseţea) şi primul lucru pe care-l făcu fu că se apucă să-i toarne lui Grigori lapte proaspăt. Îi umplu ochi o cană deasupra căreia începu să tremure pălăria albă de spumă.

— Bea, bea! Laptele de la ţâţa vacii îi bun. Ar trebui să vii la noi de fiştecare dată la vremea mulsului. Ai scăpa îndată de gălbejeala asta.

Samovarul dădu repede în clocot (totul se face cât ai bate din palme când e Grigori în casă), şi Mihail se apucă să pună ceştile pe masă.

Când să se aşeze să bea ceaiul, de la râu se întoarseră Vera şi Anka. Toată casa răsună de strigătele lor de bucurie: „A venit unchiul Grigori!” Apoi, imediat în urma lor, îşi făcu apariţia Larisa. Aceasta, cu năravurile şi înfăţişarea ei, seamănă întru totul cu Klevakinii, dar nasul, care-o aduce acasă taman când restul familiei se aşază să ia prânzul ori să bea ceaiul, e în mod sigur de-al lor, de-al Preaslinilor. Altădată Feodor al lor, pe unde n-ar fi hoinărit, pe unde nu s-ar fi ţinut de năzbâtii, venea ca din puşcă la mâncare. Dar Larisa, văzându-l pe unchiul Grigori, zâmbi atât de sincer, atât de binevoitor, încât acest zâmbet îl împacă de îndată pe Mihail cu fiică-sa.

Totuşi, bunătatea cea mai neaşteptată o dovedi Raisa: scoase pe masă o „bombă”.

— O păstram pentru baie, da acu-i aşa o arşiţă, că asuzi ziua ca-n baie.

Lui Grigori Mihail îi turnă numa aşa, de ochii lumii, fiindcă acesta nu pune gura pe băutură, dar – lucru care nu se mai întâmplase niciodată până atunci – Raisa îi rugă să bea şi pentru ea. Şi Mihail nu mai putu ţine supărarea, se muie imediat. Ce poţi face dacă-i proastă... Aşa i-i firea... Nici ea nu-i bucuroasă, dar pentru nimic în lume nu ţi-ar spune că-i vinovată. Se dezvinovăţeşte în faţa ta cum vrei – se târăşte la picioarele tale, îţi cade în genunchi, face câte ceva pe placul tău – numai cu vorba nu recunoaşte nici în ruptul capului. În orice caz, nu imediat după sfadă.

Ca să-i facă bărbatului pe plac, să-l mulţumească, Raisa luă capăt de vorbă de departe, tocmai de pe la Vodeanî:

— Voi nu puteţi rumega nimic cu căpăţânile voastre? Parcă nici n-aţi vedea că ni s-or uscat cartofii de tot. Vorbele acestea erau adresate fetelor.

— Ce rost mai are să-ţi baţi capul cu ei? mormăi Larisa. La toţi oamenii s-or uscat.

— La toţi oamenii! Da dacă toţi s-ar gândi să se deie cu

capu-n fântână, te-ai azvârli şi tu în urma lor? De câte ori v-o spus tata că trebe udaţi cartofii?

Oho! jubilă Mihail în sinea lui.

— Chiar azi să-mi căraţi treizeci de găleţi! Şi deodată se repezi cu gura asupra preferatei sale, asupra Larisei care strâmba din nas. Cu tine vorbesc, cu tine vorbesc! Ce dracu' strâmbi din nas? Nu arăta, nu arăta înspre Vera. Vera o trudit toată ziua pe arşiţă ca blestemată, iar tu cu zăcutu' cela a' tău ai şi uitat ce-i aceea muncă. Dacă zici că ai tensiune, apoi să ştii că tensiunea se lecuieşte cu muncă, nu cu ţopăială la club. Oamenii munceau înainte vreme, trudeau pân' ce cădeau din picioare şi nici nu ştiau ce-i tensiunea.

— Înainte vreme oamenii nu-şi măsurau tensiunea! pufni veselă Vera. Nici nu erau aparate pentru asta.

Raisa îi dădu şi Verei de cheltuială:

— Tu mai ţine-ţi gura. Că gura nu ţi-i şură ca s-o ţii tot timpu' deschisă, nici căruţă ca să-şi învârtă roatele toată ziua. Pe tata lor îl doare mâna, nu s-o spălat în baie de-atâta amar de vreme, iar ele, iepele, nici nu se gândesc.

— O să ne gândim, o să ne gândim! îi răspunse Vera cu aceeaşi voioşie. O să cărăm apă şi-o să udăm peste tot. Numai cruţă-ţi celulele nervoase, Feodorovna.

— Lasă-ţi dracului năravu' ista! Raisa nu ţipa, ci pur şi simplu se cutremura din tot trupul (la urma urmei, trebuie să-şi verse dracii asupra cuiva). Ţi-ai găsit cum să-mi spui: Feodorovna, Feodorovna! Eu ţi-s mamă, nu Feodorovna.

— Ei, nici n-are voie omul să glumească.

— N-are voie. Toate-ncep c-o glumă şi se termină cu bocete.

— Bine, mamă! Preţioasa ta indicaţie va fi dusă la îndeplinire. Şi la rândul nostru ne luăm un angajament suplimentar: în loc de treizeci de găleţi o să cărăm patruzeci.

Mihail dădu împăciuitor din mână:

— Bine, mâne mai vorbim despre apă. Azi cică-i un film interesant.

— Iote-aşa, iote-aşa! începu Raisa să se vaiete. Mereu

aşa-i la noi: orice-ar spune mama, tot nu-i bine, tot nu-i cum trebe. Parcă poate fi vrodată-n casa noastră ca la toată lumea...

— Tată, tată! Vera bătu uimită din palme. Dar unchiul Grişa...

Toţi se uitară la colţul mesei, unde stătuse Grigori. Şi toţi văzură cu ochii lor: Grigori dispăruse. Întotdeauna se întâmplă aşa: intră pe nesimţite şi iese tot pe nesimţite.

Dar poate că aşa şi trebuie? se gândi Mihail. Ce să facă el la noi? A lipit, a astupat crăpătura ivită în urciorul familiei, i-a stropit pe toţi cu apă vie şi – rămâneţi sănătoşi.

Ciudat om, chiar dacă îi e frate de sânge! Pe de o parte, e ca un copil mic, e cam sărăcuţ cu duhul; dar pe de altă parte, dacă stai bine să te gândeşti, e mai deştept decât toţi oamenii din lume.

Capitolul XIV

1

Arşiţa zilei se mai înmuiase în sfârşit, puteai acum respira mai în voie.

Dar pe Raisa o apucase hărnicia (lucru care se întâmplă întotdeauna după câte o sfadă în familie): începu să întoarcă totul cu dosul în sus – să spele duşumeaua, să mute mobila, să măture bătătura. Dar el ce să facă?

De ochii lumii, făcu o plimbare prin bătătură, se uită încoace şi încolo, făcu inspecţia întregii gospodării, se duse cu fetele la fântână, apoi până la urmă le dădu acestora voie să plece la club, după care o porni şi el în urma lor.

Filmul deja începuse – Mihail auzi din pridvor tunete şi bubuituri venind din sala de proiecţie, semn sigur că rulează un film despre război.

Stătu cât stătu în foaier, apoi se duse în sala de lectură peste care cu puţin timp mai înainte fuseseră stăpâni copiii şi tineretul. Revistele şi ziarele zăceau aruncate în dezordine pe masă, pe podea erau răsturnate câteva scaune, împrăştiate bucăţi de hârtii, nisip şi, bineînţeles, uşa era dată de perete: când auziseră soneria, se repeziseră de bună seamă, toţi odată, cu turma, spre ieşire.

Mihail închise uşa bine, ridică de pe podea scaunele, făcu puţină ordine pe masă şi abia după aceea se apropie de panoul celor căzuţi în război.

O sută douăzeci de oameni. O companie întreagă. Numai din cei care nu s-au întors de pe front. Dar câţi ar fi dacă i-am adăuga şi pe cei care au murit aici în Pekaşino, pe cei care şi-au dat sufletul din cauza muncii peste puteri, de foame, din cauza răcelii de la plutărit, din cauza trudei în

pădure? Oare ei n-ar merita să fie trecuţi pe această listă? Oare nu şi-au dat şi ei viaţa pentru patrie, pentru victorie?

Tonia-Bibliotecara (ea alcătuise lista) scrisese primele familii cu litere mari care pot fi citite de la o verstă depărtare. Apoi, văzând că nu-i ajunge spaţiul, a început să scrie cu litere din ce în ce mai mici, încât ultimele familii nu pot fi citite fără ochelari.

Nici lui Ivan Preaslin nu-i surâsese norocul pe acest panou (Tonia pusese frână încă de la litera „n”), dar Mihail era obişnuit: îşi aţinti imediat privirea asupra numelui tatălui său.

Citise undeva sau văzuse într-un film cum un fiu de treizeci de ani, aflat într-o clipă grea, se uită la fotografia unui flăcău tânăr, fără mustăţi (tatăl lui, mort pe front) şi îi cere sfatul.

Şi acum îşi aduce aminte cum l-au podidit atunci lacrimile şi din clipa aceea, ori de câte ori se apropie de lăcaşul acesta sfânt al Pekaşinului, nu-i dată să nu-şi aducă aminte că acum, el, Mihail, are aproape de două ori mai mulţi ani decât taică-său. Şi totuşi, uitându-se la numele acesta atât de drag lui, scris cu cerneală neagră, deja decolorată, se simţea tot un băieţandru, tot un ţânc prostănac, cum era atunci când s-a despărţit de tatăl său care pleca în război.

2

După fiecare discuţie cu tatăl său, Mihail îşi simţea sufletul uşurat. Ieşind din sala de lectură, se simţea de fiecare dată parcă spălat cu apă proaspătă de izvor din cap până în picioare.

Astăzi însă nu încerca aceeaşi binecunoscută senzaţie. De ce? Oare o fi fiind de vină Motanul-Mucos, nepotul cel chior al Susei-Balalaica? Acesta, beat fiind, dăduse buzna în

sala de lectură. Bineînţeles că Mihail l-a dat imediat afară – să nu-ndrăzneşti, spurcăciune, să te-apropii de icoană cu botul muiat în rachiu! – dar după aceea n-a mai reuşit să-şi recapete starea sufletească senină de mai înainte.

Nu cumva, se gândi el în timp ce străbătea satul cuprins de negura nopţii şi se uita la ferestrele luminate, de vină-i toamna? Nu cumva amărăciunea din suflet e răsuflarea toamnei care s-a apropiat de Pekaşino?

De atâta timp s-a terminat războiul, atâţia ani s-au perindat de când au fost desfiinţate cotele şi împrumuturile, dar lui şi acum, văzând întunecimea nopţilor de august, i se face inima cât un purice. Pentru că altădată, pe vremea asta începea atât de temuta achitare a cotelor şi împrumuturilor.

Mihail trecu pe lângă casa sa – voia să se calmeze cât de cât – şi deodată, pe măsură ce se apropia de casa cea veche, pricepu de ce îi e sufletul atât de apăsat şi de otrăvit. Din cauză că nu trăieşte în pace, din cauză că nu se înţelege cu ai lui. Cu Piotr, cu frate-său, cât a ţinut vara, n-a stat de vorbă ca de la om la om. Piotr trudeşte, se spune că a reparat din temelii casa cea veche, iar el, Mihail, nici nu s-a învrednicit să-i vadă munca la lumina zilei. Pe urmă şi cu soră-sa ar trebui să facă ceva. O fi ea proasta-proastelor, o fi făcut-o de oaie şi cu casa, şi cu copiii ăştia, dar la urma urmei, îi e soră! Câtă amărăciune n-au îndurat ei împreună la viaţa lor?

Eh, exclamă Mihail în sinea lui, apucat de o pornire de nestăpânit, ia să le intru eu în casă aşa pe neaşteptate şi să le zic chiar din prag: uite ce-i oameni buni, am făcut noi pân’ acu’ râs la lume, da ajunge! Ia ziceţi-i voi fratelui vostru mai mare ce şi cum!

Mihail trase adânc aer în piept, de parcă s-ar fi pregătit să sară în apă, se dezlipi hotărât de colţul casei vechi de unde se uitase la binecunoscutele perdele cu flori mari din ferestrele luminate de becuri ale izbei Semeonovnei, dar se lipi iarăşi de colţ fiindcă chiar în clipa aceea din casă, vorbind tare şi râzând, ieşiră nişte oameni.

— Ei, mulţam, mulţam ţie, Lizavetă! Iară, slavă Dom-

nului, ne-am mai uşurat sufletu'.

— Neruşinato, ai fugit de noi, nu te-ai gândit că fără tine noi o să dăm ortu' popii.

— Păi doară n-am fugit peste graniţă, le răspunse glasul Lizei, şi-apoi voi nu sunteţi fără picioare. O verstă, zic eu, oricare din voi poate s-o străbată.

— Putem, putem, Lizavetă! De-acu' o să trăim iar. Că-i greu prima dată să baţi cărarea, că pe urmă pe drum bătut nimereşte şi-o iapă chioară.

E clar, e clar, îşi zise Mihail, astea-s babele din marginea de jos a satului. Vezi bine, or rămas, bietele de ele, orfane, nu mai aveau unde să-şi dezmorţească limba, dacă asta o plecat din casa ei. Şi acum a dat bucuria peste ele: au văzut că şi-n casa Semeonovnei îşi pot pune gâtlejul la treabă.

Da ce poamă bună-i şi soră-mea! continuă Mihail să se-nfurie. El se înduioşase, mai că nu-i dăduseră lacrimile şi voise să i se înfăţişeze pentru iertăciune. Iar dumneaei: ha-ha-ha, veniţi oricând, fără să-şi bată capul cu sărmana casă.

Îndrăcit peste măsură, scuipă cu ciudă, se întoarse şi o porni spre casă.

3

Acasă toate străluceau şi scânteiau ca într-o zi de sărbătoare: şi podeaua vopsită, proaspăt spălată, şi samovarul nichelat, şters până la lustru, care, în aşteptarea stăpânului pufăia pe masă ca o locomotivă, şi mobila scumpă din lemn lustruit încrustată cu bronz. Chiar şi Raisa strălucea şi scânteia. A trecut femeia binişor de patruzeci de ani, la altele de vârsta ei ţi-e şi greaţă să te uiţi, dar pe asta trecerea anilor n-o urâţeşte câtuşi de puţin. Parcă ar fi o codană bună de măritat.

Mihail întinerea pur şi simplu când se întâmpla să aibă parte de o seară ca asta. Se mândrea cu casa cea nouă mobilată ca la oraş, se mândrea cu toate aceste lucruri frumoase, care-l înconjoară şi – de ce s-ar ascunde după deget? – se mândrea cu soţia lui frumoasă şi rumenă.

Dar în seara asta nimic nu-l mai bucura, nimic nu mai făcea să-i tresalte inima de bucurie. Şi el şedea la masă la fel de încruntat cum trecuse pragul.

— Ce s-o mai întâmplat? Ce ţânţar te-o mai pişcat?

Raisa îl întrebase cu blândeţe, prieteneşte, dar el nu-i răspunse decât cu un oftat. La drept vorbind, ce era de spus? Cum să recunoască faptul că şade acum în casa lui cea nouă şi frumoasă, dar că sufletul şi inima îi sunt tot în dărăpănătura cea veche a Preaslinilor?

Capitolul XV

1

— Unde-i Lizaveta? Tot la grajd îşi frânge oasele?

Piotr se uită de sus în jos: era Anfisa Petrovna. Se oprise în mijlocul bătăturii şi răsufla din greu, ca un peşte zvârlit pe mal.

— Ce s-a-ntâmplat? strigă el. Anfisa Petrovna, cu boala ei, n-ar fi dat fuga încoace, pentru o nimica toată.

— Cum? N-ai aflat? Păi tâlharii ceia vor să dărâme casa. Îs toţi la Piotr Jitov… îşi fac curaj…

Piotr nu coborî, ci mai degrabă sări de pe casă.

— Dar frate-miu? Mihail ştie?

Ochii încă negri, încă netulburaţi de scurgerea timpului, îl fulgerară mânioşi:

— Dracu-l mai pricepe pe Mihail a' vostru! Parcă nu-ţi cunoşti frăţioru'? Că dacă o muşcat zăbala, n-ai cum să-l întorni îndărăt!

— Hai să mergem, spuse Piotr.

— Frate, frate… îl ajunse din urmă un strigăt plângăreţ.

— Ce-i cu el? Anfisa Petrovna se uită înspre cerdacul în care Grigori îi dădăcea pe copii.

— E bolnav… bolnavii se tem de orice, răspunse Piotr evaziv, dar ştia şi singur de ce se teme Grigori.

2

Rar trecea o zi fără să le calce în bătătură Egorşa. Vine, strigă de jos, îi face semn cu mâna: „Salutări constructorilor! Nu vă trebe ajutoare?” Iar apoi, cu mersul său de altădată, legănat, se apropie nepăsător, ca şi cum aşa ar şi trebui, de Grigori, dă mâna cu el, îi mângâie pe cap, îi ciufuleşte un pic cu palma sa arsă de soare pe copii, iar câteodată le mai dă şi câte o bomboană...

Iar el, Piotr, ce-ar putea face? Cum să vorbească cu pleava asta, cu nemernicul ăsta? Să coboare iute de pe casă şi să-i care la pumni? Să-l bată pentru Liza, pentru bunicu-său, pentru nepot, pentru casă, pentru tot răul pricinuit acestora?

Dar Piotr nu se mişca din loc. De la înălţimea sa, se uita la acest om vrednic de milă, cu pălărioara din material sintetic scânteind în soare, se uita cum acesta, slugarnic ca un câine, îi privea în ochi pe Grigori şi pe copii. Se uita la omul care se întorcea linguşitor spre el, spre Piotr, şi de fiecare dată se întreba cu uimire, cu groază: oare acesta să fie Egorşa, flăcăul acela plin de viaţă, veşnic vesel, veşnic neastâmpărat, care cândva a intrat precum soarele în dărăpănătura lor?

Da, Mihail le-a fost şi frate, şi tată. Da, toată familia lor se ţinea pe umerii lui Mihail. Ai lui Mihail şi ai Lizei. Dar ce s-ar fi întâmplat cu ei, cu toată liota plângăreaţă a Preaslinilor, dacă lângă ei n-ar fi fost Egorşa?

Lui Mihail patria îi poruncise: luptă până la ultima suflare! Taie lemne! Şi Mihail lupta până la ultima suflare, tăia lemne în pădure. Câte o lună, câte două luni nu venea acasă. Dar ei, caracuda, cum îşi duceau zilele în răstimpul acesta? Cine avea să le astupe gurile flămânde măcar cu câte-un dop? Cine avea să-i încălzească, cine avea să fugărească frigul din izbă?

Şi pentru ei fusese o mare fericire, un mare noroc faptul că Egorşa era mână spartă şi chiulangiu. Oricum, măcar o dată la zece zile, el ieşea din pădure şi venea acasă. Putea să fi fost luna cea mai de record (şi asemenea luni fuseseră cu nemiluita în război şi după război), putea

să ardă pădurea împrejur, putea să fi fost sfârşitul lumii, el tot venea acasă. Găsea el un pretext ca să vină. Şi dacă venea acasă, cum să nu le calce şi lor pragul?

Şi uite cum a fost să se întâmple: avea interesele lui, plăcerile lui, nu-l durea capul de liota lor plângăreaţă, dar tot îi ajuta cu câte ceva: ba cu un braţ de lemne, ba cu un pumn de ovăz (în zilele acelea grele, ca să poată trage căruţele cu lemn din pădure, cailor li se dădea raţie de ovăz).

Dar pentru ei nu contau numai lemnele sau pumnul acela de ovăz. La simpla apariţie a lui Egorşa în casa lor totul se schimba, totul lua altă întorsătură.

Zăceau, mureau cu zile pe cuptor, în întuneric (nu se îndurau să aprindă o surcică, fiindcă creşte doar în pădure!), ascultând vâjâitul prelung şi flămând al viscolului în hornul casei, şi numai ce-l vedeau pe Egorşa apărând în prag.

Acum nu-i mare lucru să râzi, să laşi tristeţea la o parte şi să te bucuri.

Dar ia încearcă să râzi, să te hlizeşti când mori de foame, de frig.

Egorşa era în stare să facă şi aşa ceva: şi în război, acolo unde-i el, se poate trăi.

Dar parcă numai în război? Dar după război, când a murit Zvezdonea, cine le-a sărit în ajutor? Desigur că Liza s-a jertfit de dragul lor, dar nici Egorşa nu le-a fost străin. Nu are importanţă cum s-a descurcat, nu are importanţă ce a avut el atunci în cap, dar el, Egorşa, le-a adus altă vacă în locul Zvezdonei.

Iată de ce, atunci când ieşea împreună cu Anfisa Petrovna din bătătură, Grigori cel bolnav începuse să plângă, să geamă: „Frate, frate, ia-ţi seama!... Frate, frate, nu uita ce-a făcut Egorşa pentru noi...”

Nu, nu se poate uita ce-a făcut Egorşa pentru ei, pentru familia lor. Niciodată! Nici chiar pe lumea cealaltă. Dar, pe de altă parte, trebuie să facă ceva. Trebuie să-l domolească cumva şi să salveze casa Stavrovilor.

3

După obiceiul ei de fostă preşedintă, de cum trecură pragul bucătăriei, Anfisa Petrovna îi luă îndată la rost pe Piotr Jitov şi pe Paha Balandin (ei erau aici capul răutăţilor): oameni sunteţi, ori ba? Băgaţi-vă minţile-n cap! Ce vreţi să faceţi?

— Da ce vrem să facem? Ce? sughiţă Piotr Jitov care era beat. Deodată îşi căscă botul murdar, acoperit de barba sură, în care, rare precum cioatele de copaci în mlaştină, se bâţâiau rădăcinile negre ca de smoală ale dinţilor, şi izbucni în râs: Cred că-i clar ce facem. Ne-aducem contribuţia la lupta împotriva secetei.

În bucătăria afumată, semănând cu o uscătorie de snopi de odinioară, izbucniră răgete şi urlete triumfătoare:

— Aşa, bine-ai zis bătrâne!

— Pe mine mă ajută şi Cirik, râse Vasea-Păduche, un burlac inveterat, cu ochii roşii ca de rac. Apoi se apucă să tragă de coadă, ca să-l scoată de sub masă, un căţel negru, de rasă străină, mic, flocos, cu urechile pleoştite, care se împotrivea din răsputeri, nevrând să iasă la lumină. Hai, Cirko, arată-le cum te lupţi tu cu seceta.

— Un număr de circ în interpretarea artistului emerit Vasili Obrosov şi a patrupedului său prieten-asistent... făcu iarăşi o glumă Piotr Jitov, spre încântarea generală a oaspeţilor.

— Îţi dau eu ţie număr de circ! Anfisa Petrovna puse mâna pe cociorba de la sobă şi bătu cu ea în podea.

Vasea-Păduche, fie din cauză că era beat turtă, fie că voia să se distreze, urlă de răsună toată bucătăria:

— Cirko, Cirko, duşmanii!

Căţeluşul începu să latre disperat, iar apoi, în râsul tuturor, începu să latre şi Vasea-Păduche: se puse în patru labe şi ham-ham! – cu capul dat pe spate, nefiind cu nimic

mai prejos decât căţeluşul său.

Şi poate că din cauza acestui tărăboi se trezi şi Evsei Moşkin care dormea lungit pe patul gol de scânduri din dreapta uşii. Se trezi şi îşi roti împrejur ochii nedumeriţi:

— Măi băieţi, ce v-o apucat? De ce hămăiţi şi faceţi ca porcii şi ca dobitoacele şi scârnăviţi făptura omenească?

— Asta-i o lecţie de salvare a sufletului, dădu Piotr Jitov o explicaţie scurtă, iar Keşa-Volanul, tot un burlac inveterat, beţiv şi larg la suflet, spuse zâmbind fâstâcit:

— Tu, moşule, decât să ne faci cu ou şi cu oţet, mai bine ia şi bea. Ce zici?

Cu mâna tremurândă, Evsei luă paharul cu băutură care i se dădu.

— Zău, Evsei Tihonovici, n-am ştiut, n-am ştiut. Iote pân' unde-ai ajuns, cu cine te-ai înhăitat...

— Îs păcătos îs tare păcătos, Anfisa Petrovna. Trăiesc mai rău decât dobitoacele...

— Păi poate c-ai să te-apuci cu ei şi de tâlhăria pe care-or plănuit-o?

— Care tâlhărie?... Evsei se uită neajutorat împrejur.

— Pentru insultă se dă amendă! zbieră, jumătate în glumă, jumătate în serios, Paha Balandin.

De data aceasta Anfisa Petrovna nici măcar nu cata-dicsi să-i arunce o privire.

— Hai, dă-i drumu', se repezi ea cu gura asupra bătrânului. Numa' tu lipseai, numa' de tine mai era nevoie ca să pui mâna pe topor şi să dărâmi cu tâlharii iştea cea mai bună casă din sat.

— Care casă?

— Ce, eşti copil? Te mână ca să dărâmi gospodăria Stavrovilor. De aceea te-adapă, de-aceea bagă rachiu în tine.

Evsei puse lângă el pe pat paharul, îl căută din priviri în colţul cu icoana pe Egorşa. Dar Egorşa nu mai era acolo. Egorşa sărise de pe scaun, ieşise de după masă, de îndată ce Anfisa Petrovna începuse să-i ia la rost pe Piotr Jitov şi pe Paha Balandin. Niciodată nu putuse să stea locului şi să aştepte. Sărise în picioare, îşi trăsese pălăria pe ochi, îşi

băgase mâinile în buzunare – adică, dacă aveţi vreo pretenţie, staţi de vorbă cu mine, eu mi-s cel care comandă parada! Dar, oricât ar fi tropăit şi ar fi ţopăit el în faţa Anfisei Petrovna, aceasta nu-l vedea, nu îl băga în „seamă. Şi pentru orgoliosul Egorşa această purtare era mai rea decât orice caznă, decât orice pedeapsă. Acum însă se găsise şi omul asupra căruia putea să-şi reverse furia:

— Ce-ţi tot învârteşti căpăţâna? se repezi el la Evsei. Ce, nu m-ai mai văzut de mult? Ţi s-o făcut dor? Iar ai de gând să te-apuci de făcut morală?

— Nu-i bine, asta nu-i bine, Egori...

— Ce nu-i bine? Ce nu-i bine? Nu-i bine că-mi iau ce-i a' meu? Da-i bine să-l laşi pe-afară pe nepotu' de sânge, ca pe ultima mortăciune? Că tare bine o mai sucesc dumnealor. Bunicu', pricepi cum vine asta, o trudit, ş-o rupt spinarea, iar dumneaei, dacă s-o-ngurluit cu ofiţeru' cela ş-o plodit buruienarii iştea, îi bine, cică-s moştenitori legali.

De cum intrase în casă, Piotr îşi păstrase calmul. Fierbea şi îşi ieşea din fire numai Anfisa Petrovna, spre propria sa distracţie şi spre distracţia tovarăşilor de băutură, Piotr Jitov îşi îmboldea cu glumele musafirii, Vasea-Păduche se strâmba, Egorşa ţopăise de două ori prin faţa lui, împungându-l cu pumnul în coaste ca să-l provoace la scandal, dar Piotr nu scosese o vorbă. Se ţinuse strâns ca într-o menghină. Dar acum, când Egorşa se legase de sora lui, muşchii i se destinseră brusc, ca arcurile unei capcane.

Lovitura nu fusese cine ştie ce puternică, fusese dată fără elan, fusese mai mult un ghiont, dar mult îi trebuie unui beţiv? Zbură de-a berbeleacul pe duşumeaua plină de scuipături şi de mucuri de ţigară. Dar sări iute în picioare şi-şi scânteie în mână un cuţit.

— Băieţi, băieţi! ţipă din răsputeri Evsei. Apoi, cu o agerime neaşteptată pentru anii săi, se aruncă între Piotr şi Egorşa şi căzu în genunchi. Ce-i cu voi, ce-aveţi de gând să faceţi? Mai bine bateţi-mă pe mine. Eu îs vinovat de toate, eu... Şi izbucni într-un plâns ca de copil.

Cu o mişcare moale, Egorşa aruncă cuţitul în coltul bucătăriei, lângă hârdăul de tablă plin cu apă, îşi ridică de

jos pălăria.

— Scoală! Aicea nu-i biserică, nici noi nu sunteir dumnezei ca să stai în genunchi.

— Nu, nu mă rădic, Egori, pân’ nu te-mpaci cu Piotr...

— Cine-are să se-mpace c-un bandit ca aista? spuse Anfisa Petrovna. Iote până unde-o ajuns. Să puie îndată mâna pe cuţit...

Iar blajinul Keşa-Volanul, ca să întoarcă mai iute pacea în ceata lor, se apucă să toarne votcă în paharul lui Egorşa şi al lui Evsei. Nu avea ştiinţă de alt fel de mijloc de împăcare.

Dar Evsei dădu din mâini:

— Nu, n-am să mai beau pe banii Iudei.

— Asta ce vra să-nsemne? se răsti la el Egorşa.

— Păi asta-nsamnă, Egorşa, că ţi-ai pus un mare păcat pe suflet...

— Da tu nu ţi-ai pus? Numa’ eu am băut banii Iudei?

— Şi eu mi-am pus. Eu îs mai păcătos ca tine... Pentru mine nici că se mai află putinţă de iertare.

— Dacă nu se mai află, apoi pune mâna pe pahar.

— Nu, nu pun mâna, Egori. Evsei se ridică de pe duşumea.

— Ei, moşnege, ce-ar fi să nu mai faci nazuri? Bea cât ţi se dă, altfel rămâi cu buzele umflate, încearcă iarăşi Keşa să-l aducă pe calea împăcării.

— Chiar aşa! mormăi posomorât Piotr Jitov şi, văzându-l pe bătrân căzând iarăşi în genunchi, scuipă imediat după aceea.

Iar Evsei se lăsă în genunchi, îşi făcu cruce, apoi se apucă să bată nişte mătănii atât de sârguincioase, încât i se auzea fruntea izbindu-se de podea. Bătu mătănii în faţa tuturor. În faţa celor care şedeau la masă, în faţa Anfisei Petrovna, în faţa lui Piotr Jitov şi în faţa lui, a lui Piotr.

— Iertaţi-mă, iertaţi-mă şi nu mă afurisiţi. Eu, numa’ eu îs vinovat de toate...

Egorşa fu primul care nu mai putu răbda:

— Gata, ajunge! Nu te duci la moarte, n-ai de ce-ţi trânti căpăţâna de scânduri.

— Poate că mă duc la moarte, spuse încet Evsei.
Apoi se ridică în picioare şi ieşi fără să scoată o vorbă.

4

Liza îl aştepta pe Piotr chiar lângă prag, în dreptul pătuceanului de jos. Făcând semn cu capul spre odaia cealaltă, îi şopti speriată:

— Grigori are iar o criză...

— Ştiu.

— Ştii. De unde ştii? Nici nu erai acasă când l-o apucat.

Eh, soră-surioară! Păi tu nu ştii totul despre tine? Nu ştii ce se petrece cu tine în orice clipă? Atunci cum să nu ştie şi el ce i se întâmplă lui Grigori? Doar ei amândoi sunt un singur om împărţit în două, în două jumătăţi. Şi toate, toate sunt la fel. Oare ai uitat că în copilărie visau chiar aceleaşi vise?

Istovit, târându-şi bătrâneşte picioarele, Piotr se duse până la masa pe care scânteia lampa cu fitilul coborât, se aşeză.

— Ceai nu bei?

— Mai târziu…

— Da măcar tu eşti sănătos?

— Mai bine te-ai duce la el. Dă-i să bea…

— I-am dat mai nainte.

— Mai dă-i.

Curând după aceea din odaia cealaltă răzbătu glasul Lizei:

— Ţi-i mai bine, nu?

Grigori – Piotr ştia, chiar dacă nu auzea glasul fratelui său – răspunse: aşa-i, aşa-i, mi-i mai bine. Dar cum să-i fie mai bine, când el, om sănătos, e întors cu totul pe dos, e vlăguit!

Da, de fiecare dată când îl apucă pe Grigori crizele, îl

trece şi pe el, pe Piotr, un fior de neputinţă. Aşa se întâmplă de nouă ani…

Piotr se sforţă să se ridice. Luă un căuş de apă din găleată (şi pe el îl chinuia setea), bău pe săturate, apoi, din dulapul vechi şi hodorogit, care-i servise bătrânei Semeonovna şi de comodă, şi de dulap pentru blide, scoase un caiet.

Nu, aşa nu se mai poate. De data aceasta Anfisa Petrovna a scăpat casa Stavrovilor de topor (după plecarea lui Evsei Moşkin, toţi se împrăştiaseră care încotro), dar cât poate să ţină asta?

Nu, nu, îşi zicea Piotr, nu se mai poate fără intervenţia autorităţilor. Altfel or să se încaiere cu toţii: şi fraţii, şi sora lor Liza, şi satul întreg...

Capitolul XVI

1

Pe Evsei îl căutară trei zile.

Egorşa fusese primul care şi-a adus aminte de bătrân. A doua zi după beţia de la Piotr Jitov umblase întruna primprejurul Pekaşinului, iar spre seară se înfăţişase chiar la sovietul sătesc: luaţi măsuri, a dispărut un om.

— Cară-te de-aici, beţivule! strigase la el secretara. Sug, îşi beau şi minţile şi pe urmă, cică, să iei măsuri...

Totuşi, peste încă o zi, Egorşa veni iarăşi la sovietul sătesc şi atunci de acolo începură să telefoneze prin satele învecinate: nu ne-aţi văzut cumva popa pe la voi? Nu le-ameţeşte pe undeva pe babele voastre? (Uneori, după câte o beţie, Evsei îşi mai vizita vechile cliente.) Nu, li se răspunse, nu v-am văzut popa pe nicăieri.

Începură să-l caute în Pekaşino. Cotrobăiră prin toate dărăpănăturile din dosul curţilor – prin grajdul vechi, prin vechea fierărie, prin toate locurile pe unde beţivii se mai odihneau uneori în timp de vară – se uitară chiar şi în baia de aburi, dar bătrânul nu era nicăieri.

În cele din urmă, Evsei Moşkin fu găsit de către Mihail Preaslin.

2

În ziua aceea Mihail se dusese cu noaptea-n cap la pârloage. Mâna îi era aproape vindecată şi, dacă mâna nu-l mai doare, cum să stea acasă? Adică să nu verifice de îndată dacă mai ştie să ţină coasa în mână?

Fânul adunat în clăi era o nimica toată: n-avea să ajungă nici până în postul mare, iar august era pe sfârşite. Şi parcă-i mare lucru să înceapă ploile, fiindcă unde s-a mai pomenit ca începutul toamnei să nu împrăştie cu ploaie arşiţa verii?

Oh, şi a cosit cât i-a poftit inima! Iarba bătrână era uscată ca iasca, suna ca sârma sub ascuţişul coasei: altădată şi-ar fi pus întrebarea dacă face sacul cât peticul, dar acum, după o lună de trândăvie, ar fi fost în stare să cosească şi tufarii.

La început îşi mai cruţă cât de cât mâna bolnavă, punând-o în fel şi chip pe coada coasei, pe miner (că dacă află felceriţa că s-a apucat iar să muncească, îl mănâncă de viu), dar pe urmă uită de toate: şi de mâna bolnavă, şi de odihnă, şi de mâncare.

Fuma pe fugă. Nu aprinse focul, nu puse ceainicul la încălzit, numai o sticlă de lapte o bău stând în picioare. Şi totuşi nu se sătură de muncă. Când soarele asfinţi şi împrejur prinse să se cearnă sineala serii, îl apucă o asemenea ciudă, încât îi venea să plângă. Şi îşi aduse aminte cum trudeau oamenii altădată.

Stepan Andreianovici (Mihail auzise lucrul acesta chiar de la bătrân), în tinereţea sa, într-o vară, cosind pe Sinelga de Sus, nu aprinsese focul timp de-o săptămână: îi părea rău să piardă timpul ca să-şi facă o mâncare caldă. Se hrănea cu pesmeţi muiaţi în apa pârâului. Sau dacă l-am lua, de pildă, pe Efrem din Vodeanî, un moşneag care a murit anul trecut. Păi cum şi-a clădit omul ăsta casa? Se istovea aşa de tare în timpul zilei, încât seara nici nu mai avea putere să urce scara cerdacului. Intra târâş în izbă. Dar tot nu se sătura de muncă, zice lumea că îl mustra de fiecare dată pe Dumnezeu cu lacrimi în ochi: „Doamne, de ce-ai slobozit întunecimea asta pe pământ? De ce nu-i laşi pe oameni să se sature de muncă?”

Întunecimea nopţii de august îl prinse la mijlocul drumului. Când trecu Pârâul Popilor, tufişurile începură să-i biciuie, să-i pocnească obrajii. Pe altul l-ar fi apucat frica, s-ar fi temut ca nu cumva să-şi scoată ochii în vreo creangă. Dar lui Mihail îi venea să strige, să sară în sus de bucurie şi de plăcere. Mestecenii şi plopii îi masau cum nu se poate mai bine faţa asudată, arsă toată ziua de soare, nici la frizerie n-ai parte de un asemenea masaj înviorător. Şi acum, pentru prima dată de când se afla în concediu medical, era cu adevărat fericit şi nu se mai gândea la nimic.

Da, şi nu se mai gândea la nimic.

Fiindcă te apucă groaza şi nu-i caznă mai grea pe lume ca atunci când ţi se pun creierii în mişcare. Le vezi pe toate, le bagi pe toate în seamă. Vezi că în sovhoz nu merg treburile ca lumea, vezi că nici la tine în casă nu-s toate cum ar trebui să fie. Te apuci să citeşti ziarele şi iarăşi îţi ieşi din sărite.

Dar aşa, e ca în rai. Capul ţi-e pustiu şi limpede precum cerul fără nori. Munca le-a şters pe toate. Şi chiar faptul că astăzi cosise pe pârloagele lăsate în paragină (lucru care mai ieri făcuse să-i sară ţandăra), era acum dat uitării: toată ziua nu se gândise deloc la aceste câmpuri.

Eh, tare mai eşti prost! se luă Mihail singur peste picior, parcă ar fi fost vorba despre altul, nu despre el. Te-ai istovit, ţi-ai stors toată vlaga de bou din tine şi te bucuri. Văd că nu-ţi trebuie prea mult ca să fii fericit. Însă nu-i nimic de-a mirării. De când te ştii, nimeni nu ţi-a cerut decât puterea mâinilor. A mâinilor care ştiu să are, să cosească, să taie copaci... De unde şi până unde ţi s-o fi năzărit că şi capul ţi-i bun la ceva?

Când Mihail era deja în apropierea grajdului vechi, Lîsko se puse pe lătrat. Lătra cu înverşunare, din răsputeri, chiar pe locul unde altădată era silozul, şi Mihail nu mai avu altceva de făcut decât să se întoarcă din drum. Fiindcă silozul, adică groapa rămasă în locul silozului, e o mare pacoste pe capul oamenilor: mereu pică-n ea câte ceva – ba o vacă, ba o oaie. Oamenilor li-i lene s-o astupe cu pământ. Aruncă în grabă câte o scândură ori nişte prăjini peste gura gropii şi gata.

Aşa era, era cum se gândise Mihail. Când aprinse un chibrit, văzu că groapa iar nu era astupată ca lumea. În partea dinspre sat se căsca o spărtură aşa de mare, încât îţi era şi frică să te uiţi înăuntru.

Totuşi, oricâte chibrituri scăpără, nu reuşi să pătrundă cu privirea până la fundul gropii adânci de vreo şase metri.

— Taci! strigă el la câine.

Lîsko sărea şi se înverşuna atât de tare împrejurul gropii, încât pietrele şi nisipul zburau în gol, scoţând nişte bubuituri mai ceva ca tunetul.

Mihail pipăi cu talpa piciorului şi găsi în întuneric o bârnă care era aruncată lângă groapă, dădu în acelaşi fel peste două prăjini (trebuia să astupe cât de cât groapa, altfel nu era mare lucru să se întâmple cine ştie ce nenorocire) şi, când se apucă să clădească lemnele deasupra gropii, auzi de ia fund, din întunecimea de nepătruns, un geamăt desluşit de om.

— Care eşti acolo? strigă Mihail înfricoşat.

Tăcere. Iar apoi, când întrebă a doua oară, numai ce auzi:

— Eu, Mişa... Eu...

— Tu-u? Evsei Tihonovici? Mihail îl recunoscuse imediat pe bătrân după glas. Da cum ai nimerit aicea?

— Oh, oh, Mişa... Domnu’ m-o pedepsit...

— Votca te-o pedepsit, nu Domnu’. Nu-i aşa că erai beat când ai picat în groapă? Măcar picioarele ţi-s întregi?

— Nu ştiu, zac aici răstignit de trei zile şi trei nopţi...

— Aşteaptă oleacă. Facem noi ceva.

Mihail dădu fuga la grajd să aducă o scară şi totodată,

din despărţitura pentru opărit nutreţul, care era acum cu uşa dată de perete pentru aerisire, luă un „liliac”, adică un felinar.

În sfârşit, cu felinarul aprins în mână, se apucă să coboare în groapă pe scară. În nări îl izbi o duhoare în-grozitoare. Se opri o clipă şi strigă:

— Ai vrut să-ţi laşi aicea bălegaru’? De ce n-ai ţipat cât te-o ţinut gura?

— Am vrut să sufăr...

— Să suferi?

— Păi prin suferinţă, Mişa, te curăţi de păcate...

— Da ce păcate poţi avea tu, la dracu’! Toată viaţa ai fost călcat în picioare ca o cârpă. Ce păcate să ai?...

Mihail îşi învinse sila şi scârba, se forţă să coboare până la fundul gropii.

— Mişa, nu-ţi bate capu’ cu mine... Bine? Lasă-mă aicea în groapă... Vrau să-mi dau duhu’ ca un cine, în necurăţenie...

— Taci, la naiba! Nu trebuia să mai dai glas, dacă vroiai să-ţi dai duhu-n latrina...

— N-am putut, n-am putut, Mişa, să-mi înfrâng trupu’... Trupu’ o dat glas... Nu eu... Dă-mi, dă-mi oleacă de apă...

— Mai ai răbdare. Ai să bei sus...

Evsei avea amândouă picioarele rupte. Începu să ţipe când Mihail încercă să-l ridice. Nici vorbă să se poată descurca de unul singur cu moşneagul! Trebui să dea fuga după ajutoare, după Keşa-Volanul şi după Filea-Cocoşelul, care stăteau mai aproape.

Şi, în sfârşit, cu multă caznă, după ce făcură o podină din scânduri şi după ce legară podina cu frânghii, reuşiră să-l scoată afară pe bătrân.

Capitolul XVII

1

Abia a doua zi după-amiază fu adus un doctor de la raion.

Acesta nu-l consultă pe bătrân niciun minut: îi fusese de-ajuns să se uite la picioarele lui, care căpătaseră o culoare violet-albăstrie şi se umflaseră ca nişte butuci.

— Trebuie să mergi la spital, moşule. Imediat.

— Ai să mă tai?

Doctorul se uită drept în ochii bătrânului şi pricepu pe loc că omul acesta nu poate fi minţit:

— Am să te tai.

Pentru o clipă Evsei închise ochii, apoi, adunându-şi toate puterile, îl căută din priviri pe Egorşa:

— Ieşi, Egori, oleacă afară. Lasă-ne singuri...

Şi după ce acesta ieşi, întrebă:

— Câte zile crezi că mai am de trăit?

— Păi o să te mai dregem, o să te mai cârpim şi-o să mai trăieşti...

— Ei, atunci îţi spun eu: peste trei zile n-am să mai fiu. Azi ce zi îi? Parcă miercuri, nu?

— Miercuri.

— Bun. Până sâmbătă mai trăiesc, oi mai duce-o cumva. Şi pe urmă, când s-o stinge sâmbăta ş-o veni dumineca lu' Cristos, eu mă duc. Am să mă uit ultima oară la soare şi-am să mă duc.

— Ai să te duci? Aşa ai hotărât?

— Aşa. Aşa-i voia Domnului.

— Lasă, moşule. Nu mă mai bate la cap. Trebuie să mergi la spital. Fiecare secundă-i preţioasă.

Deodată, ca un copil mic, Evsei izbucni în plâns:

— Ce rău ţi-am făcut? De ce nu vrai să mă asculţi? Lasă-mă-n pace, lasă-mă să mor om întreg.

— Păi eu de-aia trăiesc pe lume: ca să nu-i las pe oameni să moară.

— Nu, să nu te pui împotriva omulu’ care vra să moară. Eu am să mor oricum. Trei zile şi trei nopţi am zăcut în groapă, în murdărie, precum Lazăr în mormânt... De ce crezi c-am zăcut acolo? Asta-i: am zăcut ca să mă curăţ de păcate înaintea morţii... Evsei îşi trase un pic sufletul, apoi începu atacul din altă parte: Eşti om deştept, ai învăţat atâta carte, da te-ai gândit la ce-aş mai trăi eu? Ai să-mi tai picioarele, cine-o să mai aibă nevoie de mine când oi fi schilod? Aibi milă de oameni, dacă de mine nu ţi-i milă...

Doctorul – a câta oară? – se uită îngândurat la chilia din bârne, se uită la candela roşie care clipocea în colţul din faţă, se uită la cărţile bisericeşti, mari şi negre, clădite una peste alta pe laviţa de sub candelă:

— Ai copii, moşule?

— Nu. N-am pe nimeni... Am avut doi feciori şi amândoi s-or dus să lupte.

— Au murit în război?

— În război.

Doctorul tăcu iarăşi, iarăşi îşi plimbă privirile primprejur:

— Fie, tată, spuse el cu glas surd. Fie cum zici dumneata: mori om întreg.

2

Veneau mulţi oameni – consăteni de aici din Pekaşino, din satele învecinate – îşi făceau cruce, cădeau în genunchi, spuneau câte şi mai câte cuvinte răscolitoare, dar Evsei părea să-şi fi pierdut cunoştinţa. Până şi Egorşa, care în

aceste zile nu se dezlipise de bătrân, începuse să creadă că n-o să-l mai audă niciodată vorbind.

Dar îl auzi. Îl auzi sâmbătă când, odată cu noaptea, în casă intră Mihail.

— Iote c-am trăit pân' ai venit şi tu, Mişa, începu deodată Evsei să vorbească şi, spre marea uimire a lui Egorşa, deschise chiar ochii. Toţi oamenii miros a benzină şi a votcă, numa' împrejuru' tău miroasă a iarbă, a verdeaţă. Vii de la câmp, nu-i aşa?

— De la câmp, răspunse Mihail.

— Eşti mare truditor, Mişa. Mult bine le-ai făcut oamenilor... Da iote că acu' nu-i bine: te-ai întors cu spinarea la soră-ta.

— N-are rost să vorbim acu' despre asta.

— Iestea-s ultimele ceasuri pe care le mai am de trăit pe pământ, despre ce al'ceva să vorbim? Tot vrau ca-ntre oameni să fie mai puţină răutate... Că ai să te împaci cu soră-ta – n-am nicio îndoială. Cu Egor împacă-te...

— Eu? Cu Egor? Mihail clătină din cap. Nu, roagă-mă al'ceva mai uşor de făcut.

— Păi omu' face şi singur ce-i uşor de făcut. La greu trebe ajutat. Împacă-te, împacă-te cu el, Mişa. Pentru cea din urmă oară linişteşte-un om bătrân...

Multă vreme Mihail nu spuse nimic. Apoi se uită, se uită la Evsei (acesta îl privea cu ultimele puteri) şi-i întinse mâna lui Egorşa.

În ochii lui Egorşa sticliră lacrimile. Apucă lacom, cu amândouă mâinile, mâna aceea grea, binecunoscută, dar nu simţi strângerea de răspuns. Şi înţelese că, de fapt, împăcarea nu s-a produs.

3

Evsei muri aşa cum spusese: duminică în zori.

Numai că în dimineaţa aceea soarele nu se arătă la faţă. Cerul şi pământul fură cutremurate de bubuiturile ca de tun ale furtunii, apoi începu ploaia mult aşteptată, cu valuri de stropi furioşi. Iar bătrânele bisericoase văzură în această întâmplare un semn ceresc:

— Iote, iote ce-o făcut ocrotitoru' nostru! S-o dus la Domnu' şi prima lui grijă n-o fost de el, ci de noi, păcătoşii: nu-i chinui, Doamne, pe bieţii oameni, trimite-le apă şi ploaie dătătoare de viaţă.

PARTEA A III-a

Capitolul I

1

Rodka Lukaşin fusese de trei ori amânat cu armata. Şi de fiecare dată din pricina maică-si. În ultimii şapte ani, rar se întâmplase ca Anfisa Petrovna să nu-şi petreacă vreo iarnă la spital.

Nici anul acesta Anfisa Petrovna nu era mai sănătoasă ca altă dată, dar Rodka se îndrăcise rău de tot: toată luna august o ţinuse una şi bună: dă-mi diurnul, la să-mă să-im fac armata. Că adică trebuie să vadă şi el, în sfârşit, cum e lumea largă!

Anfisa Petrovna s-a împotrivit ce s-a împotrivit, dar până la urmă s-a lăsat păgubaşă: fie, n-am să fiu eu aceea care să-ţi stea în cale. O s-o duc eu cum-necum şi singură vreo doi ani.

Rodka – e spirt flăcăul, nu altceva! Numai într-o zi îşi aranjase treburile la comisariatul militar, iar spre seară îi raporta mamei, făcând-o pe grozavul:

— Permiteţi să raportez, tovarăşe comandant. Sunt soldatul Rodion Lukaşin din cadrul flotei de submarine. Am fost pus la dispoziţia dumneavoastră în aşteptarea ordinului de deplasare la locul de executare a serviciului... Şi imediat după aceea, nedându-i mamei răgaz să-şi vină cât de cât în fire, trânti una şi mai buna. Aşa că fii gata-să dai o masă pe data de treizeci şi unu august a anului curent.

— Pe trei'ş'unu? se miră Anfisa Petrovna.

— De ce nu?

— Păi când se pleacă la armată? Nu prin septembrie ori octombrie?

— Ei mamă, te credeam mai ageră la minte. Verka Preaslina, de exemplu, trebe să fie la petrecere ori nu?

A, uite destine ce-i vorba! pricepu, în sfârşit, Anfisa Petrovna. Lui Rodka i-a trecut prin cap s-o pună pe Verka Preaslina la masă ca fiindu-i logodnică (aşa-i acum obiceiul: trebuie neapărat ca flăcăul care pleacă la armată să fie petrecut de o fată), iar Vera trebuie să fie pe întâi septembrie la şcoală la raion. Uite de ce l-a apucat graba.

— Da tată-su ce-are să zică? se gândi cu glas tare Anfisa Petrovna. Are să fie de acord?

— Unchiu' Mişa? zâmbi Rodka. O să-l convingem!

— Pe toţi i-ai convins... Da nu una că Vera-i încă elevă.

— Of, Anfisa Petrovna, m-ai dat gata! Vera-i elevă... Păi în blestemata ceea de vreme a ţarului, eleve ca ea umblau cu păpuşi vii, făcute de ele, în braţe.

— Nu ştiu, nu ştiu ce să zic, oftă Anfisa Petrovna. Tu pe toate le faci ca nebunea. Pe trei'ş'unu masa... Da te-ai gândit câte zile or mai rămas până pe trei'ş'unu? Trei zile. Cine să-ţi facă pregătirile pentru o masă ca asta numa-n trei zile?

— Ai să le faci, ai să le faci tu, mamă! rosti Rodka vesel nevoie-mare. Tu poţi face orice. În război pân' şi pe Hitler l-ai pus cu botu' pe labe – crezi c-am uitat pagina asta din eroica ta biografie?

— Lasă, lasă, dădu Anfisa Petrovna din mână. Nu-ncepe iar cu linguşeala. Că ştiu eu de ce eşti în stare când te-apucă.

Dar Rodka, şăgalnic, o îmbrăţişă ca pe o fată, o sărută cu poftă pe gură, iar ea se mai putea împotrivi? Se topi pe loc. Numai despre un lucru nu uită să-i amintească fiului:

— Cu Preaslinii descurcă-te singur. În treaba asta nu-ţi pune nădejdea în mine.

— Te gândeşti că mama Liza are să pună frână?

— Frâna ca frâna. Da trebe să te gândeşti: poţi zice că

Liza ţi-i mamă de-a doua, să n-o chemi îi ruşine, dar dac-o chemi, ce-ai să te faci cu Mihail? Crezi c-are să şadă la aceeaşi masă eu soră-sa?

Rodka se uită de sus la maică-sa. Şi zâmbi cu un aer de îngăduinţă:

— Nu-ţi bate capul cu asta, mamă. Problema asta-i rezolvată. Mama Liza nu vine.

— Cum nu vine? De unde ştii?

— Dacă spun, înseamnă că ştiu. Dacă vrei să ştii şi tu, află că am avut cu ea o discuţie pe tema asta. Mai ai de pus instanţei vreo întrebare?

Anfisa Petrovna îşi ridică ochii spre peretele din faţă, se uită la fotografia mărită a tatălui lui Rodka:

— Ei, Ivan Dmitrievici, tu ce-ai de zis? O să ne petrecem fecioru' la armată?

Din cincizeci şi cinci, de când primise înştiinţarea despre moartea soţului ei, Anfisa Petrovna se sfătuia cu acesta în toate cazurile mai importante. Şi o făcea întotdeauna cu glas tare, având grijă ca şi fiul ei să fie de faţă; voia cu orice preţ ca acesta să-şi aducă aminte de tatăl său.

2

Era trecut de amiază când Mihail ieşi din casă. Mai devreme nu putuse. În tinereţe nu chefuise niciodată de dimineaţă, doar n-avea acum, ajuns la aproape cincizeci de ani, să calce-n străchini. Ce, n-o mai fi având nicio treabă de făcut în viaţă?

Cealaltă pricină care îl împiedicase să fie în pas cu ceilalţi era nevastă-sa. S-a îndrăcit: nu merg şi basta, nici eu un buldozer m-ai putea-o urni din loc. „Da nu te-ai gândit că se supără Anfisa Petrovna?” „Da eu n-am voie să mă supăr, dacă-mi văd fata terfelită-n noroi?”. „Fata terfelită-n noroi? Vera?”. „Te-ai trezit şi tu! Păi ce câţi ani

umblă Rodka pe la muieri? Şi-i frumos s-o puie pe fiică-ta, elevă încă, lângă armăsaru’ cela?” Mihail îşi desfăcu mâinile a uimire: ce să zic, mare crimă că omu-i tânăr în tinereţe! Şi Raisa îl luă şi pe el la scărmănat: „Aşa, aşa, apără-l! Că doară corb la corb nu-şi scoate ochii!” Nu putea nicidecum să uite de Varvara.

Aşa că reuşise să-i strice cheful: Mihail teşi încruntat din bătătură.

Dar afară parcă era raiul pe pământ!

Şi doar mai ieri oamenii nu puteau răsufla din cauza zădufului, parcă mai ieri blestemau toate câte-s pe lume când erau nevoiţi să meargă prin sat, fiindcă pulberea nisipului era mai măruntă şi mai lipicioasă decât cenuşa. Acum însă parcă ai merge pe alt drum. Nu-i niciun firicel de praf. Ploile căzute nu demult îşi făcuseră datoria cu prisosinţă. Spălaseră bine şi pământul, şi cerul. Şi dumbrăvile se primeniseră cu fire crude de iarbă. Mai că-ti vine să crezi că-n Pekaşino a mai început vara o dată.

Cine ştie, poate c-or să răsară în pădure şi ciupercile? se gândi Mihail şi auzi muzică dinspre casa Lukaşinilor.

Rodka dădu fuga în uliţă ca să-l întâmpine. Era gătit cu o cămaşă albă brodată la piepţi cu fir de argint şi cu mineri dantelate, era încins cu o curea de culoarea oţelului, încheiată într-o pafta aurită. Cum s-ar zice, era gătit şi spilcuit după ultimul strigăt al modei.

— Ei frate, nici la Moscova n-am văzut flăcăi ca tine.

— Ne străduim, unchiule Mişa! îşi scutură Rodka vesel chica, apoi strigă: Muzica!

În coridorul cu uşa dată de perete bubuiră într-un glas două acordeoane şi Mihail intră în casă purtat de valurile muzicii.

Iar mai departe totul se petrecu cum scrie la carte. Se făcură auzite şi strigătele de „ura” în cinstea celui întârziat, fu obligat să bea chiar lângă prag paharul-amendă, începură imediat întrebările: de ce-a venit singur, unde-i nevasta...

Vera nu mai stătu să aştepte până când tatăl ei avea să fie dovedit de cei care îl înconjuraseră. Îşi scutură

cosiţele, sări ir picioare:

— Un cântec, să cântăm un cântec!

Şi cine putea să reziste în faţa avântului ei, cine putea rămâne neluat înainte de valul de veselie şi înflăcărare care izvora din făptura ei! Prinseră cu toţii să cânte, tineri şi bătrâni, cu atât mai mult cu cât cântecul despre soldat le era cunoscut tuturor:

„Aşteaptă, fato:
Cu primii fulgi
Vine soldatul,
Tu să nu plângi,
Iubirii-n cale nu-i poate sta
Nici despărţirea, chiar dacă-i grea”

Mihail nu-şi mai putea lua ochii de la fiică-sa.

Nu seamănă cu maică-sa, nu, se gândi el. Dar, bineînţeles, nici cu mine. Noi nu ştiam să ne bucurăm aşa. Şi deodată, admirând ochii negri, semeţi ai Verei, şi-o aminti pe Var vara. Oare toate bucuriile, oare toate sufe-rinţele anilor aceia de demult or fi renăscut în fiică-sa?

Mihail îşi mută privirea în celălalt capăt al mesei, unde, între prietenele ei, şedea Larisa. Hohote, râsete – oare de ce?

Taborski! Când o fi reuşit să-şi bage nasul în zmeurişul acela crud? Parcă nu era acolo la intrarea lui în casă. Dar parcă asta-i problema? Parcă nu-i totuna când s-a oploşit?

Altceva e de-a mirării: le scoate din minţi pe toate mucoasele. Pune laba, le pipăie, în văzul lumii, dar nu se găseşte niciuna care să-i dea peste mână: ţine-ţi labele acasă, ne-ai putea fi tată!

Poţi s-aştepţi mult şi bine aşa ceva de la tineretul de astăzi. Uite că-i adevărat ceea ce se zdrăngăneşte toată ziua: în tara noastră nu exis ă conflicte între generaţii.

Iar Taborski, pe lângă toate acestea, se pricepe să le dea tinerilor apă la moară. Ca şi Podrezov înainte vreme. Numai că Podrezov făcea lucrul acesta din suflet, din toată inima. Cuvântul lui se măsura cu fapta. Dar acesta-i un

ipocrit, un flecar. Ia încearcă să desluşeşti unde-i joaca şi unde-i fapta.

Nici Piotr n-a venit, îşi spuse Mihail după ce-şi plimbă privirea pe deasupra mesei împestriţate de capetele invitaţilor. Şi deodată nu se mai simţi în apele lui.

Îşi înecă tristeţea cu încă un pahar.

— Rodka, unde ţi-i mania? Că n-o văd.

Rodka, aidoma unui cocoş de munte pe locul de bătaie, auzind un zgomot nedesluşit în apropiere, îşi smuci pentru o secundă capul în sus, apoi se apucă iarăşi de cântat.

3

Băură în cinstea recrutului, a viitorului soldat, băură pentru ca acesta să-şi slujească patria cu cinste şi credinţă, băură în cinstea ei, a Anfisei Petrovna, în cinstea lui Taborski, băură în cinstea lui Şumilov, preşedintele sovietului sătesc, băură în cinstea prietenilor, a tovarăşilor, băură în cinstea tuturor, fără să ocolească pe nimeni.

Dar când, dar când or să-şi aducă aminte şi de tatăl recrutului? se întreba Anfisa Petrovna şi această aşteptare o chinuia peste măsură.

Nu-şi mai lua ochii de la fecioru-său, îl ruga, îl implora în sinea ei: spune! Dar parcă lui Rodka îi ardea de tată-său când o avea alături pe Vera, când era înconjurat de atâţia prieteni?

Şi până la urmă, cine s-a gândit să aducă vorba despre tatăl sărbătoritului? Alexandra Baeva, bătrâna care o ajuta să-şi servească invitaţii.

— Ei, amu, zic eu, n-ar fi rău să-l pomenim şi pe Ivan Dmitrievici c-o vorbă bună.

Şi atunci Anfisa Petrovna simţi atâta amărăciune în suflet, în gât i se puse un nod atât de dureros încât abia

mai putu să se târască până în magazia din dosul tindei...

Dădu fuga Rodka („Mamă, mamă, ce-i cu tine?”), dădu fuga felceriţa (prezentă şi ea la petrecere), veniră apoi Taborski şi Şumilov.

— N-am nimica, n-am nimica, mă hodinesc o ţâră. Duceţi-vă şi petreceţi, veseliţi-vă, le spunea ea tuturor.

Şi tot aşa îi răspunse şi lui Mihail când acesta dădu buzna în magazie.

Dar pe Mihail uu-l poţi păcăli >cu una, cu două:

— Of, tare proastă mai eşti tu, Anfisa! În fiştecare zi îţi petreci fecioru’ la armată? Păi pe urmă ai să-ţi smulgi păru’ din cap: ah, nu m-am uitat destul, nu mi-am văzut de-ajuns comoara...

Anfisa Petrovna se ridică. Bine, bine a spus Mihail: vor veni şi astfel de zile, şi vor veni destul de curând, când, ca să-şi vadă măcar o clipă feciorul, va fi în stare să dea tot ce are.

Sprijinindu-se de Mihail, ea trecu din magazie în tindă şi aici o văzu pe Niurka Iakovleva, beată, mergând aproape în patru labe de-a lungul peretelui, spre uşa deschisă care dădea în odaia unde era întinsă masa. Anfisa Petrovna nu stătu câtuşi de puţin să chibzuiască ce şi cum. I se puse în drum:

— Tu, Anna, n-ai ce căuta în casa mea.

— N-am ce căuta-n casa ta? Eu? Da de ce eşti aşa pornită împotriva mea?

— Fiin’că ai pus mâna cu hapca pe casa altuia.

— Eu am pus mâna?

Anfisa Petrovna nu se mai întinse la vorbă cu Niurka. O scoase pe musafira nepoftită în cerdac, trânti uşa în urmă, apoi îi arătă şi drumul cu mâna:

— Du-te, du-te, Arma! Nu te pot suferi în ochi după ce i-ai făcut Lizavetei ştii tu ce, necum să te mai primesc şi-n casă.

Niurka îşi lăsă capul pe spate, izbucni în hohote de râs:

— Da treamurile-s primite-n casa asta? De pildă, atunci când fecioraşu’ ţ-o călcat pe-alături?... Nu pricepi ce-ţi spun? Du-te şi te uită... Probele matiriale îs la vedere.

— Ce-ndrugi acolo? Ce probe?

— A-a, ce probe... Ce probe mai vrai dacă flăcău’ o lăsat-o cu burta la gură?

Auzind aceste vorbe, Anfisa Petrovna nici nu gemu, nici nu se clătină. Nu crezu nici cât negru sub unghie, dar nici n-o lăsă baltă. Bârfa, ca şi focul, trebuie stinsă de la prima scânteie.

— Du-mă la Zoika! îi porunci ea Niurkăi.

Zoika trăia despărţită de maică-sa în partea de sus a satului, lângă punctul sanitar, într-o dărăpănătură de casă care pe vremea colhozului slujise drept poiată pentru păsări. Văzându-i pe musafirii nepoftiţi care îi trecuseră pragul, Zoika îşi arcui sprâncenele subţiri, îndreptate cu creionul, dar nu se sculă, rămase întinsă în pat.

— Intră, intră, măicuţă, că eşti aşteptată! îi spuse Niurka în bătaie de joc. Ei, dacă nu vrai să fii măicuţă, n-am ce-ţi face, da bunică ai să fii chiar pe nevrute. Îi drept ce spun, Zoika?

— Du-te la dracu! Iar te-ai afumat, iar te-ai îmflat cu votcă. Cin’ te-o chemat?

— Păi cum? Nu crede.

— Ce nu crede?

— Nu crede că fecioru-su ţi-o făcut bucata.

Zoika zâmbi răutăcioasă cu buzele ei subţiri şi uscate, voi să spună ceva dar se răzgândi şi făcu numai un gest moale cu mâna.

Anfisa Petrovna văzu negru înaintea cehilor: zărise inelul de aur de pe degetul Zoikăi. Imediat pricepu cum stau lucrurile.

Doamne-Dumnezeule! Astăzi căutase toată dimineaţa inelul acesta, răscolise peste tot, întorsese pe dos toată casa, se gândise că l-o fi pierdut, iar inelul uite unde era: la Zoika pe deget...

Zoika ţipa la maică-sa, maică-sa ţipa la Zoika, dar Anfisa Petrovna nu mai auzea nimic, nu mai vedea nimic. Nici nu-şi dădu seama cum reuşiseră picioarele s-o ducă afară din casa Zoikăi.

Nu, ştia, ştia fiul ei drag ce înseamnă pentru ea inelul

acesta, ştia că pentru ea nu există lucru mai sfânt pe lume. Îi povestise de o sută de ori cum l-a primit în dar de la tatăl lui. Îl născuse pe Rodka, trebuia să meargă să-l declare la sovietul sătesc, dar fiului nici nu putea măcar să-i dea numele de familie al tatălui, fiindcă ea, mama, nu era divorţată. Cum să nu-ţi ieşi din minţi! Şi uite că Ivan, ca s-o îmbuneze cât de cât, îi pusese în deget acest inel cumpărat special de la oraş pentru ziua aceea.

Cincisprezece ani nu scosese inelul de pe deget şi desigur că nici în mormânt nu s-ar fi despărţit de el, dar de vreo patru ani începuseră să i se umfle încheieturile degetelor şi ea, vrând-nevrând, fusese nevoită să-l scoată cu mare caznă...

4

Dansară, se aşezară la masă, iar dansară acompaniaţi de picup, de acordeoane, dansară afară, în casă, în cerdac... Şi o ţinură aşa până când se lăsă întunericul, până and aprinseră lumina şi îşi aduseră aminte de club.

Şi în tot timpul acesta Anfisa Petrovna a fost pe picioare, nu s-a aşezat nici măcar o clipă pe scaun sau pe pat. A găsit putere în ea. A rezistat. Nu a stricat petrecerea, nu a terfelit în noroi numele de familie al Lukaşinilor. Şi abia când casa s-a golit cu totul, se lăsă să cadă pe un scaun lângă masă.

— Rămâi, îi spus e ea fiului său.

— Ei, mamă...

— Rămâi, îţi zic! Şi tu, Mihail, rămâi!

Sub fereastră motocicletele prinseră să păcăne şi să pârâie, se auziră ţipete, râsete, chiuituri, iar apoi toate aceste zgomote se rostogoliră din bătătură în uliţă şi de acolo mai departe spre club.

— Ei fiule, eşti mulţumit de petrecere? S-o pregătit

cum trebe mama ta?

— Mai întrebi!

— Da acu’ o să ne pregătim pentru altă petrecere, spuse Anfisa Petrovna.

— Asta în cinstea cărui eveniment? întrebă Mihail, zâmbind ironic.

— În cinstea nunţii lu’ fecioru-miu.

Mihail căscă şi dădu obosit din mână: hai mai bine să lăsăm gluma, pentru altă dată. Azi şi fără asta ne-am veselit eu vârf şi îndesat.

— Nu glumesc, spuse Anfisa Petrovna, cum să glumesc, când ar trebui să urlu? Şi nu se mai putu stăpâni: izbucni în plâns. Lacrimile rupseră barajul clădit peste zi cu atâta trudă. Cu cine crezi că s-o-ngurluit? Cu Zoika-Scrofuloasa. O lăsat-o cu burtă...

Mihail se întoarse brusc spre Rodka:

— I-adevărat?

— Ce să fie adevărat? Scornesc câte-n lună şi-n stele, iar voi staţi s-ascultaţi...

— Da inelu’, inelu’ de la tată-tu? Era cea mai scumpă amintire de la el, iar tu... tu ce-ai făcut?

— Da ce-am făcut? îşi scânteie cu răutate Rodka ochii negri, trecând şi el la atac. Mare lucru, i l-am dat să-l poarte oleacă... Crezi c-are să-l roadă? I-l iau îndărăt... Acu’ să-l iau? Ori anine?

— Ticălosule, nemernicule! scrâşni Mihail din dinţi.

— Oho, las-o mai moale, unchiule Misa. Altu’ mai treacă-meargă, da nu eşti tu acela care trebe să mă ieie pe mine la rost. Încă n-am ajuns să fac lugu-lugu şi cu mătuşa şi cu nepoată-sa...

— Rodka... Rodka, ce tot spui? gemu Anfisa Petrovna cu glas rugător.

Dar nimic nu-l mai putea opri pe Rodka. Îşi smulse haina din cuier, trânti atât de tare uşa, încât paharele zdrăngăniră pe masă, ieşi fără ca măcar să se uite la maică-sa. Anfisa Petrovna începu iarăşi să plângă:

— Toată nădejdea mi-am pus-o-n el... Nimic n-am păstrat pentru mine, de nimic nu mi-o părut rău... Mă

gândeam că dacă eu şi cu tată-su n-atm apucat să trăim ca lumea, măcar el să trăiască-n locu’ nostru...

— Degeaba ai crezut aşa! Cu mila asta l-ai stricat pe flăcău! i-o trânti Mihail verde în faţă.

— Tu crezi că oamenii buni se nasc numa’ în sărăcie? Că viaţa bună îl strică pe om?

— Da dracu’ mai ştie ce-l strică!

Mihail începu să umble încoace şi încolo prin odaie. La drept vorbind, şi lui i se învârtea capul: unde-i acum Vera? Raisa ce-o fi boscorodind? Păi e sigur că acum tot Pekaşinul nu face nimic altceva demit că terfeleşte în noroi numele fetei lui.

Capitolul II

1

Serioja Postnikov, feciorul lui Filea-Cocoşelul, întors astă-primăvară din armată, claxonă la ora cinci şi jumătate fix, aşa cum le fusese învoiala.

Bineînţeles, Mihail era numai ochi şi urechi. Ieşi în fugă din casă, se repezi în atelier ca să-şi trezească fata.

— Scoală, scoală, mireaso! începe el, glumind, s-o zgâlţâie. Ţi-or venit peţitorii!

Fără să scoată o vorbă, Vera se ridică din pat. Era palidă, trasă la faţă, posomorâtă. Mihail pricepu: n-a dormit deloc. Şi doar aseară, când el, venind în fugă de la Anfisa Petrovna, adusese vorba despre Rodka, Vera nu părea să sufere. Chiar îl întrerupsese când el încercase să-i ia cât de cât apărarea flăcăului – pasămite, se mai întâmplă în tinereţe să calci pe-alături din prostie. „Tată, hai să ne înţelegem odată pentru totdeauna: Să nu-i mai apărăm pe ticăloşi. Bine?”. „Bine”, răspunsese Mihail, foarte mulţumit de faptul că totul se rezolvase atât de uşor.

Dar nu se rezolvase nimic!

Totuşi, nu avea acum timp ca să-şi liniştească fata şi să-i bage minţile în cap: din uliţă se auzea mereu claxonul maşinii. Şi ce-ar putea să spună? De unde să scoată cuvintele trebuincioase?

Puseră câte ceva în gură, băură un pic de ceai.

— Ei, i-aţi rămas bun de la maică-ta, îi spuse Mihail. Dar Raisa, căscând prelung, ieşi singură din bucătărie.

— Ţi-am spus: du-te, fătucă, din vreme, da tu – nu, trebe să rămân la petrecerea de despărţire...

— Ei, gata-gata, îi făcu Mihail semn nevestei. Iar ai

început cu-ale tale?

— Da cum? Dacă te-ai fi dus de ieri, ştii ce bine-ar fi fost! Ai fi fost la timp la şcoală, hodinită, curăţică: păi azi tu la ore ai să moţăi, cum să mai poţi băga ceva la cap? Pe deasupra, ai să mai şi întârzii.

— De unde şi până unde are să întârzie? Pân’ la raion face două ceasuri, iar acu’ nu-i decât şase...

— Da drumu’? Ai uitat ce şuşă avem? Şi dacă s-o mai strica şi maşina...

Mihail puse mâna pe geamantan şi pe geantă, o porni spre ieşire, fiindcă oricum n-ai s-o poţi scoate pe nevestică din ale ei. A dormit, şi-a înnoit peste noapte puterile, acum e în stare să pună pe oricine cu botul pe labe.

Din cuşcă ieşi Lîsko, cu blana împestriţată de fire de fân, întinzându-se cu plăcere. Dar văzând-o pe cea mai iubită dintre tinerele sale stăpâne pregătindu-se de plecare, se puse îndată pe urlat.

Vera începu să plângă, îl îmbrăţişă cu amândouă mâinile pe câinele care-i sărise la piept. Oare în lacrimale acestea nu vor fi răbufnit cumva durerea şi obida de ieri?

— Gata-gata! Nu pleci ca să nu te mai întorci nici-odată!

Vera îl împinse pe Lîsko, îşi îmbrăţişă grăbită mama: Raisa se supără:

— Iote cum îi acu’ la noi! Cânele-i gata să-l mănânce, îl ţine un ceas întreg în braţe, iar pe mă-sa abia dac-o atinge.

Serioja se urcă el însuşi în caroserie, ca să lege lucrurile Verei, apoi deschise portiera cabinei şi spuse cu o plecăciune jucăuşă:

— Rog pasagerii să urce!

— Nu, merg în caroserie, spuse Vera.

— Da de ce-n caroserie? se miră Mihail. În cabină-i mai moale, o să te scuture mai puţin.

Dar Vera îşi pusese deja pe roată piciorul lung, apoi se prinse cu mâinile de sus şi trecu cu uşurinţă peste oblon. Serioja îşi muşcă înciudat buzele (cum avea obiceiul şi taică-său), şi Mihail îşi spuse: îi clar, îi clar, fătuca asta a mea ţi-o sucit şi ţie minţile. Că altfel nu te apucai tu singur

să mă-ntrebi dacă nu trebe să meargă azi Vera la raion.

Camionul o porni din loc. În caroserie Vera se ridică în picioare. Deasupra pământului prinse astfel să strălucească încă un soare. Un soare plămădit în casa lui, a lui Mihail. Numai că faţa acestui soare era scăldată în lacrimi. Şi Mihail, se uită, se tot uită la acest soare şi până la urmă nu se mai putu abţine: o luă la fugă cât putu de tare, ca să ajungă maşina din urmă. Voia s-o mai petreacă pe fiică-sa încă o bucată de drum. Are timp! Până la programare mai sunt două ceasuri bunicele, iar dacă întârzie la programare nu-i nicio nenorocire, ştie şi singur ce va primi de lucru: va fi trimis să repare grajdul cel vechi. Şi în cazul cel mai rău, dacă altfel nu s-o putea, o să mai lucreze o oră după terminarea programului.

2

— Ei, cum îi, cum îi, fato? Îi bine?

Maşina se hurduca şi se clătina în toate părţile de parcă ar fi fost beată: înciudat, Serioja băga viteză, fără să mai aleagă drumul. Iar Mihail, strângând-d pe Vera la piept cu dreapta şi ţinându-se cu stânga de cabină, îi striga întruna:

— Da zâmbeşte odată, zâmbeşte! Iote ce dimineaţă frumoasă!

Şi până la urmă reuşi să-şi atingă scopul. Când ajunseră la lunca Smelgăi de Jos şi în faţa ochilor li se aşternu fâneaţa de la Mariuşa, împodobită cu tufărişul pestriţ al toamnei, un zâmbet sfios lumină faţa Verei.

Aici ar fi trebuit să se despartă de fiică-sa, aici ar fi trebuit să facă o întoarcere de o sută optzeci de grade, cu atât mai mult cu cât lângă noul pod peste Sinelga se întâlniră cu o maşină condusă de un şofer cunoscut din Zaozerie! Dar el – nu, hai mai departe! Hai s-o pornim ca

vântul peste Mariuşa! De ce să ne batem capul cu maşina? Dacă am întâlnit una, o să mai întâlnim şi altele.

Da' nu mai întâlniră. La întoarcere, trebui să bată şapte verste pe jos.

Dar degeaba, degeaba se grăbise tot drumul, degeaba asudase de alergătură. Degeaba îşi făcuse probleme că întârzie la lucru. Nici tovarăşii lui nu se prea osteniseră pe frontul muncii. Şedeau sub streaşină cu ţigările în gură, nefăcând nimic altceva decât ha-ha-ha şi hi-hi-hi!

— Mihail, ai auzit că ne-am procopsit cu doi scriitori?

Cu ochii mijiţi, Mihail îl fulgeră bănuitor pe Filea-Cocoşelul, apoi îi învălui şi pe ceilalţi într-o privire neîncrezătoare: din ce parte izvorăşte festa? Ce-i cu ghicitoarea asta pe oare i-au pus-o de dimineaţă?

— Cum nu ştii nimica? îşi repezi înainte Filea capul însemnat de un început de chelie. Or venit şefii de la regiune. Să-l scarmene pe preşedinte.

— Ai şi pe cine scărmăna! râse Mihail.

— Iote-l şi pe Toma Necredinciosu'! Oameni buni, spun eu minciuni?

— Aşa-i, aşa-i, Mihail. Viktor Netesov şi cu Sonea-Agronoma or trimis o reclama fie la regiune. Cică ne-o ajuns cuţitu' la os. Luaţi măsuri urgente.

Mihail râse iarăşi:

— Bine-ar fi să fie aşa! Da de când Viktor Netesov s-o apucat să astupe ambrazura eu pieptu'?

— De când?... Parcă n-ai auzit cum s-or dus să ieie în primire fânu' de pe islazu' de la Paşa? Taborski zice: scrie treizeci de tone, ca să fie socoteala rotundă. Da Viktor Netesov: nu, fâneaţa asta nici în anii cu iarba cea mai bună n-o dai mai mult de douăzeci de tone. Iote-aşa s-or luat în beţe.

— Îi clar, spuse Mihail şi se urcă pe acoperişul grajdului. Doar n-avea să strige în gura mare de bucurie!

Dar în timpul lucrului îndoiala prinse iarăşi să-l macine şi el numai cu mare greutate rabdă până la pauza de prânz.

— Băieţi, eu mă duc întăi să-mi cumpăr ţigări! le făcu el tovarăşilor de muncă semn cu mâna în direcţia

magazinului, ca să le explice traseul neobişnuit pe care avea de gând să-l străbată.

Dar în realitate o ţinu într-un trap întins până ce ajunse acasă la Viktor Netesov. Voia să afle totul de la sursă.

3

Nu degeaba l-a poreclit lumea „neamţul” pe Viktor Netesov. E omul-maşină. Nu întârzie la lucru nicio secundă, dar nici când ziua de lucru se termină nu rămâne nicio secundă peste program. Era unu şi un sfert când Mihail trecu pragul lui Viktor Netesov, dar acesta stătea deja la masă.

Fără să-şi ascundă câtuşi de puţin nemulţumirea, el se uită morocănos la musafirul nepoftit: ce, arde ceva, de nu mă lăsaţi să mănânc în linişte? Şi Mihail chiar că fu zăpăcit, văzând o asemenea primire:

— Tu stai şi alimentează-te, eu trag afară o ţigară până ce termini.

Afară Mihail se uită împrejur plin de curiozitate: ei, neamţule, te-ai învăţat cum să-ţi arăţi năravul, dar ce-o să mă înveţe gospodăria ta?

Avea ce să-l înveţe.

Mai întâi şi la-nceput trotuarele de lemn. Nu-i cine ştie ce scofală să pui nişte scânduri de la cerdac până la staul, până la şură, până la baie. Şi treaba-i cu folos. Pe orice vreme poţi fi sigur că nu te-afunzi în noroi. Pe deasupra, nici nu cari în casă toată mizeria din curte. Tar al doilea lucru care-i plăcu şi se gândi să facă la fel fură poamele sălbatice. În Pekaşino nu-i obiceiul să-ţi pui în grădină curpeni de zmeuri sau de coacăze. Toţi zic că asemenea bunătăţi cresc destule în pădure. Dar zic degeaba. Fiindcă în pădure poamele sălbatice nu rodesc în fiecare vară. Acum, de pildă, de-atâta secetă n-ai să găseşti nicio tufă de

zmeură, dar în curtea lui Viktor Netesov tufele-s încă pline de boabe roşii, iar coacăzele-s atât de multe, încât se rup tufişurile de greutatea lor.

Din şură se auzea un zdrăngănit uşor de fiare (cineva bătea cu ciocanul) şi Mihail o porni într-acolo.

Cel cu ciocănitul era Ilia Netesov, bătrânul. Ce lucra nu avea niciun rost să mai întrebe. Meşterea un gărduţ de fier, ca să împodobească din nou (a câta oară?!) mormântul nevestei şi al fiicei lui.

Da, uite aşa. Oamenii se îngrijesc de cei vii – de ei înşişi, de copii, de nepoţi – dar Ilia Maksimovici nu are decât o singură grijă: să împodobească cât mai frumos mormintele soţiei şi fetei. Şi le împodobeşte. În fiecare vară schimbă câte ceva: ba stâlpii, ba gărduţul, ba pietrele de mormânt (astă-primăvară, o dată cu revărsarea apelor, mersese special la oraş, ca să aducă altele de granit).

— De unde-ai luat gărduţu’? (Bătrânul lărgea pe nicovală un inel de fier). Nu cumva de la întreprinderea forestieră? strigă Mihail.

Ilia îşi întoarse spre el faţa încadrată de barbă, clipi copilăreşte din ochii albaştri.

— De unde, zic, ai făcut rost de gărduţu’ ista frumos? strigă Mihail şi mai tare.

Dar drept răspuns bătrânul nu făcu decât să-i zâmbească cu gura ştirbă. Fusese artilerist, trăsese cu tunul tot războiul, şi urechile îi scăpaseră cu bine. Dar când i-a murit fata, când i-a murit nevasta, a surzit într-un singur an. Cu desăvârşire.

Da, uite-aşa zboară timpul, se gândi Mihail. Nu-i mult de când tot satul dădea fuga la Netesov ca să vadă un învingător viu, în carne şi oase, iar acum învingătorul acesta ar trebui sprijinit în nişte proptele de nădejde.

— Preaslin! strigă Viktor din cerdac.

— Vin! îi răspunse îndată Mihail şi, ca un ţine, se repezi spre el. Apoi îşi aduse aminte că Viktor e mai tânăr decât el cu vreo cincisprezece ani şi puse frână.

Se aşezară lângă cerdac pe o bancă, sub un umbrar mare de scânduri de forma unei ciuperci şi primul lucru pe

care-l făcu Viktor fu că se uită la ceas:

— E două fără douăzeci, îşi anunţă el conlocutorul cu un aer preocupat. Adică ia aminte: nu pot sta de vorbă cu tine mai mult de zece minute.

— Am priceput, spuse Mihail, fără să se simtă deloc jignit.

Şi de ce să se supere? Ar trebui să se închine lui Dumnezeu că a apărut în Pekaşino un asemenea om. Păi pe muncitorii de azi îi poţi numi muncitori? Uneori se adună dimineaţa la programare, încep să spună bancuri şi uită cu totul de muncă. Dar Viktor Netesov la nouă fără zece, chiar dacă ar fi să-i crape pământul sub picioare. Îşi porneşte tractorul. Şi dacă unul şi-l porneşte, ceilalţi ce să mai facă?

De altfel, Mihail ştie bine ciudăţeniile lui Viktor Netesov şi de aceea începu fără nicio codeală:

— I-adevărat că tu şi cu Sonea-Agronoma aţi trimis o scrisoare la regiune?

— I-adevărat, dădu Viktor din cap.

— Cred că n-aţi scris că acu' trăim mai bine decât înainte de război, nu? întrebă Mihail, făcându-i chiar cu ochiul.

— Nu. Am analizat indicii cei mai importanţi ai economiei Pekaşinului pentru ultimii ani şi am ajuns la concluzia că rezultatele nu ni-s deloc favorabile...

— Nu-s favorabile?! strigă Mihail cu ciudă. Mai bine-ai zice că-i o aiureală sadea!

Viktor aşteptă până ce Mihail se mai calmă puţin, apoi continuă cu acelaşi limbaj savant (parcă şi-ar fi spus scrisoarea pe de rost):

— În special ne-am ocupat în amănunt de situaţia bazei furajere, pe care o considerăm problema-cheie a economiei noastre...

— Toate problemele iestea cheie-s nişte fleacuri! iarăşi nu putu Mihail să se stăpânească. Şuii care-: problema noastră cheie? Taborski! Câtă vreme Taborski şi cu gaşca lui or să fie în fruntea Pekaşinului, află de la mine că toate problemele iestea cheie nu-s decât sporovăială fără rost...

Şi tocmai acum, când abia apucaseră să intre în vorbă

ca lumea, Viktor se ridică în picioare: timpul afectat discuţiei se epuizase.

În sinea lui, Mihail blestema amarnic maşina aceasta cu două picioare, dar ce mai putea face? Mai degrabă soarele ar face cale-ntoarsă dinspre miazănoapte spre miază-zi, decât să se schimbe Viktor Netesov.

Şi mergând deja pe drum, uitându-se la Viktor dintr-o parte, Mihail îl întrebă:

— Da mie de ce nu mi-aţi dat să iscălesc scrisoarea voastră? Mă gândesc c-o semnătură-n plus n-avea ce să strice. Al'dată cu tată-tu mergeam umăr la umăr. Şi ce vremuri erau pe-atunci!

— Păi relaţiile tare cu Taborski îs tare şubrede. Lui Mihail i se păru că pe faţa lui Viktor îşi făcuse loc un surâs. Şi asta, ştii, întotdeauna-i o portiţă de scăpare: s-ar fi zis că vrei să te răfuieşti cu el...

— Gata, Vitea, am priceput! Ei, da ce gândac de Colorado mai eşti şi tu! Pe toate le-ai gândit, pe toate le-ai avut în vedere, pe tine nimeni nu te poate doborî eu una, cu două...

Toate acestea Mihail le spusese drept laudă, din toată inima, dar pauza de prânz a lui Viktor se terminase şi acesta o porni spre atelierele mecanice, spre obiectivul său, cum îi plăcea să spună.

Mihail se gândi o clipă: ce să facă? Să dea fuga acasă şi să îmbuce măcar cât de cât?

Dar se duse la grajd. Poate răbda până deseară, poate. În schimb, când va începe bătălia în Pekaşino (şi acum era sigur că va începe), nimeni n-o să-i poată băga pumnul în gură. N-o să-i poată spune: „Ce te tot frăsuieşti degeaba? Că doar nici tu nu te-ai dat de ceasul morţii cu disciplina în producţie!"

Şi Mihail se mai uită o dată în urma lui Viktor Netesov care se apropia de uşa de fier a atelierului. Se uită duios, cu drag. Păi cum altfel? Doar se poate spune că acest Viktor Netesov a făcut să renască în sufletul lui credinţa în oameni.

Da, se gândea Mihail, toţi pekaşinenii s-au ticăloşit, pe

toţi i-a încălecat Taborski. Şi acum, poftim: ia lămureşte-ne dumneata, tovarăşe preşedinte, ia spune cum e cu miezul chestiunii!

Capitolul III

1

De foarte mulţi ani viaţa Pekaşinului îşi urma cursul ei, nimeni nu părăsea calea bine bătătorită care i se aşternea dinainte. Fiecare nu avea altă grijă decât să câştige cât mai mulţi bani, să-şi umple casa cu tot felul de boarfe, să se procopsească cu un cal de fier, adică cu o motocicletă, să-şi aranjeze copiii şi, bineînţeles, să mai golească din când în când câte-o sticlă... Parcă truditorul mai are nevoie şi de altceva?

Acum însă toate aceste griji fuseseră îndepărtate, fuseseră date uitării şi toţi îşi amintiră că, în afară de rublă şi de casa lui proprie, în Pekaşino mai există şi pământul, fâneţele, sovhozul.

La lucru, la masă, la magazin, peste tot se încingeau discuţii, satul întreg se transformase dintr-o dată într-un fel de O.N.U.

În casa Preaslinilor, dezbaterile fuseseră deschise de Raisa. A doua zi de dimineaţă, când îşi beau ceaiul, îi spusese bărbatului nişte vorbe care tare mai semănau a indicaţii:

— Nu-ţi da drumu' prea tare la limbă. Taborski are proptele din Pekaşino pân' la Moscova.

— Ei, chiar pân' la Moscova! se strâmbă Mihail.

— Da cum? De câte ori nu te-ai răpezit la el şi ce-o ieşit de fiecare dată?

— Înseamnă că n-am ştiut cum să mă răped.

Raisa îşi plesni palmele femeieşte:

— Hai, dă-i drumu'! Cată tu pe dracu'! Cei deştepţi or să steie deoparte, iar tu ai să urli şi acu' cât are să te ţină

gura.

— Mă doare-n cot de deştepţii tăi! Şi Mihail începuse să-şi iasă din fire. Deştepţii, deştepţii! Prea mulţi deştepţi s-or iscat în ultima vreme, iote ce-ţi zic eu. Dacă ar fi fost mai puţini deştepţi, n-ar fi fost câmpurile năpădite de pădure.

— Înainte nu erau năpădite de pădure, da ce scoteam de pe câmpurile iestea? i-o reteza Raisa fără să şovăie.

— Asta-i altă chestie, mormăi Mihail.

— Care altă chestie?

— Iote-aşa! Alta! Tu n-ai arat pământu' de la paisp'ce ani, nu l-ai semănat, de-aceea ţi-i totuna. Las' să-l năpădească, pădurea. Da pentru mine câmpurile iestea înseamnă o viaţă-ntreagă. Pricepi tu asta, au ba?

— N-ai ce face, aşa timpuri or venit. Nici în alte sate nu-i mai bine.

— În alte sate trăiesc alţi oameni. Păi ce zicea înainte vreme Ivan Lukaşin? Nouă, ca să facem ordine-n toată ţara, ni-i peste puteri de aici din Pekaşino, ni-s mâinile prea scurte, dară ca să nu mai fie atâta talmeş-balmeş în sat la noi – asta-i de datoria noastră s-o facem.

— Atunci ia şi fă ordine, oftă Raisa. Ai crescut în război, nu poţi trăi măcar o lună fără război…

— Da tu ce-ai vra? strigă Mihail, ieşindu-şi cu totul din sărite. Să tac chitic? Iar Taborski şi cu gaşca lui să rămâie-n fruntea Pekaşinului încă vro cinş'p'ce ani? Păi pentru asta şi copiii mei m-ar dispreţui, nu-i aşa, Larisa?

Larisa, care tocmai atunci intrase în bucătărie, puse găleata cu apă lângă sobă, dar nu spuse nimic. Ea nu-i ca Vera. Pe ea n-o interesează problemele lui taică-său.

2

În dimineaţa aceea, la programare nu se vorbea decât despre şefii veniţi în Pekaşino. Nemaipomenit, nemaiauzit!

Dintr-o dată au venit cinci capete luminate! Şi încă ce capete! Secretarul doi al comitetului raional (primul secretar era în concediu), şeful direcţiei agricole raionale, directorul sovhozului... Pe aceştia lumea îi mai văzuse, chiar dacă nu se mai arătaseră toţi odată. Dar şeful de secţie de la comitetul regional, dar şeful cu zootehnia, tot de la regiune? Când, în care sat s-au mai arătat asemenea piese grele?

— M-da, se pare că Viktor Netesov ş-o înfipt bine colţii!

— Iote de ce-i în stare neamţu'!

— Neamţu ista are să ne-nveţe să trăim, ha-ha!

— Are să ne-nveţe. Că tata, când s-o-nturnat din război, tare multe ne-o mai povestit despre Germania asta.

— Unde-i Viktor? Că azi nu s-o arătat.

— Mai ho cu unde-i Viktor!... Acu' Viktor îi la vedere. S-o dus tocma' la Sinelga cu directoru' sovhozului şi cu ştabii de la regiune.

— Să-i lămurească cum îi cu fânu'?

— Da ce-ai vra să-i lămurească? N-ai să hrăneşti vacile cu tonele celea pe care Taborski le-o pus pe hârtie.

— De data asta i-or pus mâna-n gât lu' Taborski.

— Scapă el! Nu-i prima dată.

— Nu ştiu, nu ştiu. Că s-or apucat de scormonit prin tot locu'. O fost la ferme, la grajdu' de viţei. Şi azi vor să se ducă cu Sonea-Agronoma la pârloage.

— Chiar aşa?

— Da nu pricepi c-or venit cei mari de la regiune? Când s-o mai întâmplat una ca asta?

Când dulgherii care lucrau la reparaţia grajdului o porniră după programare spre baltă, Filea-Cocoşelul îl opri pentru o clipă din drum pe Mihail, se uita împrejur pentru orice eventualitate, apoi îi spuse în mare taină (căci Filea are întotdeauna taine):

— Ieri, se zice, or chemat pe câte unii...

— Unde i-or chemat?

— La sediu' sovhozului. La şefii cei veniţi.

— Ei, şi ce-i cu asta?

— Ce să fie? Zic eu că, dacă vor să are-n traiu' nostru

pân’ la fund, ar trebui să te cheme pe tine.

— Or să mă cheme când mi-o veni rându’! făcu Mihail din mână, deşi în sinea lui era de aceeaşi părere. Că doar trudeşte-n colhoz din patruzeci şi doi. Pe cine să-ntrebe ce şi cum, dacă nu pe el?

Şi totuşi nu-l întrebă nimeni nimic.

Trecu o zi, trecură două. Mihail nu putea să lucreze, mai mult lâncezea uitându-se mereu de pe acoperişul grajdului spre sat (acuşi-acuşi o să vină încoace îngrijitoarea). Oare or fi uitat de el? Taborski, prietenii lui or fi făcut oare tot posibilul ca să nu fie chemat?

Până la urmă Mihail se duse singur la sediu. Direct de la lucru, după terminarea programului.

3

Stătură de vorbă.

Îşi bătură gura aproape trei ceasuri. Trecură în revistă toată viaţa Pekaşinului, analizară toate ramurile economice ale satului: zootehnia, cultura plantelor de câmp, mecanizarea. Şi la ce concluzie au ajuns? Cine e vinovat de faptul că în Pekaşino totul se face de mântuială? Păi cine să fie, dacă nu Mihail Preaslin? Fiindcă din patruzeci şi doi trudeşte-ca un bou. Fără odihnă.

Bineînţeles că nu se vorbise de niciun fel de „boi”, asta o mai înflorea el acum, ieşind din clădirea sediului. De fapt, îl primiseră cu respect: intraţi, intraţi, tovarăşe Preaslin! Chiar de dumneata aveam nevoie. Şi au stat de vorbă cu el tot aşa cum se cuvine. Fără să strige, fără să bată cu pumnul în masă, că acum nu mai e ca pe vremea lui Podrezov.

Dar în fond? În fond, l-au pocnit în moalele capului.

— Cum aţi permis, tovarăşe Preaslin, ca gospodăria dumneavoastră să ajungă într-un asemenea hal de ruină?

Da, chiar aşa îl luase la întrebări Kopîsov, şeful de secţie de la comitetul regional şi, la început, Mihail simţise că începe să i se învârtească totul în cap şi că limba i se înţepeneşte în gură. Apoi îl apucă un asemenea val de furie, încât începu să lovească şi în dreapta şi în stânga:

— Aşa vasăzică... Îi luaţi apărarea lu' Taborski? Îi ocrotiţi gaşca? Pentru asta aţi venit încoace?

— Fiţi calm, tovarăşe Preaslin. Pe Taborski o să-l tragem la răspundere, nu vă faceţi griji. Dar dumneavoastră personal n-aveţi nicio răspundere pentru starea de fapt din Pekaşino? V-aţi folosit de drepturile dumneavoastră de proprietar?

— Care, ce fel de drepturi de proprietar?

— Păi nu ştiaţi că-n ţara noastră oamenii sunt proprietari?

Şi aşa începură să-şi arate deşteptăciunea. Tu le zici din viaţă, din practică, le spui că înainte, pe vremea colhozului, măcar la adunările generale mai puteai să-ţi uşurezi sufletul, pe când acum....

— Dar acum ce? În sat la dumneavoastră s-a schimbat puterea sovietică?

Şi tot aşa înainte, oricare ar fi fost subiectul discuţiei. Cu alte cuvinte, dragi tovarăşi din Pekaşino, n-aveţi pe cine învinui, sunteţi vinovaţi cu toţii.

Dar poate că într-adevăr suntem vinovaţi! îl fulgeră deodată un gând pe Mihail. Poate că tocmai de aceea merg lucrurile ca nelumea, fiindcă şi oamenii sunt ca nelumea şi nu mişcă un deget ca să le îndrepte...

În sat se aprinseseră deja luminile. Şi fereastra lui Kalina Ivanovici era luminată. Ar trebui să treacă pe la bătrân, se gândi Mihail. Dar de intrat e uşor, mai greu e de ieşit. O să înceapă discuţia, or să se aprindă, iar bătrânul e şi-aşa cu un picior în groapă. La optzeci de ani nu mai ai voie s-o iei la trap.

Să se ducă la Piotr? Să mai stea de vorbă, să-şi mai uşureze sufletul? Şi la urma urmei, cât or să mai fugă unul de celălalt? Sunt fraţi, ori nu?

Dar avântul iscat din senin se potoli de la sine şi Mihail

se duse acasă.

Capitolul IV

1

O săptămână întreagă tot satul stătu în aşteptare, încercând să ghicească: ce-o să se întâmple? Cu ce-o să se termine această năvală a şefilor?

Taborski nu-i un muşuroi pe-un câmp neted ca-n palmă, ca să-l poţi spulbera din mers, fără să te opreşti. Are rădăcini adânci, care s-au întins până la raion. Şi nu numai până la raion. Nepotu-său ocupă un post de conducere la regiune – doar n-o să stea să se uite cum i se dă unchiului său în cep!

De altfel, nici Taborski nu şedea cu mâinile în sân. Au pornit împotriva lui cu războiul hârtiilor, dar el nu se pricepe la asemenea joacă? O scrisoare zbură la raion, alta la regiune. Din partea poporului. Treizeci şi şapte de semnături. Treizeci şi şapte de oameni se jeluiesc autorităţilor raionale şi regionale: lăsaţi-ni-l pe Taborski! Moare Pekaşinul fără Taborski!...

În general, în cursul acestei săptămâni avură destule motive ca să fiarbă şi să se neliniştească.

Şi iată că, în sfârşit, aflară vestea: Taborski a fost schimbat.

— Chiar aşa?! Mihail (tocmai îşi bea ceaiul după baie) sări în sus cu tot cu scaun, când Filea-Cocoşelul, aducând această veste, dădu buzna în casă.

— Ştii cine-o fost pus preşedinte? Viktor Netesov.

— Mamă! strigă Mihail. Dă nişte pitaci să am de-o sticlă.

Raisa oftă şi clătină din cap:

— Doamne, când ţi-or veni şi ţie minţile la cap? Parc-ai

fi un ţine. Păi, de când te ştii, câţi preşedinţi n-or fost schimbaţi? Şi de fiştecare dată te-ai bucurat, de parc-ar fi fost cine ştie ce sărbătoare. De azi o săptămână-ntreagă are să treacă pân’ ce ai să te obişnuieşti. Pe urmă are să ţi se urască iar.

— Dă banii-ncoa’! Pe urmă ai să spui ce ai de spus.

Mihail nu mai bău restul de ceai din pahar. Îşi şterse grăbit fruntea cu prosopul (întotdeauna după baie îşi bea ceaiul cu prosopul trecut pe după ceafă), îşi puse cămaşa cea bună, iar pe urmă se îmbrăcă cu costumul cel nou, primit cadou de la Tatiana: da, pentru el astăzi e sărbătoare şi nu are de gând s-o ascundă!

Ha-ha-ha! Când or să-ţi vină minţile la cap, când n-ai să te mai dai de ceasul morţii dacă a fost pus preşedinte un prost sau un om ca lumea?...

Niciodată! Toată viaţa!

După patruzeci şi patru de ani se convinsese pe de-a-ntregul: cum e turcul şi pistolul.

În vremea cea mai grea, în vremea cea mai de răstrişte, Lukaşin a reuşit să pună colhozul pe roate. De ce? Păi fiindcă stătea drept în picioare, fiindcă nu se clătina, ca o loază de vie, la cea mai mică adiere de vânt venită de sus, fiindcă nu era un buton pe care să apeşi după cum ţi-e voia. Şi el, Mihail, s-a mirat de atâtea ori cum se întâmplă aşa de des că nu pricep cei care ar trebui să priceapă lucrul acesta, cei care sunt plătiţi pentru treaba aceasta.

Drept e că, în ce-l priveşte pe Viktor, până şi el, Mihail, a dat greş. Nu şi-a dat seama. De mult ar fi trebuit să facă gălăgie, să tragă toate clopotele: Netesov să fie pus preşedinte! Dar, deşi n-ar putea spune că l-a subapreciat pe Viktor, totdeauna s-a uitat la el cu un zâmbet. Fiindcă tare-i pe dos omul ăsta, tare-i deosebit de restul turmei. Ba-l vezi că face nu ştiu ce picnicuri, ceaiuri la iarbă verde, ba-l vezi duminica plimbându-şi nevasta şi fata cu barca dincolo de marginea satului, ba te pomeneşti că se-apucă să impună reguli orăşeneşti la club. Înainte vreme, de pildă, nimeni nu-şi bătea capul cu filmul: când se aduna lumea cât de cât şi când operatorul era în stare să se ţină pe

picioare, atunci îi dădea drumul (şi la nouă, şi la zece, după cum se întâmpla). Dar acum nu. Filmul începe la ora nouă fix – asta-i hotărârea sesiunii sovietului sătesc. Şi pe deasupra deputatul Netesov a reuşit să le bage-n cap tuturor această hotărâre. Un an întreg a venit seară de seară la fiecare film.

O să strângă, o să strângă Viktor chingile, se gândea Mihail mergând cu pas lăbărţat, alături de Filea-Cocoşelul care era cam moleşit (de bucurie, supsese un pic mai mult decât trebuia).

În clădirea sediului, ca pe vremea colhozului, era multă lume. Fumau, îşi spuneau câte-o poantă, îşi rânjeau dinţii şi-l ţineau sub observaţie pe noul preşedinte: cum oare o să-şi dea arama pe faţă? Cui o să-i dea marea, cui o să-i dea sarea? Altădată, pe vremea colhozului, când se instala un nou preşedinte, avea loc un adevărat spectacol. Erau şi felurite făgăduieli de viaţă ca-n rai, erau şi chemări incendiare şi furtuni. Iar câteodată apărea şi sticla. Că a fost un asemenea isteţ care şi-a început treaba cu fraternizarea, adică cu o beţie generală.

Viktor Netesov nu făcea nimic din toate acestea. Şedea la masă, semna nişte hârtii, le dădea contabilului, magazionerului şi nici nu se sinchisea că biroul e plin de oameni.

Dar totuşi avu loc şi spectacolul.

— Mihail Ivanovici, dă-te mai aproape.

Toţi se liniştiră, tăcură pe loc: ei, ce post o să-i dea lui Preaslin? Ce recompensă o să-i dea pentru anii de război cu Taborski?

Mihail îşi strivi grăbit ţigara în scrumieră, îşi îndreptă spinarea, o porni spre masă cu pas aproape de paradă.

— Ce-ai zice, Mihail Preaslin, dacă ţi-am da în primire grajdul de cai?

Nici nu reuşi Mihail să priceapă bine despre ce-i vorba, că în jur toţi izbucniră în ha-ha-ha şi hi-hi-hi. Nu s-ar putea zice că duşmanii, alde Vanka Iakovlev, mâna dreaptă a lui Taborski printre mecanizatori, n-aveau motiv să râdă până ce le-ar răguşi gâtlejurile de-atâta hohotit, dacă până şi Filea-Cocoşelul behăia, iar Ignat Pozdeev îşi rânjea dinţii.

Şi zadarnic încerca Viktor să le demonstreze că nu se pot descurca fără cal, că în condiţiile Nordului calul e de neînlocuit. Toţi se hlizeau fără să ia aminte la vorbele lui. Pentru că acum, în secolul maşinilor, cine-i îngrijitor la cai? Păi nu poate fi decât ultimul om din sat, de teapa Niurkăi-Beţiva. La drept vorbind, îngrijitorul de cai nici pe vremea colhozului nu se bucura de cine ştie ce cinstire. Iarna era prestaţia în muncă, toţi, cu mic, cu mare, erau trimişi la pădure, iar la cai puneau un moşneag acolo. Caii nu-s ca vacile. Le arunci acolo un braţ de fân, îi fugăreşti până la fântână şi asta-i tot ce ai de făcut.

Mihail nu spuse că-i de acord. Dar nici nu refuză categoric. Nu putea face aşa ceva în faţa oamenilor. Doar atâţia ani a tot strigat: jos cu Taborski, daţi-ne alt preşedinte! Iar acum, când li s-a dat altul, să-i întoarcă spatele? Şi apoi Niurka Iakoleva iar s-a îmbătat, caii iar erau neadăpaţi şi nehrăniţi de dimineaţă. Până la urmă şi Viktor Netesov îi spuse: nu te oblig să primeşti, dar îngrijeşte-te măcar azi de ei, că de dimineaţă nechează după ajutor.

2

De partea cealaltă a peretelui mârâia un tractor, se auzeau bâzâind surd motoarele ostenite peste zi ale camioanelor, dinspre fierăria cea nouă se auzea zgomotul nicovalei, dinspre arman, unde Proşka-Veterinarul (pe care Mihail îl recunoscuse după glas) se sfădea cu mulgătoarele, se auzeau înjurături de mamă... Se aude tot ce se întâmplă împrejur, fiindcă grajdul cel vechi e lipit de dependinţele gospodăreşti. Şi totuşi e linişte. O linişte deosebită, cum numai între cai poţi afla, o linişte mângâiată de ronţăitul ierbii, de fornăituri, de bătăile din copite şi de gânguritul sătul al porumbeilor de sub acoperişul găurit...

Mihail, care, după ce le dăduse cailor nutreţ, se

odihnea pe o ladă veche de cuie, călcă cu talpa cizmei mucul de ţigară, se uită cu o privire înciudată la grinda de deasupra capului, albită toată de găinaţul porumbeilor. Pasărea asta a păcii e o pacoste pe capul omului. Nu te lasă să trăieşti în pace. A murdărit, a scârnăvit toate cele. Şi a început să încalce toate legile naturii. Unde s-a mai auzit să scoată pui tot anul? Dar acum până şi iarna fac nunţi, mai ales în clădiri călduroase de felul grajdurilor pentru cai şi pentru vite. Şi se spune că Taborski, la nu ştiu ce consfătuire, spusese mai în glumă, mai în serios: nu dăm atenţia cuvenită acestei rezerve importante de came.

Uite-aşa, se gândi Mihail strivind între dinţi un fir de iarbă. Mi-am început viaţa la coada calului şi tot aici am s-o sfârşesc.

Te apucă groaza. Auzi, cică să te înfunzi în grajdul cailor. Toţi îţi pun cruce: oamenii, nevasta, copiii. Până la sfârşitul vieţii or să te poreclească Mişka-Grăjdarul şi în cele din urmă ai să ajungi şi tu tot un cal. Te sălbăticeşti. Însă, pe de altă parte, refuzul lui ar însemna moartea cailor. N-or să aibă, bieţii de ei, parte de o viaţă ca lumea. Fiindcă cine mai vrea acum să se facă grăjdar?

Cufundat în gândurile sale, Mihail auzi cu întârziere scârţâitul uşii din celălalt capăt al grajdului.

Vera! O recunoscuse după paşi.

Sări iute de pe ladă: ei, acum o să se repeadă la taică-său, doar nu s-au văzut de-o săptămână.

Dar Vera nu se repezi la el. Se apropie încet, dădu din cap:

— Bună ziua, tată.

— Bună ziua, îi răspunse Mihail şi întrebă de-a dreptul: Ocărăşte tare?

— Ocărăşte.

Mihail era sigur de asta: aici e mâna mamei. Maică-sa, cu ocările ei, aproape că o făcuse pe fată să plângă.

— Ei, da tu ce-ai de spus?

— Eu sunt pentru!

— Cum pentru? Mihail se enervă, începu să strige. Adică eşti pentru – ca să râdă toţi de taică-tu, ca să nu poţi

ieşi-n sat fără s-auzi: „Trece Vera grăjdarului?”

— Las’ s-aud!... Calul îi mai bun ca orice maşină! Aşa-i! Dacă-l strigi, vine tot o fugă... Îţi mai aduci aminte, tată, cum l-am învăţat pe Miroliub la căruţă?

— Nu-ncerca să mă duci cu vorba. Crezi că nu ştiu de ce te-o apucat dragostea de cai? Fiin’că eu am ajuns grăjdar.

— Aş!... Păi eu, când o să fiu mare, am să-mi fac rost de-un cal.

— Poate c-ai să-ţi faci rost, da de unu’ de fier.

— Nu de fier – de unul viu!

— Nu-i voie să ai cal proprietate personală.

— De ce?

— De ce, de ce... Aşa-i legea.

— Asta-i o prostie! Îi voie să ai maşină, da să ai un cal nu-i voie?

Vera îl provoca la o discuţie în contradictoriu. Ochii negri îi scânteiau, capul îi era plecat pe spate. Era o polemistă înfocată. Şi revoluţionară pe deasupra. Pe toate le-ar fi schimbat de mult, dacă ar fi fost după voia ei.

Fără să ia încă nicio hotărâre, Mihail spuse:

— Hai mai bine acasă. Trebe să respingem şi atacu’ maică-ti.

— Oh, tată, am uitat să-ţi spun! O venit unchiu’ Petea. Trebe să-l duceţi la baie pe Kalina Ivanovici.

3

DIN VIAŢA MARII MUCENIŢE EVDOKIA

Lui Kalina Ivanovici îi plăcea să se opărească bine cu aburul din baie. E numai piele şi os, te miri unde-şi ţine sufletul, dar dă-i foc ca să trosnească pietrele cuptorului, ca să se lase cu arsuri, iar măturică să i-o rupi pe spinare. Pe

deasupra, în timp de iarnă, mai face şi câte o tăvăleală prin zăpadă.

Astăzi bătrânul nu se mai urcă pe polok.

— Aer, n-am aer,

Şi Mihail îl stropi puţin la repezeală, îl şterse, îl îmbrăcă în rufăria curată şi i-l dădu în braţe lui Piotr, care aştepta în tinda băii, i-l dădu ca pe un prunc.

Nu mai apucă nici el să se spele: e prima dată când Piotr îl cară pe bătrân de la baie, mare lucru să nu se întâmple ceva.

Dar, slavă Domnului, totul se termină cu bine. Când Mihail intră în casa Dunaevilor, lui Kalina Ivanovici îi era mai bine: stătea lungit în pat, cu ochii deschişi. Şi în izbă era sărbătoare: masa era aşternută cu o faţă de masă albă, samovarul pufăia, şi, pe deasupra, pe masă se afla o sticlă de votcă. Lucru nemaiîntâlnit în această casă.

Mihail se uită mirat la gospodina îmbrăcată în haine de sărbătoare şi o întrebă direct, ca între oameni care se cunosc de mult:

— Dusea, ce te-o apucat azi?

— În ziua asta i-a fost omorât feciorul, răspunse Piotr în locul Evdokiei.

— A-a, pricepu Mihail. Îl pomeneşte pe Feliks.

Se aşezară la masă. Cu mâna ei, Evdokia turnă în pahare, puse un pahar lângă ea (pentru fecioru-său: aşa sunt acum pomeniţi în Pekaşino cei morţi în război), bău prima şi fu imediat podidită de lacrimi:.

— Oh, Feolka, Feolka, n-ai apucat să-ţi trăieşti viaţa, n-ai avut parte de bucurie. Că niciun sfânt nu visează ceea ce ţi-o fost dat ţie să rabzi şi să-nduri…

— Nu mai boci şi povesteşte cum trebe, dacă tot te-ai apucat de povestit.

— Ce cum trebe? Auzi acu' prima dată?

— Eu nu, da el prima dată aude, făcu Mihail semn cu capul spre Piotr.

— Nici el nu s-o născut prin cine ştie ce străinătăţuri. O auzit ce vremuri or fost al'dată. Eu îi zic: leapădă-te, băiete, de tată-tu, că altfel crăpăm amândoi (că atunci acelora care

se lepădau de părinţi li se mai uşura soarta). „Nu, mamă, nu mă lepăd. Nu mă lepăd pentru nimic în lume”. Şi iote aşa, doi ani, toţi or fugit de noi ca de nişte ciumaţi. Unii de frică, alţii din cauza duhorii. Fiindcă eu desfundam latrine. Altceva nu găseam de lucru. Cutreierasem tot oraşu’, bătusem la toate uşile de birău. Veneam eu sara acasă, iar fecioru-miu îmi zicea: „Mamă, ia şi te spală. Ţi-am încălzit apă.” Aşa-i cum vă spun: se băgase-n mine mirosu’ de latrine. Şi-n băiet se băgase, că nimeni nu se mai aşeza în bancă cu el. Cum să spele apa o asemenea duhoare? Ei, şi s-o găsit un om bun care ne-o spus: duceţi-vă de-aici, pentru Dumnezeu. Şi ne-am dus. În Karelia. În ultimu’ fund de ţară. Ne-am gândit că poate-avem să dăm de oameni. Ei, o-nceput războiu’, am înviat şi noi. Da, toţi urlau primprejur: război, război... da pentru mine, chit că tot pământu’ gemea, războiu’ o-nsemnat o uşurare. Mi-or dat de lucru. Să spăl rufe la o unitate militară. Of, şi-am trudit, tare-am mai trudit! Evdokia le arătă mâinile deformate, umflate de reumatism. S-or făcut ca nişte buturugi de-atâta spălat. Câte douăzeci de ceasuri stăteam în udeală. Uitasem că pe mini mai trebe să fie şi piele. Da, trebe să-mi aduc de două ori contribuţia: pentru fecior şi pentru tată-su. Eram bucuroasă că m-or primit la lucru. Că spălatu’ nu-i totuna cu desfundatu’ latrinelor. Şi Feolka era tare bucuros că-l lăsaseră să meargă la război. Vine odată la mine ziua-n amiaza mare. Zâmbea. Ce-i cu tine, îi zic, ai fugit ziua de la lucru (lucra ca hamal la staţie), or să te tragă la judecată. Ai uitat că-i război? „N-or să mă tragă, mamă. Am venit să-mi iau rămas bun. Plec pe front.” Cum pe front? Ai şapt’ş’pe ani şi te duci pe front? „M-am înscris voluntar, mamă.” Am aflat pe urmă că un an întreg o tot făcut cereri la comisariatu’ militar. L-or luat. I-or dat voie să moară. „Mamă, zice, fiul lui Kalina Ivanovici, mamă... – Evdokia izbucni în plâns –, mamă, zice (da, aşa o zis, cuvânt cu cuvânt), fiul lui Kalina Ivanovici o să fie, zice, primul întotdeauna. Să ţii minte, mamă, şi să le-o spui şi altora. Eu, zice, o să arăt că tata nu-i duşmanul poporului...” Tot mai credea în tată-su, spunea tot timpu’ c-are să vină şi

dreptatea... El, el l-o nenorocit pe băiet! ţipă deodată deznădăjduită Evdokia şi se cutremură iar de un plâns disperat.

„El” era, desigur, Kalina Ivanovici, care, pentru Evdokia, era răspunzător de toate: şi de ce-a fost şi de ce n-a fost.

De obicei, Kalina Ivanovici nu putea suporta învinuirile gratuite. Îşi punea întotdeauna nevasta la punct. Fără să ridice tonul, fără să ţipe. Dar acum nici măcar nu deschise ochii. Oare o fi aţipit? I s-o fi făcut iarăşi rău? Lui Mihail nu-i plăcea deloc starea în care se găsea astăzi bătrânul. Unde s-a mai pomenit ca acesta să refuze un păhărel, mai ales după baie? Dar astăzi nu băuse nicio picătură, numai buzele şi le înmuiase în votcă.

— Din cauza lui, din cauza lui s-o băgat Feolka voluntar. Băieţii de seama lui s-or dus abia peste-un as, acu’ cei rămaşi în viaţă n-au decât...

Mihail se răsti la Evdokia, care începuse să se dea cu capul de masă:

— Nu-ţi pierde minţile! Nici tata nu s-o întors din război şi poţi zice că eu îs vinovat de asta? Flăcău’, pricepe odată, ş-o dat viaţa pentru ţară, iar tu-ndrugi dracu’ ştie ce...

— Nu-i lua apărarea, nu i-o lua! Că de-o viaţă tot pe mine mă scoateţi vinovată, ziceţi că eu îi mănânc sufletu’ şi viaţa, da tu crezi că eu am apucat să trăiesc? De când mă ştiu, i-am ţinut loc de cal. O trecut prin viaţă călare-n cârca mea. Când are să moară, or să-i rădice monumente, or să-l slăvească, da de mine cine are să-şi mai aducă aminte? Tu ai să fii primu’ care ai să mă înjuri şi-ai să mă latri... Evdokia îşi şterse cu palma faţa scăldată în lacrimi. Când s-o gătat războiu’ toţi or început să-şi clădească viaţa, să-şi facă acolo un cuib. Crezi că eu n-aş fi putut? Se-ntorsese un om cu faţa la mine, avea casa lui, nu era beţiv... Eh, mă gândeam, să le dau pe toate la naiba, că doar n-am nici patruzeci de ani, să trăiesc şi eu ca oamenii măcar oleacă, măcar un an. Da nu, m-am dus să-l caut pe el. Mă gândeam: cum de mi-o putut oare trece una ca asta prin minte? Feliks, fecioru-miu, ce mi-ar spune? Ce-am să-i zic

când mi s-o-ntoarce-n amintire? Era în unitatea noastră un împuternicit de la serviciu' special, de-aceia care-i judecă pe oameni. Era şi el om de treabă, tot timpu-şi spălase rufele la mine, ştia că-s nevasta unui duşman a' poporului. Şi m-am gândit eu să mă duc la el. Că vroiam eu să-mi caut bărbatu', da unde? Nu primisem nicio scrisoare. Pân' la urmă m-am dus. Uite-aşa, îi zic, Vasili Egorovici, ai văzut cu ochii tăi cum am trudit cât o ţinut războiu', cum rămâneam câte-o săptămână, câte-o lună fără piele pe mâni. Ajută-mă să-mi găsesc bărbatu'. Nu de dragu' lui, zic, de dragu' feciorului. „Da cum pot să te-ajut, zice, dacă îi condamnat cu rădicai ea dreptului la corespondenţă? Ţara noastră-i mare, zice, doar n-ai să te duci din lagăr în lagăr.” Da eu m-am dus...

Mihail nu auzea prima oară această istorie, nu era prima dată când Evdokia depăna în faţa lui povestea, calvarul acelei căutări înfricoşătoare, şi s-ar putea crede că ar cam fi fost timpul să se obişnuiască. Dar nu. De cum Evdokia pronunţă cuvintele acestea obişnuite – „m-am dus” – pe care fiecare le spune de zeci de ori pe zi, i se puse un nod în gât, simţi că nu mai poate să respire.

— Nu, nu, se ruga Evdokia clătinând din cap. Chiar şi pe lumea cealaltă, dacă or să-mi ceară socoteală de ce-am făcut, pe unde-am fost, n-am să pot spune. Că al'dată, hăt demult, când bătrâna Fadeevna se apuca să povestească (făcuse juruinţă şi se dusese în tinereţă tocma' până-n Solovki, la Zosima şi Savvati, preacuvioşii de acolo), toată lumea zicea că spune minciuni. Da eu am cutreierat toată Rusia, toată Siberia. Pe ascuns. Ca să nu dau de bănuit, ca să nu afle nimeni de ce îmblu din lagăr în lagăr. Că ochii şefilor îs ca nişte proiectoare, aşa mi te mai pipăie şi mi te mai caută, că văd tot şi-ndată te dibuie. Nici cu cei de teapa mea, cu civilii angajaţi pe lângă lagăre nu trebuia să flecăresc. Eu trăncănesc prin somn, aşa că nici noaptea nu dormeam cu gura deschisă, mă legam c-o basma la gură. Şi cum am mers pe mare, pe ochianu' cela până-n Kolîma! Curat iad, nu drum. Mi s-or întors toate maţele pe dos. Nu, nu, dădu iarăşi Evdokia din cap. Cu aur să mă-nvăleşti şi tot

nu m-aş apuca să-ţi înşir pe unde-am fost şi ce-am văzut. Parcă nici nu s-o-ntâmplat aievea.

Respirând greu, zgomotos, Kalina Ivanovici dădu glas de pe pat:

— Aer, n-am aer...

— Ce aer îţi mai trebe? Portiţa de la horn îi deschisă de dimineaţă şi nu-i voie să deschid uşa şi fereastra, că-ndată te trage curentu'.

Ca să-l îmbărbăteze cât de cât pe bătrân, Mihail spuse:

— Vorbim de Kolîma... N-ai uitat cum te-o scos nevasta din groapa ceea?

— Chiar că din groapă l-am scos, spuse Evdokia. Când am ajuns în Kolîma ceea, nu mai puteam de bucurie.

— Pricepi? Mihail îi făcu semn cu capul lui Piotr. L-o găsit!

— Da, pe-atunci era mai uşor de găsit acu-n caru' cu fân decât să poţi găsi un om. Da eu l-am găsit. L-am văzut chiar din prima zi, când se-ntorceau coloanele sara de la muncă. L-am recunoscut după budionovcă. Toţi erau îmbrăcaţi la fel, cu căciuli cu urechi, cu bluze marinăreşti, numa' el umbla cu coifu-n nouri. Mi-o sărit inima din loc: a' meu îi. Tare m-am mai bucurat, mai că n-am căzut din picioare. Pe urmă trece o săptămână, trec două, da nu-l mai văd. Nu se mai zărea budionovca. Din nou mă apucă nebuneala, din nou mă chinuiam: o mai fi trăind? O fi murit? Că doară pe-atunci deţinuţii iştea politici piereau ca muştele. L-or fi dus sub escortă în altă parte? M-am gândit eu ce m-am gândit şi m-am destăinuit unei surori de la infirmerie. Era o femeie tare de treabă, de loc din Leningrad. Stătuse şi ea închisă zăce ani. Uite-aşa şi-aşa, Margarita Korneeva, îi zic. Bagă-mă de vie în pământ ori ajută-mă. Tu ai voie să intri în zonă. Află ce s-o-ntâmplat cu bărbatu-miu, cu Kalina Dunaev. „Kalina Dunaev? zice. Păi el, zice, îi la noi la infirmerie, azi ori mâne moare. Are dezinterie." Of, Doamne, Doamne! Câţi ani l-am cătat, câte n-am îndurat şi toate cele degeaba, ca să aflu că bărbatu' mi-i pe moarte. Nu, nu, am să întorc pământu' cu fundu-n sus, am să dărâm bolta cerului, da n-am să-mi las bărbatu'

să moară. O să fac orice, mă duc oriunde, mă-ngrop de vie-n pământ, da îmi scăp bărbatu' de la moarte! Şi, Doamne-Dumnezeule, scăparea era... într-un borcan din celea-n care se vinde compot. Borcanu' ista era la magazioner. La intendenţă, pe prichiciu' geamului. Bărbatu-miu trebuia să fie doftoricit cu zamă de orez. Trebuia să fac rost de orez. Şi nu era nicăieri niciun bob. Numa' magazioneru' avea oleacă, aşa cam un pahar, în pacostea ceea de borcan de compot. Era primăvară, transportu' de alimente adus din toamnă era pe sfârşite şi nu se ştia când aveau să vie iar vapoarele... M-am dus la magazioner. Iar magazioneru' era un ticălos, un neruşinat. Aşa mă lua în batjocură, aşa mă ducea cu vorba, că nu puteam să-mi descleşt gura şi să-i spun despre ce-i vorba. Şi-atunci numa' ce mă pomenesc că dă buzna-n intendenţă chiar şefu' lagărului. M-o văzut în locu cela interzis, o şuierat îndată să vie doi paznici şi m-o luat la' întrebări. Da de data asta n-am mai tăcut, nu m-am mai încurcat. I-am povestit tot dintr-o suflare: şi de mine, şi de fecioru-miu, şi de Kalina. Mă gândeam că până aicea mi-o fost. Şi orice nu s-ar fi zis al'dată despre şefii ceia, iote că erau oameni şi printre ei. Acela până anu' trecut, pân-o murit, ne-o tot scris. El, el l-o salvat pe Kalina. Da, în vremea ceea am văzut de toate: şi fiare cumplite, şi sfinţi în viaţă.

În liniştea care se lăsă, auziră cu toţii cât de greu respiră Kalina Ivanovici. Apoi răsuflarea îi fu acoperită de ropotul ploii, care se repezi gemând şi oftând în geamuri. Piotr se apropie de fereastra din stânga, lângă care în serile cu vreme frumoasă îi plăcea lui Kalina Ivanovici să stea, îşi lipi fruntea de sticla rece, iar Mihail se uită, se uită mult timp în gol, drept înainte, apoi întinse deodată mâna spre sticla cu votcă: oare porcăria asta de băutură n-o fi în stare să-i mai uşureze sufletul?

Evdokia, care începuse deja să trăbăluiască prin preajma bătrânului, îl întrebă:

— Ce tragi aşa lacom aeru-n piept? Din cauza ploii, aşa-i?

— Aprindeţi lumina...

— Ce? Lumina? Evdokia îşi încrucişă privirea cu a lui Mihail, cu a lui Piotr. Păi becu-i aprins de mult.

— Da eu n-am decât întuneric în faţa ochilor...

Mult timp Kalina Ivanovici nu putu să-şi umple pieptul cu aer, în gâtlej aerul îi gâlgâia, apoi auziră cu toţii:

— Cântaţi-mi cântecul...

Mihail şi Piotr se uitară unul la altul: bătrânul nu face a bine. Şi cine-o să poată cânta după cele povestite mai înainte?

Prima începu să cânte Evdokia. E drept că nu începu cu primele cuvinte, ci de la mijloc, printre sughiţuri de plâns, dar începu:

„Tu, căluţ ca pana corbului, du-te şi spune
Că pentru cei ce muncesc eu cu cinste-am murit...”

Da, aşa a fost întotdeauna, toată viaţa: mereu şi-a tot luat bărbatul la rost, l-a tot blestemat, dar a făcut orice i-a spus acesta să facă, a mers cu el şi până la capătul pământului.

Piotr, înecându-se în lacrimi, prinse şi el să cânte, apoi făcu şi Mihail efortul de a li se alătura.

Când în odaie se stinse şi ultimul acord al cântecului şi prinse iar să se audă ropotul ploii, Mihail întrebă:

— Ajunge o dată, ori să mai cântăm?

Nu primi niciun răspuns.

Se apropie de pat.

Kalina Ivanovici nu mai răsufla. Ultima fărâmă de viaţă o mai păstrau ochii larg deschişi. Lui Mihail i se părea că în ochi mai rămăsese o undă de lumină. Cine ştie, poate că, ascultând cuvintele cântecului său preferat, Kalina Ivanovici văzuse pentru ultima dată dinaintea ochilor scânteierea acelui măreţ răsărit, în roşeaţa căruia a făcut cândva primii paşi în adevărata viaţă.

Mihail aşteptă până când în ochii bătrânului se stinse ultima scânteie şi-i coborî pleoapele.

Capitolul V

1

Niciodată în Pekaşino nu mai avusese loc o asemenea înmormântare. Mai întâi sicriul cu trupul răposatului, acoperit cu flori, cu coroane din crengi de brad, înfăşurate în panglici, cu coroane metalice, din material sintetic şi de toate felurile, fusese aşezat în mijlocul sălii clubului.

Dar asta nu era tot. Sosi o unitate militară specială, cu instrumentele muzicale de alamă lustruite de-ţi luau ochii, cu automate noi, strălucitoare (motiv de priveală şi nesfârşite discuţii între ţânci şi cei mari), sosiră delegaţii (cum se anunţă prin ziare când e înmormântat un om de seamă) de la regiune, de la raion, de la întreprinderile forestiere. Cât despre mulţimea adunată, nici nu puteai s-o numeri. Bineînţeles că cei din Pekaşino veniră toţi, de la faşă la barbă albă, dar veniră cu turma şi de prin satele învecinate.

Localnicii nu se prea simţeau la largul lor: oare ce şi cum trebuie făcut la o asemenea înmormântare? Când e îngropat un ţăran de-al lor, un moşneag sau o babă acolo, toate-s simple: boceşte, urlă cât te ţine gâtlejul şi gata.

Dar acum?

Soldaţii, mândri, cu uniformele la patru ace, îşi zdrăngănesc armele şi pe deasupra orchestra (pe care mulţi dintre ei o vedeau pentru prima dată în viaţa lor), toate aceste trompete argintii, toate farfuriile acestea aurite... Aşa se face că unii stăteau încremeniţi ca nişte momii, iar alţii vărsau lacrimi tăcute ca o ploaie mocănească.

Mihail se istovise în cursul acestor zile: meşterise sicriul împreună cu Piotr Jitov (care fusese treaz pentru

prima dată în doi ani), făcuse şi piramida de pus pe mormânt, ajutase şi la scăldatul şi la îmbrăcatul mortului, săpase şi groapa.

Câte gropi n-a săpat el la viaţa lui! Zeci, poate chiar sute. De la paisprezece ani, din patruzeci şi doi, a început să se ocupe cu treaba asta. În vremuri obişnuite e o trudă ca oricare alta, dar au fost şi vremuri când – ţi-e şi frică s-o spui! – era chiar bucuros de ea. Fiindcă până şi în anul cel mai de răstrişte în casa cu mortul se mai dădea câte ceva de la colhoz, de la magazin şi câine-câineşte mai puteai să-ţi astâmperi foamea cât de cât, ba chiar le mai puteai duce şi copiilor de acasă câte-un cartof ori câte-un coltuc de pâine. Însă când trebuie să sapi pe îngheţ, pe gerul bobotezei, îţi vine să blestemi toate câte-s pe lume: pământu-i îngheţat până la un metru şi jumătate, până la doi metri adâncime, trebuie să sapi cu ranga, cu târnăcopul. Asuzi de iese abur din tine.

Deci, Mihail era obişnuit să sape gropi, se putea spune că-i specialist în treaba aceasta. Dar astăzi lopata nu voia să intre în pământ, mâinile îi tremurau şi nimic mai mult. De altfel, din cauza aceasta şi din cauza piramidei (în ultima clipă se vădise că la magazin nu este vopsea roşie) întârziase şi la mitingul de doliu, aşa că, atunci când intră el în club, oratorii cei mai importanţi îşi spuseseră cuvântul şi acum îşi exersau glasurile pionierii.

Şumilov, preşedintele sovietului sătesc, de cum îl văzu pe Mihail trecând pragul, îi făcu semn cu mâna: vino încoace. Şi când el, cu spinarea încovoiată, mergând în vârful picioarelor, ajunse la căpătâiul sicriului (unde se înghesuiau toţi şefii veniţi de aiurea şi aristocraţia locală), Şumilov îi spuse:

— Intră în garda de onoare.

Susa-Balalaica (după vechiul obicei, prindea la braţele celor de familie banderole roşii cu bordură neagră) se îngrozi: cum? Într-o asemenea costumaţie – cu cizmele cauciucate murdare de pământ, cu haina boţită (doar n-avea să sape groapa în haine de paradă!) – să intre în garda de onoare?

Dar Mihail intră. Se plasă în frunte, alături de scaunul care fusese special pregătit pentru Evdokia. Dar Evdokia nu voise să se aşeze. Parcă ar fi vrut să spună:

— Am stat toată viaţa în picioare în faţa lui, doar n-am să şed acum în faţa sicriului! În ceasul cel mai de pe urmă, de dinaintea veşnicei despărţiri...

Abia acum, după două zile, Mihail se uită mai bine la Kalina Ivanovici. Faţa i se zbârcise, nasul i se lăbărţase pe toată faţa, buza de jos îi era zgâriată (pe Piotr, care îl bărbierise pe răposat, nu-l ascultase mâna), obrajii şi gura i se prăbuşiseră (uitaseră să-i pună proteza înainte de a înţepeni cu totul)... Şi Mihail, uitându-se cu coada ochiului la faţa bătrânului (că de stat stătea de parcă ar fi fost bătut în cuie) se gândi: Oare acesta să fie omul care cândva a cucerit de unul singur mănăstirea ocupată de rebeli?

Dar de departe, de pe piedestalul său roşu, Kalina Ivanovici arăta impunător şi pentru acest lucru trebuia să i se mulţumească lui Piotr Jitov. El, Piotr Jitov, a respins la controlul de calitate sicriul pe care Mihail se apucase să-l meşterească în grajd. A venit, a măsurat din ochi lungimea scândurilor deja pregătite, deja tăiate, le-a întors pe-o parte, pe cealaltă, apoi a scuipat:

— Pe cine crezi că înmormântezi?

Aşa că s-au dus la gater, au ales dintr-o stivă întreagă un buştean gros de zadă (lemnul de zadă e foarte rezistent la umezeală), au tăiat scânduri din el şi au trântit un sicriu ca acela – de-ţi stă mintea-n loc!

La început aveau de gând să ducă sicriul până la cimitirul partizanilor cu camionul îmbrăcat în satin roşu (care stătea gata pregătit lângă pridvorul clubului), dar Mihail se împotrivi:

— Cum să facem aşa ceva, Doamne? Oare un om ca aista nu merită purtat pe umeri?

Şi iată că săltară pe umeri sicriul roşu, pentru ultima dată Kalina Ivanovici se înălţă deasupra mulţimii. Şi totul decurse după cum se cuvine, la nivelul cel mai înalt: coroane, muzică, soldaţi. Numai când Susa (tot după vechiul obicei) dădu comanda: „Ordinele şi medaliile înainte”, se

vădi că nici ordine, nici medalii Kalina Ivanovici nu avusese.

Ieşi o încurcătură, toţi începură să se simtă nu ştiu cum stingheriţi.

Şumilov (bravo lui) nu se pierdu cu firea:

— Să fie scoase toate steagurile înainte!

Susa, care ştia toate legile, toate regulile, dădu din mâini:

— Nu se poate, nu-i permis.

— Am spus să fie scoase toate steagurile înainte! tună Şumilov. Toate! Până la ultimul! Câte sunt la club şi în sat!

Iar tinerii se repeziră să-i îndeplinească ordinul. Şi iată că înaintea sicriului şi pe amândouă părţile se înalţă o pădure de steaguri, iar Kalina Ivanovici pluti în această vâlvătaie până la cimitirul partizanilor.

La cimitir începură iarăşi cuvântările. Dar oratorii erau ascultaţi numai aşa, de ochii lumii, fiindcă şefii cei mari spuseseră la club ce avuseseră de spus, iar de oratori ca Susa erau sătui până peste cap. Şi pe deasupra, toţi, cu mic, cu mare, aşteptau salva pe care aveau s-o tragă soldaţii.

Şi iată, că, atunci când începură să coboare sicriul în groapă, douăzeci şi cinci de automate se descărcară toate deodată.

De sus, din coroanele pinilor, prinse să se cearnă o ploaie de ace, tuburile aurii zburară în toate părţile, dar nici acum nu putură scăpa de o încurcătură: băbuţele (ele-s acum primele peste tot – şi la nunţi, şi la înmormântări) se înspăimântară, începură să urle: „Uliu-liu, ne omoară”, apoi, laolaltă cu ţâncii, se repeziră să adune tuburile de cartuşe.

Şi Mihail (era printre cei care coborau sicriul cu funia) puse piciorul pe un tub, acoperindu-l cu talpa cizmei: voia să-l păstreze ca amintire.

Apoi, la urmă, când groapa fusese astupată şi coroanele puse deasupra, cântară „Internaţionala”. Dar cântară nu ştiu cum fără iscusinţă, fiecare după capul lui, iar când de după perdeaua de nori se arătă soarele, tăcură cu toţii.

Două-trei zile soarele nu se ivise pe cer, trei zile toată

preajma fusese umbrită de norii dezolanţi ce prevesteau toamna, însă acum ieşiseră ca să stea de gardă la mormântul lui Kalina Ivanovici.

2

Din cauza înghesuielii din cauza Evdokiei, la praznic fuseseră chemate numai oficialităţile (şi nici acestea toate, ci numai acelea venite de la raion şi regiune): mai fuseseră chemaţi cei care meşteriseră sicriul şi săpaseră groapa (dacă nu-i chemi pe ăştia, iese cu scandal): iar restul mulţimii care dorise să-l pomenească pe Kalina Ivanovici pe speze proprii, adică punând mână de la mână, se adunase la Piotr Jitov – casa acestuia-i spaţioasă, bucătăria şi tinda fac cât o sală de cinema, are loc tot satul.

La început, autorităţile se simţiră stingherite. Nu se aşteptau ca răposatul, pe care abia ce-l ridicaseră în slava cerului, să fi trăit într-o asemenea sărăcie. Pe deasupra, şi stăpâna casei întreţinea atmosfera de grea tristeţe.

În aceste trei zile, Evdokia îmbătrânise cu totul: iată ce înseamnă să-i smulgi unui om inima din piept. Iar ei îi fusese smulsă. Pe bărbatul ei îl blestemase, îl ocărise toată viaţa, dar ce mai e viaţa ei fără el? O zi fără soare, o noapte fără lună.

Aşa că, dacă n-ar fi fost Raisa cu priceperea ei de a-i face pe oameni să se simtă bine, mai că ţi-ar fi venit să fugi din casa Dunaevilor. Fiindcă Evdokia, de cum se aşezase lângă spălător, nu mai fusese în stare să se ridice. Nu mai auzea, nu mai vedea nimic. Numai din când în când se cutremura din tot trupul şi scotea câte-un ţipăt gemut: oi!

Însă Raisa (ea servea la masă) îi şopti unuia, altuia un cuvânt poznaş (că se pricepe când vrea) şi uite că toţi începură să se simtă mai în largul lor, să-şi mai înmoaie amarul din suflet (că doar oameni suntem cu toţii): iar apoi, după

ce goliră câte două rânduri de păhărele, toţi îşi intrară în normal, ba chiar câte unul începuse să se agaţe cu privirea de Raisa. Era ea îmbrăcată din cap până-n picioare în negru, cum se şi cade în astfel de ocazii, dar parcă o cârpă neagră poate ascunde frumuseţea femeii?

Mihail – şedea cu Filea-Cocoşelul, cu Vanea-Tractoristul şi cu Vanecika-Mecanizatorul (aşa îi porecleau, ca să-i deosebească, pe Ivan Rogalev şi pe Ivan Iakovlev) tocmai la capătul mesei, chiar lângă uşă – tot aştepta să înceapă discuţiile. Veniseră doar oameni de frunte, iar praznicul totdeauna dezleagă limbile (chiar şi când moare câte un consătean, se încing nişte discuţii de zici că acuşi-acuşi ia satul foc), dar nu auzea nimic mai de Doamne-ajută. Nu le-o fi venit încă cheful? N-o fi fiind încă timpul?

În schimb tovarăşii săi nici nu se gândeau la aşa ceva. Şefii să-l pomenească după cum li-i voia, noi o să-l pomenim după obiceiul nostru. Dădură pe gât un pahar, încă unul şi se puseră la vorbă: dacă la toamnă o să meargă bine pescuitul somonilor, dacă or să reuşească să se-ndulcească oleacă, să cotrobăiască prin împărăţia lui Paha.

Mihail nu bea. Îşi înmuiase numai buzele în pahar când se spusese: fie-i răposatului ţărâna uşoară. Nu putea să bea. Astăzi nu-i un praznic de-acelea când rachiul îţi caută singur gura. Nu se simţea în apele lui. Îl stingherea şi faptul că la praznic erau numai oameni pe care nu-i văzuse niciodată în casa aceasta pe vremea când trăia bătrânul, îl stingherea şi faptul că peste drum, la Piotr Jitov, petrecăreţii începuseră să cânte (naiba ştie ce mai obiceiuri mai sunt şi astea – să cânţi la înmormântare), îl stingherea şi faptul că Taborski ieşise iar în fruntea turmei.

La club şi la cimitir nu se arătase la faţă, puteai zice că l-a înghiţit pământul. Nu era treaba lui. Kalina Ivanovici nu-l vedea deloc cu ochi buni, iar Evdokia, când se întâlnea cu el, se întorcea cu spatele şi îşi făcea cruce. Ce motiv ar fi avut să se arate la vedere? Dar de îndată ce se aciuară în casa Dunaevilor (în odaia strâmtă se înghesuiră vreo douăzeci şi cinci de oameni), îşi făcu şi el apariţia.

Evdokia, cât n-ar fi fost ea de amărâtă, îşi holbă ochii

la el. Dar nu avea ce-i face: astăzi nu-i o zi oarecare ca să-l dai pe uşă afară. Uite-aşa ajunse Taborski la praznic.

Mai întâi se aşeză lângă ei, lângă truditorii de rând, în coada mesei, chiar lângă uşă: apoi slobozi un cuvânt la ţanc şi porţile raiului se deschiseră înaintea lui. Fiindcă de data asta şefii erau un fel de papă-lapte, din aceia care nici nu rag, dar nici nu tac din gură. Stau la masă, se uită împrejur şi oftează: da, uite ce înseamnă modul bolşevic de viaţă, da, uite cum a trăit răposatul. Oare n-au gură, oare cum de nu le trece prin cap să zică: să păstrăm un moment de reculegere?

Aşa că Taborski dădu tonul. „Îi vom păstra veşnica amintire acestui cavaler al revoluţiei... Fie-i ţărâna uşoară... Vom păstra şi-o să ducem mai departe tradiţiile de luptă...”

Mihail se ridică încetişor de la masă şi o porni spre ieşire. Voia să fumeze, să-şi clătească plămânii cu fum şi să mai respire un pic de aer curat, căci în izbă, deşi ferestrele erau larg deschise, era o căldură înăbuşitoare. Bineînţeles, voia şi să scape de Taborski, care era apucat de toate năbădăile şi o pornise lanţ cu cuvântările, vrând să iasă ca păduchele în frunte.

Cei care petreceau la Piotr Jitov îşi pierduseră minţile cu desăvârşire: cântau „Katiuşa”.

Mihail se aşeză în dosul cerdacului şubred, lângă peretele casei, pe banca pe care de atâtea ori stătuse cu Kalina Ivanovici, îşi aprinse o ţigară. Nici nu apucă să tragă vreo cinci fumuri, că apăru Taborski.

Hohoti, arătă spre bancă:

— Hai să stăm alături şi să vorbim omeneşte. Să fumăm, în sfârşit, pipa păcii.

Mihail trebui să-i facă loc. Păi cum? Ce mai putea face? Doar n-avea s-o ia la fugă!

— Deci aşa, Preaslin, zici că i-ai făcut vânt lu’ Taborski şi c-ai fost îndată avansat?

— Care avansare?

— Asta-i bună! Ai ajuns mareşalu’ tuturor cailor putere din Pekaşino. Taborski nu râse. Zeflemeaua spusă cu ton serios doare mai tare.

Dar nici Mihail, la rândul său, nu se înfierbântă, nu se înfurie. Îi ajunge cât sânge rău şi-a făcut şi singur din cauza cailor. Ce-ai zice mata, Anton Taborski, să nu primeşti niciun răspuns, aşa, ca să fie ca un scuipat zvârlit din vârful clopotniţei pe vorbele tale? Deci se stăpâni şi spuse calm, în batjocură:

— Să nu crezi că Preaslin ţi-o făcut vânt. Ar fi o cinste prea mare pentru Preaslin. N-o merită. Viaţa te-o dat de-a berbeleacu', nu Preaslin.

— Cântă privighetoareo, cântă! Da viaţa asta n-o avut mâni? Şi mâinile nu erau ale tale?

— Nu ştii ce poate Viktor Netesov.

— Oho, Viktor Netesov! Da pe Viktor Netesov cine l-o pus la cale? Toţi ştiu: Preaslin. Am eu antenele mele. Ştiu şi ce-ai piuit la comisie.

— Păi eu nici n-ascund. Ce le-am spus lor ţi-am spus şi ţie verde-n faţă.

Taborski fumă până la capăt o „belomorină", îşi mai aprinse încă una: tot îl mai bântuie nervii şi pe el.

— Rău îmi pare, la dracu', că nu ne-am înţeles noi amândoi. Îi mai vesel când îndoi un copac îndărătnic.

— Să nu-ţi pară rău.

— De ce să nu-mi pară?

Mihail îşi ridică brusc capul şi i-o reteză scurt:

— Fiin'că noi nu ne-am putea înţelege dacă am fi singuri pe tot pământu', necum într-un sovhoz.

— Da? Taborski numai o dată, abia vizibil, îşi trase ochii într-o parte, apoi şi-i aţinti iar asupra lui, de parcă vorbele abia auzite l-ar fi lăsat rece. Prea devreme te-ai gândit să-l înmormântezi pe Taborski. Păi abia am fost numit şefu' trustului de construcţii. Nu-i rău, zic eu, să conduci toate construcţiile din raion. Ce zici?

Cineva (parcă secretarul comitetului raional) îşi scoase capul zbârlit pe fereastră şi spuse:

— Mult timp ai să ne mai strici cvorumul?

Taborski îl înghionti iute pe Mihail în coaste:

— Bagi samă, şefilor li s-o făcut urât fără mine. Şi deodată izbucni în hohote de râs. Nimeni nu face un pas

fără Taborski. Aşteaptă, ai să vezi că şi-n Pekaşino are să vă pară rău după Taborski.

Păi de pe-acum le pare rău, se gândi Mihail, petrecându-i cu privirea ceafa puternică, roşie, luminată de razele soarelui, care se plecase sub pragul de sus al uşii, apoi înjură amarnic în gând: ce fel de oameni om mai fi şi noi? Când o s-avem şi noi pe umeri capete adevărate, nu nişte buturugi acolo? Ăsta-i un nemernic, un pungaş fără pereche, a dus Pekaşinul pe marginea prăpastiei, iar nouă ne pare rău, ne dăm de ceasul morţii, mai că nu plângem că ne părăseşte.

Da, aşa vorbesc oamenii prin sat. Dar ce-l mira pe Mihail mai mult şi mai mult? Îl mira faptul că acum nici el nu se prea bucura de plecarea lui Taborski. Şi va veni o vreme – ştia sigur că va veni – când chiar o să i se facă dor de şmecherul, de flecarul acesta.

Iată lucrul pe care-l pricepu acum, pe neaşteptate.

3

Mai întâi coborî costişa ca să-şi facă treaba – să mute caii priponiţi pe islaz –, apoi o porni spre râu, trecu de magazii şi se duse, se tot duse... O porni în susul Pinegăi, trecu Sinelga, trecu de Insula de Piatră pe care o desparte de mal o baltă ce-şi trage apa din râu... Încotro? De ce? Păi unde l-or duce picioarele. Oriunde l-ar purta, tot e bine. Ceva îl strângea, îl înţepa în piept şi nu-şi mai găsea locul.

Prundişul îi scârţâia sub tălpi şi tulbura liniştea serii, puzderie de peşti mărunţi încreţeau oglinda roză a apei, desenând cercuri argintii la fiecare săritură, din când în când din iarba înaltă câte o raţă se ridica în zbor greoi, silit (tulburată pesemne din liniştea culcuşului pregătit pentru noapte), dar, la drept vorbind, Pinega nu mai este acum stăpânită de peşti şi de raţe, ci de bărcile cu motor. Ţi-e şi

groază să te gândeşti câte necurăţenii din astea au ajuns s-o străbată. Frământă, ară Pinega în lung şi în lat, apa fierbe în urma lor şi nici nu-ţi poţi da seama ce se aşterne deasupra apei: ceaţa înserării sau gazele urât mirositoare. Şi Mihail, ajungând la Ujvii, un pârâiaş cu apă rece şi puţină, se îndepărtă de râu şi o porni de-a dreptul peste luncă: nu mai putea să suporte vuietul motoarelor.

Sub picioare i se desfăşură covorul gros, mătăsos precum griul încolţit, de otavă, în care picioarele i se afundau până la gleznă, pe ici-colo se mai zăreau scurtături de lemn şi surcele rămase de la focurile aprinse în timpul verii de cosaşi şi păstori: apoi sineala înserării se făcu tot mai deasă, până când fumul negru al nopţii înnegri toată preajma. Acum unde-o fi brădişul în stânga căruia era o păşune de pe care se auzise tot timpul clinchetul molcom de talancă, semn că pe-aici rătăcea vreo vacă pe care stăpânul o fi căutând-o acum de mama focului? În locul brădişului se înălţase un zid negru ca-n poveste, prin care privirea nu putea să răzbată. Nici vaca nu mai zicea nici pâs. Pricepuse, se vede, proasta, că-i mai bine să se ascundă, că altfel nu-i mare lucru să pună laba pe ea şi s-o mănânce stăpânul pădurii, care în vremea asta îşi ia împărăţia în primire.

O vreme se mai văzu departe pâlpâirea râului, apoi şi acesta fu înecat în întuneric. Şi dacă nu s-ar fi auzit vuietul ultimelor bărci, dacă nu s-ar fi zărit punctele de jar ale ţigărilor, zadarnic te-ai fi întrebat: unde-i, în care parte-i Pinega?

Mihail adună de lângă o vatră veche de foc nişte vreascuri (câteva surcele, câteva nuiele, câteva scurtături), aduse două braţe de fân din stogul cel mai apropiat şi făcu din toate astea o grămadă.

Înţelegea prea bine: face o crimă, e un mare păcat să arzi nişte fân, e acelaşi lucru ca şi cum ai da foc la grâne. Dar pe de altă parte astăzi ce zi e? Cine-a murit?

Au venit, s-au aşezat împrejurul mesei şi-au început să toarne votcă-n ei... Aşa se cădea pomenit un astfel de om?

Focul se repezi spre cer, fâşii roşii de lumină măturară

lunca, brădişul negru fu scăldat într-o apă sângerie.

Lui Mihail i se mai uşură sufletul. Uite-aşa, i-a făcut pomenire lui Kalina Ivanovici.

O pomenire numai a lui, deosebită. I-a dat el, în felul lui, onorul cuvenit bătrânului.

Capitolul VI

1

În cerdac şedea un bătrân. Bătrânul avea pe cap o căciulă cu clapele trase-n jos, în picioare bătrânul avea nişte pâslari cenuşii, lungi până la genunchi, dar ochii bătrânului cătau spre cer – se vede treaba că era bucuros de apariţia soarelui după două zile ploioase.

Neîncrezător, Egorşa îşi roti privirile împrejur: oare n-o fi greşit?

Nu, era casa din marginea satului, în dosul casei se vedea mălinul, se vedea de asemenea şi căsuţa pentru grauri, pusă în vârful unei prăjini înalte. Toate erau întocmai cum i le descrisese bătrâna cu care se întâlnise pe drum.

— Moşule, unde stă Evdokim Polikarpovici?

— Da tu de unde eşti? Nu-l cunoşti pe Evdokim Polikarpovici.

Din grajdul amplasat chiar lângă cerdac ieşi o femeie care nu mai era deja tânără şi Egorşa o recunoscu de îndată pe Sofia: rămăsese tot aşa de voinică, de îndesată, bună de înhămat la căruţă. Aşa că nu mai avu nicio îndoială.

Îşi spuse numele, o îmbrăţişă pe Sofia, care izbucnise în plâns, apoi îşi afişă pe faţă un zâmbet de bucurie (că doar făcuse el alte boacăne şi mai şi!) şi se duse întins spre Podrezov:

— Ei, primeşte-ţi fiul rătăcitor, Evdokim Polikarpovici!

Se apropie, pocni brav din călcâie, îşi duse mâna la pălărie (lui Podrezov îi place disciplina!) şi abia după aceea i-o întinse.

— Ia-i singur mâna. Că el nu şi-o poate rădica, îi şopti

Sofia.

Fără să clipească din ochi, Egorşa făcu şi lucrul acesta: scutură mâna rece, de culoare vineţie, care atârna ca un făraş pe genunchii bătrânului.

Podrezov zâmbi.

— Te-o recunoscut, te-o recunoscut! se bucură Sofia. Ei, Evdokim Polikarpovici, invită-ţi musafiru' în izbă.

Podrezov mormăi ceva nedesluşit.

— Aşa, aşa facem noi azi, oftă Sofia. Nu putem vorbi. Şi nici nu vrem. Şi se apropie de soţul ei, îl ridică în picioare, apoi îşi petrecu strâns mâna pe după mijlocul acestuia şi, ca pe un sac, îl târî în tindă.

După scule, Egorşa recunoscu imediat „apartamentul” lui Podrezov. Tot peretele, din prag până la prima fereastră, pe locul unde de obicei se pune patul, era plin de dălţi strălucitoare de tâmplărie, de sfredele, de burghie şi tot aici se afla un banc simplu de tâmplărie. Din lucrurile de altă dată în odaie se mai găseau placarde agitatorice, din vremea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, care erau lipite pe toţi pereţii, acum deja decolorate, spălăcite, rupte pe ici-colo: „Mamă-Ţară mâniată”, „Războiul întregului popor”, „Ce-ai făcut tu astăzi pentru victorie?”...

Între timp, Sofia îl dezbrăcase pe Podrezov de scurta vătuită, îi luase căciula de pe cap, îl aşezase pe scaunul stăpânului casei şi se apucase să pună masa. Pentru vârsta ei, se mişca iute, cu sprinteneală, neslăbindu-şi în acelaşi timp bărbatul din ochi.

Eh, ce fericire ar fi fost altădată să stai la masă cu Podrezov! Să poţi povesti pe urmă vreme de o jumătate de an: „Podrezov a spus... Podrezov s-a uitat... Podrezov mi-a dat un foc...” Şi cum răsuna basul lui Podrezov când acesta era bine dispus! Ca tunetul.

Acum Podrezov părea un sfânt care-şi luase legământul tăcerii: nu scotea o vorbă. De altfel, Egorşa nu putea nicidecum să se obişnuiască cu înfăţişarea de acum a lui Podrezov: avea capul tuns, cu o oglindă de chelie în creştet, ochii albaştri, de culoarea cerului, păreau ai unuia sărac cu duhul: nu se putea obişnui cu zâmbetul acesta

continuu, care nu-i mai dispărea de pe faţă, de parcă Podrezov şi-ar fi pus în gând să zâmbească acum şi pentru anii când nu ştiuse decât de încruntare.

Dar totuşi o dată, când Sofia voi să-i ia paharul din faţă, Podrezov îşi arătă vechiul nărav. Într-o clipă zburară pe duşumea ceaşca, zaharniţa, iar el slobozi un muget de răsună toată odaia.

— Gata-gata, nu-l iau, se sperie Sofia. Eu doară vrau să fie cum îi mai bine.

Dar în clipa aceasta Egorşa pur şi simplu întinerise, într-o secundă dăduse jos de pe umeri povara celor două-zeci de ani, aşa de bine se făcuse simţind parfumul acelei vremi de aur, când stătea cu Podrezov pe aceeaşi pernă a maşinii, în timp ce-l ducea dintr-un capăt al raionului în celălalt. Şi dacă puţin mai târziu îi luă apărarea Sofiei (ea, de, Evdokim Polikarpovici, îţi duce grija, ca stăpână a casei, se cade să poarte de grijă unora ca noi), îi luă apărarea nu din inimă, ci mai mult din obligaţie.

Podrezov nici nu se sinchisi de cuvintele lui Egorşa. Părea că nici nu a auzit, nici măcar nu şi-a întors capul spre el, şi în această purtare, spre marea sa bucurie, Egorşa recunoscu tot unul din obiceiurile lui Podrezov: pe-aceia care şuşotesc nici nu-i ascult, am şi eu cap pe umeri.

Timpul trecea greu.

Egorşa golea pahar după pahar (la semnul lui Podrezov, Sofia i-l umplea de fiecare dată), se uita pe fereastră (priveliştea nu-i cine ştie ce, o înfundătură de te bagă-n sperieţi, dar vara se poate trăi în ea, mai ales dacă îţi place natura), şi aştepta cu nerăbdare, aştepta cu gâtul uscat, ars precum pământul la vreme de secetă: când, când o să-i facă semn Podrezov să-i povestească despre Siberia, despre pribegeala prin ţinuturile îndepărtate? Bine, nu poate vorbi, aşa a fost să fie, a dat peste el pacostea asta pe care n-ai cum s-o îndrepţi. Dar de priceput ce şi cum pricepe – uite cum îşi roteşte ochii şi-o struneşte pe Sofia.

Podrezov nu făcea niciun semn. Iar Egorşa începu să-şi piardă răbdarea, începu să se lasă pradă desperării. Păi ce înseamnă asta? La ce mama dracului a mai bătut toată

Pinega? Ca să dea pe gât paharele astea?

Egorşa mai că nu plângea în sinea lui.

Cum de nu pricepe, cum de nu-şi dă seama? Cum de nu ghiceşte Podrezov de ce a venit la el? Păi nici la taică-său, dacă ar fi fost în viaţă, nici la maică-sa n-ar fi venit cu atâtea speranţe!...

Oare Evdokim Polikarpovici nu l-o fi recunoscut? îl fulgeră deodată un gând. L-o fi luat poate drept altul?

Nu mai reuşi să se lămurească în această privinţă. Parcă făcându-i în ciudă, Podrezov începu să caşte şi chiar să-şi plece pleoapele peste ochi şi până la urmă Sofia îl târî în odaia cealaltă, ca să-l lase să se odihnească.

2

Sofia stătu multă vreme în casă, poate vreo douăzeci de minute, poate o jumătate de oră, şi în tot timpul acesta Egorşa şezu în cerdac fumegând din ţigară (în Pilead şi ziua te mănâncă ţânţarii) şi uitându-se la uliţa năpădită de iarbă: o să treacă măcar un suflet de om? Bine, cei mari sunt la lucru – în pădure, pe câmp, ori cine ştie pe unde – dar unde or fi ţâncii?

Nu reuşea nicidecum să se lămurească cum de poate îndura Podrezov această pustiime în care nu zăreşti ţipenie de om. De ce-o fi venit încoace la capătul lumii?

Cea mai simplă explicaţie care-i trecu prin cap fu aceea cu gărgăunii de pensionar. Că s-au ivit acum nişte bătrâni care nici de mâncare nu cer. N-au nevoie decât de-un pârâu, de-o pădurice şi de alte asemenea fleacuri, care aici sunt după pofta inimii. Însă Podrezov e din altă specie, Podrezov n-o să stea – precum ghiujul acela tobă de carte cu care el, Egorşa, umblase hai-hui prin taiga – zile întregi ca să se uite cu lupa la un muşuroi de furnici. El are nevoie de un muşuroi, de un furnicar de oameni, în care el să fie la

locul cel mai de frunte şi să care în spinare buştenii cei mai grei!

În sfârşit, ieşi şi Sofia din izbă. Desculţă şi în vârful picioarelor – uite cum a muştruluit-o bărbatu-său! Şi lăsă deschise uşile de la odaie şi de la tindă ca să poată fi lângă stăpânu-său la prima chemare.

Aşezându-se lângă el, răsuflă uşurată:

— Of, Slavă Domnului că s-o liniştit.

— De mult l-o apucat pacostea asta?

— Paralizia? De zece ani.

— De zece ani? Şi-n tot timpu' ista n-o scos o vorbă?

— N-o scos.

Cât ai bate din palme, Egorşa îşi ieşi din sărite:

— Da n-avem medicină? Medicina ce face?

— Ce să facă medicina? De unde să iei o medicină care să-l poată lecui pe Podrezov? Parcă nu-i ştii năravu'? Dacă ş-o băgat ceva-n cap, nu i-o mai scoţi de-acolo. Singur, singur s-o nenorocit. De vorbit n-avea cum să mai vorbească, asta doctorii ne-or spus-o de la bun început, da picioru' putea să şi-l înveţe cu mersu'. Da n-o vrut. Din fudulie. Cum are să-şi târâie Podrezov picioarele-n văzu' lumii?

— Păi ce lume-i aici la voi? Am străbătut tot satu' şi nu m-am întâlnit decât c-o babă.

— Ei, când s-o-ntâmplat asta, veneau oameni de pe toată Pinega. Îşi aduceau aminte de el. În fiştecare zi aveam musafiri. Iote atunci o pierdut prileju'. Trebuia să umble, să-şi puie picioru la treabă, dară el n-o făcut niciun pas dincolo de cerdac. Mai bine să rămân fără picior decât să-l vedeţi pe Podrezov în neputinţă.

Sofia se opri pentru o clipă, îşi întoarse capul spre uşa deschisă de la tindă, ascultă cu atenţie. Din odaie nu se auzea niciun zgomot. Şi atunci îi făcu o propunere:

— Hai la şantier. Să vezi unde s-o calicit Evdokim Polikarpovici.

Egorşa se ridică şi o porni în urma Sofiei. Cu toate că i se acrise, se săturase până peste cap de şantierele astea. Fiindcă toată Pinega e apucată acum de furia caselor. În

orice sat intri, cu oricine te-ai întâlni, numai ce-auzi: da casa mi-ai văzut-o? Şi de aceea, aflând în Pekaşino că Podrezov se vătămase clădindu-şi casa, mai că nu uriaşe de ciudă. Cum? Şi Podrezov s-a băgat în turma asta? Nici Podrezov n-a rezistat?

Casa cea nouă a lui Podrezov era înălţată pe o costişă, mai sus de casa în care locuia acum. Locul era frumos, colina era înaltă şi curată, pe la poalele colinei curgea un pârâiaş, şi lucrul era făcut pe cinste: colţurile erau drepte, trase la cumpănă. Dar mai mult decât toate pe Egorşa îl uimi fundaţia făcută din nişte bolovani uriaşi. Parcă ar fi fost nişte stânci, parcă ar fi fost coloanele de la Krasnoiarsk. Nici nu-ţi poţi închipui cine le-a cărat. Doar dacă o fi fost tocmai dracul la treaba asta.

— Nu, n-am tocmit niciun drac, răspunse Sofia, serioasă, fără să zâmbească. El i-o cărat. I-o tras c-un scripete. Iote de-acolo de jos, vezi?

Şi Egorşa se uita la bolovanii de piatră împrăştiaţi pe fundul pârâiaşului, care scânteia în soare, încerca să-şi închipuie cum îi scosese de-acolo Podrezov şi nu putea, în ruptul capului nu putea să priceapă: la ce bun atâta trudă? Ce rost are să te omori când, în vremea noastră, are statul case destule? Oare la centrul raional, pentru un om ca Podrezov, nu s-ar fi găsit o cocioabă acolo?

Când îşi dădu cu părerea cam în felul acesta, Sofia nu reacţionă nicicum. Parcă acum pentru Sofia mai există şi altceva pe lume în afară de Podrezov? Că doar încerca să audă nu numai cu urechile, ci şi cu ochii ce se întâmplă acolo în casă. Şi Egorşa începu să zbiere:

— Păi, te-ntreb, la ce mama dracului o venit încoace? Acu’ toţi mucoşii şi-or proptit ochii înspre capitală, şi voi unde v-aţi cărăbănit la bătrâneţe? La marginea de sus a raionului, în iadu’ Pinegăi... N-aţi auzit cum i se spune Pileadului la noi?

— La-nceput n-am stat aicea. Am fost la Vâra, la punctu’ forestier. N-ai auzit că acolo-i locu’ de baştină a’ lu’ Evdokim Polikarpovici? Da şefilor nu le-o plăcut.

— Ce nu le-o plăcut?

— Păi nimica nu le-o plăcut. Că el cum venise la Vâra? Ca simplu dulgher. Da năravu’ tot a’ lu’ Podrezov. Nu poate trăi în linişte. Nimic nu-i cum trebe, nimic nu-i e pe plac. Le-o tras câte-un perdaf şi şefului de la punctul forestier, şi brigadierului de la colhoz. S-or pornit cu reclamaţiile: Podrezov instigă oamenii, Podrezov nu ne lasă să trăim şi să muncim în linişte. Ei, o răbdat Podrezov cât o răbdat, şi la urmă o trântit-o: dacă eu nu-i las pe oameni să trăiască, mă duc să trăiesc la un loc cu brazii! Iote-aşa am ajuns în Pilead.

— Da unde vi-s copiii? Nu-l văd pe niciunu’.

— Păi, cu copiii îi lucru ştiut: or crescut şi-or dat din aripi. Când le trebe ceva de la tata, mai vin încoa’, iar când le merge bine, n-ai a aştepta de la ei nicio scrisoare.

— Clar, spuse Egorşa. Copii moderni.

— Nu ştiu dacă-s moderni ori nu, da n-au de gând să trăiască în Pilead. Cred că şi casa s-o apucat ca s-o clădească numa’ ca să-i lege de el pe copii cu casa. Da parcă pe copiii de-acu’ îi mai ademeneşti c-o casă?

3

Sofia plecă acasă. Podrezov trebuia să se trezească şi nu mai puteai discuta nimic cu ea. Muierea a orbit şi a surzit cu totul.

Egorşa rămase singur pe colină.

Îşi puse răbdarea la încercare, cercetă totul cu de-amănuntul, pipăi cu privirea pârâul, câmpurile (cenuşii din cauza ierbii necosite), păduricile de brazi, negre şi pufoase, care înconjurau sătucul din toate părţile, îşi închipui cum vreme de atâţia ani Podrezov şi-a clătit ochii în priveliştea aceasta şi se simţi jenat.

Nu, nu, ducă-se dracului toată natura asta! Printre oameni! Trebuie să silească spre lărgimea vieţii, până când

nu s-a tâmpit şi el cu totul!

Şi iată că mai dădu o dată ocol alcătuirii lui Podrezov, fără acoperiş, fără ferestre, care se înnegrise temeinic în decursul celor zece ani, se uită la casa în care locuia fostul său idol, se uită în căutarea acelei priviri pentru care ar fi fost în stare să-şi dea şi viaţa, apoi iute, dând ocol satului, o porni spre şosea.

Da, dând ocol, fără să mai treacă pe la Podrezov, fiindcă ajunge cu storsul mucilor în palmă, ajunge cu otrăvirea sufletului. Fiindcă, oricât te-ai uita, oricât ai ofta, tot n-ai să-l vezi pe Podrezov. Pe acel Podrezov care-i conducea la atac în timpul războiului, pentru care ei, plevuşcă, erau în stare să sară şi în foc. Acel Podrezov nu mai există de mult. Astăzi nu-ţi mai rămâne altceva de făcut decât să ţi-l aminteşti pe acel Podrezov şi să povesteşti despre el.

Capitolul VII

1

Soarele se ridica, împrăştia ceţurile dese ale lui septembrie, curăţa cerul şi pe pământ începea iarăşi vara. Şi aşa ceva se întâmpla nu de-o zi, nu de două, ci de o săptămână întreagă.

Pe lângă el treceau vuind camioane roşii, prăfuite, maşini pentru transportul buştenilor, opreau: suie! – dar el, drept răspuns, nu făcea decât să zâmbească, îşi sălta un pic ajutorul, un băţ uşor din lemn de mălin, rupt dintr-un lăstăriş pe cale să devină pădure, şi păşea mai departe prin păduricile de pini, de brazi, prin lunci, de-a lungul râului şi nu mai înceta să-i mulţumească în gând bătrânei pribege care-i adusese aminte de acest mijloc aproape uitat de deplasare pe pământul natal.

El şi cu şoferul tinerel, care-l luase pe şoseaua Pinega după ce lăsase-n urmă bifurcaţia ce duce la Pilead, se întâlniseră întâmplător cu bătrâna pribeagă. Mergeau hurducându-se peste rădăcinile care hopureau şoseaua veche, distrusă cu desăvârşire de-atâta circulaţie, şi deodată văzură o imagine de pe vremea evangheliştilor: o bătrână care păşea sprijinindu-se în toiag.

O ajunseră într-o clipă, puseră frână:

— Urcă, mătuşă.

— Mulţam vouă, oameni buni. Merg pe picioarele mele.

— Urcă, n-auzi? Cine mai merge acu’ pe jos?

— Nu, nu, mulţam, oamenii lu’ Dumnezeu. Şi-a’ mei puteau să mă ducă. Şi fecioru-miu şi ginere-miu au cai de fier. Da eu am făcut juruinţă.

— Juruinţă? Şoferul îşi holbă ochii ca un ţânc: nu mai

auzise niciodată una ca asta.

— Da, juruinţă. M-am legat să mă duc la mormântu’ lu’ Evsei Tihonovici.

— De ce?

— De ce mă duc la mormântu’ lui? Aşa, pentru suflet. O fost un sfânt făr’ de prihană.

— Cine-o fost sfânt? Acela care, din beţie, o nimerit într-o groapă de siloz? Flăcăul n-o mai întrebă nimic pe bătrână. Se lămurise pe loc: e o smintită. Acceleră şi-o porni mai departe.

Dar Egorşa se potoli, tăcu, căzu pe gânduri şi pe urmă coborî din maşină. Toate i se învălmăşiseră deodată în minte: moartea lui Evsei, întâlnirea cu Podrezov, casa, Liza, bunicul... Simţea că în cabină se înăbuşă de parcă ar fi avut un laţ de gât.

Şi aşa începu el viaţa aceasta pe care nu a mai încercat-o niciodată până acum...

O porni pe jos, fără nicio dorinţă, fără să se grăbească undeva, cu hainele descheiate, cu capul descoperit. Era prima dată în viaţă când nu se ruşina de chelie. Da, îşi dădu jos de pe cap pălăria şi soare, n-ai decât s-o frigi, cum ţi-e voia, iar voi, pini şi brazi, n-aveţi decât să vă uitaţi.

Prima noapte o petrecu lângă focul pe care îl aprinse pe malul unui pârâiaş cu fundul presărat de gropi, se uită pe săturate la peştişorii care, în lumina amurgului, brăzdau oglinda apei. Pe urmă se obişnui cu masul sub cerul liber şi ţintat de stele, lângă vreun stog de fân ori în vreo colibă din pădure. De mâncat mânca ce se nimerea: ba un pesmete muiat în pârâu, ba cartofi copţi, ba poame pădureţe. Dar ce era de-a mirării era că niciodată până atunci nu se mai simţise aşa de uşor, de vioi şi că nimic până în aceste zile nu-l bucurase, nu-l făcuse să fie atât de fericit ca aceste fleacuri, ca mirosul de fân, ca foşnetul conurilor de anul trecut, uscate, care cădeau din copaci, ca scoruşul învolburat în lumina soarelui. Iar dimineaţa, când auzea tristele cântece de despărţire ale cocorilor, ochii i se umpleau de lacrimi...

Doamne-Dumnezeule, şi doar altădată tare îşi mai

bătea joc de Mihail, de Liza, când aceştia se apucau să înalţe rugăciuni întru slava acestei naturi! Dar el ce face acum? Oare era nevoie ca să pribegească timp de douăzeci de ani prin Siberia, prin Extremul Orient, să-l vadă murind pe Evsei Moşkin, să-l piardă cu zile pe Podrezov, ca să i se strângă şi lui inima, ca să i se deschidă ochii într-un sfârşit şi să vadă cealaltă faţă a lumii?

2

La Ust-Sotiuga aprinse focul, se culcă pe o pajişte verde, îngropându-şi picioarele goale şi înfierbântate în otava rece, mătăsoasă, stătu pe malul râului (nu putea să nu stea pe malul râului tinereţii sale, pe care şi-a adus contribuţia pentru front în timpul Marelui Război), apoi, înviorat, odihnit, se duse la întâlnirea cu Pădurea Roşie.

Da, la întâlnire. La întâlnirea cu pinii din Pădurea Roşie. Fiindcă se poate una ca asta? Cutreierase, rătăcise pe mai bine o treime din Pinega şi nu văzuse nicio pădure adevărată de pini. Ici-colo dăduse de lăstărişuri, dăduse prin pâraie de câte un copac, dar nu văzuse nicăieri o pădure de pini care să se întindă pe verste întregi, pe kilometri întregi cum erau în vremea războiului pădurile acelea de pini, pline de păsări, de felurite sălbăticiuni. Toate fuseseră tăiate, nu mai rămăseseră decât cioate pe zeci, pe sute de verste. Şi el se gândea că în sfârşit o să-şi bucure ochii în Pădurea Roşie şi, o dată cu această bucurie, o să-i tresalte şi sufletul, fiindcă acolo, sub fiecare copac, îi rămăsese o părticică din viaţă. Din viaţa cu Mihail, cu Liza, cu Raecika.

Trecu Sotiuga pe podul cel nou, cu lemnăria încă albă, urcă pe colnic şi... ce-i asta? unde-i Pădurea Roşie? În dreapta cioate, în stânga cioate.

Nu, nu se poate. Numai pe margine s-o fi jucat cineva

cu toporul, dar pădurea nu se poate să fi fost doborâtă. Rămăsese doar în picioare în timpul războiului şi după război: acum ce nevoie putea să împingă toporul ca s-o distrugă?

Dar pădurea fusese distrusă.

Când Egorşa trecu în fugă pârâiaşul cu apa de un verde întunecat în care se rezemau întinderile defrişate, în faţa ochilor i se deschise o privelişte mohorâtă: nesfârşite, tufişurile mărunte se întindeau până la orizont.

El stătu mult timp în mijlocul drumului nisipos, strângând în pumnul asudat pălăria lunecoasă de capron, încercând să-şi reînvie în memorie pădurea falnică de altă-dată, apoi se aşeză pe-un ciot de copac şi, pentru prima oară după mulţi-mulţi ani, începu să plângă.

Nu, nu era el acela care dăduse ordin să fie şterse de pe faţa pământului pădurile Pinegăi, nu el era acela care semănase cu cioate malurile Pinegăi de acum. Dar, Doamne-Dumnezeule, oare n-a făcut şi el aproape acelaşi lucru timp de douăzeci de ani?

Da, douăzeci de ani a călcat în picioare şi a distrus păduri omeneşti, timp de douăzeci de ani a lăsat în urma numai cioate şi tăciuni negri.

De stat în prezidiul vieţii n-a stat, a trudit, a lăsat câte o urmă pe mai toate marile şantiere ale secolului, dar te-apucă groaza când te gândeşti câte femei şi câte fete a nenorocit. Pe toate câte le întâlnea în cale, pe toate le punea la pământ, fără să umble pe alese. A mers delaolaltă cu dărâmatul. Şi nici n-a stat pe loc: îşi lua, îşi cosea ce era a lui şi – înainte, tot înainte spre alte orizonturi. Ce rămânea în urmă – lacrimi, bocete, vieţi distruse, copii orfani – nu-l interesau, îl durea în cot de toate acestea.

Da, a trecut prin viaţă precum Mamai cel turbat şi tocmai el e acela care ar avea dreptul să ceară socoteală pentru pădurile Pinegăi?

În Vodeanî, pe malul celălalt, era cine ştie ce chermeză: de pe malul celălalt al râului se auzeau două armonici scârţâind de mama focului, nişte cântece slobozite din gâtlejuri beţive. Poate că or fi având vreo petrecere, ori poate că se veselesc doar aşa, fără niciun motiv. Căci oamenii din Vodeanî le fac pe toate de-a-ndoaselea. Satul a fost declarat ca lipsit de perspectivă, cu alte cuvinte, a fost condamnat la moarte, ei ar fi trebuit să plângă, să se dea de ceasul morţii, să verse râuri-râuri de lacrimi, dar supărarea nu le-a ţinut mai mult de o zi şi gata.

Ce-ar fi s-o ia într-acolo? Să se scuture de praful adunat după atâta drum? Jumătate din oamenii din sat îi sunt prieteni vechi, mamă-mamă ce mai chef ar trage!

Nu se duse. Pofta aceasta bezmetică se stinse de la sine de cum trecu râul cu barca şi se ridică pe malul abrupt. Poteca îl prinse în mrejele ei şi-l duse în josul Pinegăi, prin islazurile verzi.

Zilele de început ale toamnei iradiau încă mireasma verii, soarele cald strălucea, deasupra râului se hârjoneau pescăruşii şi de pretutindeni, din toate părţile îl priveau ochii verzi ai Lizei. Da-da-da, ai Lizei! Tot drumul se neliniştise, tot drumul fusese apucat de frământări la vederea otavei de pe islazuri, de pe marginile drumului, de pe câmpuri, dar acum, când se apropia de Pekaşino, începea să înţeleagă aceste semne.

Nişte otrepe, nişte scursuri au fost toate femeile şi fetele cu care a avut de-a face! Nu a avut pe nimeni, nu a iubit pe nimeni, doar pe Liza a iubit-o. Iar faptul că a părăsit-o, că a hoinărit douăzeci de ani dracul ştie pe unde... Dar cum era să-ţi afli de îndată, cum era să-ţi vezi cu ochii adevărata fericire, când fericirea asta ţi se arată în faţa ochilor sub înfăţişarea unei pekaşinence slăbănoage, desculţe, dezbrăcate, având veşnic numai grija unui colţ de pâine, a vacii, a fraţilor şi a sorei ei.

Hotărârea o luă pe neaşteptate, ca-n anii de demult:

primul lucru care trebuie făcut e să-şi recapete izba vândută lui Paha Balandin. Trebuie să păstreze cu orice preţ casa bunicului. Ei, şi pe urmă, pe urmă mai vedem noi...

Stăpânit de emoţia acestei hotărâri, se apropie de locul de traversare a râului spre Pekaşino.

— Ehe-hei! strigă el nerăbdător spre malul celălalt. Adă barca!

Iar apoi, în aşteptarea barcagiului – acesta venea deja spre Pinega, îţi puteai da seama după scârţâitul prundişului – îşi purtă lacom ochii plini de dor peste satul drag, care, de pe coama verde a dealului său, se uita semeţ la soare.

Ochii i se opriră imediat asupra casei lui Mihail (era cea mai arătoasă clădire din marginea de sus), dar mintea lui înfierbântată, jignită, nu voia să se împace cu ideea superiorităţii vechiului său tovarăş şi rival: de aceea se gândi cu sfidare: minţi, Mişka! Oricum, n-ai putut să-l întreci pe bunicu-miu!

Dintr-o smucitură a capului, cum făcea în tinereţe, îşi mută privirile spre marginea de jos a satului, spre zada rămuroasă ştiută din copilărie, spre locul unde ar fi trebuit să se afle casa lui Stavrov.

Dar casa nu mai era acolo. Spre cerul albastru se zbârlea o pocitanie diformă, cu nişte bârne noi şi albe în partea de sus. Şi el pricepu, nu putu să nu priceapă: casa fusese ciopârţită.

Capitolul VIII

1

Nici la prânz, nici la cină nu pomeniră de casă. Îşi aduseră aminte de Feodor, discutară despre noul preşedinte, despre timp, dar nu ziseră nicio vorbă despre casă, deşi aceasta le era ca un cui înfipt în inimă.

În aceste zile, uitându-te la Liza, îţi venea să plângi. Se înnegrise, ochii i se stinseseră. Fiindcă se socotea vinovată de toate cele întâmplate cu casa. Şi cum s-o ajuţi, cum să-i linişteşti conştiinţa atât de tulburată?

Într-o dimineaţă Piotr spuse:

— N-ai nimic împotrivă, surioară, dacă aş ridica pe casa noastră calul lui Stavrov?

— Calu' lu' tăicuţa? Pe casa noastră?

— De ce nu? L-am văzut ieri: zace trântit la pământ. Balandin nu l-a luat.

Ochii verzi ai Lizei se măriră cât toată faţa, apoi dintr-o dată fură podidiţi de lacrimi:

— Oh, Petea, Petea, nici nu ştiu ce n-aş da ca să fie calu' lu' tăicuţa pe casa noastră! Tot ar fi un semn, o amintire lăsată de omu' ceala pe pământ, nu?

— Aşa o să fie! spuse Piotr şi se duse imediat să facă rost de o maşină.

„M.A.Z."-ul cu remorcă al sovhozului era în funcţiune (fraţii Iakovlev îşi mutau casa din marginea de sus a satului în cea de jos) şi la amiază bârna masivă de care era prins calul lui Stavrov fu adusă în bătătura Preaslinilor.

Tocmai în vremea aceea Liza era acasă şi, în picioarele goale, dădu fuga afară. Ieşi, se repezi iute la cal şi se puse să-l stropească cu lacrimi.

— Tare proastă mai eşti tu, Liza! clătină din cap Ivan Iakovlev. De când îs pe lume n-am mai văzut pe nimeni să-mbrăţişeze cu lacrimi în ochi un lemn.

Dar cum putea Ivan Iakovlev să priceapă ce înseamnă pentru ea lemnul acesta! Doar în bătătură nu-i fusese adus un simplu cal de lemn! O dată cu calul intraseră şi Stepan Andreianovici şi toată viaţa ei trecută.

2

Ce-i omul? Ce fel de oameni suntem noi?

Timp de-atâtea zile Liza se usca pe picioare, se dădea de ceasul morţii, plânsese noapte de noapte cu lacrimi amare, iar acum, de cum i-a fost adus calul în curte, parcă a înviat din morţi. A înverzit ca o rămurică picurată de ploaie. Şi Piotr, urmărind-o cu privirea de pe acoperişul casei, se mira văzând-o cum aleargă pe scândurile aşternute pe bahnă. Alerga cu paşi uşori, parcă jucăuşi, iar basmaua îi scotea scântei albe sub razele soarelui. Şi îşi închipuia cu câtă osârdie, cu câtă frenezie se va apuca ea acum de lucru. Pe toate le va preface, pe toate le va îneca în bucuria ei: şi ţarcul viţeilor şi pe viţei.

Dar cu el ce s-o fi întâmplând? De ce i s-a oprit toporul în mână?

Până la orizont se aşterneau vălurile albastre ale pădurilor natale de pe Pinega. Şi departe, dincolo de aceste păduri, începea viaţa cea nouă, îmbătătoare, la care se gândise atât. Grigori se răzgândise, acum vreo câteva zile spusese cu gura lui că vrea să rămână cu Liza. Atunci de ce nu se bucură? De ce nu se uită acum într-acolo, spre depărtările acelea pe care nici privirea nu le poate străbate? De ce se uită mereu în jos, la bătătura strâmtă, unde, lângă cerdac, Grigori se joacă cu copiii pe nisipul galben?

Piotr era dezorientat cu totul. Era pur şi simplu strivit

de povara frământărilor.

Atâţia ani, treaz sau în somn, îl stăpânise dorinţa de a trăi singur, fără frate-său şi acum iată că a venit clipa mult visată, iată că a scăpat de jug, dar inima îi e plină de tristeţe şi amărăciune.

Primele zile de toamnă semănau încă a vară. Pe acoperiş era foarte cald, ţâncii alergau pe drum cu picioarele goale. Dar ce se petrecea prin pârloage, pe ogoarele sătenilor?

Plopii se îmbrăcaseră în haină roşie, mestecenii se îngălbeniseră, iar cocorii trâmbiţau în cor. Peste tot: la poalele dealului, pe islazurile verzi, peste oglinda scânteietoare la soare a Pinegăi plutea bucuria unei tainice sărbători.

Piotr coborî de pe casă. Peste cinci zile i se termină concediul. Cum să plece fără ca să treacă măcar o dată prin sat, aşa, fără nicio treabă, cum să nu asculte măcar o dată susurul Sinelgăi, cum să nu stea măcar o dată pe malul râului?

3

Loturile în folosinţă din dosul curţilor erau înflorate de basmale şi rochii – femeile scoteau cartofii – şi dintr-acolo venea o boare dulceagă de fum, răzbătea până la el mirosul plăcut de cartofi copţi pe jeratic. Întocmai ca-n anii de demult ai copilăriei.

Şi Piotr, trăgând cu plăcere în piept boarea aceasta de fum, merse prin sat până La hotarul de sus, adică până la căsuţa dărăpănată a Varvarei Ineahina, de care ei, Preaslinii, fuseseră legaţi prin atâtea amărăciuni şi buclucuri, apoi coborî spre Sinelga, se plimbă printre ogoare şi fâneţe, merse până la Pinega. Şi făcu descoperirea că nicio amintire nu este numai a lui, că toate

amintirile îi erau împărţite pe din două cu Grigori.

Se puse în genunchi, bău apă cu pumnul făcut căuş şi îşi aminti pe loc cum înainte vreme el şi cu Grigori îşi umpleau burţile cu apa aceasta, cum fugeau până aici numai şi numai ca să bea apă, fiindcă fratele mai mare le spuse odată în glumă: „Dac-o să beţi multă apă din Sinelga, o să creşteţi voinici”. Şi tare mai voiau să ajungă mari şi voinici! îşi aminti cum o duceau dimineaţa pe Zvezdonea la păşune şi iarăşi i se păru că fratele e aici, la doi paşi de el. Şi aşa peste tot, la fiecare pas, la fiecare trunchi de copac, la fiecare muşuroi. Chiar atunci când văzu nişte copii care pescuiau la râu, nu-şi aduse aminte numai de sine însuşi, ci şi de Grigori.

Piotr merse de-a lungul Pinegăi prin sălcişul des şi încâlcit sub care se vedea pata neagră a Râpei Duniei, pe lângă fostele depozite ale lespromhoz-ului (care acum erau ale cooperativei de consum din sat), trecu pe sub casa părintească, coborî pe malul presărat cu prundiş multicolor, încercă apa cu mâna.

Apa era caldă ca în timpul verii, dar curată şi transparentă ca-n vreme de toamnă şi, când cerculeţele se potoliră, el se uită mult timp la figura sa bărboasă, cu fruntea lată şi plină de riduri.

Totul a început cu Tanea, cu sora medicală pe care a cunoscut-o când Grigori era internat la spital. Şi, ca un făcut, ceea ce trebuia să se întâmple s-a întâmplat! S-a întors Grigori acasă de la spital şi într-o bună zi s-a întâlnit pe stradă cu Tanea. Văzându-l pe Grigori, aceasta a plesnit din palme: „Ce-i cu tine, Petea? Eşti complet schimbat la faţă.” Şi cu ochii plini de lacrimi s-a aruncat de gâtul lui Grigori care rămăsese mut de uimire.

În clipa aceea, la douăzeci şi opt de ani, Piotr a înţeles că el nu-i decât duhul, decât umbra fratelui său. A înţeles şi s-a hotărât să ridice un zid despărţitor între el şi frate-său.

Vreme de opt ani a clădit zidul acesta. Timp de opt ani s-a strâns în chingi, s-a strunit, a năduşit sub barbă, opt ani de zile şi-a hăituit, şi-a izgonit din suflet blândeţea, şi-a ascuns firea simplă şi sinceră numai ca să nu semene cu

frate-său. Dar ce a realizat cu asta? S-a făcut mai bun? A avut parte de mai multă fericire?

Nu, nu! Cei mai fericiţi, cei mai bogaţi ani din viaţa lui sunt cei trăiţi în bună înţelegere cu Grigori, când amândoi formau un întreg, când vedeau totul cu aceiaşi ochi, când gândeau la fel şi când, cum spune Liza, visau aceleaşi vise.

Uluit de această descoperire, Piotr urcă malul abrupt, lutos, găurit tot de cuiburi de rândunici, apoi stătu multă vreme întins, fără putere, la marginea verde a câmpului.

4

— Ei, cum o mai ducem, frate?

Întrebarea aceasta Piotr o pusese cu atâta înţelegere, cu atâta sinceritate, cu atâta interes, de parcă nu l-ar mai fi văzut de mult pe Grigori. Însă în realitate chiar aşa stăteau lucrurile. Trăiseră sub acelaşi acoperiş, şezuseră la o masă, în fiecare zi de dimineaţă până seara se ţinuseră scai unul de altul, dar parcă în tot răstimpul acesta l-a văzut măcar o dată pe frate-său?

Ochii de sfânt neprihănit ai lui Grigori nu tresăriră de uimire (ştia cu ce scop venise fratele la el), dar totuşi pe faţa lui palidă, fără sânge se întinse un zâmbet fericit, iar obrajii i se mai îmbujorară cât de cât.

Piotr simţi că i se opreşte un nod în gât. Îl luă în braţe pe nepotu-său, speriat, murdar tot de nisip şi-i strigă:

— Trage-l pe nene-tu de barbă până nu-i târziu!

Peste o jumătate de oră, barba era dată jos.

Faţa i se făcu neobişnuit de goală, de uşoară şi în amintire îi reveniră zilele acelea, când fratele mai mare, întorcându-se primăvara de la tăiatul buştenilor, se apuca de îndată să-i tundă pe ei, Rusia mică, să le dea jos chica crescută în timpul iernii.

Zâmbind cu un zâmbet parcă nou, de mult uitat, Piotr

ieşi în cerdac şi se ciocni cu soră-sa care se întorsese tocmai atunci de la ferma de viţei.

Liza se miră:

— Ei, Petea, Petea!... Iote acu’ nu mă mai tem deloc de tine.

— Dar înainte te temeai?

— Poate că nu mă temeam prea tare, da tot nu erai cel de al’dată, parcă erai altu’.

Da, s-a întors la existenţa pe care a renegat-o şi de care s-a ferit atâţia ani. S-a întors la frate-său, la viaţă, la sine însuşi.

Capitolul IX

1

Dragă soră,

Îţi scrie frăţiorul tău, banditul, ticălosul umblat prin lagăre şi puşcării, care i-o făcut de ruşine pe toţi Preaslinii. Da poate că nici nu vă mai sunt frate, poate că vă veţi fi lepădat de mine în timpu ista „fiindcă n-am să mă apuc acu de minciuni: de pe când eram în colonie, când mi s-aducea câte-o scrisoare de la voi, nici nu vroiam s-o iau. Aşa că douăzeci de ani am trăit fără să-mi plec capu-n faţa nimănui, n-am gemut măcar o dată, numa că acu, chiar dacă de plâns nu plâng, chiar dacă de urlat nu urlu, aşa mi s-o pus un nod în gât, că am pus mâna primu pe creion.

O-ncep cu începutu.

Într-o dimineaţă mă cheamă comandantul. Eu mă gândeam că-i vorba de carceră – avusesem chef mare peste noapte, făcusem multă gălăgie. Da comandantul mi-o zis de când am ajuns în prag: „Ţi-o venit iertarea, Preaslin. Aşa că de mâine eşti liber.”

Ei, da nu asta m-o pus pe mine la pământ, nu amnistia. Până ce nu mi-o dat hârtia asta, nici nu-l prea ascultam, că-i artist, îmblă numa cu poante şi cu zicale, m-o doborât vorbele pe care mi le-o spus: „Nu ştiu cine are grijă de tine, Preaslin, nu ştiu cine are nevoie de tine. Dacă ar fi fost după voia mea, nu ţi-aş fi dat drumu. Nu cred c-ai să te faci om. Da bine, zice, plimbă-te, că ne-ntâlnim noi iar”.

Şi cum am ieşit eu de la comandant, era soare afară şi toţi derbedeii adunaţi în păr: ce şi cum? Da ce cum? Ce pot eu să le spun când şi eu, ca şi comandantu’ mă gândesc: cine-o fi având nevoie de mine acolo afară, cine-mi poartă

grija? Prietenii? Da cum pot ajunge şnapanii până la Prezidiu' Sovietului Suprem al RSFSR!

M-am gândit eu la toţi, i-am sucit şi i-am învârtit pe cine-am văzut şi-am întâlnit în viaţă şi iote, soră, m-am gândit că numa tu puteai să-mi duci grija. Fiindcă dacă este cineva pe lume pe care-l doare inima de mine, apoi numa tu şi cu mama puteţi fi. Ei, şi de unde să cred că mama-i în stare de aşa ceva! M-am gândit că numa tu ai vrut să-ţi scoţi fratele afară din groapă. În afară de tine nu mai are cine.

Douăzeci de ani nu m-am gândit la casă, nici pe mama care m-o făcut nu mi-am adus-o aminte, da acu mi i-am amintit pe toţi: pe tine, pe mama, Pinega, pe Mihail. Dacă le-aş spune golanilor mei ce-i trece prin cap boşului lor, n-ar crede. Da vezi că am şi eu o mamă, o soră. De fraţi nu mai vorbesc: Mihail, dacă m-ar întâlni şi pe lumea cealaltă, mi-ar întoarce spatele, gemenii îs şi ei curăţei, toată viaţa îşi întorc boturile de la murdărie, nici Tatiana nu intră la socoteală. Numa în tine şi-n mama mi-i toată nădejdea.

Da n-o să vă spărieţi dacă vin la voi? M-am făcut fioros tare. Mi-o căzut păru, am chelie, dinţi de fier, îs tatuat din cap până-n picioare de nu pot merge la baie laolaltă cu oamenii. Şi-s poreclit Moşu. Da, la cincisprezece ani am ajuns Moşu, de când am fost trimis la colonia ceea. La reeducare.

Eh, proştii, tâmpiţii dracului. Cred că acolo omu se-ndreaptă. Se-ndreaptă el, vezi bine, numa că cine-l îndreaptă şi cum? Ziua-ntăia un ghiuj, educatoru de-acolo, s-o apucat să-mi bage minţile-n cap: „Munceşte, Preaslin, dacă vrei s-ajungi pe drumu cel drept”, iar sara, cum am rămas singuri în baracă, o-nceput altă educaţie. Pentru toată viaţa. Un ticălos de-acolo o vrut să mă puie cu cornu-n pământ de prima dată, fiindcă eram cel mai voinic şi-i intrasem ca un ghimpe-n ochi: „Mă ţărănoiule! Dă-ncoa căciula că mi-o venit să fac caca”. Îi dau eu căciula, el face caca aşa pe-ndelete şi pe urmă: du-o afară!

Bine, mă aplec eu, iau căciula cu ce-o făcut el într-însa şi până s-apuce vo unu să-şi deie seama i-o şi tuflesc între

ochi. În noaptea ceea ne-am bătut trei ceasuri pe viaţă şi pe moarte, iar spre dimineaţă eu eram stăpânu. De-acu el îmi dădea căciula pentru treaba asta. Iote-aşa, câne, să ţii minte toată viaţa cât face-un ţărănoi!

Uite-aşa surioară, mi-am semnat singur condamnarea la douăzeci de ani, fiindcă de cum am scăpat din colonie, bandiţii mai că nu m-or purtat în braţe. Mi-am făcut de cap, nu zic nu. Am făcut de toate. Numa un singur lucru nu l-am făcut: n-am omorât pe nimeni şi n-am batjocorit oamenii. N-am mâinile pătate de sânge, surioară, asta ţi-o spun cinstit.

Nu transmit nimănui salutări şi plecăciuni. Cine are nevoie de salutări şi plecăciuni de la un bandit? Ei, dacă Mihail n-are să-mi întoarcă spatele, iar fraţii şi soră-mea or să-mi întindă mâna – mulţam. Da până una, alta nu mă gândesc la ei. Aş vrea numa pe tine şi pe mama să vă văd, pe urmă – mai vedem noi.

Aş fi venit eu în Pekaşino şi-aşa, pe ne-anunţate, fără să te-ntreb, surioară, da m-am gândit c-ai suferit destul din cauza mea, că de mic mi-ai tot luat apărarea şi nu vreau să te dai cu capu de păreţi când am s-apar ca din senin ori – şi mai rău – când or să-nceapă să te muşte din cauza mea. Nu, asta n-aş mai fi în stare s-o rabd, îţi zic cinstit. De-aceea îţi scriu toate cum sunt, fără s-ascund nimica. Dacă se poate – vin, dacă nu – nu, c-o merit.

În aşteptarea răspunsului tău rămân fostu ori adevăratu tău frate (hotărăşte-o singură) Feodor Preaslin.

În aiştea douăzeci de ani am fost Preaslin numa când mă chemau la interogatorii, în rest n-am avut decât porecle. Ca un câne.

2

Vara aceasta fusese grea pentru Preaslini. Certuri şi neînţelegeri între ei, toată această istorie fără nicio noimă

cu casa Stavrovilor, neaşteptata apariţie a lui Egorşa, care le adusese atâtea nenorociri şi atâta amărăciune. Dar acum era sărbătoare, cea mai frumoasă sărbătoare pe care le-o putea oferi viaţa.

Liza spuse prima lucrul pe care fiecare îl avea în inimă:

— S-o întors! S-o întors şi Feodor la noi. Petea, trimite-i iute telegramă. Să nu-ntârzie nicio clipă. Doamne, cum poate să zică: „Nu te-ai spăria cumva, surioară?”... Şi deodată fu cutremurată de un val de plâns. Nici nu ştie că mama-i moartă. „Că am şi eu o mamă..” N-ai, Feodor, nu mai ai nicio mamă... Că după cât o suferit ea după tine, mare bucurie ar fi avut, săraca...

Fără să-şi ia ochii de la Grigori (care se înroşise tot de bucurie), Piotr îi trase soră-si un ghiont în coaste: adică, mai stăpâneşte-te.

— Nu, băieţi, n-am să mai plâng. Trebe să cântăm de bucurie, nu să plângem.

Se făcuse destul de târziu când Piotr dădu fuga la poştă să expedieze telegrama. În bătătură la Mihail, Raisa punea rufele la uscat şi lui îi veni o poftă de ţânc: să-i strige în gura mare vestea aducătoare de bucurie – trimite-i, adică, vorbă lui Mihail (acesta era dus la Sinelga cu noul preşedinte), că Feodor vine îndată încoace, dar chiar în clipa aceea de după colţul casei lui Piotr Jitov apăru Evdokia Dunaeva şi el îşi muşcă limba.

Evdokia trecu chiar pe alături, mai că nu-l atinse cu cotul, dar parcă mai vede ea acum pe cineva? S-a stins vulcanul, cum zisese zilele acestea despre ea Piotr Jitov, după ce se ameţise cum îi e obiceiul. N-a mai rămas din fostul vulcan decât cenuşa, n-a mai rămas decât roca arsă.

Piotr îşi aminti de Kalina Ivanovici, de dosarul cu hârtii rămas de la acesta şi pe care îl ceruse de la Evdokia cu gând să-l frunzărească într-o clipă de răgaz, dar iute îl prinseră în mrejele lor problemele de familie care pe neaşteptate în dimineaţa aceasta se amestecaseră cu treburile Pekaşinului.

Ca de obicei, dimineaţă bocănea cu toporul pe acoperişul casei vechi. Şi pe cine văzu el deodată? Cine urca la

„etaj”? Viktor Netesov, noul preşedinte. Urcă, se uită la bârna nouă de încrucişare a căpriorilor pe care cam de vreun ceas o ridicaseră el, Filea-Cocoşelul şi cu Arkadi Iakovlev, mângâie uşor şi nu fără plăcere lemnul bine cioplit:

— Te-mpaci bine cu toporul. Dar puteai şi să nu cio-pleşti căpriorii, cine-are să-i vadă sub acoperiş?

— Uite-aşa s-a-ntâmplat, răspunse Piotr şi zâmbi: îi făcuse plăcere lauda preşedintelui, fiindcă Viktor Netesov – care din Pekaşino n-o ştie? – e mare specialist în ale dulgheriei.

— Şi priveliştea de-aici din turnu tău parc-ar fi la cinema, spuse preşedintele, făcând semn spre fostele ogoare de dincolo de bahnă: acolo tufişurile erau învolburate de un pojar când galben, când roşu. Peste-o săptămână frumuseţea asta o s-o smulgem cu tot cu rădăcini.

Neînţelegând nimic, Piotr ridică din umeri şi atunci Viktor Netesov trecu la tonul său obişnuit, de om cu treabă:

— Peste-o săptămână or să vină cei cu ameliorările.

— La noi în Pekaşino?

— Da. Şi de ce dai din cap, mă rog? Cât o să mai lăsăm pârloagele năpădite de tufari? O să facem un ogor de treizeci de hectare.

— De treizeci de hectare? În pârloagele noastre? Piotr clătină iarăşi din cap.

— S-o crezi tu c-ai să scapi de mine numai cu datul din cap, spuse Netesov. Nu pricepi de ce-am venit la tine? Ne trebuie, avem nevoie în Pekaşino de-un inginer mecanic care să aibă studii şi să se priceapă ca lumea la tehnică. Ei, şi când am văzut că-ţi repari cuibul părintesc, m-am gândit: pe cine să mai caut?

Netesov nu-l grăbi cu răspunsul, nu făcu muncă de agitaţie cu el. Dimpotrivă, la despărţire îi spuse: Gândeşte-te bine, să nu te-aştepţi la trai uşor. Şi Piotr nu s-a prea gândit la început la această propunere, apoi, după ce s-a apucat de lucru, a uitat-o cu desăvârşire. Însă acum, când îi revenise în minte discuţia matinală cu preşedintele, toată

fiinţa îi fu cuprinsă de o agitaţie febrilă şi energică. „Să nu te-aştepţi la trai uşor… N-ai să ai parte de trai uşor…” Dar de ce ar trebui să aibă parte de trai uşor? Kalina Ivanovici a căutat un asemenea trai?

În timpul acestor luni de vară, ori de câte ori fusese la bătrân, niciodată nu discutaseră despre lucrurile „pământeşti” ale Pekaşinului, dar Piotr nu se îndoia defel: Kalina Ivanovici l-ar fi aprobat în hotărârea sa de a rămâne în Pekaşino, de a-şi clădi viaţa pe pământul natal, la un loc cu fratele cel mare, cu Viktor Netesov…

Şi ce simţăminte îi umpleau sufletul, ce dorinţă i se înfiripa în inimă în aceste clipe? Să se înhame la căruţa Preaslinilor, să ia asupra sa toate grijile, să aibă grijă de soră-sa, de copiii ei, de Grigori, de Feodor...

Încă nu ştia cum anume, încă nu reuşise să judece, să-şi închipuie cum va înfăptui practic acest lucru, dar deja o lumină nouă, lumina copilăriei îndepărtate i se revărsase în inimă.

Se trezi cât de cât la realitate când ieşi din clădirea poştei şi văzu pe drum un tractor care mergea ca beat pe trei cărări, de la o margine la alta a şoselei (mai târziu se dovedi că Vanka-Tractoristul fusese beat criţă, că dăduse, ticălosul, cu tractorul într-un colţ al magaziei sovietului sătesc).

Da, se gândi Piotr, sunt multe lucruri care trebuie puse la punct în Pekaşino. Dar oare nu se pripeşte? De la paisprezece ani a trăit în oraş, oare n-o fi fiind acum un om cu soarta hotărâtă pentru totdeauna? Se va putea obişnui oare iarăşi cu viaţa la ţară? Şi gândul răbufnit mai înainte, acela de a-l înlocui pe Mihail la jugul Preaslinilor, i se păru acum curată copilărie, fiindcă Mihail era creat de însăşi natură pentru un asemenea rol.

Totuşi Piotr nu stătu multă vreme posomorât, fiindcă avântul răbufnit de curând, care pentru o clipă îi luminase sufletul, îi era nespus de drag. Şi îşi spuse: la ce bun să cobesc înainte de vreme? Om trăi şi om vedea.

Capitolul X

Pentru el nu mai putea fi vorba de viaţă la lumina zilei. Ziua nu se putea uita în ochii oamenilor, nu putea să umble aiurea dintr-un capăt al satului în celălalt. Ziua stătea întins în coliba strâmtă din bârne din curtea Marfei Repişna, unde Evsei Moşkin îşi luase rămas bun de la viaţa pământească.

Pentru el viaţa începea numai o dată cu lăsarea serii, când întunericul toamnei acoperea pământul. Atunci ieşea şi el din bârlog, respira lacom, cu tot pieptul, aerul proaspăt al serii, îşi dezmorţea picioarele înţepenite peste zi.

Prin sat mergea agale, încercând să prindă în nări mirosurile obişnuite care umplu satul în pragul nopţii, asculta glasurile cunoscute care se auzeau prin bătături, se uita cu nesăţioasă curiozitate la luminile strălucitoare ale ferestrelor, iar dacă simţea că vine cineva spre el, stătea încremenit, nu se mişca până când acel cineva nu trecea pe alături.

Aşa ajungea până la Anfisa Petrovna şi aici se oprea: mai departe nu putea merge. Nici nu îndrăznea să se uite spre locul unde se înălţa casa bunicului său de a cărei dărâmare era vinovat cu prisosinţă.

Cel mai mult îl atrăgeau două case: a lui Mihail şi casa răposatei Semeonovna, în care acum, împreună cu fraţii ei, locuia Liza.

În gospodăria lui Mihail n-ai cum să răzbaţi din cauza câinelui, şi el se mulţumea cu faptul că putea sta mult timp, poate chiar ceasuri întregi, lângă baia acestuia. Prin întunericul des răzbătea sunetul zglobiu al inelului de la portiţă, şi el îşi recunoştea de departe fostul prieten, îl recunoştea după călcătura greoaie şi temeinică (cum sunt de altfel toate lucrurile făcute de Mihail) şi, bineînţeles,

după mirosul de Preaslin: noaptea era străpunsă de îndată de un miros de soare, de grâne, de cal.

La Liza, la viaţa ei de acasă la un loc cu fraţii săi şi cu copiii, se Uita pe fereastră. Ferestrele Semeonovnei erau joase (casa s-a afundat cu un arşin în pământ şi, uitându-se pe deasupra perdelelor, vedea toată odaia ca-n palmă).

Şi aşa, în faţa ochilor, seară de seară i se aşternea aceeaşi privelişte: ţâncii de-un an târându-se pe duşumea, Piotr şi Grigori ba stând la masă, ba făcând cine ştie ce treabă gospodărească, ba citind câte-o carte, câte-un ziar, şi ea, Liza, fosta lui soţie...

Liza era aproape, chiar lângă el, numai fereastra, numai sticla îi despărţea, dar totodată era tare departe, neînchipuit de departe. Ca o stea. Ca o altă planetă.

În ziua aceea când luase hotărârea să dispară pentru totdeauna din Pekaşino (şi parcă numai din Pekaşino?), ieşi din casă în zori, cu capul sus, proaspăt bărbierit, cu o lopată de fier în mână.

Ceaţa groasă a lui septembrie înfăşa întreg satul şi până la cimitir nu văzu pe nimeni, nu se în Luni cu niciun om.

După cum bănuise, mormântul lui Evsei Moşkin se lăsase, se surpase. El săpă nisipul de pe părţile laterale, redându-i moviliţei forma dreptunghiulară, apoi o acoperi cu brazde de licheni tăiate în apropiere cu lopata. Dar şi lucrul acesta îi păru insuficient. Se duse la baltă, căută un muşuroi verde cu o tufă de merişor în care se clătinau câteva boabe roşii, ude de rouă, şi o mută pe mormânt.

— Uite-aşa, moşule, spuse Egorşa cu glas tare. Tot ce-am putut să fac pentru tine am făcut. După credinţa ta, trebe să ne-ntâlnim îndată în ceruri, dară eu cred c-or să ne roadă viermii pe amândoi. Aici, pe pământ, trebe să trăim...

Apoi nu se mai ascunse. Merse în văzul lumii prin satul ce fremăta de mult de zgomotele muncii, intră în magazin, cumpără cu ultimii bani o sticlă de o jumătate de litru şi îşi luă azimutul spre Râpa Duniei, spre locul unde cândva Liza voise să-şi pună capăt zilelor din cauza lui.

Egorşa străbătu de două ori sălcişul şi arinişul ud de

rouă de pe malul Râpei Duniei. În aceşti douăzeci de ani boscheţii crescuseră, se îndesiseră, erau acum mai degrabă o pădurice, dar Râpa dispăruse. Râpa fusese astupată de nisipul cărat de apă şi-n locul unde altădată se simţea răsuflarea de gheaţă a bulboanei negre acum nu mai rămăsese decât o băltoacă verde, mirosind a mucegai.

Capitolul XI

1

Ploaia îl prinse pe Mihail în Rusia, adică după ce, lăsând în urmă drumul mâlos din pădure, ieşise în câmpie. Nu voia să se lase udat chiar aproape de casă şi de aceea se apucă să-l şfichiuiască pe Miroliub. Dar Miroliub îşi clătina capul numai aşa, de ochii lumii, fiindcă, de fapt, era vlăguit cu totul. Împreună cu noul preşedinte, Mihail cutreierase în aceste două zile toată Sinelga de la vărsare până la izvoare. Umblaseră peste tot, mirosiseră amândoi fiecare dâmb, fiecare mirişte. Viktor Netesov luase hotărârea să se cosească iarăşi pe Sinelga, începând cu anul viitor. Şi putea Mihail să nu-l susţină din toată inima în această privinţă?

Ploaia furioasă măturase toată partea din dos a satului, şi până la grajd el nu întâlni niciun suflet de om. Aici însă, Filea-Cocoşelul mai că nu-l făcu să râdă. Ticălosul (probabil că de beat ce era) scosese din boxă iapa cea mai nărăvaşă, pe Paha cea neagră ca pana corbului, şi se căznea să-i pună şaua.

— Măi Filipp, te-ai gândit să treci la alt mijloc de trezire?

— După tine, Mihail, voiam să dau fuga.

— După mine?

— Nu ştiu cum să-ţi spun. Acasă la tine s-o-ntâmplat o mare nenorocire...

Mihail coborî de pe cal, îşi îndreptă spinarea: zi-i!

— Pe Lizaveta o fărâmat-o.

— Pe Lizka?

— Da... Eu şi cu Piotr ne-am apucat să rădicăm pe casă

calu' lu' Stavrov şi frânghia s-o nimerit să fie veche... Ei, şi... Filea îşi desfăcu mâinile cu aer vinovat.

— Ei, şi ce, ce? urlă Mihail. Zi-i odată, lua-te-ar dracu'! îl înşfăcă pe Filea cu amândouă mâinile de puloverul găurit, ud leoarcă, dar îi dădu drumul imediat şi o luă la fugă spre casa cea veche.

Văzu de departe în bătătură grinzile de pin sprijinite de casă (ca să slujească drept plan înclinat), iar apoi văzu şi calul trântit la pământ, în mijlocul curţii.

— Iote-aici o căzut. Filea, care nu rămăsese niciun pas în urma lui Mihail, îl duse gâfâind la grinda dinspre drum, îi arătă o aşchie spălată de ploaie, apoi deodată tresări: Iote ce-i aici! Un nasture... Păi aista-i un nasture de-a' Lizei. De la flanela ei.

Şi Mihail recunoscuse imediat nasturele. Cu vreo doi ani mai înainte intrase în magazin: ce să-i cumpere soră-si cu ocazia zilei de naştere? „Păi, dacă eşti bogat, cumpără-i o flanelă, îl sfătuise vânzătoarea. Iote ce încheietori are. Ca ochii Lizei".

Mihail ridică de jos nasturele verde, îl şterse cu palma până îl uscă şi îl făcu să strălucească, îl băgă în buzunarul scurtei lui de pânză care era udă leoarcă.

Filea începu să se căineze:

— Şi doară i-am spus când m-or chemat. Îi zic, numa' eu şi cu Piotr n-o să putem rădica o bârnă ca aiasta. Îi grea tare, zic, lasă-te păgubaşă. Hai, zic, să mai chemăm pe careva. Da' ea mă ia în râs: „Las-o moartă, Filipp! Ce, eu nu-s om?" Ei, eu şi Piotr ne-am suit pe casă, iar ea de jos împingea c-o prăjină când capătu' meu, când pe-a' lu' Piotr. Pe urmă frânghia lu' Piotr s-o rupt şi-atunci... Filea dădu din mână şi începu să plângă tare ca un copil.

— Ea... Mihail împinse cu greu încă un cuvânt prin gâtlejul uscat-iască: Trăieşte?

— Mai trăia... La raion... La spital or dus-o...

Lîsko îşi întâmpină stăpânul cu un urlet prelung şi, deşi lucrul acesta nu era nicio noutate (de mult timp câinele parcă şi-ar fi pierdut o doagă), Mihail simţi că-l trece un fior rece de groază şi stătu vreo cinci minute rezemat cu amândouă mâinile de poartă. Apoi îşi târî cum-necum picioarele în casă şi se aşeză pe banca de lângă sobă.

Raisa, tăcută, puse masa.

— Ia şi mănâncă. Că oricât te-ai frământa şi-ai suferi, tot nu mai poţi face nimica. Singură-i vinovată.

Mihail clătină din cap:

— Eu îs vinovat.

— Tu?

— Da cine? I-am lăsat singuri.. Parcă mare lucru pot ei să priceapă...

— Da de ce să nu priceapă? Îs copii mici? Oricare ştie că nu trebe să te bagi sub bârnă. Da ea iote-aşa – vra să rădice bârnă pe casă c-o prăjină.

— Tu nu te-ai apuca de-aşa ceva.

— Doară nu mi-am pierdut minţile! Da şi toată joaca asta de-a caii ce-nseamnă? Ar fi trebuit să-şi apere casa, că altfel ce rost mai are să plângi după păr, dacă ţi-or retezat capu’? Da ea o lăsat casa – lasă, adică, s-o ieie bârnă cu bârnă – şi-abia pe urmă şi-o luat sama... Calu’ are să-mi aducă aminte de dragu’ de socru-miu...

Mihail întrebă cu glas surd:

— Copiii unde-s?

— Care copii? A’ noştri?

— Nepoţii mei.

Raisa holbă ochii la el.

— Am doi nepoţi? Mihail şi Nadejda. N-ai auzit?

— Cred că-s la Anfisa Petrovna, răspunse Liza coborând tonul. La cine să fie?

— Da de ce nu-s la noi?

— De ce, de ce... Ştii şi singur că Anfisa Petrovna i-i cea mai bună prietenă!...

— Da eu li-s unchi! De sânge! Pricepi asta? Pricepi? Mihail se ridică în picioare. Mă duc...

Cu lacrimi în ochi, Raisa se lipi de scurta lui de pânză, lăbărţată din pricina căldurii din izbă, îl cuprinse cu amândouă mâinile pe după gât.

El voi s-o împingă – de asta îi arde lui acum? – dar deodată o strânse tare la piept: pricepuse că se temea pentru el, pricepuse că, cu toate reproşurile veşnice din cauza Varvarei, cu toată gălăgia şi scandalul pe care i le făcea, ea e soţia lui, soţia credincioasă până la mormânt, până la ultima suflare.

— Nu te da de ceasu' morţii, nu-ngropa omu' înainte de vreme, începu Raisa să-l liniştească. Anu' trecut, Ivan Iakovlev o zăcut un ceas sub trei buşteni şi-acu' iote cum îmblă la fugă. Parcă s-o născut a doua oară.

Ar fi vrut, cum n-ar fi vrut să creadă că totul se va termina cu bine, dar Filea-Cocoşelul, sub ochii căruia se petrecuse toată tărăşenia, nu-i spusese niciun cuvânt de îmbărbătare. Şi doar numai de el nu poţi spune că nu-i place să îmbărbăteze!

— Când vine maşina, spune-le să m-ajungă din urmă. Eu mă duc. Nu mai am putere s-aştept.

3

...Întuneric beznă, cum numai toamna poate să se întâmple, o ploaie anostă de toamnă, o inimă curajoasă şi simţitoare de flăcăiandru de paisprezece ani. Flăcăiandrul păşea înaintea mamei ca să-i croiască drum prin beznă, ca să scuture asupra sa toată apa de pe crengile pinilor...

Aşa fusese în patruzeci şi doi, când o condusese pe maică-sa chemată la comisariatul militar de la raion.

Dar acum? Ce s-a întâmplat acum cu el?

A respins-o, a îndepărtat-o de el pe sora lui, pe omul

cel mai apropiat, cel mai drag, împreună cu care a îndurat atâtea în vremea războiului, în zilele cele mai amarnice din viaţa lor. Cum a putut face una ca asta? Doar nu-i un ticălos, doar nu-i ultimul om din sat. Altădată era chiar dat ca exemplu. Şi uite ce-a putut face el, omul acesta exemplar... Şi acum se simţea vinovat nu numai faţă de soră-sa, nu numai faţă de fraţii săi, ci şi faţă de Vasea, faţă de nepotul său răposat.

Da, da, faţă de Vasea. Se tot gândea, tot încerca să se convingă că toate câte le face sunt de dragul lui Vasea, de dragul amintirii acestuia. Dar oare Vasea l-ar fi iertat dacă ar fi văzut cum îi calcă mama în picioare, cum o ponegreşte? Şi, se înţelege, nu l-ar fi iertat nici Stepan Andreianovici. Acesta, de dragul Lizei, de dragul iubitei sale nurori, şi-ar fi jertfit toată viaţa, nu numai casa.

Un fulger de un roşu orbitor făcu să se vadă conturul negru al drumului. Apoi, undeva, într-o parte, tunetul răbufni greoi şi se rostogoli, se rostogoli înspre pădure...

Furtuna întârziată a acelui început de toamnă se dezlănţuia în toată furia ei, şi Mihail îşi aminti deodată tatăl, îşi aminti ultima lui poruncă: „M-ai înţeles?... Ai înţeles, fiule?”

Cu treizeci de ani în urmă i-a spus tatăl său aceste cuvinte. I le-a spus în ziua plecări pe front şi vreme de treizeci de ani el şi-a tot bătut capul cu ele şi iată că abia acum, pare-se, le-a înţeles...

1973–1978